

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET MED UNDERSTÖD AV AXEL KOCKS FOND FÖR
NORDISK FILOLOGI SAMT STATS BIDRAG FRÅN
SVERIGE DANMARK OCH NORGE

GENOM

SVEN BENSON

UNDER MEDVERKAN AV

KRISTIAN HALD EYVIND FJELD HALVORSEN
JÓN HELGASON LUDVIG HOLM-OLSEN VALTER JANSSON
PETER SKAUTRUP ELIAS WESSÉN

REDAKTIONSSEKRETERARE
BENGT PAMP

NITTIOFEMTE BANDET

SJUNDE FÖLJDEN, ANDRA BANDET
MCMLXXX

CWK GLEERUP

Innehåll

<i>Bell, L. Michael</i> , professor, Boulder, Colo.: Fighting words in <i>Egils saga</i> : Lexical pattern as standard-bearer	89–112
<i>Benson, Sven</i> , professor, Göteborg, <i>Ejder, Bertil</i> , professor, Lund, och <i>Pamp, Bengt</i> , arkivchef, Lund: Litteraturkrönika 1979	196–219
<i>Berger, Alan J.</i> , professor, Ithaca, N.Y.: Did Haukr Erlendsson Write <i>Víga-Glúms saga</i> ?	113–115
<i>Conroy, Patricia</i> , assistant professor, Seattle, Wash.: <i>Laxdæla saga</i> and <i>Eiríks saga rauða</i> : Narrative Structure	116–125
<i>Ejder, Bertil</i> , se <i>Benson, Sven</i>	
<i>Hellberg, Staffan</i> , lektor, fil.dr, Göteborg: Vikingatidens <i>víkingar</i>	25–88
<i>Kossuth, Karen C.</i> , assistant professor, Claremont, Cal.: The Linguistic Basis of Saga Structure: Toward a Syntax of Narrative	126–141
<i>Lindblad, Gustaf</i> , professor, Lund: Poetiska Eddans förhistoria och skrivskicket i Codex regius	142–167
<i>Motz, Lotte</i> , Dr. phil., Hollis, N.Y.: Sister in the Cave; the stature and the function of the female figures of the <i>Eddas</i>	168–182
<i>Pamp, Bengt</i> , se <i>Benson, Sven</i>	
<i>Pétursson, Magnús</i> , Prof. Dr., Hamburg: Quelques formes intonatives indiquant pauses en islandais	189–195
<i>Ralph, Bo</i> , docent, Göteborg: Urnordisk slutljudsskärpning	1–24
<i>Zitzelsberger, Otto J.</i> , assistant professor, Newark, N.J.: AM 567, 4to, XVI, 1 ^v : An Instance of Conflation?	183–188
Till red. insända skrifter	220–224

BO RALPH

Urnordisk slutljudsskärpning

Tonande konsonanter som stod i absolut slutljudsställning i urnordiska ord kom att förlora sin stämton. Härom vittnar än idag en handfull reliktkformer i de nordiska språken, såsom *fick*, *gick* (*fik*, *gik*; *fékk*, *gekk* etc.), vars *k*-ljud svarar mot *g* i de ursprungliga stammarna *fang-*, *gang-*. Sådan "slutljudsskärpning" har ingen plats i de moderna skandinaviska språkens system – *b*, *d*, *g*, *v* kvarstår som mer eller mindre tonande i t.ex. sv. *stab*, *stad*, *stag*, *stav*, och liknande gäller för danskan och norskan. I färöiskan och isländskan reduceras visserligen stämtonen i ordslut liksom i vissa andra positioner, men konsonanterna i fråga behåller lenisuttal.¹

Medeltidsspråket uppvisar fler fall av slutljudsskärpning än senare språkstadier: mot fsv. imper. *gak* (= *gakk* < **gank* < **gang*), *gælt* (< **gæld*), *stat* (= *statt* < **stant* < **stand*) av *ganga*, *gælda*, *standa* står nusv. *gå*, *gälda*, *stå*. Växlingen inom paradigm har i stor utsträckning utjämnats analogiskt. Imper. *gack*, *statt* har levt kvar länge men är nu hjälplöst föråldrade i standardspråket; *gælt* är obegripligt.²

Vidare är de avtonade former som bevarats olika fördelade på de olika nordiska språken och dialekterna: jfr isl. *binda* – *batt*, *halda* – *hélt*, *hanga* – *hékk* med da. *binde* – *bandt*, *holde* – *holdt*, *hænge* – *hang* och sv. *binda* – *band*, *hålla* – *höll*, *hänga* – *hängde*.³ Generellt gäller att slutljudsskärpningen främst har satt sina spår i några verbformer som framstår som ganska oregelbundna.

Problemställning

Från de nunordiska språkens synpunkt är slutljudsskärpningen alldeles avgjort en marginell företeelse. Hur ställer sig då saken i ett språkhistoriskt perspektiv? I litteraturen har man framför allt debatterat slutljudsskärpningens samspel med andra ljudlagar, den relativa och absoluta kronologin samt frågan om vilka former som utvecklats ljudlagsenligt och vilka som är analogiskt

¹ Lockwood 1964, Einarsson 1927, 1945 och Pétursson 1974 (särsk. s. 318ff.) med ref. För danskan är förhållandena också något speciella, eftersom det inte i första hand är ton som är distinktiv (Fischer-Jørgensen 1952:121f.). Någon slutljudsskärpning till spända konsonanter finns dock icke.

² Att döma av en uppgift hos Sven Hof (1764, utg. s. 88) var de nämnda imperativformerna fortfarande vid 1700-talets mitt normalformer i "Giötha rike".

³ I danskan är det inte så få verb som böjs som *binde*. Paradigmet har t.o.m. attraherat verb som historiskt sett inte borde ha avtoning, då *nd* i dessa verbs stamslut är sekundärt, t.ex. *brinde*, *finde*, *spinde* av fda. *brinna*, *finna*, *spinna* (Brøndum-Nielsen 1971:77ff.).

bildade. De åsikter som framförts skiljer sig åt en del. En förnyad granskning av fenomenet kan sålunda anses motiverad redan för den språkhistoriska beskrivningens skull.

Strikt fonologiskt innebär slutljudsskärpning att stämton neutraliseras i ordslut. Med hänsyn till det fonologiska systemet är det en icke obetydlig strukturell förändring som urnordiskan genomgår i och med slutljudsskärpningens införande. När denna senare slutar att verka innebär det givetvis en lika fundamental strukturell förskjutning. Man frågar sig vilka förhållanden som kunnat utlösa dessa modifikationer.

Det kan vara intressant att relatera detta språkhistoriska problem till de senaste femton-tjugo årens regelorienterade fonologiska modellbygge. Den fonologiska teorin har genomgått stark omvandling under perioden och presenterats i en mängd olika versioner, men regeltänkandet är genomgående. Återkommande regulariteter i synkroniska system sammanfattas i formaliserbara beskrivningar. Språk som visar produktiv slutljudsskärpning kan sägas äga en regel som föreskriver att vissa fonem skall realiseras tonlöst då de står sist i ett ord. I n t r ä d a n d e t av slutljudsskärpning tolkas som att en avtoningsregel introduceras i språksystemet (Halle 1962). När tendensen upphör kan man analogt tala om förlust av en avtoningsregel (P. Kiparsky 1968).

I denna artikel tas slutljudsskärpningen upp till ny behandling mot bakgrund av den antydda fonologiska grundsynen. Efter en översiktlig litteraturgenomgång här närmast sammanfattas de åsikter som redovisats om absolut och relativ kronologi i var sitt avsnitt. Därefter granskas regelns processkaraktär från synkronisk och diakronisk synvinkel samt omständigheterna kring dess upphörande. Som avslutning diskuteras regelns ställning inom det fonologiska systemet samt tendensens inträdande i urnordiskan.

Tidigare behandling

Verb med avtonade preteritumformer har betraktats som oregelbundna av våra tidigaste grammatiker. Wallenius (1682; ingen sidnumrering) talar om vad som "skeer vti irregularibus", Tiällmann (1696:216) om "præt. anomala". På samma sätt framhåller Pontoppidan (1668) om ett antal danska verb, däribland (i presens) *binder, faar, gaar*, att de "irregulariter formantur".⁴ Även Schulz (1724) ger en lång lista på "verba anomala" liksom Høysgaard (1747) på "ù-règel-rætte verba".⁵ Sahlstedt (1769:71ff.) betecknar alla enstaviga verb överhuvud taget som "Verba Anomala".

Att de synbarligen oregelbundna formerna kan förknippas historiskt med mera stamtrogna genom hänvisning till avtoning står också klart för äldre kommentatorer. Grimm har upptäckt släktskapen mellan *ng* i *hanga* etc. och *kk* i *hékk* etc. (1822:309),⁶ men om former som *dró* och *sté* (av *draga* och *stíga*)

⁴ Utg. s. 202.

⁵ Utg. s. 96 resp. 350.

⁶ Rask menar att islänningar inte tolererar vissa ljudkombinationer, däribland *nd*, utan omformar dem för att "undgaa Misklang" (1811:13).

anser han att *g* "apokoperats" (1822:321). Rydqvist (1850–83) omnämner växlingen på flera ställen,⁷ och Munch (1849:17) talar om "förstärkning" av konsonanten. Wimmer (1871) anger mellanstadierna korrekt: *nd > nt > tt*, *ng > nk > kk* (23) och *g > h > Ø* (26).

Även senare tiders handboks författare är väl medvetna om den urnordiska ljudlagen. I Noreen 1891 lämnas visserligen en bristfällig översikt över dess verkningar, men i senare upplagor (1901, 1913) är beskrivningen utvidgad och systematiserad. Annars skymms just systematiken i processen ofta nog genom att dess reflexer kommenteras fonemvis (eller bokstavsvi s, om ortografin tas till indelningsgrund) så att *gekk* < **geng* behandlas under *g* eller *k*, *má* < **mah* < **mag* under *g*, *ʒ* eller *h* osv. Alla viktiga iakttagelser kan finnas med, och dokumentationen kan ibland vara mycket generös,⁸ men en övergripande beskrivning av fenomenet saknas. Detta mönster återfinns i Kahle 1896, Boer 1920, Jóhannesson 1920, 1923 och 1923–24, Pipping 1922 (dock med en del korshänvisningar) samt Hansen 1971.

En mindre atomistisk framställning erbjuds då de enskilda fallen ordnas klassvis, dvs. då hela den tonande klusil- respektive frikativserien behandlas tillsammans, låt vara att ljudklassbegreppet ofta lämnas implicit. Så sker i Noreen 1904 och 1923, Jónsson 1925, Seip 1931 och Seip & Saltveit 1971, mera antydningssvis i Holthausen 1895, Torp & Falk 1898, Bethge 1900, Gordon 1927, Krause 1948 och 1971, Indrebø 1951. Den kanske mest samlade handboksbehandlingen består slutljudsskärpningen i Brøndum-Nielsen 1932, Harry Andersen 1962, Skard 1962, Heusler 1964, Krause 1971, Iversen 1973, Hanssen, Mundal & Skadberg 1975 samt, ytterligt kortfattat, i Skautrup 1944, Makaev 1965, Ranke & Hofmann 1967, Wessén 1969 och Antonsen 1975. I dessa senare framställningar presenteras just sammanfattande specifikationer av processens allmänna innebörd, i några fall kompletterade med punktvis genomgång av särfallen.

Utanför handbokslitteraturen har viktiga synpunkter på slutljudsskärpningen framförts av särskilt Sturtevant, L. Moberg och Moulton som led i en argumentation om några förändringars kronologi. Deras bidrag skall här kommenteras i ett liknande sammanhang.

Datering

Vid rekonstruktion av äldre språkstadier brukar språkhistoriker ta som sin främsta uppgift att bestämma tidsföljden för observerbara förändringar. Man utnyttjar därvid som bekant framför allt tre grundläggande metoder. Den första går utanför språkssystemet självt och består i att bevarade tidfästa dokument penetreras för att avlockas vittnesmål om förändringarnas genomförande. Den andra siktar strikt inomspråkligt och innebär att slutsatser dras på rent logisk grund med utgångspunkt i språkets uppbyggnad. Båda dessa metoder har som effekt att man betraktar ett och samma språkssystem

⁷ Se t.ex. under *fa*, *fanga*, *fik*, *ganga*, *gik* i ordförteckningarna i tredje och sjätte delarna.

⁸ Se t.ex. den fulliga materialsamlingen i Hansen 1971:254, 419f.

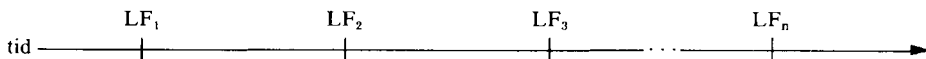

Fig. 1. En arbiträr serie ljudförändringar. (LF = ljudförändring)

huvudsakligen längs tidsaxeln. Förändringarna tänks ordnade linjärt. Grafiskt kan förhållandet återges som i fig. 1 (se särsk. Chen 1972).

Den tredje metoden är vad som nyligen kallats "latitudinal reconstruction" (Chen 1973:52ff., 1976:210), i princip en komparativ metod applicerad på språkgeografiskt material; med andra ord det arbetssätt Hesselman förespråkade och praktiserade (se t.ex. inledn. till Hesselman 1948–53). Var och en av metoderna har sina för- och nackdelar.

När det gäller slutljudsskärpningen ger den sistnämnda metoden inga avgörande impulser eftersom dialektmaterialet är så likformigt. Den första metoden är heller inte särskilt fruktbar, eftersom dokumentmaterialet är så tunt. Klart är att förändringen ligger helt i förhistorisk tid, om gränsen sätts vid införandet av latinsk skrift.⁹ De äldsta skaldedikterna reflekterar på de aktuella punkterna samma system som den "klassiska" fornvästnordiskan (Jónsson 1921:279ff.). De äldsta iriska återgivningarna av nordiskt språk pekar i samma riktning (Marstrander 1915).

Relevanta belägg av jämförbar ålder eller äldre föreligger i övrigt bara i runinskrifterna. Det är på dem Moulton (1954, 1972) bygger sin datering i allmänhet. På Skodborgbrakteatens **alawid** baserar han sin gränsdragning bakåt i tiden. Det är en mycket bräcklig grund. Det mansnamn som ansätts är för all del tänkbart som namn. Att vokativformen av det skulle vara instansad på brakteaten verkar genast mindre troligt (se senast Moltke 1976:93).¹⁰

Så värst många fall av avtoning är inte belagda. Stentofstenens **gaf** och **bariutiþ** liksom Sölvesborgsinskriftens **asmut** är ganska sena, förutom att den senare inskriften blandar gamla och nya runor och därför kanske är irrelevant. De ligger inom en oproblematiserad tidrymd. Detsamma gäller Eggjastenens **lat** (= *lant*), men denna inskrift ger en förvirrad helhetsbild av toningsförhållandena (utförlig diskussion med referenser i Krause 1966:227ff.). Tydliga fall med tonande klusil eller frikativa i ordslut finns det ännu färre. Det förefaller som om **uulald** på Väsby- och Åskatorpsbrakteaterna (jfr **uulald** på Over-Hornbæk II) är de säkraste exemplen, även om de inte brukar anföras. Den betydligt äldre Værløseinskriften, som lyder **alugod**, visar inget. Första delen är säkert

⁹ Jacobsen (1910:78ff.) talar om avtoning av frikativor i det äldsta danska lagspråket, men detta fenomenens exakta status förefaller oviss. När Möbius (1871:97) betecknar växlingen *d-dt* i den samtida danskans verböjning som "Verhärtung" menar han väl inte att danskan skulle ha någon verkande ljudlag med den effekten. Vidare negligeras här sådana sporadiska skrivningar som Kock diskuterar (1887:14ff.), vars exakta motsvarigheter i det talade språket knappast kan bestämmas. Vi bortser också från att slutljudsskärpning kan ha förekommit senare under särskilda omständigheter, såsom i trycksvag ställning i somliga dialektområden (Benson 1967:21, 1970:25ff. med ref.). Denna uppsats gäller uteslutande slutljudsskärpning som generell verkande regel, varvid särskilt effekterna i tryckstarka stavelser är intressanta.

¹⁰ Med hänvisning till Marstrander uppfattar Janzén (1954:173) inskriften som gotisk. Texten låter sig tolkas på flera sätt utan att en vokativform behöver antas. Maaløe (1961) visar på den möjligheten, även om inte denna tolkning i sin helhet vunnit gehör.

det välkända "trollordet" *alu*. Resten kan inte användas som argument i något seriöst sammanhang (jfr Marstrandens åsikt 1952:82). Formen *laþoþ* på Halskovbrakteaten kan möjligen vara apokoperad och därefter avtonad. Det är frestande att jämföra *laþodu* på Trollhättanbrakteaten (Krause 1971:41). Särskilt mycket kan man emellertid inte bygga på detta fall heller, ty Halskovinskriften är till största delen otolkbar (jfr Antonsen 1975:79), och ändelsen *-odul-opu* är notoriskt problematisk i de germanska språken.¹¹

Att som Krause (1971:41) tala om en regellös ("ohne feste Regeln") tendens till avtoning är för den skull inte nödvändigt. Antyder inskriftsmaterialet någonting alls om slutljudsskärpningen så är det väl att den inträtt mot slutet av den urnordiska tiden.¹²

Relativ kronologi

Det är den inomspråkliga rekonstruktionen som vanligen åberopats vid datering. En relativ kronologi kan åstadkommas genom att slutljudsskärpningen står i ett kritiskt förhållande till ett antal andra förändringar. En mera exakt datering kan eventuellt deduceras ur den relativa kronologin. Relationerna mellan de relevanta förändringarna skall här kortfattat summeras.¹³

Former som fått utljudande klusil eller frikativa genom synkopens inverkan (t.ex. fsv. *lamb* < **lamba*, *land* < **landa*, *lagh* < **laghu*) visar inga spår av slutljudsskärpning. Den i synnerhet västnordiska nasalassimilationen förutsätter i en del former en föregående avtoning (t.ex. isl. *batt* < **bant* < **band*, *gekk* < **genk* < **geng*). Nasalassimilationen i sin tur verkar stundom på konsonantkombinationer som uppstått först genom synkope (t.ex. *satt* < **sanþat*; L. Moberg 1945:195ff.). Slutljudsskärpningen bör följaktligen ha föregått såväl synkope som nasalassimilation.

Preteritumformer som fvn. *slong*, *þrong* av *slyngva*, *þryngva* har aldrig avtonats. Därför torde utljudande *w* ha funnits kvar i dessa former så länge slutljudsskärpningen verkade (ibid.:197 n. 2).¹⁴ Slutljudsskärpningen tycks ha föregått *h*-bortfall i ordslut efter vokal. Primärt *h*, som i fvn. *þó* < **þauh* (jfr got. *þauh*), *sló* < **slōh* (jfr got. *sloh*), har deleterats. Samma sak har hänt med sekundärt utvecklat *h*, som i fvn. *má* < **māh* < **maz*, *fló* < **flauh* < **flauz*. Det är rimligt att i bägge fallen tänka sig en successiv försvagning av en ursprunglig velar tonlös frikativa över en tonlös laryngal till slutligt bortfall. Ett problem utgör den postkonsonantiska ställningen, där primärt *h* försvunnit i fvn. *fela* – *fal* (jfr got. *filhan* – *falh* och urnord. *fAlAHak* på Björketorpstenen,

¹¹ Läsningen (**u**)*uilald* är långt ifrån allmänt accepterad. I DR anmäls stark skepsis mot såväl detta ord som *laþoþ* och *laþodu* (DR sp. 509f., 540f. resp. 531f.).

¹² Kristensen hävdar att avtoningen inträtt redan "i tidlig urnordisk" (1933:77), men påståendet står utan motivering.

¹³ Den följande framställningen bygger på uppgifter som anförts tidigare i litteraturen, framför allt i handböckerna och i Sturtevant 1934, 1949 och 1956, L. Moberg 1945 (utan hänv. till Sturtevant) samt Moulton 1954 (utan hänv. till Sturtevant eller Moberg).

¹⁴ Detta *w*-bortfall skulle givetvis i en noggrannare beskrivning relateras till *j*-bortfallet i t.ex. neutr. *ja*-stammar som *kyn* samt till synkopem.

återgivet *fa^ah^ak* i Krause 1971:44), medan stammen i *barg, svalg* (av *berga, svelga*) står oförändrad (Moulton 1954:12).

Det säger sig självt att också den toning av frikativor som kan iakttas i olika positioner inklusive ordslut (t.ex. i fvn. *bloð, haf*) måste ha inträtt senare än slutljudsskärpningen (Jónsson 1921:280ff.).

För några förändringar gäller att de måste vara äldre än avtoningen. Efter *n* antas *ð* och *ʒ* tidigt ha blivit klusiler. De visar mycket riktigt klusil då de avtonas: fvn. *batt* av *binda*, *gekk* av *ganga*. Ganska tidigt har *ð* också blivit *d* efter *l*: *ld* i *halda* alternerar alltid med *lt* i *hélt*. Ett *lp* för *lð* har inte påträffats, ej heller *ll* som är den normala utvecklingsprodukten av *lp* (jfr fvn. *gull* med got. *gulþ* osv.).

Det ur **s* genom Verners lag uppkomna ljud som skrivs *R* måste ha varit fonetiskt tillräckligt avlägset från *z*, varur det utvecklats, för att ej återigen avtonas genom slutljudsskärpningen. En mängd ändelser med slut-*R* lever vidare.

Slutligen brukar den gamla *ai*-diftongens öde sammanställas med den aktuella frågan. Monoftongering har inträtt i former som fvn. *ár, sár* (jfr got. *air, sair*) och *átt/lætt, rá* (jfr got. *aihts* resp. feng. *rāha*, fhty. *rēh* < **raihā*-; se de Vries 1962 under resp. ord). Detaljerna i utvecklingen av diftongen bjuder på svårigheter (se t.ex. von Friesen 1901), men ett följande *h* eller *r* antas ha framkallat utstötning av *i*-elementet.¹⁵ Former med primärt *h* kontrasterar emellertid mot former som fått sitt *h* genom slutljudsskärpning: **aih* > *á* men **staih* > *sté*. Denna diskrepans får sin förklaring om *ai* har blivit *ā* före slutljudsskärpningen. I former som *hné, sé, sté* osv. skulle *ai* då ha övergått till *ei*, senare *ē*, efter det att *ai* i **aih* osv. blivit monoftongerat. Om förändringen *ai* > *ei*, som genomförts i alla återstående kontexter, inträffat före eller efter slutljudsskärpningen är i sig logiskt likgiltigt, men den monoftongerande inverkan *h* har haft på *ai* gör ett liknande inflytande på *ei* plausibelt.

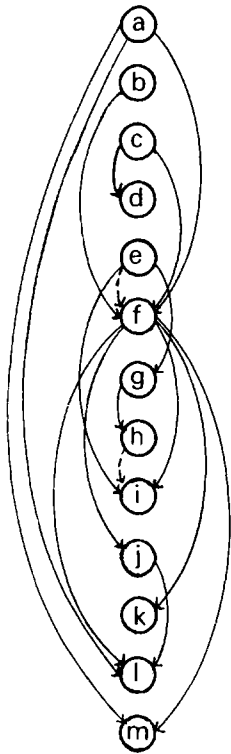
De relationer som råder rent formellt mellan de olika förändringarna kan åskådliggöras som i fig. 2, där pilar anger tillämpningsordning och därmed potentiell relativ kronologi.

L. Moberg (1945:195ff.) ordnar sekvensen av postulerade förändringar på följande sätt:

- (1) som första terminus post quem väljer han i enlighet med Noreen 1913 övergången *lð* > *ld*; *nð* > *nd* förutsätts redan ha inträffat;
- (2) *aih* > *āh* antas föregå *ʒ* > *h* i ordslut med motiveringen att former som **hnā, *stā* saknas;
- (3) slutljudsskärpning *ð, ð, ʒ* > *f, þ, h* och *nd, ld, ng* > *nt, lt, nk* har synkopen å ena sidan, nasalassimilationen å den andra som terminus ante quem;
- (4) synkope tänks på vedertaget sätt ha genomförts vid olika tider för olika vokaler och i olika positioner.

Mobergs beskrivning opponerar mot en ståndpunkt som har Heusler som

¹⁵ Motsvarande förändring i fhty. diskuteras utförligt i Vennemann 1972b.

- a. $n\delta, n\zeta > nd, ng$
- b. $z > R$
- c. $l\delta > ld$
- d. $lp > ll$
- e. $aih > \bar{a}h$
- f. $b, d, g > p, t, k$
 $\bar{b}, \bar{\delta}, \bar{\zeta} > f, \bar{p}, x$ } i ordslut
- g. $ai > ei$
- h. $eih > \bar{e}h$
- i. $x > h > \emptyset$
- j. $Vok. > \emptyset$ (synkope)
- k. $w > \emptyset$
- l. $mp, nt, nk > pp, tt, kk$
- m. $f, \bar{p} > v, \bar{\delta}$

Fig. 2. Tillämpningsrelationer mellan konstaterade förändringar. (Pilar anger prioritetsordning, streckade pilar eventuell prioritetsordning.)

upphovsman (men som även återges av bl.a. Gordon (1927:250, 255) och Krause (1971:42), och som Sturtevant (1949) refererar till som "the current view"). Med denna syn urskiljs följande huvudpunkter i utvecklingen:

- (1) $n\delta, n\zeta, l\delta > nd, ng, ld$ (ovisst huruvida olika tidpunkter antas);
- (2) slutljudsskärpning $nd, ng, ld > nt, nk, lt$ och $\bar{b}, \bar{\delta}, \bar{\zeta} > f, \bar{p}, x$;
- (3) $aih > \bar{a}h$;
- (4) $*st\bar{a}h < *staih < *stai\zeta$ sekundärt ersatt av $*steih$ i anslutning till *beit* osv.;
 $*steih$ senare til *sté*;
- (5) synkope, nasalassimilation m.m.

Moberg förefaller konstruera den överlägset klaraste bilden, utan några störande analogibildningar. Varken hans beskrivning eller den alternativa laborerar egentligen med finare fonetiska detaljer. Det gör däremot Moulton i någon mån. Med hänvisning till att preteritumformer som *barg*, *svalg* aldrig förlorat sitt stamutljudande *g* hävdar han att en signifikant fonetisk olikhet förelegat mellan avtoningsprodukten i dessa former och ursprungligt *h* i $*aih$ etc. Primärt

h kan ha varit en laryngal [h] medan avtoning av *ʒ* gett en velar frikativa [x]. Att sekundärt *h* i **staih* etc. gått samma väg som primärt *h* i **aih* antas bero på en övergång $x > h$ efter vokal. [x] har senare återgått till *ʒ* medan [h] bortfallit.

Varken Mobergs eller Heuslers version ger någon förklaring till *barg*, *svalg* etc. Väljer man Moultons i och för sig eleganta lösning av problemet med *barg*, *svalg* blir valet mellan Moberg och Heusler i frågan om utvecklingen av **aih* och **aiʒ* inte längre så självklart. Moulton diskuterar inte förhållandet mellan **aih* och **staiʒ*.

Har ursprungligt *h* och avtonat *ʒ* haft olika ljudvärde kan kontraktionen *aih* > *āh* också ha varit känslig för detta. Med andra ord: innan regeln $Vx > Vh$ ännu verkade kunde *ai* ha blivit *ā* i **aih* utan påföljd för **staiʒ*, som senare utvecklades regelrätt till **steih* och *sté*. Därmed skulle *aih* > *āh* elimineras som tvingande terminus post quem. Nästa gräns bakåt i tiden markeras av övergången *lð* > *ld*. Man har som redan nämnts framhållit att avtonade former med *ll* saknas helt. Därmed tillmäts förändringen *lþ* > *ll* avgörande bevisvärde.

Förekomsten respektive frånvaron av s.k. analogiska former vid sidan av ljudlagsenliga har använts flitigt som argument i debatten. Moulton finner det högst otroligt att *barg*, *svalg* skulle vara sekundära (analogiska) eftersom de skulle stå utan ljudlagsenliga motsvarigheter. Här skulle i så fall ett läge råda som stod i skarp kontrast till normalfallet. Det senare innebär att analogiska former endast existerar som alternativ till ljudlagsenliga: *hneig*, *meig*, *seig*, *steig* / *hné*, *mé*, *sé*, *sté* (1 kl. st. v.), *flaug*, *laug*, *maug*, *smaug* / *fló*, *ló*, *mó*, *smó* (2 kl. st. v.), *lág* / *lá* (5 kl. st. v.); i övrigt endast ljudlagsenliga: *brá* (3 kl. st. v.), *frá*, *vá*, *þá* (5 kl. st. v.), *dró* (6 kl. st. v.). Moulton hämtar sina exempel från fornvästnordiskan. Saken blir en annan om hela det nordiska området dras in. I fornsvenskan saknas helt de ljudlagsenliga formerna av 1 och 2 kl. st. v.¹⁶ Däremot finner man t.ex. jämte *lā*, *þā* även *lāgh*, *þāgh* (5 kl.), förutom *drō* även *drōgh* (6 kl.); dock förekommer endast *brā*, *frā*. Motsvarande gäller också för forndanskan. Från östnordisk synvinkel är alltså formerna *barg*, *svalg* inte märkvärdigare än samtliga preteritumformer i 1 och 2 kl. st. v. med stamslut på *Vg*.

Formernas särställning i västnordiskan kan emellertid också motiveras. Analogiformer uppstår av funktionella skäl. De analogiskt bildade varianterna här ovan såväl som det dilemma de uppenbarligen skapar skall troligen förstås mot den bakgrunden. Så länge *x* uppträder som avtonad variant till *ʒ* i **staiʒ*, **flaux*, **barx*, **drōx*, **max* osv. är systemet intakt. Växlingen ton medialt gentemot tonlöshet finalt är genomförd i konsonantsystemet. När *x* småningom övergår till *h* och försvinner finalt uppstår följande läge. Ett antal verb, däribland *stíga*, *fljúga*, *draga*, *mega* får böjningsformer med stamutljudande vokal: *sté*, *fló*, *dró*, *má*. Inom verbparadigmen skapas således ett nytt morf fonemiskt mönster *-g* ~ *-Ø*. Däri faller även *brá*, *frá* av *bregða*, *fregna* väl in. Med ljudlagsenligt utvecklade preteritumformer **bar*, **sval* av *bjarga*,

¹⁶ De paralleller som anförs här är de som Moulton (1954) ger. Sturtevant (1956) ifrågasätter autenticiteten hos några av dem, men hans kritik ändrar inget i den grundläggande frågeställningen.

svelga förhåller det sig inte så. Det finns inga starka verb vars stam slutar på två konsonanter alternerande med preteritumformer som har en slutkonsonant. Sådan växling skulle skapa oreda i konjugationssystemet och, inte minst, dubbeltydiga former (t.ex. *bera-bar: bjarga-*bar*). Verbböjningen präglas visserligen i hög grad av alternativa möjligheter, men nya varianter ansluter sig alltid till något redan existerande mönster. Inget hindrar därför att ett **felxa – *falx* har utvecklats till *fela – fal* utan att **svelza – *svalx* påverkats.¹⁷

Förklaringar grundade på funktion är alltid riskabla, eftersom de lätt kan missbrukas. Att funktionen spelar en viktig roll i samband med förändring är emellertid ovedersägligt. Ett par ovanligt klara exempel anförs av Paul Kiparsky (1972). Ett av dem är hämtat från den tyska Mecklenburgdialekten. I denna dialekt kan ett slut-*e* deleteras, men inte obetingat:

I
Baum : Bäume ~ Bäum
Gast : Gäste ~ Gäst

II
Arm : Arme
Speer : Speere

Exemplen under II berörs inte av deleteringsregeln, ty om denna fick verka skulle numerusdistinktionen upphöra.¹⁸ I exemplen under I uppbärs distinktionen av omljud förutom av ändelsen, och därför kan strykningsregeln tillämpas. Det nordiska fallet är inte helt parallellt, men man kan hävda att sista konsonanten i stammarna *bjarg-*, *svelg-* etc., på ett icke trivialt sätt bidrar till att identifiera morfemet – även vid avtoning. Därför bibehålls den.

Med inomspråklig rekonstruktion kan ytterligare avgöranden om kronologin inte träffas.

Slutljudsskärpning som process

Vanligen behandlas den urnordiska slutljudsskärpningen som ett historiskt avslutat faktum. Endast undantagsvis fälls kommentarer om ljudlagens effekt på ljudsystemet som helhet. I Moulton 1972:148ff. omnämns avtoningen i ett klart inomsystematiskt sammanhang, men det primära syftet är att rekonstruera ett urgermanskt konsonantsystem. Utanför handbokslitteraturen beaktas slutljudsskärpningen inom ramen för ett synkroniskt ljudsystem i Sturtevant 1934 och Moulton 1954. Moulton karakteriserar resultatet av "the unvoicing of all voiced stops and spirants in final position" (1954:9) som "a considerable structural change in the phonology of Pre-Old-Icelandic: voice is given up as a distinctive feature of obstruents in final position – all final obstruents are voiceless" (ibid.:10).

¹⁷ Principiellt samma argumentation återfinns hos Sturtevant (1956), som uppfattar *barg*, *svalg* som analogiformer. Pipping (1914:136) betraktar också *barg*, *svalg* som analogiformer. Den analys som föreslagits här upphäver dikotomin ljudlagsenlig-analogisk form, eftersom *barg*, *svalg* inte vore analogiskt återinförda utan kontinuerligt utvecklade, om också med hänsyn tagen till icke-fonetiska faktorer.

¹⁸ Sapir (1915:262) för ett liknande resonemang om vokalapokope i jiddisch.

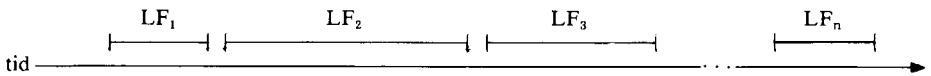

Fig. 3. Några arbiträra ljudförändringar med olika verkningstid. (LF = ljudförändring)

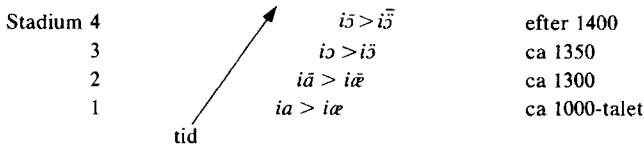

Fig. 4. Progressiva i-omljudets fortskridande i fsv.

En intressant passage hos Heusler lyder: "Nur das Urnordische, nicht mehr das Aisl., stand unter dem Lautwechsel (den auch das Nhd. kennt): weiche Verschluss- und Reibelaute im Inlaut, harte im Auslaut" (Heusler 1964:54; originalets spärning). Iversen formulerar sig på liknande sätt i tidigare upplagor av sin handbok (t.ex. 1961:51). Även Harry Andersen (1962:31) anför tyskan som parallell.

Jämförelsen med modern tyska är viktig. Den understryker att slutljudsskärpningen inte bara är en förändring som drabbar några former i språket en gång för alla. Under en period är avtoningen i stället en generellt verkande fonologisk regel. Så länge den är produktiv avtonas varje normalt tonande obstruent som hamnar sist i ett ord. Lånord och nybildningar har varit underställda dess inflytande precis som [k]-uttal genomförts för lånord som *grog* och *théolog* i tjeckiskan, för *kliring* och *miting* (av eng. *clearing*, *meeting*) i turkiskan (Håla 1962: 360f., Lewis 1967:10ff.). Kontextbundenheten ger upphov till systematisk växling mellan ton och tonlöshet inom paradigmet.

För en beskrivning av det faktiska förloppet är det avgörande hur man uppfattar slutljudsskärpningsens natur. I praktiken har den alltid betraktats som en förändring vid en viss punkt på tidsaxeln,¹⁹ dvs. i enlighet med fig. 1 ovan. En allvarlig perspektivutslätning blir följden av ett sådant synsätt. Självfallet förutsätter språklig förändring både tidsmässigt och rumsligt djup. Med tidsdjupet beaktat kan fig. 1 ersättas av fig. 3. Ljudlagens utsträckning i tiden markeras med en linje i stället för en skärningspunkt på tidsaxeln. Olika långa linjer symboliserar olika tidsutdräkt.

Varje förändring har sin "kronologiska profil" (Chen 1972, 1976). En nyintroducerad regel har till en början en ganska blygsam genomslagskraft för att efterhand tillta i omfattning. Expansionen gäller på alla plan; såväl den fonologiska och lexikaliska räjongen som den sociala och geografiska vidgas så småningom.

¹⁹ Brøndum-Nielsen (1932:13f.) m.fl. gör visserligen en tidsmässig skillnad mellan frikativornas och klusilernas avtoning.

Stadium 4	KVr #,	KVl #,	KVn #	↑ tid
3	KVr #,	KVl #,	Kn #	
2	KVr #,	Kl #,	Kn #	
1	Kr #,	Kl #,	Kn #	

Fig. 5. Utvecklingen av vokalinskott i fsv. (K = konsonant, V = vokal, # = ordslut)

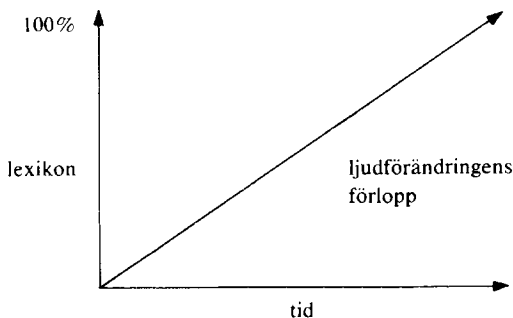

Fig. 6. En ljudförändrings genomslag i lexikonet.

När en regel får en vidare fonologisk tillämpning genomgår den vad Schuchardt kallar "innere Ausdehnung", "innere Erweiterung", "Verallgemeinerung" (Schuchardt 1885:67, 70, 71 i resp. fall). I fornsvenskan kom diftongerna *ia*, *iā*, *iɔ*, *iō* att ändras genom s.k. progressivt *i*-omljud under en period från ungefär 1000-talet till något efter 1400. Det sker i etapper, relativt väl åtskilda (fig. 4). På likvärdigt sätt kom kontexten för vokalinskott att gradvis utökas. Svarabhaktivokal kan observeras mellan konsonant och finalt *r* i äldsta fornsvenskan. Senare införs sådan vokal framför *l* och i varierande utsträckning *n* (fig. 5).²⁰

Ordförrådets underkastelse under en ljudlag tycks beskriva en jämförbar kurva (fig. 6; efter Wang & Cheng 1970). Ljudlagen äter sig fram genom den relevanta delen av lexikonet bit för bit snarare än slukar det i en omgång. Detta innebär att olika lexikaliska enheter övergår från den gamla formen till den nya vid skilda tidpunkter. Fig. 7 illustrerar förloppet: A_1 – A_3 är de gamla formerna, B_1 – B_3 är de nya, t_1 – t_4 fyra diskreta punkter i tiden. Under rubriken "lexical diffusion" har Wang (1969 etc.) gett fenomenet en plats i teorin. Synsättet står i klar motsättning till många tidigare explicita uttalanden, men det tycks stödjas av bl.a. strukturen hos synkronisk variation (Wang 1969 etc.; svenska ex. hos Janson 1977, Ralph 1977).

För att en ljudlag skall genomföras måste den spridas bland språkbrukarna.²¹

²⁰ För utförligare diskussion av dessa förändringar se Ralph 1975:42ff., 167f., 178ff.

²¹ Trots sin relativt extrema naturlagsorienterade syn på ljudförändring intresserade sig t.o.m. junggrammatikerna i praktiken för denna fråga (se Paul 1920:59ff.). Det kan vara värt att påpeka det nu när allt fler språkhistoriker framhåller ljudlagars gradvisitet i alla avseenden och i det sammanhanget ofta hästkt angriper junggrammatikerna.

Utbredningen från individ till individ yttrar sig som variation i det synkroniska systemet. Synkronisk växling har kommit att tilldra sig ökat intresse i takt med att studiet av de socialt baserade mekanismerna för språkförändring skjutit fart, framför allt med Labov och hans efterföljare som inspiratörer. Språkhistoria på språksociologisk grund har påvisat det ohållbara i att betrakta ett språks historia som ett rätlinjigt flöde, där ett stadium kan beskrivas med hänvisning till ett annat jämte specifikationer för transponering mellan stadierna. I själva verket kan förändringar i den sociala skiktningen medföra helt irrationella kast i utvecklingen (Weinreich, Labov & Herzog 1968).

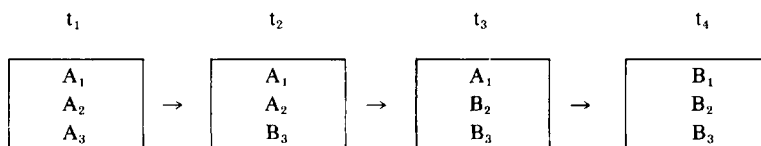

Fig. 7. Lexikaliska enheters förändring genom ljudövergång. (A_1 – A_3 = gamla former, B_1 – B_3 = nya former, t_1 – t_4 = tidpunkter)

Språksociologiskt betingad är egentligen också sådan växling som kan observeras hos en individ i olika talsituationer. Välkänt är Leopolds (och ännu P. Mobergs 1825:98f.) påstående om att *stj* uttalas med hörbart *t* och ljuden åtskilda i högtidligt tal. Uttal med [ʃ] har senare blivit allena rådande. Övergången från variabel regel till generell tillämpad regel kan i detta fall sägas ligga på gränsen mellan "innere Erweiterung" och socialt betingat genomförande. Labovs "variable rules" är väl ett försök att fånga samspelet mellan fonetisk-grammatiska och sociala faktorer (t.ex. Labov 1972).

Utvecklingen förutsätter under var och en av dessa aspekter ett tidsflöde. Därför ger fig. 3 en mer realistisk bild av ljudförändring än fig. 1. Nu innebär det strängt taget ingen skillnad i fråga om tidsdjup om vi betraktar slutljudsskärpning som ett regeltillägg snarare än som en genomförd ljudlag – det är lika utslätat i bägge fallen. Henning Andersen (1972, 1973) hävdar att den generativa historiska fonologi som exempelvis representeras av Kiparsky 1968 och King 1969 bara sätter etiketter på olika typer av "diachronic correspondence" utan att bidra till verklig förståelse av fonetisk förändring. Andersen beskriver ett fall av regeltillägg på slaviskt område, som just innebär att slutljudsskärpning införs. Han visar att en hel rad olika variabler styr förändringens gång. Dessa ligger i linje med utredningen ovan. Tendensen till avtoning yttrar sig i olika grad för olika segment, olika starkt hos olika talare och i olika talsituationer. Detta oaktagat är förloppet i det vida perspektivet riktat mot generellare genomförande så att yngre generationer visar mer avgjord böjelse för avtoning än äldre.

Ljudförändringar som inträffat under äldre tidsskeden kan sällan följas på något särskilt detaljerat sätt. Rekonstruktioner måste emellertid bygga på det allmänna antagandet att förändringar sker gradvis, varvid de expanderar i flera dimensioner. Det som diakroniskt kan avläsas som en förändring är i själva

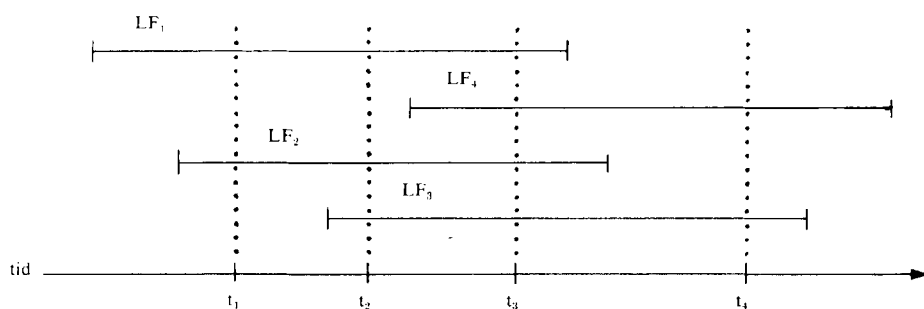

Fig. 8. Ljudförändringar med delvis överlappande verkningstid. (LF₁-LF₄ = ljudförändringar, t₁-t₄ = observationspunkter i tiden).

verket spår en synkroniskt fungerande regel som har haft en viss livslängd.

Slutljudsskärpnings upphörande

I tyskan har slutljudsskärpningen verkat under nästan ett årtusende. Under den tiden har även andra språkförändringar ägt rum. Eftersom förändringarna har en tidsdimension kan olika övergångar göra sig gällande samtidigt. Fig. 8 illustrerar detta förhållande. Vid fyra olika tidpunkter t₁, t₂, t₃ och t₄ kan olika överlappningar observeras: vid t₁ mellan LF₁ och LF₂, vid t₂ mellan LF₁, LF₂ och LF₃, vid t₃ mellan LF₁, LF₂, LF₃ och LF₄ samt vid t₄ mellan LF₃ och LF₄. När samtidigt verkande regler riktar sig mot samma mål kan det få följder som direkt påverkar systemet. Konkurrens mellan regler är en faktor att räkna med vid rekonstruktion (Wang 1969).²²

En tendens till slutljudsskärpning har upphört i en rad språk. Ett exempel erbjuder franskan, ett annat engelskan, ett tredje sydtyskan i olika dialekter (Kranzmayer 1956:79), ett fjärde jiddisch (Sapir 1915:255, Weinreich 1963:342ff., Herzog 1965:223). Fler fall skulle kunna anföras. De nämnda är emellertid särskilt väl kartlagda. Finns här gemensamma drag i utvecklingen?

Mest iögonfallande är Kranzmayers uttalande om de ur fornbayerskan utvecklade dialekterna: "alle diejenigen Mundarten, welche das Auslaut-*e* abstossen und apokopieren, geben die Auslautverhärtung auf. [---] Der Zusammenhang zwischen Apokope und Verhärtungsverlust steht zeitlich und räumlich fest vor uns" (Kranzmayer 1956:79). Så länge växlingen *tøk_x* nom. : *tōge* dat. upprätthålls förblir också slutljudsskärpningen intakt, men vid växlingen *tøk_x* : *tōg* överges slutljudsskärpning. Skälet inses lätt: den fonologiska kontexten för avtoning är i det senare fallet ouskiljbar. Paul Kiparsky talar om "rule opacity" (1971:621f.). De språkinlärande barnen förmår inte analysera situationen (historiskt) korrekt (Henning Andersen 1973). Någon generell avtoningsregel blir därför inte formulerad; dvs. i det historiska perspektivet

²² Regler kan vara formellt relaterade till varandra på åtskilliga sätt och därmed stå i potentiellt konkurrensförhållande till varandra. För en översiktlig diskussion se Ralph 1975:114ff.

faller regeln ur systemet (Henning Andersen 1969, Stampe 1969, P. Kiparsky 1971).

Också i franskan har ändelsevokaler apokoperats (Nyrop 1939:263ff., Pope 1966:118). Mot *neuf* står *neuve*, vars slut-*e* en gång uttalats.²³ Medelengelskan drabbades likaså av genomgripande apokopering (Brunner 1959:34, Jordan 1934:129ff.). Detsamma gäller i högsta grad jiddisch (Sapir 1915:262). Parallellen med urnordiska ligger i öppen dag. Genom synkopen reducerades ändelsevokaler en masse. Vid sidan av *bant* pret. stod *band* s. Om *bant* tydde på avtoning i förhållande till stammen i övrigt (*bind-* : *bund-*), motsades detta av *band*. Att *band* i sin tur inte avtonades får tillskrivas den förknippning som under en övergångstid fanns med **banda*; växling *band* ~ *banda* har förekommit på grund av att synkoperegeln inte tillämpats helt obligatoriskt.²⁴

Så ger synkopen inte bara en indikation om när slutljudsskärpningen måste ha upphört. Tvärtom är synkopen den viktigaste orsaken till att slutljudsskärpningen föll ur systemet. Det vore emellertid en överförenkling att helt knyta bortfall av slutljudsskärpning till vokalapokope. King (1975) har understrukit vikten av att räkna med komplexa orsaker vid språkförändring. Det gäller även i detta fall.

Den situation som synkopen ger upphov till skapar inte bara ett fonologiskt dilemma: avtoning av tonande slutkonsonanter i några ord, kvarstående tonande i andra. Också frekvensförhållandena bör betänkas. Med god marginal överträffas de gamla formerna i antal av de nya. De gamla framstår snarast som undantag. Dessutom genomgår de ytterligare förändringar så att den fonologiskt baserade associationen inom paradigmen äventyras. Växlingar som *stíga* ~ *sté*, *draga* ~ *dró* tyder inte i första hand på en avtoningsregels verkan. Vidare maskeras det enkla fonologiska sambandet mellan olika böjningsformer genom nasalassimilationen: mot *binda*, *hrinda*, *vinda* står *batt*, *hratt*, *vatt* och mot *springa*, *stinga* står *sprakk*, *stakk*. Förutom att det material som det språkinlärande barnet ställs inför är flertydigt med hänsyn till ton i ordslut, är den del av materialet som klart talar för avtoning kvantitativt reducerat genom andra förändringar. Det blir i det läget naturligast att uppfatta de återstående enstaka formerna som undantag och lära in dem speciellt, utan derivering via generella regler (Vennemann 1974).

Dylik reduktion av regelns underlag tycks ingå som en del i utvecklingen även i jiddisch och sydtyska. I jiddisch har hela preteritum av verben försvunnit som morfologisk kategori och ersatts av perifrastisk böjning (Mieses

²³ I "ortodox" generativ fonologi, dvs. à la Chomsky & Halle 1968, analyseras ord som *neuve* som att de har ett "underliggande" *e*. Den fonetiska formen erhålls genom en *e*-deleteringsregel (Schane 1968).

²⁴ Generativ fonologi av standardmodell skulle beskriva distinktionen *bant* - *band* med hjälp av regelordning och olika underliggande former. Orden skulle deriveras på följande vis där X står för den relevanta kontexten:

Basform:	/band/	/banda/
1. Avtoning	bant	...
2. V → Ø / X	...	band
Fonetisk form:	<i>bant</i>	<i>band</i>

1924:17f.). Så har skett även i sydtyskan, dvs. inklusive de dialekter som visar bortfall av slutljudsskärpning (Schirmunski 1962:488ff.). Med preteritumformerna utplånas en viktig del av regelns möjligheter till manifestation. Utan manifestation kan ingen regel fortleva.

Slutljudsskärpnings fonologiska karaktär

Slutljudsskärpningen brukar betecknas som en naturlig regel. Naturliga kallas särskilt sådana regler som kan återföras på egenskaper hos människans talapparat. I *kimono* uttalas *k* längre fram längs gomtaket än i *kopra*. Utan att vara fysiologiskt nödvändigt är det naturligt att konsonantens ocklusion förläggs i riktning mot den följande vokalens uttalsregion i munhålan.

Slutljudsskärpning har sammanställts med andra fenomen som företrädesvis drabbar ordslut, vilket skulle ha sin förklaring i att uttalsenergin avtar mot slutet av ordet och därmed precisionen i talorganens koordination.²⁵ För slutljudsskärpnings del förutsätts i så fall att mindre kraft krävs för att öppna larynx än för att hålla samman stämbanden tillräckligt för att producera tonande konsonanter. Inte sällan tolkas slutljudsskärpning helt enkelt som en aspekt av tonassimilation, varvid bristen på ton hos en följande paus antas föregripas.²⁶

Det finns flera skäl till att hålla isär slutljudsskärpning och tonassimilation. När överhuvud taget båda fenomenen kan påvisas i ett och samma språk uppför sig de två reglerna ofta på skilda sätt. Reglernas effekt kan vara olika så att tonlöshet resulterar av den ena, tonlöshet och spändhet av den andra. Deras input kan skilja sig åt. De kan vara olika riktade så att tonassimilationen är progressiv trots att slutljudsskärpningen måste vara regressiv om den alls skall kvalificera sig som assimilationsprocess. Avtoning inträffar inte alltid utslutande sist i ord utan vid stavelseslut eller före morfemgräns, t.o.m. om ett tonande ljud följer.²⁷ Vari består assimilationen då?

Regler som grundar sig på den för alla människor gemensamma talapparaten bör förekomma frekvent i världens språk. Denna karakteristiska egenskap delar slutljudsskärpningen alldeles avgjort med andra naturliga regler. Tyskan brukar vara standardexemplet, men paralleller finns i mängd: nederländska, bretonska, katalanska, rätoromanska och norditalienska dialekter, lettiska och litauiska dialekter, polska, tjeckiska, slovenska, makedonska, bulgariska, ryska, ukrainska och vitryska dialekter, vidare maltesisk arabiska, turkiska, olika indo-iranska språk, såsom kalasha, parachi, pashai och shumashti, flera berberdialekter, en del västafrikanska språk, såsom mbe, flera indianspråk,

²⁵ Heffner (1952:171ff.) beskriver några sådana fenomen.

²⁶ Tydligast har parallelliteten uttryckts av t.ex. Broch (1911:233) och Weinrich (1961:17). I senare fonologisk diskussion har detsamma hävdats av fr.a. Lass (1971:15).

²⁷ Se Wurzel 1970:259, Vennemann 1972b, Shibatani 1973:88, Fischer-Jørgensen 1952:118. Man refererar till såväl stavelseslut som morfemslut som den relevanta kontexten. Det är inte helt klart vilket som är den korrekta generaliseringen; kanske (som Fischer-Jørgensen antyder) skall de båda gränserna sammanfalla.

t.ex. waunana (av chocófamiljen i Panama och Colombia), tübatulabal (ett uto-aztekiskt språk i Californien) och kekchi (ett mayaspråk i Guatemala), osv.²⁸ Processen är vidare väl belagd i åtskilliga fornspråk, t.ex. gotiska och sanskrit, och den kan rekonstrueras för ytterligare språk, såsom *konabem* (ett bantuspråk; se data hos Guthrie 1967:47), de indonesiska språken (inklusive madegassiskan; se Dahl 1938:201), samt för en del kaukasiska språk (Schmidt 1962:52 n.).

Påståendet om naturlighet är i fråga om vanlighet väl förankrat. Den fonetiska naturligheten är inte lika självklar när det gäller sådan avtoning som leder till spända konsonanter. En övergång från lenis- till fortisuttal innebär ingen uttalslättning i någon vettig mening.²⁹ Avtoning vid stavelsegräns eller morfemgräns verkar vara vad Trubetzkoy (1939:242) kallar "Grenzsignal". Det är också den funktionen jag tror att slutljudsskärpning har i allmänhet, och det kan ha betydelse för den språkhistoriska beskrivningen.³⁰

Urnordiskan skiljer sig på en viktig punkt från de flesta andra språk med slutljudsskärpning vars historia kan följas med någorlunda säkerhet. Inträdandet av slutljudsskärpning är ett av de fenomen som tagits till skiljemärke mellan fornhögtyska och medelhögtyska (Paul & Mitzka 1966:97). Från omkring 1000-talet har regeln sedan varit produktiv. I tjeckiskan har regeln funnits under hela den litterära tiden (Travníček 1935:177ff.), i ryskan åtminstone sedan 1200-talet (V. Kiparsky 1963:104f.). Det rör sig som synes om åtskilliga århundraden.

Mot detta står förloppet i urnordiskan, som i stort sett förutsätts rymmas inom 600-talets ram (L. Moberg 1945:201, Moulton 1954), en påfallande kort period. Avtoningens upphörande är i sig inget förvånande. Vi har sett detsamma inträffa i en rad andra språk. Skillnaden består i produktivitetens längd. När slutljudsskärpningen upphör att verka i medelengelskan har den en lång historia bakom sig, genom hela den fornengelska och medelengelska tiden (Luick 1940:861ff., Brunner 1965:185f.). På samma sätt förhåller det sig i franskan. Slutljudsskärpning kan konstateras i galloromanskan åtminstone från och med 600-talet för att sedan verka regelbundet den fornfranska perioden igenom (Pope 1966:15f., Richter 1934:247).

Regler existerar bara så länge de är motiverade av existerande former, såsom framhållits ovan. En principiell skillnad råder mellan sådana regler som helt enkelt utlöser omstrukturering av lexikaliska former för att sedan försvinna som regler och sådana som ständigt återskapas därför att en viss växling kräver det. Av det första slaget är exempelvis övergången *ai > ei*. Regeln behövs under det skede då den synkroniska växlingen *ai > ei* föranleder det. De gamla formerna med *ai* ersätts så småningom av nya med *ei*, såsom i fig. 9, där olika

²⁸ Beträffande de mindre välkända språken se Morgenstierne 1945:248, 1965:192, 1973a:22, 1973b:148 om de indo-iranska, Willms 1972:53f. om berberspråk, Bamgbose 1967:5 om mbe, Loewen 1963:361 n. 20 om chocó, Lightner 1971:228 om tübatulabal, Campbell 1974:271 om kekchi.

²⁹ Fischer-Jørgensen säger (1969:108): "Physiologically, tense stops are characterized by having a stronger organic pressure and a longer closure period than lax stops, and probably by a quicker and more precise movement of the articulatory organs."

³⁰ Jfr äv. Fischer-Jørgensen 1952:118.

$$\begin{aligned}
 ai_1 &> ai_1 \sim ei_1 > ei_1 \\
 ai_2 &> ai_2 \sim ei_2 > ei_2 \\
 ai_3 &> ai_3 \sim ei_3 > ei_3
 \end{aligned}$$

tid $\xrightarrow{\hspace{10em}}$

Fig. 9. Övergången $ai > ei$.

indexsiffror antyder olika portioner av det samlade förrådet av ai/ei -former. Sådan förändring bör gå relativt snabbt.

En process som slutljudsskärpning genomförs inte i samma mening. Den fortsätter kontinuerligt att vara produktiv tills den sätts ur spel genom avtagande genomskinlighet, såsom vi har sett. Heusler har rätt i att den urnordiska processen är tekniskt-formellt lik den tyska: avtoning verkar alltid i ordslut. Den "funktionella tyngden" skiljer sig emellertid kraftigt. I tyskan avtonas en stor mängd ord av alla kategorier. Regeln är väl etablerad, så väl att den skänker en viss särprägel åt språket. Till följd av annorlunda ordstruktur är förhållandet ett annat i urnordiskan. Det är nästan bara i böjningen av (vissa) starka verb som avtoningen är tillämplig. Man kan fråga sig varför slutljudsskärpning överhuvud taget uppstår i urnordiskan. Denna fråga får ytterligare tyngd om det är riktigt att avtoning i ordslut snarast är en gränssignal, dvs. är av funktionell mer än blint fonetisk karaktär.

Ett annat fall av kortfristig slutljudsskärpning påträffas i fornspanskan. I *Cantar de Mio Cid* utelämnas ofta ett slut-*e*: *mont* för *monte*, *noche* för *noche*, *part* för *parte* (Menéndez Pidal 1954:159). Konsonanter som härigenom hamnar sist avtonas: *grant* för *grande*, *nuef* för *nueve*, *Rodric* för *Rodrigo* (Lapesa 1950:149, Menéndez Pidal 1954:195f.). Det är framför allt de nordspanska dialekterna som visar detta drag (Menéndez Pidal 1950:188f., 489). Lapesa daterar företeelsen till 1100- och 1200-talen. Fenomenet skall säkert sammanställas med den franskspråkiga "vallfartsindustri" som uppstod längs pilgrimsvägen i norra Spanien till Santiago de Compostela (Baldinger 1958:97). Om vokalapokopen säger Lapesa: "La influencia lingüística de los inmigrantes 'francos' favoreció la apócope de la *e* final en casos como *part*, *mont*, *allend*, *cort*, que a mediados del siglo XII habían adquirido extraordinaria difusión" (1950:121). Säkerligen beror också avtoningen på det starka franskinflytandet.³¹

Kortvarig produktivitet har slutljudsskärpning också i bayersk tyska. Under loppet av några hundra år, 1100-talet till något efter 1300, överges åter fortisuttalet (Paul & Mitzka 1966:97, Kranzmayer 1956:79). Det finns en omständighet i det sammanhanget som gör att utvecklingen i sydtyskan korrelerar väl med det fornspanska exemplet. Säger man att fornhögtyskan saknade slutljudsskärpning menar man främst de sydligare dialekterna, som av tradition uppfattas som grundläggande för högtyskan. Längre norrut, på frankiskt område, är bilden mera sammansatt (Braune & Mitzka 1967:121ff.,

³¹ Alonso (1955:74f.) hävdar att förändringen inskränker sig till ortografin, men det tycks vara en ganska isolerad åsikt.

124f., 126f., Frank & Schützeichel 1971:164 m.fl. ställen). Generellt kan sägas att slutljudsskärpningen tilltar mot norr. På lågfrankiskt område tycks den verka regelbundet redan i de äldsta dokumenten (Borgeld 1899:41, 45f. (jfr 48), 51, Schönfeld & Loey 1960:53ff., Goossens 1974:65). Fornsaxiskan och fornfrisiskan ger åter ett mera splittrat intryck (Gallée 1910, Holthausen 1921, Helten 1890, Siebs 1898, Steller 1928). Voyles (1970:140ff.) räknar med en optionell avtoningsregel för fornsaxiskan. Man skall minnas att fornfrisiskan är belagd först flera århundraden senare än de övriga germanska språken. Det verkar tydligt att slutljudsskärpning är ett drag som sprids från de nordligare frankiska dialekterna söderut.

I såväl sydtyskan som fornspranskan har regeln således "inlånats". Regeln uppstår av språksociologiska skäl snarare än av tvingande omständigheter inom språkssystemet. Väl introducerad kommer regeln på kollisionskurs i förhållande till vissa mer integrerade tendenser. I spanskan handlar det om själva ordstrukturen: avtoning förutsätter vokalapokope som är i strid med spanskans grundläggande fonotax. Spanskan skyr med få undantag både initiala och finala konsonantkombinationer. I sydtyskan gör vokalapokopen och upplösningen av preteritumböjningen gemensamt att avtoningen får en svag ställning.

Kan slutljudsskärpningen ha uppkommit genom främmande inflytande i Norden? Att tänka sig ett organiskt samband med den fornengelska slutljudsskärpningen är långsökt, även om anglerna skulle ha utvandrat från Flensburg-Schleswigområdet (Hodgkin 1939). Kanske skall spridningen av slutljudsskärpningen snarast sammanställas med den frankiska expansionen under merovingerna. Tidiga skandinaviska direktkontakter med frankerriket finns dokumenterade. Berömd är Gregorius' av Tours skildring av en raid från havet anförd av "danerkonungen" Ch(I)ochilaicus (Beowulfkvädets Hygelác). Anfallet ägde rum i början av 500-talet (Magoun 1954). Det visar att norra Gallien var väl uppnåeligt för nordborna under den aktuella perioden. Rhenområdet med sin delvis romerska kulturtradition har säkerligen lockat nordbor redan under folkvandringstiden.

Men det var naturligtvis inte genom tillfälliga strandhugg som avtoningen togs upp. Perioden omkring 500-talet har av arkeologerna kallats Nordens guldålder efter de rika guldfynden (Stenberger 1971:466ff.). Dessa tyder snarast på livliga handelsförbindelser med kontinenten.³² Frankerna tog tidigt kontrollen över handeln, som utvecklades avsevärt (Poelman 1908, Pirenne 1923). Beträffande handeln på Nordeuropa har den tydligen till stor del ombesörjts av friserna. Man kan bara beklaga att deras språk vid den tid det gäller är så dåligt känt. Det har hävdats att friserna utövat stark påverkan på det nordiska ordförrådet (särskilt Wadstein 1933). Misstanken ligger nära att

³² Föremål av nordisk karaktär, t.ex. brakteater och fibulor, har påträffats i relativt riklig mängd utanför Norden, inte minst i de områden som här intresserar oss (se kartor hos Mackeprang 1952 och Åberg 1922). Det visar kanske inte att nordbor varit där, men det tyder på att nordbor haft kontinuerlig kontakt med andra nordvästgermanska handelsmän. Askeberg säger: "De [torftiga källorna] vittnar endast om att skandinaviska intressen redan under 500-t. gjort sig gällande längs den diagonallinje, som över södra Jylland förbinder Östersjö- och Nordsjöområdena, i det kustområde, som efter Plinius betecknas som ingveoniskt" (1944:5).

även en del frankiska språkdrag transiterats, då frankiskan torde ha varit ett högstatusspråk i den tidens germanska värld.

En hel rad förändringar som diskuterats här är gemensamma för Nordsjöområdet germaner: förutom avtoning även bl.a. monoftongering, vokalsynkope och toning av frikativor. Dateringen i respektive språk är sådan att det är rimligt att tänka sig en spridning av tendenserna utifrån till Norden. Det kan då i förbigående noteras att i intet språk utanför Norden stämmer *ai*-difftongens utveckling så väl med det nordiska förloppet som den i frankiskan (Franck & Schützeichel 1971:39ff.). Monoftongeringen av *ai* tycks göra sig gällande redan i den äldsta frankiskan (glosorna i Lex Salica; Jungandreas 1954:129).

Förmodligen har flera tendenser samtidigt drabbat nordiskan då kontakterna med kontinenten intensifierades. Olika nordbor har träffat olika kontinentalgermaner vid olika tider. Monoftongering av *ai* kunde genomföras relativt problemfritt, men slutjudsskärpningen råkade i konflikt med synkopen som gjorde sig gällande något senare.³³ Om avtoningen nådde Norden västerifrån är det förklarligt att dess spår är svagast i svenskan. Här har avtoningen som permanent regel blivit sämst integrerad, och här har den sekundära analogiska utjämningen gått fram hårdast. Den utbredningskarta över former av *band* pret. som Lennart Moberg (1945:171) återger antyder en stark gotisk-centralsvensk reaktion mot avtonade former till förmån för återinsatta analogiska.

Överensstämmelsen mellan denna kartbild och Mackeprangs (1952:27) fyndkarta över guldrakteater i Norden är mycket påfallande. Brakteaterna är helt klart underställda kontinentalt inflytande. Fyndorterna är väl något slumpartade, men de sammanfaller i stort med gamla välkända handelscentra, som framför allt förlitar sig på sjögående handel: Sydvästnorge, Oslofjorden, Västsverige, Jylland och de danska öarna, Bornholm och Skåne, Öland och Gotland samt Mälardalen. Jag menar naturligtvis inte att denna korrelation får pressas – kanske är den helt tillfällig. Brakteaterna är ju dessutom ofta av inhemsk nordisk tillverkning. Men om inte annat kan korrelationen stämma till eftertanke. Fortidens Norden har inte varit isolerat, och det finns heller ingen anledning att tro att språkförändringar här uppstått i isolering.

När teorin över språklig förändring byggs upp måste en smidig formalism som kan åskådliggöra diakroniska relationer utvecklas. Man måste också pröva ljudförändringars fonetiska egenskaper och fastställa deras artikulatoriska korrelat. Men det är viktigt att man inte går vilse i abstrakta typologiseringar eller fastnar i munhålans muskelkoncentrationer. Språkets specifika uppgift är trots allt att förmedla tankar. Ett språk "an sich" finns egentligen inte. Språkförändringar uppkommer genom språkligt samspel mellan människor. Dessa människor har sin talapparat och sin tolkningsförmåga, som allt påverkar språkets dynamik. En teoretiskt betydelsefull distinktion, om också långt ifrån knivskarp, är den mellan sådana processer som är mer eller mindre beroende, om inte direkt utlösta, av språksystemet

³³ Sturtevant (1934) poängterar just "tendensbytet" från tidigare avtoning till senare toning.

själv och sådana som uppstår och sprids av mera språksociologiska skäl. Slutljudsskärpning skulle snarast vara av det senare slaget. Sådana fakta borde vara av betydelse för vår uppfattning om reglers karaktär och status inom språkssystemet. Vilka regler som faller i respektive fack kan, så vitt jag förstår, endast utrönas genom noggrann undersökning av faktiska historiska förlopp.

Referenser

- Alonso, A. 1955. De la pronunciación medieval a la moderna en español. Madrid.
- Andersen, Harry. 1962. Oldnordisk grammatik. 3. rev. udg., 2. opl. u.o.
- Andersen, Henning. 1969. A study in diachronic morphophonemics: The Ukrainian prefixes. *Language* 45. 807–830.
- 1972. Diphthongization. *Language* 48. 11–50.
- 1973. Abductive and deductive change. *Language* 49. 765–793.
- Antonsen, E. 1975. A concise grammar of the older runic inscriptions. Tübingen.
- Askeberg, F. 1944. Norden och kontinenten i gammal tid. Uppsala.
- Baldinger, K. 1958. Die Herausbildung der Sprachräume auf der Pyrenäenhalbinsel. Berlin.
- Bamgbose, A. 1967. Notes on the phonology of the Mbe. *The Journal of West African Languages* 4. 5–11.
- Benson, S. 1967. Südschwedischer Sprachatlas. 2. Lund.
- 1970. Südschwedischer Sprachatlas. 4. Lund.
- Bethge, R. 1900. Konsonantismus des Altnordischen. Laut- und Formenlehre der altgermanischen Dialekte, hrsg. von F. Dieter. Leipzig. 214–246.
- Boer, R. C. 1920. Oudnoorsch handboek. Haarlem.
- Borgeld, A. 1899. De oudoostnederfrankische psalmen. Klank- en vormleer. Groningen.
- Braune, W. & W. Mitzka. 1967. Althochdeutsche Grammatik. 12. Aufl. Tübingen.
- Broch, O. 1911. Slavische Phonetik. Heidelberg.
- Brunner, K. 1959. Abriss der mittellengischen Grammatik. 4. Aufl. Tübingen.
- 1965. Altenglische Grammatik. 3. Aufl. Tübingen.
- Brøndum-Nielsen, J. 1932. Gammeldansk grammatik i sproghistorisk fremstilling. 2. København.
- 1971. Gammeldansk grammatik i sproghistorisk fremstilling. 6. København.
- Campbell, L. 1974. Theoretical implications of Kekchi phonology. *International Journal of American Linguistics* 40. 269–278.
- Chen, M. 1972. The time dimension: contribution toward a theory of sound change. *Foundations of Language* 8. 457–498.
- 1973. Cross-dialectal comparison: a case study and some theoretical considerations. *Journal of Chinese Linguistics* 1. 38–63.
- 1976. Relative chronology: three methods of reconstruction. *Journal of Linguistics* 12. 209–258.
- Chomsky, N. & M. Halle. 1968. The sound pattern of English. New York etc.
- Dahl, O. 1938. Le système phonologique du proto-malgache. *Norsk tidsskrift for sprogvidenskap* 10. 189–235.
- Danske grammatikere fra midten af det syttende til midten af det attende Aarhundrede, udg. af H. Bertelsen. 1–6. København 1915–1929.
- DR = Danske runeindskrifter ved L. Jacobsen & E. Moltke. Text. København 1942.
- Einarsson, S. 1927. Beiträge zur Phonetik der isländischen Sprache. Oslo.
- 1945. Icelandic: grammar, text, glossary. Baltimore.
- Fischer-Jørgensen, E. 1952. Om stemthedsassimilation. Festskrift til L. L. Hammerich på tresårsdagen den 31. juli 1952. København. 116–129.

- 1969. Voicing, tenseness and aspiration in stop consonants, with special reference to French and Danish. Annual report of the institute of phonetics of the university of Copenhagen 3. 63–114.
- Franck, J. & R. Schützeichel. 1971. *Altfränkische Grammatik*. 2. Aufl. Göttingen.
- Friesen, O. von. 1901. Till den nordiska språkhistorien. Skrifter utg. af K. Hum. Vet.-Samf. i Uppsala. VII. 2. Uppsala & Leipzig.
- Gallée, J. H. 1910. *Altsächsisches Grammatik*. 2. Aufl. Halle.
- Goossens, J. 1974. *Historische Phonologie des Niederländischen*. Tübingen.
- Gordon, E. V. 1927. *An introduction to Old Norse*. Oxford.
- Grimm, J. 1822. *Deutsche Grammatik*. 1. 2. Ausg. Göttingen.
- Guthrie, M. 1967. *Comparative Bantu*. 1. Farnborough, Hants.
- Hála, B. 1962. *Uvedení do fonetiky češtiny*. Praha.
- Halle, M. 1962. Phonology in a generative grammar. *Word* 18. 54–72.
- Hansen, Aa. 1971. *Den lydlige udvikling i dansk*. 2. København.
- Hanssen, E., E. Mundal & K. Skadberg. 1975. *Norrøn grammatikk. Lydlære, formålære og syntaks i historisk framstilling*. Oslo etc.
- Heffner, R-M. S. 1952. *General phonetics*. Madison.
- Helten, W. L. van. 1890. *Altostfriesische Grammatik*. Leeuwarden.
- Herzog, M. 1965. *The Yiddish language in Northern Poland: its geography and history*. Bloomington & The Hague.
- Hesselman, B. 1948–53. *Huvudlinjer i nordisk språkhistoria*. Uppsala & Stockholm.
- Heusler, A. 1964. *Altisländisches Elementarbuch*. 6. Aufl. Heidelberg.
- Hodgkin, R. H. 1939. *A history of the Anglo-Saxons*. 1. 2nd ed. Oxford & London.
- Hof, S. 1764. *Oförgripeliga Påminnelser wid Swänksa Psalmbokens öfwerseende och förbättring ... Sven Hof, Efterlämnade skrifter utg. av N. Beckman. Göteborgs högskolas årsskrift* 35. 1929. 2. Göteborg 1930. 86–90.
- Holthausen, F. 1895. *Altisländisches Elementarbuch*. 1. Weimar.
- 1921. *Altsächsisches Elementarbuch*. 2. Aufl. Heidelberg.
- Høysgaard, J. 1747. *Accentuered og Raisonnered Grammatica*. Kjøbenhavn. Danske grammatikere ..., udg. af H. Bertelsen. 4. Kjøbenhavn 1920. 249–488.
- Indrebø, G. 1951. *Norsk målsoga*. Bergen.
- Iversen, R. 1961–1973. *Norrøn grammatikk*. 6.–7. rev. utg. Oslo.
- Jacobsen, L. 1910. *Studier til det danske rigssprogs historie*. 1. *Lydhistorie*. København & Kristiania.
- Janson, T. 1977. *Reversed lexical diffusion and lexical split: loss of -d in Stockholm. The lexikon in phonological change*, ed. by W. S-Y. Wang. The Hague. 252–265.
- Janzén, A. 1954. The provenance of Proto-Norse personal names. I–II. *Names* 2. 8–100, 173–192.
- Jóhannesson, A. 1920. *Frumnorræn málfræði*. Reykjavík.
- 1923. *Grammatik der urnordischen Runeninschriften*. Heidelberg.
- 1923–24. *Íslenzk tunga í fornöld*. Reykjavík.
- Jónsson, F. 1921. *Norsk-islandske kultur- og sprogforhold i 9. og 10. årh*. København. Det Kgl. Danske Vid.:s Selsk. Hist.-filol. Meddel. III. 2.
- 1925. *Grammatik for det islandske oldsprog*. København.
- Jordan, R. 1934. *Handbuch der mittelenglischen Grammatik*. 1. 2. Aufl. Heidelberg.
- Jungandreas, W. 1954. *Vom Merowingischen zum Französischen. Die Sprache der Franken Chlodwigs*. Leuvense bijdragen 44. 115–133.
- Kahle, B. 1896. *Altisländisches Elementarbuch*. Heidelberg.
- King, R. 1969. *Historical linguistics and generative grammar*. Englewood Cliffs, N. J.
- King, R. 1975. *Integrating linguistic change. The Nordic languages and general linguistics*.

2. Proceedings of the Second International Conference of Nordic and General Linguistics, Univ. of Umeå, 1973, ed. by K.-H. Dahlstedt. Stockholm. 47–69.
- Kiparsky, P. 1968. Linguistic universals and linguistic change. *Universals in linguistic theory*, ed. by E. Bach & R. T. Harms. New York etc. 170–202.
- 1971. Historical linguistics. A survey of linguistic science, ed. by W. O. Dingwall, Baltimore. 577–649.
- 1972. Explanation in phonology. *Goals of linguistic theory*, ed. by S. Peters. Englewood Cliffs, N. J. 189–227.
- Kiparsky, V. 1963. *Russische historische Grammatik*. 1. Heidelberg.
- Kock, A. 1887. *Undersökningar i svensk språkhistoria*. Lund.
- Kranzmayer, E. 1956. *Historische Lautgeographie des gesamt-bairischen Dialektraumes*. Wien.
- Krause, W. 1948. *Abriss der altwestnordischen Grammatik*. Halle (Saale).
- 1966. *Die Runeninschriften im älteren Futhark*. Göttingen.
- 1971. *Die Sprache der urnordischen Runeninschriften*. Heidelberg.
- Kristensen, M. 1933. *Folkemål og sproghistorie*. Danske studier 1933. Tillægghæfte. København.
- Labov, W. 1972. The internal evolution of linguistic rules. *Linguistic change and generative theory*, ed. by R. P. Stockwell & R. K. S. Macaulay. Bloomington & London. 101–171.
- Lapesa, R. 1950. *Historia de la lengua española*. Segunda ed. Madrid etc.
- Lass, R. 1971. Boundaries as obstruents: Old English voicing assimilation and universal strength hierarchies. *Journal of Linguistics* 7. 15–30.
- Lewis, G. L. 1967. *Turkish grammar*. Oxford.
- Lightner, Th. 1971. On Swadesh and Voegelin's 'A problem in phonological alternation'. *International Journal of American Linguistics* 37. 227–237.
- Lockwood, W. B. 1964. *An introduction to Modern Faroese*. 2. pr. København.
- Loewen, J. 1963. Chocó II: Phonological problems. *International Journal of American Linguistics* 29. 357–371.
- Luick, K. 1940. *Historische Grammatik der englischen Sprache*. 2. Leipzig.
- Maaløe, C. 1961. The runic bracteate from Skodborg. *Acta Philologica Scandinavica* 24. 13–17.
- Mackeprang, M. 1952. *De nordiske guldbrakteater*. Aarhus.
- Magoun, F. 1954. *Béowulf and King Hygelác in the Netherlands*. *English Studies* 35. 193–204.
- Makaev, E. A. 1965. *Jazyk drevnejšich runičeskich nadpisej*. Moskva.
- Marstrander, C. 1915. *Bidrag til det norske sprogs historie i Irland*. Vidensk.-Selsk.:s Skrifter. II. Hist.-Filos. Klasse. 1915. 5. Kristiania.
- 1952. *De nordiske runeinnskrifter i eldre alfabet*. Oslo.
- Menéndez Pidal, R. 1950. *Orígenes del español*. Tercera ed. Madrid.
- 1954. *Cantar de Mio Cid*. Texto, gramática y vocabulario. I. Madrid.
- Mieses, M. 1924. *Die jiddische Sprache*. Berlin & Wien.
- Moberg, L. 1945. *Om de nordiska nasalassimilationerna mp > pp, nt > tt, nk > kk*. Uppsala.
- Moberg, P. 1825. *Försök till en lärobok för nybegynnare i allmänna ock svenska grammatiken*. 2 uppl. Stockholm.
- Moltke, E. 1976. *Runerne i Danmark og deres oprindelse*. København.
- Morgenstierne, G. 1945. Notes on Shumashti. *Norsk tidsskrift for sprogvidenskap* 13. 239–281.
- 1965. Notes on Kalasha. *Norsk tidsskrift for sprogvidenskap* 20. 183–238.
- 1973a. Parachi. *Indo-Iranian frontier languages*. 2nd ed. I. 1–304.
- 1973b. The Pashai language. *Indo-Iranian frontier languages*. 2nd ed. III. 1.
- Moulton, W. 1954. The stops and spirants of early Germanic. *Language* 30. 1–42.
- The Proto-Germanic non-syllabics (consonants). *Toward a grammar of Proto-Germanic*, ed. by F. van Coetsem & H. Kufner. Tübingen. 141–173.
- Munch, P. A. 1849. *Forn-Svenskans och Forn-Norskans Språkbyggnad*. Stockholm.
- Möbius, Th. 1871. *Dänische Formenlehre*. Kiel.

- Noreen, A. 1891. Geschichte der nordischen Sprachen. Grundriss der germanischen Philologie, hrsg. von H. Paul. Strassburg. 417–525.
- 1901. Geschichte der nordischen Sprachen. Grundriss der germanischen Philologie, hrsg. von H. Paul. 2. Aufl. Strassburg. 518–649.
- 1904. Altschwedische Grammatik mit Einschluss des Altgutnischen. Halle.
- 1913. Geschichte der nordischen Sprachen. Grundriss der germanischen Philologie, hrsg. von H. Paul. 3. Aufl. Strassburg.
- 1923. Altsländische und altnorwegische Grammatik (Laut- und Flexionslehre) unter Berücksichtigung des Urnordischen. 4. Aufl. Halle.
- Nyrop, K. 1939. Grammaire historique de la langue française. I. 4me éd. Copenhague.
- Paul, H. 1920. Prinzipien der Sprachgeschichte. 5. Aufl. Halle.
- Paul, H. & W. Mitzka. 1966. Mittelhochdeutsche Grammatik. 19. Aufl. Tübingen.
- Pétursson, M. 1974. Aspects acoustiques et articulatoires du phonétisme islandais. 1–2. Lille.
- Pipping, H. 1914. Über den Schwund des h in den altnordischen Sprachen. Neuphilologische Mitteilungen 16. 124–160.
- 1922. Inledning till de nordiska språkens ljudlära. Helsingfors.
- Pirenne, H. 1923. Un contraste économique. Mérovingiens et Carolingiens. Revue belge de philologie et d'histoire 2. 223–235.
- Poelman, H. A. 1908. Geschiedenis van den handel van Noord-Nederland gedurende het merovingische en karolingische tijdperk. Amsterdam.
- Pontoppidan, E. 1668. Grammatica Danica. Hauniæ. Danske grammatikere . . . , udg. af H. Bertelsen. 2. København 1917. 1–426.
- Pope, M. K. 1966. From Latin to Modern French with especial consideration of Anglo-Norman. 2nd ed. Manchester.
- Ralph, B. 1975. Phonological differentiation. Studies in Nordic language history. Göteborg.
- 1977. Individuell och kollektiv variation. Nysvenska studier 57. 19–30.
- Ranke, F. & D. Hofmann. 1967. Altnordisches Elementarbuch. Berlin.
- Rask, R. 1811. Vejledning til det Islandske eller gamle Nordiske Sprog. Kjøbenhavn.
- Richter, E. 1934. Beiträge zur Geschichte der Romanismen. I. Chronologische Phonetik des Französischen bis zum Ende des 8. Jahrhunderts. Zeitschrift für romanische Philologie. Beih. 82. Halle (Saale).
- Rydqvist, J. E. 1850–83. Svenska språkets lagar. I–VI. Stockholm.
- Sahlstedt, A. 1769. Svensk grammatika. Stockholm.
- Sapir, E. 1915. Notes on Judeo-German phonology. The Jewish Quarterly Review 6. 231–266. Äv. i: Selected Writings of Edward Sapir, ed. by D. Mandelbaum. Berkeley & Los Angeles.
- Schane, S. 1968. French phonology and morphology. Cambridge, Mass.
- Schirmunski, V. M. 1962. Deutsche Mundartkunde. Berlin.
- Schmidt, K. H. 1962. Studien zur Rekonstruktion des Lautstandes der südkaukasischen Grundsprache. Wiesbaden.
- Schuchardt, H. 1885. Über die Lautgesetze. Gegen die Junggrammatiker. Berlin. Cit. efter: Hugo-Schuchardt-Brevier. Ein Vademecum der allgemeinen Sprachwissenschaft, hrsg. von L. Spitzer. 2. Aufl. Halle (Saale) 1928. 51–107.
- Schulz, P. 1724. Danskens Skrivelighed. Kjøbenhavn. Danske Grammatikere . . . , udg. af H. Bertelsen. 4. København 1920. 1–153.
- Schönfeld, M. & A. van Loey. 1960. Historische grammatica van het Nederlands. 6. dr. Zutphen.
- Seip, D. A. 1931. Norsk språkhistorie til omkring 1370. Oslo.
- Seip, D. A. & L. Saltveit. 1971. Norwegische Sprachgeschichte. Bearb. Aufl. Berlin & New York.
- Shibatani, M. 1973. The role of surface phonetic constraints in generative phonology. Language 49. 87–106.
- Siebs, Th. 1898. Geschichte der friesischen Sprache. Grundriss der germanischen Philologie,

- hrsg. von H. Paul. 2. Aufl. Strassburg. 1152–1464.
- Skard, V. 1962. Norsk språkhistorie. Oslo & Bergen.
- Skautrup, P. 1944. Det danske sprogs historie. 1. København.
- Stampe, D. 1969. The acquisition of phonetic representation. Papers from the Fifth Regional Meeting of the Chicago Linguistics Society, ed. by R. I. Binnick et al. Chicago. 443–454.
- Steller, W. 1928. Abriss der altfriesischen Grammatik. Halle.
- Stenberger, M. 1971. Det forntida Sverige. Stockholm.
- Sturtevant, A. M. 1934. Certain phonetic tendencies in Old Norse. *Language* 10. 17–26.
- 1949. Certain problems in Old Norse phonology. *Scandinavian Studies* 21. 36–45.
- 1956. Final G in the Old Icelandic strong verbs. *Scandinavian Studies* 28. 15–19.
- Tiällmann, N. 1696. Grammatica suecana. Äller: En Svensk Språk- och Skrif-Konst. u.o.
- Torp, A. & Hj. Falk. 1898. Dansk-norskens lydhistorie. Kristiania.
- Travniček, F. 1935. Historická mluvnice československá. Praha.
- Trubetzkoy, N. S. 1939. Grundzüge der Phonologie. Göttingen.
- Vennemann, Th. 1972a. On the theory of syllabic phonology. *Linguistische Berichte* 18. 1–18.
- 1972b. Phonetic detail in assimilation: problems in Germanic phonology. *Language* 48. 863–892.
- 1974. Restructuring. *Lingua* 33. 137–156.
- Voyles, J. B. 1970. The phonology of Old Saxon. *Glossa* 4. 123–159.
- Vries, J. de. 1961. Altnordisches etymologisches Wörterbuch. Leiden.
- Wadstein, E. 1933. On the relations between Scandinavians and Frisians in early times. The Saga-Book of the Viking Soc.
- Wallenius, G. 1682. Project af Swensk Grammatica. Åbo.
- Wang, W. S.-Y. 1969. Competing changes as a cause of residue. *Language* 45. 9–25.
- Wang, W. S.-Y. & C.-C. Cheng. 1970. Implementation of phonological change: the Shuāng-fēng Chinese case. Papers from the Sixth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society. Chicago. 552–559.
- Weinreich, U. 1963. Four riddles in bilingual dialectology. American contributions to The Fifth International Congress of Slavists, 1963. The Hague. 335–359.
- Weinreich, U., W. Labov & M. Herzog. 1968. Empirical foundations for a theory of language change. Directions for historical linguistics, ed. by W. P. Lehmann & Y. Malkiel. Austin & London. 95–188.
- Weinrich, H. 1961. Phonologie der Sprechpause. *Phonetica* 7. 4–18.
- Wessén, E. 1969. Svensk språkhistoria. 1. Ljudlära och ordböjningslära. 7 uppl. Stockholm etc.
- Willms, A. 1972. Grammatik der südlichen Beraberdialekte. Hamburg.
- Wimmer, L. F. A. 1871. Altnordische Grammatik, übers. von E. Sievers. Halle.
- Wurzel, W. U. 1970. Studien zur deutschen Lautstruktur. Berlin.
- Åberg, N. 1922. Die Franken und Westgoten in der Völkerwanderungszeit. Uppsala, Leipzig & Paris.

Vikingatidens *vikingar*

Tiden omkring 800–omkring 1060 i Nordens historia kallas allmänt för *vikingatiden*. Beteckningen *vikingar* på de nordbor som härjade i Europa under karolingerepoken har fått allmän spridning först i modern tid. Gammal hävd har den inom västnordiskt område, där den möter rätt ymnigt redan i de isländska sagorna från 1200-talet. Det är emellertid en känd besynnerlighet att ordet förekommer rätt sparsamt under själva den period det har gett namn åt. Ännu besynnerligare är kanske den stora osäkerhet som råder i fråga om ordets ursprung. Ofta förklarar man helt enkelt att ordets etymologi är dunkel, medan man tar för givet att dess betydelse redan under vikingatiden är 'sjörövare' (så t.ex. Kristján Eldjárn 1978, s. 18).

Givetvis innebär inte detta att man har avstått från att försöka härleda ordet. Få ord har framkallat en rikare etymologisk litteratur. Den mest noggranna översikten återfinns i Askeberg 1944, s. 115–120; den kan kompletteras med Munske 1964, s. 123–124 och Thorson 1971, s. 101–102 eller ersättas med den mera översiktliga men väl balanserade framställningen i Hødnebo 1976, sp. 21–23. Man skall sålunda inte räkna med att något tolkningsförslag har förblivit helt obeaktat och väntar på att upptäckas. Men till de tolkningar som har förekommit i diskussionen kan det löna sig att ta förnyad ställning. När man studerar litteraturen om ordet *viking* kan man lägga märke till ett par egenheter. Många av diskussionsinläggen görs i förbigående i framställningar som i sin helhet inte är språkvetenskapliga utan till exempel historiska. Också i de mer utförliga inläggen förs de betydelsehistoriska resonemangen på ett påfallande förenklat sätt. Härledningen från det nordiska *vik* 'bukt' skulle, anføres det, innefatta föreställningen att vikingarna låg på lur i vikar – men de låg ju inte i vikar, utan på öar! Härledningen från det nordiska *vikja* 'ge sig i väg, vara hemifrån etc.' stämmer med vår kunskap om deras seglingsskicklighet – men den ger en för ensidig bild av deras verksamhet för att vara trolig! Anslutningen till det nordiska *vig* 'kamp' ger den vaga betydelsen 'krigare', som alltför dåligt täcker vikingatågens historiska innebörd! Härledningen från latinets *vicus*, fornengelskans *wic* 'köpstad; här läger' innebär, sägs det, att skandinaviska sjörövare skulle ha uppkallats efter sina eller andras läger i England – och det är osannolikt!

Sådana resonemang skulle kunna vara giltiga om man kunde utgå ifrån att ordet *viking* redan när det bildades iklädde sig den betydelse det har i sagalitteraturen och betecknade sjöfarande nordbor av det slag vi historiskt känner till.

Men den förutsättningen är inte given. Ingen av forskarna har kunnat fastställa hur gammalt ordet är: det skulle kunna vara äldre än vikingatid och vikingatåg. Ingen av dem har ens bindande kunnat visa varifrån det kommer: det behöver i och för sig inte vara ursprungligt nordiskt utan kan vara ett lån från fornengelskan. Å andra sidan behöver ordet inte redan under vikingatiden ha uppnått den betydelse '(sjö)rövare' det uppvisar i sagorna ett par hundra år senare.

Ordet *viking* kan alltså betydelsemässigt ha utvecklats längs en krokig väg innan det nått den klassiska innebörden 'sjörövare'. Det behöver inte föreligga något direkt eller rimligt samband mellan den ursprungliga bildningen och den betydelse vi är förtrogna med. Just sådana omständigheter som att ordet ännu inte har vunnit någon allmänt erkänd tolkning och att det är relativt sällsynt under själva vikingatiden för att blomma upp i den norröna litteraturen under nästa epok närmast inbjuder till hypoteser om flera led i utvecklingen. Till dem som faktiskt har arbetat med en sådan hypotes hör Wadstein (1925, s. 384–386). Han är en av dem som härleder *viking* ur latinets *vicus*, fornengelskans *wīc*, och han räknar med en betydelseutveckling 'stadsbo' > 'sjöfarande köpman' > 'sjörövare'. Han får då förutsätta att köpmän och sjörövare historiskt sett kunde vara samma personer. I sin koppling av de tidiga vikingafärderna med köpstäderna har han på sistone fått stöd av Sawyer (1978, s. 29).

Wadsteins tes är emellertid svår att positivt förankra såväl i de äldsta engelska som i de tidigaste nordiska beläggen (jfr Hødnebo 1976, sp. 21f.). Av de forskare som arbetat med härledningen av ordet *viking* tycks det över huvud taget bara vara Askeberg (1944, s. 121–140) som har uppmärksammat den nyss antydda möjligheten att postulera en betydelseförändring under den tid ordet kan iaktas i det fornnordiska språkmaterialet, nämligen från 900-talet och framåt. Askeberg granskar samtliga belägg och menar sig finna en utveckling från ett äldre neutralt 'sjökrigare som ger sig ut på långfärd från hembygden' till ett yngre pejorativt 'sjörövare, rånare, illgärningsman'. Hans resultat för den äldre perioden kan man dock inte låta sig nöja med. Dels är hans bekännelse till bl.a. skaldedikternas större autenticitet gentemot prosakällorna mest en läpparnas, och i sin argumentering tillmäter han kunga- och ättesagors bruk av ordet *vikingr* för gestalter från vikingatiden bevisvärde (jfr kritik av Ahldén 1952, s. 62). Dels är hans granskning av de autentiska beläggen från vikingatid, främst från skaldediker och runstenar, inte tillräckligt djup. Skaldestroferna tolkas på traditionellt sätt med hjälp av den omgivande 1200-talsprosan, vilket givetvis skymmer en eventuell större betydelseförändring. Men hans metod att granska de äldre beläggen ett och ett är principiellt riktig och skall läggas till grund för den undersökning som nu skall företas.

Vikingar 'östlänningar'

Strykpojken bland de föreslagna tolkningarna är i åtskilliga framställningar den som låter ordet ursprungligen vara en inkolentbeteckning för invånarna i Viken, det vill säga landet på bägge sidor om Oslofjorden. Tolkingen har visserligen föreslagits många gånger, särskilt i något äldre tid (Askeberg 1944,

s. 116, not 3), men mest i förbigående eller som ett av flera tänkbara alternativ. Nyligen har den fått en försiktig äreräddning av Hødnebø (1976, sp. 22–24), som hävdar att den ger god mening och att de flesta invändningarna mot den kan bemötas, under förutsättning att ordet går tillbaka åtminstone till 600-talet och, såvitt jag förstår, att sambandet med Viken har fördunklats före själva vikingatiden. Av dem som på senare år har inventerat tolkningsmöjligheterna kan man annars finna tolkningen som inkolentbeteckning avfärdad som "weniger wahrscheinlich" (de Vries 1961, s.v. *vikingr*) eller som "a variant of this etymology" (nämligen *vík* 'buk', Thorson 1971, s. 101, varpå rimlighetsresonemanget enbart riktar sig mot vikingarnas förmenta lurande i vikar!).

I den mån det anförs argument mot tolkningen ifråga, tar dessa gärna formen av förenklade betydelsehistoriska resonemang av samma slag som redan exemplifierats. Så kan det till exempel anföras att härledningen ur *Vík* innehåller det obevisade historiska påståendet att de första vikingarna kom just därifrån (Munske 1964, s. 124). Det gör den naturligtvis inte alls. Man behöver bara erinra sig betydelseutvecklingen i europeiska språk av sådana ursprungliga folkslagsnamn som *vandal*, *slav* och *krabat* (det sistnämnda ur någon form av *kroat*; se t.ex. Hellquist 1939 under resp. ord). Folkvandringstidens vandaler var väl inte historiens första hänsynslösa förstörare, folk med slavisk härkomst inte de första som gjordes till trälar. Parallellerna *vandal*, *slav* och *kroat* visar också att det inte ligger något osannolikt i att ett folkslagsnamn skulle ha utvecklats till en beteckning på sjörövare, vilket annars antytts (Munske 1964, s. 124). En ännu närmare parallell har faktiskt anförts: Plutarchos påstod att germanerna kallade rövarna *kimbrer* (Kuhn 1944a, s. 16).

Det argument mot härledningen ur *Vík* som torde ha vunnit mest genklang är att man möter andra beteckningar på Vikens invånare i källorna. I frankiska källor kan de uppträda som *Westfaldingi*, dvs. Vestfoldbor, och i fornvästnordiskan betecknas de *víkverjar* (Askeberg 1944, s. 116, 170). Det har emellertid påpekats att beteckningen *víkverjar* är ovanlig och förmodligen ung (Kuhn 1944a, s. 16). Ett belägg i en skaldedikt från mitten av 1100-talet torde vara det äldsta (jfr nedan s. 71). De frankiska beläggen på *Westfaldingi* daterar sig å andra sidan till 800-talet (Askeberg 1944, s. 168, 170). I själva verket står vi alltså inför det intressanta faktum att vi för större delen av vikingatiden inte har någon belagd beteckning på invånarna i det centrala nordiska området Viken.

En sådan iakttagelse kan få en att undra om inte den luckan skulle kunna fyllas av ett fornvästnordiskt *vikingar*. Åtminstone från 900-talet har namnet *Vík* använts för att beteckna ett område som utgjort någon form av politisk enhet (jfr belägget i Skj. B.1, s. 120, Kock, Sk. 1. s. 67 samt Askeberg 1944, s. 178–180). Om man räknar med att det har förelegat ett behov av en beteckning på invånarna i detta område, talar också företagna ordbildningsstudier för att *vikingar* skulle vara en naturlig form. Av Munskes genomgång av suffixet *-inga/-unga* i de germanska språken kan man utläsa att inkolentbeteckningar avledda av ortnamn är funktionen par préférence för suffixet *-ingr* i fornvästnordiskan (Munske 1964, s. 12). Inget av de andra härledningsförslagen fogar

sig lika osökt in i Munskes gruppering av det fornvästnordiska ordmaterialet på *-ingr*.

Det gäller den antagna avledningen av appellativet *vík* 'buk': avledningar av lokalitetsbeteckningar anger nästan alltid härkomst eller hemvist (*austfirðingr* 'man från östfjorden', Munske 1964, s. 11). Ett så avlett *vikingr* skulle därför inte förmodas ha en ursprunglig betydelse 'man som lurar i vikar' utan 'man som är född vid eller bor vid en vik' och komma härledningen ur ortnamnet *Vík* nära. Givetvis kan man tänka sig en vidare betydelseutveckling i stil med lagspråkets *bæsingr* 'barn av fredlös mor' (egentligen 'avlad i båset') och *hrísungr* 'frilloson' (egentligen 'avlad i skogen') som beteckningar på olika kategorier av icke arvsberättigade barn. En sådan hypotetisk utveckling för *vikingr*, utmynnande i 'sjörövare', torde dock kräva en del fantasi.

Det gäller vidare Munskes egen avledning ur verbet *víkja* 'fara från plats till plats etc.', som Munske felaktigt attribuerar Askeberg (Munske 1964, s. 123–125), och Thorsons avledning ur ett av honom antaget verb **vígka* 'vanemässigt strida, leva av strid' (Thorson 1971, s. 102). Av de elva verbalavledningar med *-ingr*, *-ungr* (förutom *vikingr*) med aktiv betydelse på verbet (nomina agentis) som Munske (1964, s. 18) har samlat är sju personbeteckningar. Av dessa sju är en svårtolkad vad etymologin beträffar och torde i själva verket snarast vara avledd av ett substantiv (*nárungar*, Falk 1928, s. 321). De övriga sex (*beystingr* 'slagskämpe', *drettingr* 'lätting', *gemsungr* '(stötande) uppsluppen person', *mælingr* 'snåljåp', *snøttungr* 'rövare', *qnnungr* 'träll') har alla en klart pejorativ karaktär (möjligen med undantag för *qnnungr*). Tre av dem är bara belagda som personbinamn (*beystingr*, *drettingr*, *gemsungr*). Två andra förekommer bara i poetiska sammanhang (*mælingr*, *qnnungr*). Inget av dem är frekvent. Svårigheterna med att postulera en verbal stam i *vikingr*, i all synnerhet om verbet (som *víkja*) skall vara starkt, har uppmärksammats av Askeberg (1944, s. 175).

Det gäller slutligen den avledning som Askeberg i verkligheten antog, nämligen av substantivet *vík* i den av honom antagna funktionen som allmänt verbalabstrakt till verbet *víkja*, det vill säga med betydelsen 'avvikelse, avstickare, bortovaro etc.' (Askeberg 1944, s. 181). Munske (1964, s. 10) har samlat fjorton avledningar på *-ingr*, *-ungr* av abstrakta substantiv. Av dessa stammar kan högst sju anses som verbalabstrakter, och bara i tre av dessa fungerar det eventuella verbet aktivt. Det är *glømmungr*, som inte är personbetecknande utan avser en fiskart, *káðungr* 'vällusting', vars synkrona anslutning till verbet *ká* 'störa' är mycket tveksam och som dessutom bara förekommer som personbinamn, samt *gárungr* 'narr', vars anslutning till *geyja* 'skälla' inte heller är självklar. För att dessa avledningar skall duga som paralleller till *vikingr* krävs dessutom att man uppfattar formerna *-ingr* och *-ungr* som utbytbara varianter.

Det bör göras klart att ett visst avledningsförslag inte kan direkt avföras ur diskussionen bara därför att fullgoda paralleller saknas i det bevarade ordmaterialet. Dessutom återstår möjligheten att ordet som helhet kan vara ett lån, . . . från fornengelskan, eller vara en nordisk avledning av fornengelskans *wīc* (vilket dock som simplex inte är belagt i nordiska språk). Men tack vare

Munskes översikt kan vi säga att det enda alternativ som ordbildningsläran ger positivt stöd är härledningen ur ortnamnet *Vik*. Detta finner jag vara skäl nog att pröva det alternativet noggrannare än vad som hittills har skett. Den hypotes jag vill pröva är att *vikingr* i de äldsta nordiska beläggen ännu har betydelsen 'invånare i Viken'. Metoden blir då att gå direkt på dessa belägg och syna dem. Tills vidare bortser jag från förekomsten av snarlika ord i andra germanska språk såsom fornengelskans *wicing*. Trots likheter i form och betydelse kan det inte förutsättas att dessa ord och det nordiska *vikingr* har gemensamt ursprung och därför måste tolkas i ljuset av varandra. Likaså bortser jag tills vidare från förekomsten av ett feminint nomen actionis *viking* 'härnad' i nordiska språk. En direkt formell relation mellan detta ord och det maskulina *vikingr* kan inte antas utan svårighet (jfr Askeberg 1944, s. 173–174). Iakttagelser av funktionen hos det feminina *viking* kan därför inte heller få hindra prövningen av betydelsen 'invånare i Viken' direkt på beläggen på *vikingr*. Först när den prövningen är genomförd, skall jag vidga diskussionen till fornengelskans *wicing*, fornfrisiskans *witsing* och det nordiska abstrakta *viking* f.

Som jag ser det finns det två sätt att pröva rimligheten av en tolkning 'invånare i Viken' på beläggen, nämligen ett historiskt och ett strukturellt. Det första innebär att vad vi för övrigt vet om de historiska omständigheterna i det aktuella fallet skall göra det möjligt och helst sannolikt att de som betecknas som *vikingar* kom från östra Norge. Det andra innebär att ordet *vikingar* språkligt-textuellt skall uppträda i samma positioner och kombinationer som säkerställda folkslagsnamn som *danir* och *norðmenn*. För att bekräfta hypotesen bör strukturanalysen ge tolkningen som folkslagsnamn ett försteg framför andra föreslagna tolkningar. Jämförelsen gäller i första hand den vedertagna tolkningen 'sjörövare'. Men med hänsyn till Askebergs tes om en betydelseförskjutning måste jag också jämföra med en allmänare betydelse 'krigare'.

För båda slagen av prövning gäller att den tolkning som getts av sagaskrivare ett par hundra år senare inte tillmäts bevisvärde. Detta har sedan länge varit en självklarhet för historiker. Bland filologer dröjer måhända föreställningen kvar att sagaskrivarnas stora lärdom satte dem i stånd att tolka de gamla skaldediktarna på ett språkligt nöjaktigt sätt i varje instans. Att så upphöja en gången tids lärde till obestridda auktoriteter förefaller mig inte särskilt vetenskapligt. Man skulle kunna jämföra med vår tids svenska bellmanforskare: med alla de hjälpmedel vi i dag förfogar över kan våra lärde inte komma till entydiga resultat på alla punkter i dessa tvåhundraåriga texter. Om man hävdar att de nordiska språken inte genomgick någon genomgripande förändring från 1000-talet till 1200-talet, gäller detta ju också för svenskan på 1700-talet respektive 1900-talet.

För att ange betydelsen 'invånare i Viken' har jag i framställningen velat ha en översättning som dels bara omfattar ett ord, dels inte innehåller morfemet *vik-*. Jag har då valt den moderna beteckningen 'östlänningar', väl vetande att den sakligt inte är helt adekvat, eftersom Viken aldrig har använts som beteckning på hela det norska Östlandet, således inte på de inre delarna Oppland och

Hedmark. Det kan t.o.m. diskuteras om det inte ursprungligen har betecknat endast den östra sidan av Oslofjorden (Askeberg 1944, s. 179), men där å andra sidan, som bekant, landet ända ner till Göta älvs mynning (dvs. inklusive nuvarande Bohuslän). Men översättningen 'östlänningar' tycks mig ge en snabb och inte direkt missvisande föreställning om vilket folk som åsyftas.

Materialet

Huvuddelen av de bevarade beläggen från vikingatiden återfinns i den fornvästnordiska skaldediktningen. Följande uppställning återger de nitton belägg som kan hämtas ur standardutgåvorna (excerperade redan av Askeberg, 1944, s. 130 f.). Den dubbla sidhänvisningen till Finnur Jónssons respektive Kocks utgåva kommer i fortsättningen att användas till identifikation av belägget.¹

sida i				
Skj.	Kock,			
B. 1	Sk. 1	skald	belägg med närkontext	
19	12	Þjóð.	hverr . . . hraustra víkinga	?
42	28	Eg.	með víkingum	?
44	28a	Eg.	af víkingum / at víking	?
44	28b	Eg.	(sás varði) víkingr (dana ríki)	?
108	62	Þmáhl	víkinga mána	
111	63	ÞHjalt.	sveim/r/ víkinga	
112	63	Þskúm.	vø víkinga	?
137	75	Tindr	víkinga skeiðar	
141	77	Eilífr	eiðsvara gauta setrs víkinga/r/ e.d.	
191	101	Edáð.	svørð víkinga	
210	110a	Ólhelg.	(hjors /Hǫðs/ . . . hrið) víkingar (kníðu)	
210	110b	Ólhelg.	víkinga (at bíða)	
213	111	Sigv.	víkinga skeiðar e.d.	
214	112	Sigv.	(vørðu) víkingar (þar diki)	
215	112	Sigv.	víkingar (óttu)	
240	124	Sigv.	hundmorgum (skorða) víkingum (skǫr)	
273	140	Ótt.	(belldu viðr þeirs vildu) víkingar	
360	180	Valg.	(brutu) víkingar (fikjum)	
379	188	Steinn	(bragna blóð) víkingar (óðu)	

Det sista belägget (379; 188) dateras egentligen till 1070-talet, alltså strax efter vikingatidens slut. Det behandlar emellertid själva den episod som avslutar vikingatiden, nämligen Harald hårdrådes anfall på England 1066, och eftersom nästa belägg i skaldediktningen kommer först in på 1100-talet, har jag sett en naturlig gräns däremellan (jfr Askeberg 1944, s. 131). Å andra sidan ingår

¹ Både Finnur Jónssons och Kocks normalisering utgår från Finnur Jónssons diplomatariska utgåva (A-versionen). Den sistnämnda har jag inte på något ställe haft anledning att direkt citera; men givetvis har jag beaktat den.

fem av beläggen, de som i uppställningen markerats med frågetecknen, i dikter eller strofer vilkas äkthet har ifrågasatts. De skall ägnas en särskild diskussion. Det återstår därmed fjorton belägg, som utgör det egentliga föremålet för undersökningen.

Utanför skaldediktningen finns två östnordiska belägg i runinskrifter, som också skall granskas. Övriga belägg, även de fyra som finns i eddadiktningen, faller snarast efter vikingatidens slut och därmed utanför den egentliga undersökningen. De skall dock tas upp till diskussion i samband med att frågan om den senare betydelseutvecklingen berörs.

Historiska indicier

Om omständigheterna kring slaget på Fyrisvallarna i slutet av 900-talet råder osäkerhet. Moberg (1937) har gjort klart att Torvald Hjaltasons båda strofer (111; 63) inte med någon högre grad av sannolikhet kan sättas i samband med strider som omtalas på andra håll, t.ex. på skånska runstenar, vilket tidigare antagits. Vi har att hålla oss till de uppgifter stroferna själva kan förmedla. Dessa uppgifter är emellertid inte så lätta att få fram. Stroferna har förmedlats till oss av en sen källa (Flateyjarbók) och möjligen i ett korrumperat skick. I vart fall har det inte lyckats någon att läsa den för oss aktuella strofen utan att åtminstone följa den konjektur som redan Sveinbjörn Egilsson vidtog, nämligen att ändra ett *seims* 'guldets' till *sveim* eller *sveimr* 'färd, kringflackande, tumult'. Därvid uppstår uttrycket *sveim/r/ vikinga (heiman til Svíþjóðar)*, vilket har översatts med 'vikingernes farten', 'vikingsfärden' ('hemifrån till Sverige'). Eftersom detta uttryck inte återfinns i handskriften, måste analyser som bygger på det göras med reservation. Särskilt kan det ifrågasättas om *sveim/r/* skall konstrueras med riktningattribut som *heiman* och *til Svíþjóðar*, när ordet annars tolkas som 'svärmande, kringflackande, härjande' (Lexicon poeticum, s.v. *sveim* och *sveimr*).

Finnur Jónsson gör ytterligare två konjekturer för att hitta en lämplig läsning av den för oss aktuella halvstrofen. Dessa konjekturer avvisar Kock (NN § 1946), som läser sålunda:

Illr varð elfar fjalla
auðkveðjondum beðjar
til Svíþjóðar síðan
sveimr víkinga heiman

Som trognare mot handskriften är denna läsart avgjort att föredra. Kock tolkar då *elfar beðjar fjalla auðkveðjondum* som 'för älvens bädds fjälls rikedomskrävare', dvs. 'för männen från fjällen vid älvens strand'. Detta är – bortsett från huvudordet – inte en stående kenning utan en geografisk beskrivning av angriparnas hemtrakt. Moberg konstaterar att vi därigenom har en faktisk upplysning om angriparna, som t.ex. gör det osannolikt att de kom från södra Skåne

(Moberg 1937, s. 138, 140). De tycks ha kommit från en älvstrand i en bergstrakt. (Vad Moberg inte observerar är att *fjall* väl inte behöver betyda specifikt 'fjäll' utan 'berg' i allmänhet.) Moberg översätter, i nära anslutning till Kock, halvstrofen sålunda: "Olycksdiger blev sedan vikingafärden för männen från fjällen vid älvens strand (eller: för männen från fjällälvens strand) hemifrån till Sverige." (Moberg 1937, s. 139.) Uttrycket *sveimr vikinga* behöver emellertid inte översättas med en sammansättning 'vikingafärden' utan kan återges med 'vikingarnas färd'. Angriparna betecknas därmed dels som män från bergen vid älvens strand, dels som *vikingar*. Låt *vikingar* betyda 'östlänningar': på Östlandet finner man både älvar och berg. I själva verket var det i gammal tid bara två nordiska vattendrag som regelmässigt betecknades som *elfr*, nämligen Göta älv och Glomma. Båda passerar det gamla Viken i sitt lopp. Älven framför andra i äldre tid var Göta älv, som utgjorde Vikens östgräns. Sven Benson har gjort mig uppmärksam på att bergen kring Göta älv sedan gammalt betecknas som *fjäll*. Vättlefjäll nämns t.ex. redan i tilläggen till Äldre Västgötalagen (Ortnamnen i Älvsborgs län. 13, s. 117).

Körner (1962, s. 397, not 25) har mot Moberg invänt att den geografiska beskrivningen inte behöver vara konkret: "Att män nämns som komna från trakter med älvar och fjäll behöver i enlighet med skaldediktningens stereotypa bildspråk inte utesluta möjligheten att männen i fråga är komna från trakter med helt annan natur." Men poängen i Kocks invändning mot Finnur Jónsson var just att vi här inte hade att göra med en stereotyp kenning av typen "ormens bädds (= guldets) krävare". Det ingår ingalunda i skaldediktningens stereotypi att beteckna allehanda krigare som komna från älvar och fjäll. Däremot är det typiskt att en omskrivande beteckning för en person åtföljs av en mera direkt, "förklarande" beteckning i samma strof. Ett paradexempel utgör första strofen av Haldor okristnes Eiriksflokk (Skj. B. 1, s. 193; Kock, Sk. 1, s. 101), där Erik jarl först presenteras som *jofra hneitir* 'furstars överman', sedan som *gramr* 'fursten', därefter (enligt Kock, NN § 554) som *hrægeitunga feiti* 'den som föder korparna' och först i sista raden med sitt namn *Eiríki*. På samma sätt kan Torvald Hjaltason ha identifierat dem som angriper Sverige först antydningssvis som *elfar beðjar fjalla auðkveðjondum* 'män från bergen vid älvens strand' och sedan direkt som *vikingar* 'östlänningar'.

Tind Hallkelsson (137; 75) låter Håkon jarl röja *vikinga skeiðar* 'vikingarnas skepp' vid Möre. Enligt allmän uppfattning är det fråga om det s.k. slaget i Hjörungavåg (på 980-talet), där Håkon försvarar sitt norska välde mot danskarna. Det framgår också direkt av dikten (stroforna 6 och 9) att danerna är jarlens fiender. Vid denna tid anses Viken ha legat direkt under danske kungen. Inte ens som dansk lydfurste hade Håkon jarl någonsin överhöghet över Östlandet (jfr uppgiften i dikten Vellekla att "allt norr om Viken", dvs. Västlandet och norröver, låg under jarlen, Skj. B. 1, s. 120; Kock, Sk. 1, s. 67). Om östlänningar deltog i slaget, måste de alltså med all rimlighet ha kämpat på danskarnas sida. Dikten specificerar *vinða sinni* 'vendernas följe' inom den danska hären – därmed åsyftas troligen krigare från en dansk koloni vid södra östersjökusten

(Ellehøj 1953, s. 18). *Vikingar* 'östlänningar' kan vara ytterligare en sådan specificering.

Till slaget i Hjörungavåg skall möjligen också femte strofen i Eyjolf dådaskalds Bandadråpa (191; 101) hänföras. Dikten besjunger Erik jarl, och det sägs i femte strofen att korpen slet i *svorð vikinga* 'vikingarnas skalp'. Uttryckssättet visar att dessa *vikingar* måste ha varit Eriks fiender (så har också strofen alltid uppfattats). Vidare uppges det att striden står *at Stauri* 'vid Staur'. Denna plats har sedan gammalt antagits vara udden Staver på ön Femern (antagandet går tillbaka till 1830-talet, Fornmanna sögur. 12. 1837, s. 353). Detta är såvitt jag kan se en ren gissning. Man har tagit fasta på Heimskringlas lokalisering av striden till Vendland, och så har man letat längs södra östersjökusten tills man hittat ett passande ortnamn. Men Heimskringlas uppgifter får givetvis inte tillmätas något källvärde. Prosatexten kring Bandadråpa är mycket kortfattad, och den innehåller ingenting som gör det troligt att Snorre skulle ha hämtat lokaliseringen till Vendland ur någon tillförlitlig källa (Hkr. 1, s. 338). I själva verket stöter den föreslagna identifieringen av skaldediktens *Staur* med den udde på Femern som numera benämns *Staberhuk* på etymologiska svårigheter. *Staberhuk*, belagt 1431 som *tom Stobere*, har föreslagits härröra ur medellågtyskans *stove* 'badstuga' (Laur 1967, s.v. *Staberhuk*). Men den etymologin måste förkastas om identifieringen skall stämma, eftersom Femern förtyskades först i slutet av 1100- och på 1200-talet efter att dessförinnan ha haft rent slavisk befolkning. Som tyskt ortnamn kan *Staber*, *Stober* således inte vara äldre än från omkring 1200. Den enda möjligheten för den som vill fasthålla identifieringen tycks mig vara att anta att udden har namngetts som sjömärke av seglande nordbor och att den bofasta befolkningen har övertagit det namnet. Det nordiska *staurr* 'stör' kan i och för sig tänkas betyda '(uppsatt) sjömärke' – men en hypotes om att slaver eller tyskar skulle ha övertagit ett nordiskt namnskick inom sitt eget bosättningsområde förefaller nog så djärv.

I stället kan man notera att *staur*, som simplex eller förstaled, är ett inte helt sällsynt ortnamnelement på norskt område. Bland annat finner vi ett gårdsnamn *Staurnes* i Sunnmøre nära staden Ålesund och inte långt från Hjörungnæs och Liavåg, dit slaget i Hjörungavåg brukar lokaliseras. Förstaledet har antagits syfta antingen på näsets möjliga likhet med en stör eller på "en som Sømærke opsat Stør eller Pæl" (Rygh 1908, s. 189). Utan att behandla just detta gårdsnamn har Ekenvall (1975, s. 60–62) velat ge företräde för den senare tolkningen, när han diskuterar tolkningen av *stav-* och *staur-* i nordiska ortnamn. Han anser det också sannolikt att sjömärken av enklare typ som t.ex. stänger förekommit rätt allmänt åtminstone under sen vikingatid (1975, s. 55). Om gården *Staurnes* ligger i den gamla segelleden kan man således mycket väl tänka sig att namnet är gammalt fastän gamla skriftliga belägg saknas. En antagen utveckling *staurr* > *staurnes* möter därvid inga särskilda svårigheter. Nu vet vi från Tord Kolbenssons *Eiríksdråpa* att Erik jarl deltog (vid faderns, Håkon jarls sida) i slaget i Hjörungavåg (Skj. B. 1, s. 204; Kock, Sk. 1, s. 107). De samtida skaldedikterna lokaliserar också slaget till Møre (ibidem; Skj. B. 1, s. 137; Kock, Sk. 1, s. 75). Namnet *Hjörungavågr* dyker däremot inte upp i

litteraturen förrän omkring 1200, t.ex. i Jómsvíkinga drápa (Skj. B. 2, s. 5; Kock, Sk. 2, s. 3). Även om sammanställningen av detta *Hjørungavágr* med det nutida Hjørungnæs är högst sannolik, kan slaget sålunda redan i den tidiga historieskrivningen ha råkat ut för en mindre fellokalisering. För övrigt ligger det nämnda Staurnes så nära det vatten utanför Hjørungnæs som *Hjørungavágr* anses beteckna att redan samtiden kan ha använt bägge beteckningarna. Vad jag vill komma fram till är att det kan föreligga identitet mellan *Bandadrápas at Stauri* och Staurnes i Sunnmøre, och strofen kan därmed handla om slaget i Hjørungavåg, där som vi sett de norska jarlarna stred mot danskarna, bland vilka förmodligen även östlänningar befann sig. Även om denna konstruktion avvisas, kvarstår som historiskt faktum att inte heller Eriks jarladöme torde ha omfattat Viken (jfr t.ex. uppgifterna hos Tord Kolbenson, Skj. B. 1., s. 204; Kock, Sk. 1, s. 107), varför det är helt enligt förväntningarna om *víkingar* 'östlänningar' i kampschildringar uppträder som hans fiender. Dessa östlänningar kan han naturligtvis ha tagit strid med varhelst han träffade på dem. Att en sådan strid skulle ha stått utanför Femerns kust är därför inte omöjligt – men inte heller särskilt troligt.

Inte mindre än fem av beläggen på *víkingar* återfinns i strofer som handlar om Olav digres strider i hans ungdom. Två av dessa (210; 110) förekommer i lausavísur som anses diktade av Olav digre själv. Det handlar där om striderna i England omkring år 1010, då Olav av allt att döma stod under Torkel höges befäl (Moberg 1941, s. 40, 52). Även om strofernas attribution till Olav kan ifrågasättas, är det klart att de handlar om strider där Torkels här var inblandad. I den ena strofen namnges Torkel själv, i den andra hans bekante motståndare Ulfkel (Ulfcetel), jarlen över East Anglia. I bägge stroferna syftar *víkinga(r)* på Torkels folk.

Man kan då fråga sig om det går att få fram någonting närmare om varifrån i Norden Torkel höge och hans här kom. I den nordiska litterära traditionen har Torkel förknippats med de så kallade jomsvikingarna. Vad man än anser om jomsvikingarnas historiska existens, är det emellertid uppenbart att Torkel inte har någon ursprunglig hemvist bland dem. Framväxten av jomsvikingarna som litterära gestalter har följts av Weibull (1911, s. 178–195), som dock inte har särskilt uppmärksammat Torkel. Men ännu hos Saxo, som dock räknar upp Styrbjörn, Bue, Ulf, Karlsevne och Sigvalde (*Saxonis Grammatici Gesta Danorum* hrsg. von A. Holder 1886, s. 325), saknas han helt. Först i Jómsvíkinga drápa (Skj. B. 2, s. 3; Kock, Sk. 2, s. 2) och i Jómsvíkinga saga (*The Saga of the Jomsvikings*, transl. by N. F. Blake 1962, passim) har han förts in som bror till Sigvalde och helt ställts i skuggan av denne. Karakteristiken av Torkel bär till skillnad från den av Sigvalde alla drag av nytilkommen schablon: han är stark och vis, samt övermåttan lång – det sistnämnda enkelt härlett ur binamnet (*The Saga of the Jomsvikings*, s. 18). Också hans löfte vid det bekanta dryckeslaget har hängts på Sigvaldes: han lovar att följa Sigvalde i kampen och inte fly förrän denne gör det (*ibidem*, s. 28–29). Enda gången han nämns i kampschildringen är när han verkställer denna flykt (*ibidem*, s. 38). I ett helt annat sammanhang förekommer Torkel i Odd Snorrasons saga om Olav Tryggva-

son, nämligen som Erik jarls vise rådgivare i det så kallade Svolderslaget (Saga Óláfs Tryggvasonar af Oddr Snorrason munk udg. af Finnur Jónsson 1932, s. 221, 252). Att en av de tre handskrifterna (S) saknar uppgiften att Torkel höge skulle vara Sigvaldes bror kan betyda att den ursprungliga redaktionen av sagan inte haft med denna uppgift. Odd behöver därför inte ha hämtat Torkels person ur Jömsvikinga saga, men om det ligger någon sanning i uppgiften att han skulle ha varit med vid Svolder kan vi ändå inte fastställa. Däremot kan vi notera att den så kallade legendariska Olavssagan känner till att Torkel förde en här i England och att Olav digre anslöt sig till honom. Det är också denna sagas uppgift om att Torkel hade en bror att hämna som gör det möjligt för oss att identifiera sagornas Torkel höge med den Thurcel som är känd från samtida engelska källor (Campbell 1949, s. 73). I de senare sagornas Olav-förehärligande ställs Torkel under Olav digres befäl och reduceras även här till en bifigur.

Sammanfattningsvis finner man att minnet av Torkel höge har levt kvar i Norden, men med få detaljer: binamnet, striderna i England, brodern vars död skulle hämnas. Hans släktskap med Sigvalde jarl är en litterär konstruktion. Även om det skulle vara historiskt riktigt att Sigvalde var son till en skånsk jarl Strut-Harald, vet vi därmed ingenting om Torkels härkomst. Några direkta uppgifter om denna härkomst skall vi inte heller vänta oss att finna i de engelska källorna, eftersom dessa är notoriskt dåligt bevandrade i nordisk geografi: nordbor av alla de slag kallas "daner". Men en blick i dessa källor kan ändå vara värd att kasta.

Torkel förekommer där i den samtida angelsachsiska krönikan och i den nästan samtida biografien över Knut den store, kallad Gesta Cnutonis eller Encomium Emmae. Dessutom finns hans namn under diplom utfärdade av Knut som engelsk kung. Samlade uppgifter om detta återfinns hos Campbell (1949, s. 73–82), vars biografi över Torkel i stort sett motsvarar källkritiska krav, även om han t.ex. framhärdar i att kalla honom Strút-Haraldsson. I de engelska källorna får vi en helt annan bild än den osjälvständige medlöpare som möter oss i Jömsvikinga saga. Man frapperas av den självständighet med vilken han opererar, även gentemot de danska kungarna Sven tveskägg och Knut den store. Han landstiger med en egen här 1009 och härjar fram till 1012, då han tar upp danagäld och sluter fred med den engelske kungen Ethelred (den angelsachsiska krönikan, se t.ex. Plummer 1892, s. 139–143 eller Whitelock 1961, s. 89–92). När Sven tveskägg landstiger 1013, står Torkel på Ethelreds sida och försvarar London tillsammans med honom mot Sven (ibidem). Så småningom underkastar sig londonborna och Ethelred flyr ur landet, men när Sven som segrare begär tribut och underhåll för sin här, kan Torkel begära detsamma för sin (Plummer 1892, s. 144, Whitelock 1961, s. 93). Nästa år uppbär Torkels här ytterligare en stor gäld (Plummer 1892, s. 145, Whitelock 1961, s. 93). Därefter nämner inte krönikan Torkel förrän för år 1017, då Knut efter att ha blivit ensam kung i England delar landet i fyra jarladömen, varvid Torkel tilldelas East Anglia (Plummer 1892, s. 155, Whitelock 1961, s. 97). Men Encomium Emmae uppger att Knut under sitt uppehåll i Danmark 1014–15 fruktade att Torkel, som var kvar i England, skulle svika honom (Campbell 1949, s. 16), och

som Campbell (1949, s. 75) påpekar tycks författaren till *Encomium Emmae* ha en tydlig strävan att släta över motsättningar mellan Knut och Torkel, varför det finns anledning att tro att Torkel stannade kvar på engelsk sida ända till den slutliga freden 1017. Därefter framstår han som Knuts närmaste man, tills han 1021 råkar i onåd. 1023 återupprättas han och sänds till Danmark som vicekung; detta är det sista vi hör av honom (Campbell 1949, s. 75).

Att Torkel höge opererar i England med en egen här vid sidan av den danske kungens skulle kunna vara ett litet indicium på att han hade sin rekryteringsbas på annat håll inom det danska väldet än kungen, t.ex. i Viken. Detta förblir dock en gissning. Vidare har vi konstaterat att Olav digre tycks ha hört till Torkels officerare. Och Olav var enligt traditionen son till en småkung i Viken, Harald grenske. Om denna tradition skall betraktas som fullt pålitlig vet jag inte – den har väl aldrig ifrågasatts. I alla händelser tyder även formuleringar i skaldedikter på att Olav hade sitt tidigaste stöd på Östlandet (Moberg 1941, s. 27–28, Hellberg 1972, s. 23, 25). Olavs troliga anknytning till Viken har intresse också när vi skall granska de tre beläggen på *vikinga(r)* i Sigvats dikt om Olavs ungdomsbedrifter.

Denna dikt har i modern tid fått namnet *Vikingarvísur*. Namngivaren har antagligen funnit den trefaldiga förekomsten av glosan *vikingar* påfallande, jämfört med dess glesa förekomst i skaldediktningen för övrigt. Man kunde då a priori ha viss anledning att vänta att glosan alla tre gångerna skulle åsyfta samma grupp människor, Olavs eget följe. Varför skulle fiender hist och här i världen kallas *vikingar* i just denna dikt, när så sällan annars? Från sagaförfattare till 1900-talets kommentatorer har man dock gått på den linjen. Men då har man tolkat de aktuella stroforna på ohållbart sätt, som nu skall visas.

I fråga om det första belägget (213; 111) är det egentligen bara en av kommentatorerna (Jón Helgason) som tänker sig att *vikinga* skall syfta på någonting annat än just Olav och hans män. Detta belägg skall jag diskutera närmare i ett senare avsnitt (s. 45), där jag vill visa varför jag vill ge Finnur Jónsson och i synnerhet Bjarni Aðalbjarnarson rätt när de läser *vikinga skeiðar* 'vikingarnas skepp' med syftning på Olavs följe. Jag skall där också avvisa Ernst Albin Kocks läsning *leiðvikinga* 'ledungsvikingarnas'; sakligt kan man konstatera det mindre sannolika i att en styrka från västra Norden på plundringståg i Finland sägs vara i ledung, eftersom ledungen bara innefattade skyldighet att försvara det egna landet. Att ledungsorganisationen kunde utnyttjas för härjnings- och erövringståg är en annan sak.

Nästa belägg (214; 112) förekommer i en strof som handlar om hur Olav kämpar mot angler och angriper Londons bryggor. Med all sannolikhet är det också här fråga om en av de strider som Torkels här utkämpade omkring år 1010 (Moberg 1941, s. 40). I den andra halvstrofen finner vi den inskjutna satsen *en vǫrðu vikingar þar díki*. Denna sats skapade förvirring hos sagaskrivarna när det gällde den historiska tolkningen av strofen (jfr Moberg 1941, s. 26 not). De sentida kommentatorerna tolkar allmänt satsen som 'men vikingar försvarade vallgraven där' eller snarlikt. Därmed blir, som Moberg utreder (1941, s. 35), *vikingar* Olavs och Torkels motståndare. Men denna tolkning

förutsätter en adversativ tolkning av konjunktionen *en*. Av sammanlagt 48 belägg på *en* i Sigvats bevarade diktning ingår 36 i kontexter som är så entydiga att de kan ge klart besked om konjunktionens funktion i det aktuella fallet. I endast tre av dessa fall fungerar *en* adversativt, och i dessa tre fall står *en* först i andra halvstrofen (det gäller andra strofen i Nesjarvísur, andra strofen i Vestrfararvísur och tjuogoandra lausavísan, Skj. B. 1, s. 217, 226, 251; Kock, Sk. 1, s. 113, 117, 130). När *en* står inne i versrad, markerar det typiskt inledningen till en inskjuten kommentar, som inte tillför framställningen helt nya sakupplýsingar, allra minst presentering av nya personer. Satsen *en vörðu vikingar þar díki* skall därför inte fattas som en uppgift om vad för slags folk som stred på anglernas sida utan som en stridsskildringskliché, där den agerande parten (subjektet) är densamma som i strofen i övrigt, nämligen Torkels här (ibland företrädd av Olav, ibland av sina svärd). Den vallgrav man försvarar behöver inte ha omgett London utan den på motsatta sidan av Temsen belägna köpstaden Southwark, där en del av hären enligt strofens två sista rader hade sitt läger. I den angelsachsiska krönikan läser vi att Torkels här på senhösten 1009 tog vinterkvarter vid Temsen och ofta angrep London (Plummer 1892, s. 139, Whitelock 1961, s. 89–90). Staden höll dock alltid stånd, varför Sigvats något beskedliga uppgift att hären försvarade sin egen vallgrav torde ha varit det mest berömmande han sanningsenligt kunde säga om den. Det kan också noteras att krönikan inte har någon uppgift om att London vid denna tid skulle ha försvarats av någon nordisk styrka.

Det tredje belägget (215; 112) återfinns i en strof som besjunger Olavs kamp i *Hringsfjörðr*, en plats man inte har lyckats identifiera. Andra halvstrofens *á Hóli* har också uppfattats som ortnamn och identifierats med slottet Dol i Bretagne, som Olav enligt en kontinental källa intog och brände (Moberg 1941, s. 45). Det är en identifikation som förefaller mig ännu osäkrare än den antagits. En substitution *d > h* i initial ställning verkar inte alltför trolig. Lokaliseringen till Bretagne blir därmed ytterst osäker. För övrigt kan *hóli* vara appellativ och *á hóli* helt enkelt betyda 'på kullen'. Finnur Jónsson läser den aktuella halvstrofen sålunda:

ból lét hann á Hóli
hótt, 's vikingar óttu,
(þeir bóðut sér síðan
slíks skotnaðar) brotna.

''Han lod den höje borg på Hol, som vikerne ejede, blive brudt; de ønskede sig ikke mere en sådan skæbne.''

För denna tolkning måste Finnur Jónsson göra åtminstone tre osannolika antaganden. För det första antar han i Sveinbjörn Egilssons efterföljd ett *es* (> 's) i andra raden som saknar stöd i handskrifterna. För det andra antar han förekomsten av ett ord **skotnuðr* 'hvad der bliver en til del, lod' som inte är belagt någon annanstans. För det tredje antar han att *brotna* är infinitiv av verbet *brotna* 'brista' och pressar betydelsen av *láta brotna* 'låta brista' till 'ødelægge ved nedbrydning'. (Lexicon poeticum, s.v. *skotnuðr*, *brotna*.) Som

en fjärde punkt kan anföras tolkningen 'borg' av *ból* 'läger, bostad'. Av dessa antaganden har Ernst Albin Kock och Bjarni Aðalbjarnarson bara tagit avstånd från det första. De uppfattar *víkingar óttu* som en inskjuten huvudsats med underförstått objekt (NN § 1858; Hkr. 2, s. 22–23). Det är inte mycket mera sannolikt: Kock får ta till en mycket avlägsen parallell.

Jag menar att ansamlingen av krystade antaganden dömer ut Finnur Jónssons tolkning: den kan inte vara riktig. *Skotnaðar* skall säkerligen läsas *skotnaðra* och vara genitiv eller ackusativ pluralis av *skotnaðr* 'skott-orm', en belagd kenning för 'spjut' (*Lexicon poeticum*, s.v. *skotnaðr*). Sekvenserna *-ar*- och *-ra*- betecknas med samma förkortningstecken i handskrifterna (Hreinn Benediktsson 1965, s. 91). *Brotna* kan vara ackusativ pluralis maskulinum av *brotinn*, perfekt particip av *brjóta* 'bryta'. Vi kan då läsa *lét hann . . . skotnaðra brotna*, där *láta* (*verða*) *brotna* är en perifrastisk variant av *brjóta* (jfr Fritzner, s.v. *láta*, s. 422 sp. 2) och satsen betyder 'han bröt spjuten', en vanlig strids-skildringskliché. Inom parentesens kvarstår då *þeir böðut sér síðan slíks* 'de begärde sedan inte sådant', en syntaktiskt väl sammanhållen och samtidigt innehållsfattig sats av den typ vi oftast möter i sådana inskott. Adverbialet *á Hóli* 'i Hol', alternativt 'på kullen', förs enklast, men inte nödvändigtvis, till satsen *lét hann . . . osv.* Så långt kan jag anföras en tolkning som jag med en viss tillförsikt anser peka i rätt riktning. Men halvstrofen som helhet får då nästan oundvikligen följande utseende:

Ból (lét hann á Hóli)
 hótt víkingar óttu
 – þeir böðut sér síðan
 slíks – (skotnaðra brotna).

Satsen *ból hótt víkingar óttu* betyder då 'vikingarna (= Olavs män) hade ett högt beläget läger'. Detta ger i och för sig god mening. Som nyss nämnts finner vi i en tidigare strof en uppgift om var hären hade sitt vinterkvarter, nämligen i det släta Southwark. Här skulle vi då få besked om ett annat vinterkvarter, som till skillnad från det förra var högt beläget. Eventuellt kan *á Hóli*, 'i Hol' eller 'på kullen', föras dit. Men det finns ett par formella svagheter med den läsning jag har presenterat. Dels får den nu diskuterade satsen en ordföljd objekt – subjekt – predikat, som i skaldediktningen är en (i huvudsatser) mycket sällsynt ordföljd. Dels finner vi på andra plats i halvstrofen ett finit verb *lét* som inte hör till samma sats som det inledande ordet. Det är inte heller vad vi skall vänta oss. Jag anser mig därför inte ha kommit ända fram när det gäller att presentera ett nytt förslag till tolkning av strofen. Men jag menar mig ha påvisat det ohållbara i Finnur Jónssons tolkning, som bland annat innebar att *víkingar* syftade på Olavs fiender. Mina antydningar till ny tolkning visar tvärtom att *víkingar* också här snarast syftar på Olavs män.

Vi kan då sammanfatta att av de fem belägg på *víkingar* som återfinns i strofer som behandlar strider där Olav digre har deltagit, syftar fyra rätt klart på Olavs folk medan det femte också mycket väl kan göra det, fastän strofen motstår en fullständig tolkning. Då Olav antas ha kommit från Viken, har vi ett

remarkabelt sammanfall mellan hans inträde i skaldediktningen och det tättnade bruket av glosan *vikingar*, som skulle kunna förklaras med tolkningen 'östlänningar'.

Från en senare period av Sigvats diktning stammar nästa belägg på *vikingum* (240; 124). Olav digre kallas här *Magnúss faðir* 'Magnus' far', och strofen går helt i preteritum, vilket tyder på att den är diktad efter Olavs död. Den räknas i utgåvorna till Erfídrápa Óláfs helga. I Heimskringla är den sammanställd med ett par strofer som lovprisar Olavs hårdhänta behandling av tjuvar och rövare, och den innehåller därför det belägg som lämpar sig sämst för tolkningen 'östlänningar' hos *vikingar*. Jag skall längre fram återkomma med en särförklaring till detta belägg. Här vill jag bara peka på att tolkningen som folkslagsnamn är möjlig även i det här fallet. Heimskringlas sammanställning med de nämnda stroferna behöver t.ex. inte vara ursprunglig. Både den strof som innehåller *vikingum* och en av dem den sammanställts med använder i betydelse 'döda' en litotes med den bokstavliga betydelsen 'skära håret av' (jfr NN § 658). Detta tyder snarast på att de båda stroferna inte från början har följt tätt in på varandra i samma dikt: annars beskyller man ju Sigvat för dålig poesi. Den för oss aktuella strofen lyder:

Vissi helzt, þats hvøssum
hundmørgum lét grundar
vørðr með vøpnum skorða
vikingum skør, ríkis;
mildr lét mørgu valdit
Magnúss faðir gagni;
fremð Áleifs kveðk frømðu
flestan sigr ens digra.

Den kan översättas: 'Att landets väktare skar håret av en stor mängd vikingar vittnade mest av allt om hans makt. Magnus' givmilde far vann många segrar. Jag säger att var seger ökade Olav den digres ära.' Inget i denna strof pekar entydigt på att det är fråga om upprensningsaktioner mot rövarband. Att det sägs vittna "mest av allt" (*helzt*) om hans makt tyder, liksom andra halvstrofen, möjligen på att det är regelrätta drabbningar som beskrivs. Eventuellt kan man tänka sig att skalden vill säga att det vittnade om en särskild styrka hos Olav att han vågade ta en uppgörelse med sina egna landsmän, östlänningarna (*vikingum*). Ottar svartes strofer (Skj. B. 1, s. 271–272; Kock, Sk. 1, s. 139) visar att Olav som kung gick hårt fram på Östlandet, visserligen främst i de inre delarna, som kanske aldrig räknats till Viken.

I en annan dikt av Ottar svarte finner man nästa belägg på *vikingar*, nämligen i utgåvornas femte strof av Knútsdrápa, första halvstrofen (273; 140):

Gunni lézt i grøenni
gramr Lindisey framða,
beldu viðr þeir 's vildu
vikingar því ríki

Här har *vikingar* uppfattats än som Knut den stores följeslagare (Finnur Jónsson), än som hans motståndare (Kock). Finnur Jónsson läser *vikingar beldu því ríki víðr, es þeir vildu* 'vikingerne utfoldede der den kraft, som de ønskede'. Över denna tolkning har Kock en rätt lång utläggning (NN § 2218). Enligt Kock betyder *bella* antingen ''jöra det kraftigt', 'handla kraftigt', 'gå duktigt på', 'sätta an' eller – med anjivande av den eller det, varpå det kraftiga handlandet är inriktat – 'gå illa åt ngn eller ngt', 'sätta åt', 'ansätta'. --- Det medel, varmed, eller det sätt, varpå man 'går på' eller 'går åt ngn eller ngt', uttryckes, såsom man kan vänta sig, med en instrumental. Den eller det, till vars skada handlingen sker, uttryckes lika naturligt med en dativ.'' Felet med Finnur Jónssons tolkning är enligt Kock att han uppfattat *ríki* som instrumental. Kock menar att det är en äkta dativ och läser *beldu víðr, þeir's vildu, vikingar, því ríki* 'de vikingar, som ville, jingo på (jingo till motanfall, satte sig till motvärn) emot den makten (emot din styrka, ditt anfall)'.

Det förefaller riktigt att skilja mellan instrumental och äkta dativ. Men ser man på Kocks egna exempel på det sistnämnda i förening med *bella* finner man konkreter (*mér, aldrminkanda* 'dråparen', *frænda mínum, heimi, skildi*) samt i ett fall *aldri* 'liv'. Det han räknar som instrumental innebär däremot i samtliga exempel en specificering av själva verbhandlingen, ett innehållsobjekt: *bella styr* 'gå på med kamp', *bella lygi* 'gå på med lögn', *bella svikum* 'öva svek' etc. Som synes kan man ofta översätta med ett enkelt verb: 'kämpa', 'ljuga' och så vidare. Om man accepterar ordböckernas 'utföra, åstadkomma' etc. för *bella* (se t.ex. Fritznér, s.v. *bella*, v. (*ld*)), framstår de instrumentala konstruktionerna med *bella* närmast som perifrastiska varianter till motsvarande enkla verb. En hjälperbsfunktion för *bella* kan man för övrigt tydligt iaktta t.ex. i nutida dalmål (Levander-Björklund, s.v. *bälla*). Det förefaller mig nu som om *bella ríki* mest naturligt ansluter sig till instrumentalgruppen, och jag skulle därför i anslutning till Finnur Jónsson vilja läsa det som 'utöva makt, ha övermakten' eller 'gå kraftigt på'. Däremot vill jag i likhet med Kock se *því* som anaforiskt och syftande på det föregående *lézt gunni framða* 'du hade en kamp'. En anledning till att skalden har valt den perifrastiska konstruktionen med *bella* kan just vara att han därmed öppnar möjligheten till denna typ av syftning. *Víðr* står förmodligen absolut och betyder antingen 'tillsammans med (dig)' eller fyller pleonastiskt ut verbet när inget objekt följer omedelbart efter. Slutligen vill jag inte uppfatta relativsatsen *þeir's vildu* som inskränkande utan som parentetisk. Min översättning blir: 'vikingarna – de som ville – åstadkom den övermakten (tillsammans med dig)'. *Vikingar* blir då Knuts följeslagare. Men eftersom Kocks tolkning inte kan helt uteslutas, skall jag först pröva rimligheten i att tala om östlänningar bland Knuts motståndare.

Ur den angelsachsiska krönikan kan man utläsa att Knut inte tycks ha mött någon större engelsk här de två gånger han uppehöll sig i Lindsey i Lincolnshire, som Ottars dikt direkt refererar till. Det var mera simpla härjningar han ägnade sig åt (Plummer 1892, s. 145, 148; Whitelock 1961, s. 93, 94). Motståndet torde därför ha bestått av lokala uppbåd. Man kan jämföra med Tord Kolbenssons Eiriksdråpa, som också handlar om Knut den stores anfall på

England, även om det naturligtvis inte behöver vara exakt samma strider han besjunger. Tord beskriver direkt motståndarna som bönder (*búendr*) som värjer sin odel (*þeirs góðu verja bæi*, Skj. B. 1, s. 206; Kock, Sk. 1, s. 108). Om *vikingar* i Ottars dikt skall uppfattas som Knuts motståndare, betecknar det således engelska bönder. På dessa bönder passar beteckningen 'sjörövare' synnerligen illa, och inte heller beteckningen 'krigare' är särskilt välfunnen för ett tillfälligt uppbåd som möter en organiserad anfallsstyrka. Beteckningen 'östlänningar' är kanske något bättre. De östnorska gravarna från vikingatiden har visat sig vara mycket rikare på metallföremål av brittiskt ursprung än de danska (Blindheim 1978, s. 166f.). Detta skulle möjligen kunna tas som ett tecken på att den danska kolonisationen i England – rätt omfattande just i Lincolnshire – i själva verket i stor utsträckning kom från Östnorge. Men eftersom den i huvudsak ägde rum ungefär hundra år tidigare än de nu behandlade händelserna, är det kanske inte helt naturligt att tänka sig en bevarad beteckning *vikingar* 'östlänningar' på kolonisternas avkomlingar.

Givetvis föreligger möjligheten att Ottar har varit mindre väl underrättad om Knuts strider i Lindsey. Om han har tänkt sig en organiserad armé av *vikingar* som Knuts motståndare, ligger det närmast till hands att identifiera den med Torkels här, som enligt vad som tidigare sagts torde ha bekämpat Knut fram till det slutliga fredsslutet. Och vi har tidigare sett att mer talar för än emot tanken att Torkels här skulle ha bestått av östlänningar. Vi ser att om man följer Kocks tes att *vikingar* syftar på Knuts motståndare, är tolkningen 'östlänningar' inte starkt underbyggd men lika rimlig som 'krigare' och klart rimligare än 'sjörövare'.

Om man å andra sidan följer den läsning jag har förordat och uppfattar *vikingar* som Knuts följeslagare på krigståget till England, kan man notera att de övriga beteckningar på hans män som förekommer i dikten är *jótar* 'jutar' *skónungar* 'skåningar' (strof 4), *danskr herr* 'den danska hären' (strof 7) samt en gång *verðung* 'hirden' (strof 8). Som synes går *vikingar* 'östlänningar' väl in: Jylland, Skåne och Viken markerar omfattningen av det egentliga danska riket. Vid tiden för detta krigståg (1015 eller möjligen redan 1013, om tåget tillsammans med fadern Sven tveskägg avses) var Olav digres överhöghet över Viken knappast ett faktum och än mindre erkänd av Knut. Om dessutom dikten har författats 1026 eller senare, vilket är en förutsättning för att strof 11 skall höra dit, har den tillkommit i en tid av öppen fiendskap mellan Knut och Olav, då Knut kunde ha ett direkt intresse av att hans rätt till Viken markerades i drapor.

Harald hårdråde och hans män kallas *vikingar* i en dikt av Valgard (360; 180). Det handlar där om fälttåget på Sicilien 1038–1041. Den nordiska traditionen om Haralds ungdomsbedrifter i väringagardet i Konstantinopel bekräftas av en grekisk källa. Denna berättar att Harald ankom till den östromerske kejsaren med en skara av femhundra tappra män och att kejsaren sände dem till Sicilien (Storm 1884, s. 359 och passim). På ett ännu tydligare sätt än halvbrodern Olav digre hade Harald sitt ursprung på Östlandet. Det är alltså rimligt att anta att hans skara främst bestod av östlänningar. Det är också Harald som

senare, när han uppnått kungavärdigheten, slutgiltigt befäster det norska herradömet över Östlandet. Östlänningar torde därför ha utgjort ett stort inslag i hans här, när han 1066 avslutar sin kungagärning och, enligt den traditionella periodindelningen, hela vikingatiden med att anfälla England. Om det krigståget anses den strof i Sten Herdisarsons Óláfsdrápa handla som kallar angriparna *víkingar* (379; 188).

Strukturella indicier: allmänt

I samtliga de belägg ur skaldediktningen som nu analyseras uppträder ordet *víkingr* i pluralis. Jämförelsematerialet för den språkligt-textuella analysen bör därför vara å ena sidan plurala folkslagsnamn som *danir*, *norðmenn*, å andra sidan plurala krigarbetesbeteckningar som *rekkar*, *seggir*. För bägge dessa kategorier gäller att de övervägande förekommer i pluralis; för några, t.ex. *danir*, är någon singular inte belagd. Med undantag för förekomst i kenningar förekommer de aktuella beläggen på *víkingar* i stridsskildringar, av vilka alla utom två tillhör 1000-talet. Det är därför i första hand 1000-talets stridsskildringar och i andra hand vikingatidens hela bevarade skaldediktning som tillhandahåller jämförelsematerialet. I stridsskildringar låter sig emellertid inte beteckningar för 'krigare' särskiljas från allmänna beteckningar för 'män', och det är tveksamt om det låter sig göra någonstades i skaldediktningen. För flera av de aktuella orden kan man ur ordböckerna utläsa att det är ytterligt svårt att fastställa om grundbetydelsen är 'krigare' eller 'man'. Slutsatsen blir att jämförelsematerialet måste omfatta hela kategorin plurala mansbeteckningar, även sådana som *menn*, *ýtar*, *fyrðar*, som inte brukar anses innefatta deltagande i strid i sin grundbetydelse.

Å andra sidan finner man i skaldedikterna ytterligt sällan någon krigarbetesbeteckning som är specialiserad på någon särskild aktivitet. I 1000-talets stridsskildringar har jag bara funnit ett belägg: *bogmenn bórut fleiri bōslar at tognum hōr* 'bågskyttarna har aldrig lagt flera pilar på den spända linsträngen' (Skj. B. 1, s. 334; Kock, Sk. 1, s. 169)². *Bogmenn* verkar här vara en tillfällig bildning betingad av innehållet i satsen i övrigt (samt, kan man tänka sig, av rimbehovet, eftersom *bog-* både allittererar och assonerar). Om *víkingar* skall antas ha en mera specialiserad betydelse än 'krigare', nämligen 'sjökrigare' eller 'sjörövare', kommer ordet att vara helt enastående och utan paralleller i jämförelsematerialet.

Denna allmänna karaktär på krigarbetesbeteckningarna, som varken tillåter någon gränsdragning mot allmänna mansbeteckningar eller någon specialisering av funktionen i strid, har stått helt klar för författaren till Skáldskaparmál. Flertalet av de för oss aktuella mans- och krigarbetesbeteckningarna förekommer i hans uppräknings av mans-heiti (Snorra Edda, s. 142 f.), och där kan han säga uttryckligen t.ex.: *af þeira nafni eru rekkar kallaðir hermenn, ok er rétt at kalla*

² För att underlätta läsning och jämförelser anför jag genomgående enstaka fraser och satser ur dikterna i prosaordföljd.

svá alla menn. De etymologier han anför är oftast galna (t.ex. *beimar – svá hétu þeir er fylgðu Beimuna konungi*), men så vitt jag kan se skiljer han mellan ordens varierande etymologier och deras konvergerande betydelse som mans-heiti i skaldespråket. När han säger: *Víkingar ok flotnar, þat er skipa herr*, är det därför troligen ett påstående om etymologin hos två ord som han uppfattar som mans-heiti, inte om deras betydelse. Att *flotnar* skulle betyda 'sjökrigare' i skaldediktningen motsägs för övrigt av ett ställe hos Tord Kolbenson, där han låter det beteckna de angler som var Erik jarls motståndare i landstriderna i England (Skj. B, 1, s. 206; Kock, Sk. 1, s. 108).

Däremot vill Skáldskaparmál möjligen skilja beteckningar som anger rang eller klass från de rena mans-heiti, t.ex. *þegnar ok holdar – svá eru búendr kallaðir* (Snorra Edda, s. 143). Även här finns emellertid ord som är svåra att klassificera. Betecknar *holdar* i skaldediktningen fullvärdiga bönder eller män och krigare i allmänhet?³ Jag kommer inte i det följande att dra några slutsatser som är beroende av om ord som *búendr*, *þegnar*, *holdar* räknas in bland krigarbeteckningarna eller ej. Liknande gäller för flerställiga substantiv som *liðar* 'följeslagare', *vinir* 'vänner', *dolgar* 'fiender' och så vidare. Inte heller påverkas resonemanget om krigarkeningar som *gunnar þollar* medräknas. Den enda grupp plurala beteckningar som måste hållas utanför är den som syftar på furstar eller anförare: *dróttnar*, *döglingar*, *höfðingjar* och så vidare. Det är för övrigt en grupp ord som inte utmärker sig genom att särskilt ofta stå i pluralis.

Både beläggen på *víkingar* och de viktigaste jämförelsebeläggen är som nämnt hämtade ur stridsskildringar. Denna likhet i situationen, ytterligare förstärkt av skaldediktningens tendens till stereotyp skildring, medför med nödvändighet likheter i uppträdandet mellan ordet *víkingar* och ord som *rekkar* och *seggir*. Sådana likheter måste för övrigt ha varit en förutsättning för att *víkingar* skall ha kunnat uppfattas som en mans-heiti i Skáldskaparmál. Möjligheterna att hitta språkligt-textuella skillnader mellan *víkingar* och krigarbeteckningarna är således begränsade. Små men tydliga skillnader får då tillmätas relativt stor vikt.

Kenningar

Två av beläggen på *víkingar* ingår i kenningar. Med tolkningen 'män, krigare' får man i bägge fallen kenningar som bryter mot mönstren i skaldediktningen. Det ena fallet (141; 77) blir rimligare med tolkningen 'östlänningar'. Det förekommer i Eiliv Godrunarsons Þórsdrápa, strof 8. Det är en strof som har utsatts för åtskilliga tolkningsförsök. Det senaste har nyligen framlagts av

³ Tveksamhet kan också anmälas beträffande *rekkar*, som Kuhn (1944b, s. 106 och passim) anser vara en rangbeteckning, därför att det relativt ofta tar ett possessivt attribut (som *hilmis rekkar* 'furstens män'). Frågan är emellertid om man av de attributförsedda fallen kan sluta att *rekkar* är en rangbeteckning även när det saknar bestämning, vilket är det vanligaste fallet i skaldediktningen överhuvudtaget (jfr Kuhn 1944b, s. 106) och i synnerhet i 1000-talets stridsskildringar. I så fall skulle väl också *menn*, som är Kuhns närmaste parallell, tolkas som rangbeteckning i samtliga belägg, vilket förefaller lite märkligt.

Ralph, som också sammanfattar den tidigare diskussionen (1977, s. 31–38).⁴

Strofen är svårtolkad, och det är som Ralph antyder tveksamt huruvida någon ännu har hittat den rätta läsningen. Gemensamt för tolkningsförsöken är emellertid att *vikingar* uppfattas som huvudordet i en kenning (som eventuellt – med läsarten *vikinga* – är led i en större kenning). Såvitt jag har kunnat finna, stämmer det inte med reglerna för kenningbruket att ha ett osammansatt ord för 'man, krigare' i en sådan position (jfr Meissner 1921, s. 243–395). I kristna skaldedikter från senare århundraden kan de fromma kallas sådant som *drót-tins hirðmenn* och *guðs hölðar* (ibidem, s. 387) – en ur flera synpunkter mycket avlägsen parallell. Om därtill kenningen skall syfta på hedniska gudar eller mytiska gestalter (Tor, Tjalve och Loke) framstår den som alldeles ensamstående ('die Götter als kriegerische Bewohner göttlicher Burgen', Meissner 1921, s. 251f.). Detta gäller vare sig man som Finnur Jónsson, Konstantin Reichardt och Bo Ralph uppfattar kenningen som *Gauta setrs vikingar* 'Odins bonings vikingar' eller som Ernst A. Kock som *gunnar setrs vikingar* 'stridens bonings (= sköldens) vikingar'.

Däremot förekommer folkslagsnamn i pluralis som huvudord i kenningar, och då i en förbleknad betydelse 'folk, människor'. Som t.ex. Hjärne (1947, s. 34) påpekar, skall kenningen som helhet då inte åsyfta människor utan några som liknas vid människor, t.ex. *berg-danir* 'bergets daner (= jättar)' eller det just i Þórsdrápa förekommande *flóðrífs danir* 'hav-revbenets (= klippans) daner (= jättar)'. Kravet att inte vara men kunna liknas vid människor uppfyller ju mytiska gestalter som Tor och Loke. Vi ser också att bestämningen gärna meddelar de åsyftade gestalternas hemvist. Det skulle därför vara en klar förbättring att läsa det av flertalet tolkare föreslagna *Gauta setrs vikingar* som 'Odins bonings östlänningar'.

Därmed vill jag inte påstå att kenningen säkert skall avgränsas på detta sätt, även om mycket talar för det. Vad gäller folkslagsnamn i kenningar skall ytterligare anmärkas att de, som just påvisats, principiellt passar i kenningar för gudar men att de belagda fallen uteslutande eller så gott som uteslutande tycks hänföra sig till jättekennningar (Meissner 1921, s. 258). Allra helst skulle således även kenningen i Þórsdrápas strof 8 syfta på jättar. Detta förefaller inte otänkbart, om man modifierar den tolkning som Vilhelm Kiil (1956, s. 120–122) har försökt. Han uppfattar *eiðsvara gauta setrs* som 'den edsvurne storpratans = Lokes) tillhåll'. 'Lokes tillhåll' är det ställe där han ligger fjättrad. Kiil försöker visa att detta ställe är underjorden, och 'underjordens vikingar' är för honom världsförstörarna, *múspells synir*. Här tycker jag hans tolkning börjar bli ansträngd och följer honom inte längre. För mig är 'Lokes tillhåll' helt enkelt 'klippan, berget', dvs. den vanliga beteckningen för jättarnas hemvist. *Eiðsvara gauta setrs vikingar* 'klippans östlänningar' blir då helt parallellt med t.ex. *hellis gautar* 'klippans göter' (Meissner 1921, s. 258, med fler

⁴ Till de tolkningsförslag Ralph återger kan läggas ett av Lindquist (1929, s. 96f.). Lindquist utgår från Ernst A. Kocks läsning (jfr nedan) men gör ett par avvikelser. Den för oss aktuella kenningen läser han i likhet med Kock som *gunnar setrs vikingar* men tolkar *gunnar setr* som 'stridens grund = slagfältet', så att hela kenningen får betyda 'slagfältets vikingar = kämparna'.

exempel). Kiil tar för övrigt upp läsarten *víkinga* (genitiv pluralis) och låter den givna kenningen bli led i en större kenning. Även i det fallet förefaller mig just den fortsättning Kiil väljer sökt, men i princip är en fortsättning fullt tänkbar. Det man ser sig om efter är ett huvudord med betydelsen 'fiende' eller liknande, så att man kunde få ihop den typiska Tor-kenningen 'jättarnas fiende'. Något sådant har jag dock inte kunnat hitta bland alla de mer eller mindre möjliga läsningar halvstrofen erbjuder.

Den andra kenningen ingår i följande halvstrof ur Máhlíðingavísur av Torarin svarte (108; 62):

pás á fyrða fundi
frón víkinga mána
lind beit; lögðis kindir
liðu Högna vé gognum.

Här har *víkinga mána* 'vikingars måne' uppfattats som en sköldkenning. En plural personbeteckning som bestämning i en sköldkenning är utan paralleller vare sig man tolkar den som syftande på krigare eller som ett folkslagsnamn (jfr Meissner 1921, s. 171–172). Närmast kommer en enstaka brynjekenning som *sighbjarka serkir* 'krigarnas särkar' (Meissner 1921, s. 165; Skj. B. 1, s. 123; Kock, Sk. 1, s. 69). Detta uttrycks kenningstatus kan dock ifrågasättas, eftersom *serkir* beskrivs som *fast of séðir* 'väl sammanfogade' och man på andra håll kan möta uttryck som *serkir hringofnir* 'ringvävda särkar' (Lexicon poeticum s.v. *serkr*) utan genitivbestämning som beteckning för brynjor. I Torarins strof finner vi vidare uttrycket *frón lind*, som översätts med 'det vassa spjutet' (*frón víkinga mána lind beit* 'det skarpe spyd bed skjoldet', Finnur Jónsson). Beteckningen *lind* hänför sig egentligen till spjutskaftet, som var gjort av lindträ (Lexicon poeticum, s.v. *lind*). Karakteristiken *frón* måste å andra sidan, vare sig den översätts som 'vass' eller som 'glänsande' (Lexicon poeticum, s.v. *fránn*) syfta på spjutbladet. *Frón lind* är således i betydelsen 'vasst spjut' en rätt misslyckad sammanställning. Det finns därmed anledning att misstänka att hela den sats vari sekvensen *víkinga mána* ingår är feltolkad.

Víkinga skeiðar

Två av beläggen ingår i frasen *víkinga skeiðar* 'vikingarnas (lång)skepp'. För det ena (137; 75) är detta icke omtvistat. För det andra (213; 111) har däremot föreslagits åtminstone tre olika läsningar. De två aktuella raderna lyder:

en austr við ló leysti
leið víkinga skeiðar

En av dem som läser 'vikingarnas skepp' är Bjarni Aðalbarnarson (Hkr. 2, s. 11). Med prosaordföljd uppfattar han synaxen sålunda: *en leið leysti skeiðar víkinga austr við ló*, dvs. ungefär 'men löste vikingarnas skepp österut vid (från?) stranden' (*ló* betyder egentligen 'vattnet som sköljer strandkanten'). Detta förefaller mig vara den naturligaste läsningen. Den förutsätter inte några

märkliga syntaktiska konstruktioner men ger tvärtom god balans åt satsen, med ett relativt tungt objekt (*vikinga skeiðar*) som är efterställt nexusbindingen (*leysti leið*) och därmed väger upp det dubbla framförställda adverbialiet (*austr við ló*). Sämre är i det avseendet Jón Helgasons läsning (Helgason 1935, s. 263–264), eftersom han får *skeiðar* (alternativt *skeiðir*, med i-stamsböjning) ensamt som objekt. Han ställer sig nämligen tveksam till uppfattningen av *leið* 'väg, led' som en heiti för 'hav' (vilken går tillbaka till Snorre) och läser i stället *leið vikinga* 'vikingarnas väg' som en havskenning. En ytterligare svaghet i Jón Helgasons tolkning är att havskenningar lika lite som sköldkenningar brukar uppträda med plurala personbeteckningar som bestämmningar. Meissner (1921, s. 93) redovisar bara ett tveksamt fall (*Haddingja*, som dessutom snarast är en stambeteckning och därför en dålig parallell till *vikinga* med tolkningen 'vikingarnas'). I övrigt torde Jón Helgasons tolkning stämma överens med Bjarni Aðalbjarnarsons, och den kan inte avvisas som orimlig på syntaktiska grunder.

Det kan väl däremot Finnur Jónssons (Skj. B. 1, s. 213). Den förutsätter "tmesis" och efterställd preposition, så att *ló* görs till subjekt och **við austr-leið* till adverbial. För övrigt räknar även Finnur Jónsson med ett *vikinga skeiðar* 'vikingarnas skepp'. För sina syntaktiska konstruktioner blir Finnur Jónsson på övligt sätt avhånad av Ernst Albin Kock (NN § 612), som emellertid i det här fallet inte står honom långt efter. Han förutsätter nämligen ett underförstått logiskt subjekt 'konungen' till *leysti*. Denne är anförd i genitiv (*fylkis niðs*) i föregående halvvers. När subjektet står som objekt eller i ett annat underordnat förhållande omedelbart innan, kan det enligt Nygaard (1905, § 11) ibland utelämnas, såvida "misforstaaelse ikke lettelig kan opstaa". Inget av de exempel Nygaard anför står dock i genitiv eller har över huvud taget någon närmare likhet med syntaxen i den för oss aktuella strofen. Åtminstone för sentida tolkare kan vi dessutom konstatera att missförstånd lätt har kunnat uppstå. Därtill måste Kock ansätta ett annars okänt **leiðvikingar* 'ledningsvikingar' för att få satsen att gå ihop. Hans läsning *leiðvikinga skeiðar* 'ledningsvikingarnas skepp' syns mig kunna avvisas.

Vi har därmed ett säkert och ett sannolikt fall av *vikinga skeiðar*. Detta kan då jämföras med andra belägg av *skeið* i plural med en bestämmning i genitiv plural i vikingatidens skaldediktning. Vi finner: *dana skeiðar* (Skj. B. 1, s. 55; Kock, Sk. 1, s. 34), *dana skeiðar* (s. 138; s. 76), *dana skeiðar* (s. 192; s. 101), *vinda skeiðr* (s. 194; s. 102), *dana skeiðum* (s. 203; s. 106), *dana skeiðar* (s. 204; s. 107), *dana skeiðir* (s. 322; s. 163). Alla har ett folkslagsnamn i genitiven. Något 'männens skepp' eller 'krigarnas skepp' som **seggja skeiðar*, **fyrða skeiðar*, **rekka skeiðar* finner man inte någonstans i vikingatidens skaldediktning.

Aktivt stridande

Furstediktningen är till sitt innehåll utpräglad aristokratisk. I stridsskildringarna i 1000-talets skaldedikter är det oftast fursten ensam som framställs som aktivt handlande. Det är han som rödfärgar svärdseggen, det är han som föder ulven, det är han som skjuter pilarna genom männens brynjor, det är han som

röjer fiendens skepp. Ett gott exempel utgör Arnor jarlaskalds erfidrápa över Harald hårdråde (Skj. B. 1, s. 322–326; Kock, Sk. 1, s. 163–165). Om ytterligare beröm utdelas, går det ofta nog till den furste som anför motståndarna. I de dikter som besjunger Harald hårdrådes strider med Sven Estridsson kan man möta formuleringar som *aldri kvøddusk oddum tveir fullhugar meiri* 'aldrig hälsade två modigare hjältar varandra med spjut' (Skj. B. 1, s. 378; Kock, Sk. 1, s. 188). I jämförelse med detta tilldelas furstarnas följn en påfallande passiv eller negativ roll. Studerar man beläggen på plurala krigarbeteckningar – *fyrðar*, *rekkar*, *ýtar* och så vidare – märker man hur ofta männens uppgift i dikten begränsas till att fly, såras eller dö: *lýðir þøðu sér lífs* (Skj. B. 1, s. 344; Kock, Sk. 1, s. 173), *rekkar sukku sárir til grunna* (Skj. B. 1, s. 381; Kock, Sk. 1, s. 189), *fyrðar knøttu liggja und kló flagðviggs* (Skj. B. 1, s. 383; Kock, Sk. 1, s. 191). I den mån den ena sidans män någon gång framställs som positivt aktiva i striden, är det i skuggan av anföraren: *greiðendr Gøndlar serks gnýs gengu með gøfgum ræsi í skip* 'krigarna gick med den ättgode kungen på skeppet' (Skj. B. 1, s. 218; Kock, Sk. 1, s. 113), *hirðmenn téðu ara grenni* 'hirdmännen hjälpte örnarnas vän' (Skj. B. 1, s. 315; Kock, Sk. 1, s. 160). Det gäller väl också uttrycken *jøfurs spjallar herðu atróðr* 'kungens vänner företog angreppet' (Skj. B. 1, s. 377; Kock, Sk. 1, s. 188) och *skøgs gýgjar skúrir konungs firða* 'kungens mäns angrepp', (Skj. B. 1, s. 229; Kock, Sk. 1, s. 119), där fursten uttryckligen nämns. Det enda direkta undantaget har jag kunnat finna är *liðsmanna réttir* 'krigarnas förföljelse' (Skj. B. 1, s. 338; Kock, Sk. 1, s. 171). Däremot får krigarföljet spela en självständig roll när det gäller de något mindre heroiska förberedelserna till striden: *menn brutu upp øll vøpn* 'männen tog fram alla vapen' (Skj. B. 1, s. 376; Kock, Sk. 1, s. 187), *ýtar høfðu austr sjau tøgu flausta* 'männen förde sjuttio skepp österut' (Skj. B. 1, s. 333; Kock, Sk. 1, s. 168), *skatnar løgðu skip at* 'männen lade skeppen intill' (Skj. B. 1, s. 317; Kock, Sk. 1, s. 161) – hit hör kanske också det ovannämnda *jøfurs spjallar herðu atróðr*.

En rad belägg bildar skenbart undantag. Det gäller formuleringar som *snarir fyrðar þørðusk þar sverðum* (Skj. B. 1, s. 228; Kock, Sk. 1, s. 119), *þars ýtar finnask* (s. 295; s. 150), *ferðir reiddusk sverð at* (s. 378; s. 188), *þars bragnar þørðusk* (s. 399; s. 197). Här är det ju männen själva som kämpar, och någon furste nämns inte i satsen. Men det som bör observeras är att det då alltid är bägge de stridande parterna som åsyftas. Någon gång, som i *fyrðar ruðu branda* (alternativt *fyrðar ruðu føgr sverð*; s. 380; s. 189), framgår detta inte klart av sammanhanget. Det är emellertid troligt att även här båda parterna åsyftas, eftersom detta belägg på samma sätt som flertalet av de övriga består av en kort stereotyp sats, som egentligen bara meddelar att en strid ägt rum. Denna typ av satser verkar tillhöra skaldediktningens mest nerslitna klichéer.

Det kan vara intressant att notera att krigarnas insatser i striden blir något mera framhävda så fort vi kommer utanför de egentliga furstediktarna. I skildringar av sammandrabbningar på Island kan man finna formuleringar som till exempel *geirviðir gerðu Gíslungum þungan hlut* 'krigarna vållade Gíslers släkt stort avbräck' (Skj. B. 1, s. 201; Kock, Sk. 1, s. 105), *høldar vildu þá hafa*

herðimann 'männen ville då fånga den kraftige mannen' (s. 208; s. 109). Och när kungen (Harald hårdråde) själv diktar, kan han kosta på sig berömmet *harða dyggvir hirðmenn hjoggu stirða dani* 'de mycket duktiga hirdmännen högg ned de hårda danerna' (s. 331; s. 167). Likaledes finns det i furstediktarna skildringar av enstaka strider, där ingen individuell furste kan utpekats som motståndarnas anförare och det aktiva motståndet därför måste hänföras till kollektivet. Det gäller Knut den stores och Erik jarls första strider i England, som torde ha varit härjningståg snarare än regelrätta drabbningar (jfr s. 40). Därom sägs att *búendr gerðu herferð i gogn* 'bönderna gjorde härtåg emot dem' (Skj. B. 1, s. 206; Kock, Sk. 1, s. 108). (Däremot syftar beteckningen *hrafngjefendr* på de anfallande i samma strof snarare på Knut och Erik ensamma än på hela det nordiska följet.) Och Olav digres motståndare vid Stiklastad skildras aktivt i satser som *þegnar fengu gagn* 'bönderna fick seger' (s. 241; s. 125) och *hermenn firðu konung lífi* 'krigarna berövade kungen livet' (s. 243; s. 126); det anses ju ha varit ett lokalt uppbåd av tröndska bönder och stormän Olav mötte den gången.

När som i de anförda exemplen den ena sidans krigare börjar tilldelas en aktiv roll i stridsskildringen, tenderar de rena mans- eller krigarbeteckningarna av typen *fyrðar* något att stå tillbaka för ord som betecknar rang eller klass som *búendr*, *hólðar*, *þegnar* eller *hirðmenn*. (Kanske hör också ord som *liðsmenn* och *hermenn* till den senare kategorin.) Detta är dock endast en otydlig tendens. Tydligare blir det om vi betraktar folkslagsnamnen. En del av dessa, t.ex. *danir*, uppträder visserligen i samma kontexter som krigarbeteckningarna. Danernas uppgift i furstediktningen är att fly eller falla för hjältens svärd. Men detta skall sammanställas med att danerna i den bevarade skaldediktningen mestadels återfinns på motståndarsidan, under befäl av en namngiven kung (under 1000-talet oftast Sven Estridsson). Så länge det är fråga om motståndarna, gäller alltså även här regeln att bara anföraren framställs som tapper och aktivt stridande. När vi kommer till folkslagsnamn som betecknar den hyllade furstens egna män, är bilden en annan. Klarast framstår detta i fråga om *norðmenn*, *norðmeðr*.⁵ Av fem belägg på detta ord i nominativ plural i 1000-talets skaldediktning gäller ett förberedelser för strid: *norðmeðr róa naðri* 'norrmännen ror draken' (Skj. B. 1, s. 352; Kock, Sk. 1, s. 177). De övriga fyra framställer norrmännen som positivt och aktivt handlande i striden: *norðmenn brenna sali* 'norrmännen bränner husen' (s. 347; s. 174), *norðmenn taka knýja Magnúss merki* 'norrmännen börjar föra fram Magnus' märken' (s. 347; s. 175), *norðmenn þorðu halda Harald* 'norrmännen vågade försvara Harald' (s. 378; s. 188), *norðmenn möttu ganga yfir at nóum einum* 'norrmännen kunde gå över (diket) på lik embart' (s. 394; s. 195). I två av satserna nämns anförarens namn, men samtidigt markerar verben *taka* och *þorðu* männens aktivitet. Samtliga belägg ingår i hyllningsdikter till Magnus den gode och Harald hårdråde.

⁵ Men vi kan iaktta det också på (de var för sig fåtaligare) beläggen på andra folkslagsnamn, t.ex. *heinir megu vinna fleira an drekka öl* 'hedmarkingarna kan uträtta mera än att dricka öl' (dvs. strida, Skj. B. 1, s. 219; Kock, Sk. 1, s. 114), *sviár óðu i bjarta blóðrøst* 'svearna vadade i den klara blodströmmen' (Skj. B. 1, s. 241; Kock, Sk. 1, s. 125).

Möjligen kan detta vara tveksamt i fråga om det sista belägget, ur det så kallade Haraldsstikki. Däremot förefaller det mig uppenbart från arrangemanget i Heimskringla att de tre beläggen från Tjodolf Arnorsson (de tre här först anförda) tillhör hyllningsdikter och att utgåvornas markering av de aktuella stroferna som *lausavísur* är obefogad.

Dessa fem belägg på *norðmenn*, *norðmeðr* skall jämföras med de sex beläggen på *víkingar* i nominativ plural i 1000-talets skaldediktning. Ett av dessa (215; 112) är svårtolkat: möjligen, men inte säkert, är det en utsaga om vikingarnas uppehållsställe (se s. 38). De övriga fem framställer alla vikingarna som positivt och aktivt handlande i strid: *víkingar kníðu harða hrið* 'vikingarna hade en hård kamp' (210; 110a), *víkingar vörðu þar diki* 'vikingarna försvarade vallgraven där' (214; 112), *víkingar belldu viðr því ríki* (där man kan tveka om översättningen, men där både Finnur Jónssons och Kocks översättningsförslag innebär en stark aktivitet från vikingarnas sida: "utfoldede kraft" respektive "jingo på emot den makten", jfr NN § 2218; 273; 140), *víkingar brutu af virki borgar* 'vikingarna bröt ner borgmuren' (360; 180; efter Kocks läsning, jfr NN § 1143; även Finnur Jónssons läsning innebär stark aktivitet), *víkingar óðu bragna blóð* 'vikingarna vadade i männens blod' (379; 188). Man kan notera att första beläggets verb *kníðu* markerar en aktivitet som inte går fram i översättningens 'hade'. Den strof där det första av de fem beläggen ingår (210; 110a) är bevarad som en *lausavísa* av Olav digre, men uttrycket *Þorkels liðar* 'Torkels män' i den kan tyda på att den ursprungligen har ingått i en hyllningsdikt till Torkel höge. De fyra andra beläggen ingår i hyllningsdikter till respektive Olav digre, Knut den store, Harald hårdråde och Olav kyrre.

Tre av de fem beläggen på *víkingar* syftar helt entydigt på bara den ena parten av de stridande. De två återstående är i det fallet öppna för flera tolkningar, men även där tycks mig en syftning på bara ena parten vara den sannolikare: för 210; 110a därför att *víkingar* verkar syfta på det nyssnämnda *Þorkels liðar*, för 379; 188 av skäl som strax skall utvecklas. Därmed kan konstateras att när skalderna låter *víkingar* utgöra subjekt i en sats framställer de dem gärna som aktivt handlande på ena sidan i en drabbning. Detta visar likhet med en del av de satser som har ett folkslagsnamn, främst *norðmenn*, som subjekt, men är så gott som utan paralleller när det gäller allmänna krigarbeteckningar som *fyrðar*, *rekkar*.

Bragna blóð víkingar óðu

Ett särskilt argument mot tolkningen 'krigare' finner man i belägget *víkingar óðu bragna blóð* (379; 188). Vi har redan (s. 42) konstaterat att å ena sidan beteckningar för 'krigare' inte kan hållas i sär från beteckningar för 'män', å andra sidan beteckningar för krigare inte är mera specialiserade i sin synkrona betydelse även om deras etymologi skulle tyda på det. Översättningen av den givna satsen blir då med 'krigar'-tolkningen: 'krigarna vadade i krigarnas blod'. En sådan tät förekomst av två krigarbeteckningar går att belägga annorstädes i skaldediktningen. Då gäller emellertid att bägge beteckningarna syftar på sam-

ma personer; t.ex. *hlakkar tjalda heffjendr heldu saman nefjum ok Hildar veggs hregg-Nirðir hjoggusk til skeggjum* 'krigerne stak næserne sammen og /krigerne/ snakkede fortrolig med hinanden' (Skj. B. 1, s. 290; Kock, Sk. 1, s. 148). I vårt fall vill inte skalden säga att vikingarna vadat i sitt eget blod. Uttrycket "att vada i blod" används inte i skaldediktningen för att beteckna att någon är sårad utan markerar aktivitet och framgång. En tolkning där *vikingar* och *bragnar* inte uppfattas som synonymer är således strukturellt att föredra. Möjligheten att då uppfatta *bragnar* som 'hövdingar' (jfr *Lexicon poeticum*, s.v. *bragnar*) syns mig böra avvisas, eftersom den stämmer dåligt både med den i samma halvstrof beskrivna blodströmmen (*benja regn*) – vilken förutsätter ett osedvanligt stort antal hövdingar – och med den nyss beskrivna aristokratiska hållningen i skaldediktningen, där det i så fall skall vara anförarna som vadat i männens blod och inte tvärtom. Översättningen 'östlänningarna vadade i krigarnas blod' återstår som den bästa.

De fyra återstående beläggen är mindre upplysande från strukturell synpunkt. Beläggen i *Ulfkell lét einráðit at biða víkinga* 'Ulfcetel beslöt invänta vikingarna' (210; 110b) visar visst släktskap med de nominativbelägg på *víkingar* som framställer dem som aktivt stridande. Det är också möjligt att *víkinga* som folkslagsnamn skall ses i motsättning till andra halvstrofens kenning *brunns byggs skeggja* 'öbon' (väl syftande på Ulfcetel) – om nu denna kenning är rätt uppfattad. Belägget *hundmorgum víkingum* 'en stor mängd vikingar' (240; 124) har inga strukturella paralleller åt någondera hållet som är goda nog att få indicievärde. Belägget *svorð víkinga* 'vikingarnas skalp' (191; 101) kan jämföras med å ena sidan uttryck som *hold jóta* 'jutarnas kött' (Skj. B. 1, s. 357; Kock, Sk. 1, s. 179) i *ómu blóði skota* 'i skottarnas mörka blod' (s. 317; s. 161) och å andra sidan uttryck som *holdi manna* 'männens kött' (s. 400; s. 198), *i rekka blóði* 'i krigarnas blod' (s. 242; s. 125). Belägget *sveimr/ víkinga* 'vikingarnas färd' (111; 63), slutligen, är som tidigare (s. 31) anförts av begränsat intresse därför att det är en emendation. Några fler belägg på *sveim* eller *sveimr* med genitivattribut har jag heller inte funnit. Däremot finns det några belägg med ordet *för* 'färd' och en krigarbeteckning i genitiv: *för fyrva* (Skj. B. 1, s. 120; Kock, Sk. 1, s. 68), *i eggveðrs för seggja* (s. 205; s. 107), *i för fyrða* (s. 226; s. 117), *för beima* (s. 336; s. 169). För att hitta en motsvarighet med ett folkslagsnamn i genitiven får man gå till Torbjörn hornkloves lausavísa i den s.k. Skaldasagan: *austmanna för* (Skj. B. 1, s. 26; Kock, Sk. 1, s. 16). Detta belägg är antingen bortåt hundra år äldre eller bortåt trehundra år yngre än det eventuella belägget på *sveimr/ víkinga*, beroende på om det är äkta eller inte (jfr Halvorsen 1970). Eventuellt kan det ungefär samtida belägget *engla ferð* (Skj. B. 1, s. 270; Kock, Sk. 1, s. 138) hos Ottar svarte uppfattas som 'anglernas färd' i stället för 'anglernas skara'. Den aktuella halvstrofen lyder:

Laut fyr yðr, áðr létti,
lands folk í gný branda,
engla ferð, at jörðu,
ótt en morg á flóttu.

Finnur Jónsson läser strofen så: *landsfolk laut fyr yðr at jørðu í branda gny, áðr létti, en mǫrg engla ferð |kom| ótt á flóttu* 'landets indbyggere faldt for eder til jorden i kampen, för det endte, men en stor skare af Angler flygtede hurtig'. Kock invänder (NN § 1130 anm.) mot placeringen av *engla ferð*. Han läser den sista, verblösa satsen som *ótt en mǫrg á flóttu* 'men vilt /rusade/ en stor /mängd/ på flykten' och räknar *engla ferð* ''till den sats, i vilken den står''. Kocks läsning av den verblösa satsen syns mig vara den bättre, särskilt om man till skillnad från honom noterar att *margr* faktiskt vanligtvis inte betyder 'stor' utan 'mången' och ser *mǫrg* som neutrum plural: 'men (och) många /kvinnor och män/ /rusade/ på flykten'. Däremot behöver det inte vara riktigt att med Kock föra *engla ferð* till den andra huvudsatsen i halvstrofen för att uppnå subjektsparellism – en av Kocks favoritkonstruktioner – med *landsfolk*. Det är nämligen också tänkbart att föra det till bisatsen *áðr létti*, vartill eventuellt också adverbet *ótt* förs: *áðr létti engla ferð ótt* 'innan anglernas färd hastigt slutade'. Som exempel på absolut bruk av *léttu* står det av Kock och Finnur Jónsson antagna *áðr létti* isolerat i *Lexicon poeticum* ('inden enden var der', *Lexicon poeticum* s.v. *léttu*). Den konstruktion jag föreslår har däremot flera paralleller, särskilt om man antar att *ferð* står i dativ, t.ex. *áðr létti darra dyn* (Skj. B. 2, s. 9; Kock, Sk. 2, s. 6). I betydelsen 'upphöra, sluta' är för övrigt *léttu* gärna förknippat med resor (jfr Fritznér, s.v. *léttu*, punkt 5). Det finns sålunda visst fog för att betrakta *engla ferð* som en parallell till *sveimr/ vikinga* på samma nivå som *för beima*.

Eftersom beläggen på *vikingar* är så få totalt, kan man inte bygga mycket på att en viss konstruktion saknas som är typisk för plurala mansbeteckningar. Det gäller annars omskrivningar av typen *seggr kyn, lýða kyn* 'männens släkte' = 'männen, människorna': något **vikinga kyn* är inte belagt. Å andra sidan kan man möjligen undra något över frånvaron av belägg på 'vikingarnas furste' av typen **vikinga gramr*, om nu *vikingar* skall vara ett folkslagsnamn. Typen *hǫrða gramr, jóta dróttinn* är ju välkänd från skaldediktningen. Men här tror jag historiska omständigheter spelar in. Östlandet var under större delen av vikingatiden ett omstritt gränsland, där varken norska eller danska kungar hade något självklart herravälde. Följaktligen finner vi i dessa furstebeteckningar inte några hänvisningar alls till Östlandet. Olav kyrre, kung i Norge strax efter vikingatidens slut, är den förste som kallas *konungr rauma* 'römerernas konung' (Skj. B. 1, s. 380; Kock, Sk. 1, s. 189), *hilmir rauma* 'römerernas furste' (s. 381; s. 190), och hans efterträdare Magnus barfot får heta *Grenlands dróttinn* 'Telemarkens konung' (Skj. B. 1, s. 405; Kock, Sk. 1, s. 200), *haða dróttinn* 'hadernas konung' (s. 410; s. 202) och *Upplanda gramr* 'Opplands furste' (s. 412; s. 203). De tidigare norska kungarna har skalderna i liknande uttryck bara hänfört till Västlandet och Trøndelag (om man inte går ända tillbaka till Harald hårfagre). För övrigt kan man notera att skalderna också använder uttryck som *konungr rekka* (Skj. B. 1, s. 53; Kock, Sk. 1, s. 33), *seggr dróttinn* (s. 367; s. 183) 'männens konung'. Platsen som genitivattribut till ett huvudord 'furste' är inte reserverad för folkslagsnamn.

Om någonting skall uppmärksammas i fråga om frånvaro av belägg, är det

frånvaron av sådana belägg på *víkingar* som gör det omöjligt eller direkt osannolikt att inlägga betydelsen 'östlänningar'. Vi finner t.ex. inget belägg i de dikter som skildrar strider på Island (annat än som led i en kenning). Vi finner ingen motsägende sammanställning som **sænskir víkingar* 'svenska vikingar (östlänningar)' eller det sakligt möjligen rimligare men i så fall tautologiska **danskir víkingar*. Vi finner inget fall där *víkingar* tydligt syftar på bägge sidornas krigare. Frånvaron av besvärande fall har ensam ett svagt indicievärde för en tolkning men kan lämna sitt bidrag till den totala bilden.

Skaldestrofer med tveksam äkthet

Redan Finnur Jónsson ansåg den dikt om Harald hårfagre vara oäkta som innehåller uttrycket *hverr hraustra víkinga* 'envar av de tappra vikingarna' (19; 12). Den förekommer bara i Flateyrbók och attribueras där till Harald hårfagres samtida Tjodolv från Hvin. Att Haralds fiender i slaget i Hafrsfjord (omkring år 900) skulle ha kommit från Östlandet är annars inte otänkbart: historikerna har inte ansett sig kunna avgöra vilka de var. Man kan i förbigående notera att samma flyende fiender i det äkta Haraldskvæði av Torbjörn hornklove kallas *austkylfur* 'östklubbor' (Skj. B. 1, s. 23; Kock, Sk. 1, s. 15), vilket skulle kunna tolkas 'östlänningar'. Strukturellt har uttrycket inga goda paralleller efter vad jag har kunnat finna. Lexicon poeticum (s.v. 2 *hverr*) anför några exempel på *hverr manna*, *hverr seggja* och så vidare. De kommer dock antingen från eddadiktningen eller från rätt sena skaldedikter (1100-talet) och har dessutom den allmänna betydelsen 'envar', det vill säga substantivet är egentligen redundant. Närmast kommer Grímnismáls *hverr ósviðra apa* 'varje dum fjant', som dock inte heller syftar på någon bestämd grupp.

Raderna *vó víkinga | vörn Hókonar* 'vikingarnas men / Håkons värn' (112; 63) saknas i Fagrskinnas version av Torleif skumas lausavísa och gör strofen övertalig i rader när de läggs till. Det finns sålunda skäl att betrakta dem som ett senare inskott. Annars kan noteras att *víkinga* här syftar på Håkon jarls fiender i slaget i Hjörungavåg, bland vilka som vi redan sett (s. 32) östlänningar kan ha befunnit sig. Strukturellt ingår *víkinga* i strofen i en serie genitiver av personnamn: *beinbrot Búa*, *ból Sigvalda*, *vörn Hókonar*, vartill fogar sig en dativ i *óþorþ dǫnum*. 'Östlänningarnas men' går gättre in i den serien än 'krigarnas men'.

I sin första lausavísa (enligt utgåvornas numrering, 42; 28) säger Egil Skallagrímsson att han vill *fara á braut með víkingum*, och i den sjunde (44; 28a) att *gangr vas harðr af víkingum*. I intetdera fallet är tolkningen 'östlänningarna' otänkbar: Egil kan ju ha kämpat tillsammans med sådana även om han var från Västlandet själv. Men tolkningen 'krigarna' kan förefalla mera näraliggande. Man bör då fråga sig om de bägge stroforna är äkta. Äktheten i Egilssagens lausavísur har länge varit föremål för diskussion. Det innebär tyvärr inte att alla problem har lösts: den förhärskande åsikten på senare år har tvärtom varit att det för flertalet strofer inte går att säkert avgöra huruvida de är äkta eller inte (Jón Helgason 1953, s. 145, de Vries 1964, s. 169, Bjarni Einarsson 1971, s.

5 f.). Det gäller också de två nu aktuella stroforna, men mot dessa bådas äkthet går det att anföra starka tvivel. Ännu 1933 kunde Sigurður Nordal säga att de flesta forskare var överens om att den första strofen (*Þat mælti min móðir ...*) var äkta (Egils saga Skalla-Grímssonar, s. X). Sedan dess torde attityderna ha svängt. Jón Helgason (1953, s. 150) markerar ett försiktigt avståndstagande genom att undvika att attribuera strofen till Egil när han refererar den ('den lille børnevise i Egils saga ...; drengen håber at han snart skal komme ud at sejle med vikinger ...'). Även Peter Hallberg (1978, s. 49) verkar luta åt åsikten att den är apokryfisk ('perhaps a happy invention by the saga author'). Självt är jag helt övertygad om att strofen inte kan vara diktad av en sjuåring. Dess enkelhet i syntax och innehåll beror i stället på att den som diktat strofen velat framställa den som om den kom ur barnamun: han har lyckats så väl att han duperat sentida forskare. För den sjunde strofen anmäls tvivel från Erik Noreen (1922, s. 33), som anmärker att den är metriskt oriktig och att kenningen *benþiðurr* för 'korp' påminner om *bekkiþiðurr* för 'anka' i en strof som allmänt anses oäkta. Förekomsten av *benþiðurr* anförs också av de Vries (1964, s. 170, not 152) som argument mot strofens äkthet, men av annat skäl: den återkommer hos skalder på 1000-talet och 1100-talet (vilket också Noreen noterar, men bara i förbigående) och kan ha lånats därifrån av den som diktade i Egils namn. Wieselgren (1927, s. 262) fränkänner Egil strofen på klanganalytiska grunder; det får väl gälla för vad det kan. Särskilt diskussionen om strofens metriska form bör man emellertid i det här sammanhanget ta fasta på, eftersom kritiken drabbar just den rad där *vikingum* ingår. Studerar man Egilssagans lausavísur finner man nämligen att de enda två versrader som har daktyliskt slut i stället för det trokeiska som versmåttet kräver är de två rader (ur första och sjunde strofen) som slutar med *vikingum*. Även om stroforna som sådana skulle vara äkta, förefaller sålunda förekomsten av ordet *vikingum* inte autentiskt. Kock (NN § 2418 A) försöker rädda rytmen genom att sätta in *viking* i stället för *vikingum* (och välja läsarten *at* i stället för *af*); därmed är han inne på konjekturernas ändlösa väg. Det kan tilläggas att *vikingum* inte står i rimställning i något av de bägge fallen.

Det tredje belägget på *vikingr* hos Egil (i åttonde lausavísan, 44; 28b) är påfallande därför att det är det enda ur vikingatidens skaldediktning som anför ordet i singularis. Den *vikingr, sás varði dana ríki*, är Eyvind skreyja. Om dennes härkomst vet vi egentligen ingenting: hans förmenta släktskap med drottning Gunnhild är en sen konstruktion i Egilssagan och Heimskringla, som de äldre prosaverken Ágrip och Fagrskinna inte vet av (jfr Egils saga Skalla-Grímssonar, s. 123 not 4). Han nämns också i lausavísur av Eyvind skaldaspillir (Skj. B. 1, s. 63; Kock, Sk. 1, s. 39). Dessa har tidigt (t.ex. i Ágrip af Nóregs konunga sögum, s. 9–10 /kap. 6/) satts i samband med slaget på Fitjar och Håkon den godes död. Av stroforna framgår dock bara att Eyvind skreyja har norrmännens furste, *norðmanna gram*, som sin motståndare. Om denne är åsyftad med beteckningen *oddviti* 'anföraren' i Eyvind skaldaspillirs tredje lausavísa, tyder denna strof snarast på att norrmännen är den anfallande parten. Finnur Jónsson översätter: "Landets befolkning bukker under for de

lange spyd; skjoldene ryster; hærføreren (kong Hakon) hilser med oddene (spydene) på Eyvind skreyjas mandskab.” (Skj. B. 1, s. 63.) I Egils strof sägs direkt att striden står utanför Jylland (*fyr Jótlands síðu*). Det är väl tänkbart att Eyvind skaldaspillirs strofer ursprungligen har åsyftat samma slag som Egils och att traditionen sedan har knutit dem till det berömda slaget på Fitjar. I vart fall får vi fram att Eyvind skreyja – vare sig det skedde samtidigt eller inte – har haft norrmännen till fiender och har försvarat danaväldet. Som tidigare nämnts var Viken under 900-talet ett omstritt område, mer under dansk än under norsk kontroll och kanske oftast rätt oavhängigt under småkungar. Det ligger därför inget osannolikt i att tänka sig en östlänning i spetsen för en dansk här i strid med norrmän. En möjlig tolkning av formuleringen (*sás varði*) *víkingr dana ríki* är att den spelar ut folkslagsnamnen mot varandra och särskilt poängterar att Eyvind skreyja inte själv kom från egentliga Danmark, det område han försvarade. Även strukturellt är tolkningen ’östlänningen’ således ett fullgott alternativ till ’krigaren’. Några särskilda skäl mot åttonde strofens äkthet, ööver den allmänna osäkerheten i fråga om Egils strofer, har så vitt jag vet inte anförts. Hela episoden med Eyvind skreyja i Egilssagan tycks ha byggts upp kring strofen, och det på ett lite ansträngt sätt. Det talar för strofens äkthet.

Runinskrifterna

Runstenarnas vittnesbörd borde vara särskilt intressant eftersom det är den enda nordiska litteratur vi har direkt bevarad från vikingatiden. Tyvärr uppvisar runinskrifterna bara två belägg på *víkingar*, ett danskt och ett svenskt. Bägge är dessutom svårtolkade och därmed föga upplysande när det gäller att fastställa betydelsen av ordet.

Det danska belägget återfinns på Tirsted-stenen på Lolland (DR 216). Frasen *allir víkingar* utgör slutet på inskriften och anses som en säker läsning (Jacobsen-Moltke 1942, sp. 263, 606; jfr Askeberg 1944, s. 126). Den föregås emellertid av en sekvens som måste betraktas som otolkad. Vad man kan utläsa av inskriften i övrigt är att stenen är rest över en man som har dött i Sverige. Inskriften ger således knappast några hållpunkter för tolkningen av *wíkingar*. En jämförelse med det nordiska runmaterialet i övrigt visar att folkslagsnamn förekommer rätt sällan på runstenarna. Också allmänna krigarbetegningar är emellertid sällsynta: vad vi möter är beteckningar för rang eller klass såsom *drængr*, *þægn* eller *bondi*. Den allmänna jämförelsen ger därför inget särskilt stöd vare sig åt en tolkning ’östlänningar’ eller en tolkning ’krigare, sjörövare’. Nu finner vi emellertid flera av de danska beläggen på folkslagsnamn samlade på Sædinge-stenen (DR 217): *sundrswea* (2 gånger), *supr/dana/*, *normannum*, tolkade som ’särsvearnas’, ’syddanernas’ och ’nordborna’ (eller ’norrmännen’, Jacobsen-Moltke 1942, sp. 266, 606). Sædinge-stenen kommer liksom Tirsted-stenen från Lolland och anses vara närbesläktad med denna (Jacobsen 1930, s. 156). Förekomsten av folkslagsnamn på den ena stenen ger ett visst försteg för tolkningen av den andra stenens *wíkingar* som ett inbyggarnamn. Södra Danmark tycks under 900-talet ha varit en mötesplats för nordbor av olika här-

komst (Jacobsen 1929, s. 89 ff., Jacobsen-Moltke 1942, sp. 265, 271).

Det svenska belägget förekommer i en av de mest omdiskuterade runinskrifterna, nämligen den på Bro-stenen i Uppland (U 617). Den lyder i transkription: *Ginnlaug, Holmgæirs dottir, systir Sygrøðar ok þæira Gauts, hon let gæra bro þessi ok ræisa stæin þenna æftir Assur, bonda sinn, son Hakonar iarls. SAR VAR vikinga vorðr mið Gæiti(?)*. *Guð hialpi hans nu ond ok salu* (Wessén 1949, s. 30). I anslutning till enstaka föregångare (främst von Friesen) uppfattade Askeberg (1944, s. 122–124) dels *vikinga vörðr* som 'vikingahövding', dels Håkon jarl som identisk med Harald blåtands norske jarl (död 995). Därmed kunde han anta att det enda svenska belägget på *vikingr* hade norskt ursprung. I intetdera fallet har han dock fått medhåll i den senare diskussionen (Hjärne 1946, s. 104 f., Wessén 1949, s. 36–38, Jansson 1976, s. 93 f.). Wessén hävdar att *vörðr* här inte har någon poetisk betydelse 'beskyddare, hövding' utan den vanliga prosabetydelsen 'vakt'. Den tillagda bestämningen anser han beteckna det varemot vakthållningen är riktad och jämför med nusvenskans *brandvakt*. Han översätter 'landvärnsman mot vikingar' (jfr Jansson 1976: 'vakthållare mot vikingar'). Eftersom någon son till den norske Håkon jarl med namnet Assur inte är känd från någon annan källa, har det ansetts rimligare att anta att runstenens Håkon var en svensk jarl från en uppländsk stormanssläkt (Hjärne 1946, Wessén 1949).

Askebergs tolkningar förefaller mig inte kunna avfärdas så kategoriskt som man gjort. Genitiven till *vörðr* är, som Askeberg anför, objektiv och åsyftar det som beskyddas inte bara i skaldedikternas poetiska *flotna vörðr* osv. utan också i de fornsvenska lagarnas sammansättningar som *byavarþer*, *strandavarþer*. I *strandavarþer* kan förleden alternativt ha lokalitetsangivande funktion på samma sätt som t.ex. i *biärghvarþer*. Alla de nämnda exemplen anföras också av Wessén: att han sedan vänder sig till nusvenskans *brandvakt* för att hitta en parallell till sin tolkning är något påfallande. Sakligt kan noteras att det inte tycks finnas några andra runinskrifter som hedrar den döde genom att ange hans ställning inom en försvarsorganisation (jfr Jansson 1976, s. 93 f., med en parallell från gotländskt 1400-tal!). Den nyanserade bedömning Gösta Holm står för syns mig vara på plats: "Askebergs mening har bestritts och kan inte anses bevisad. Men hans argument är i varje fall av den arten, att de inte kan negligeras" (Holm 1960, s. 109 f.). I fråga om anknytning till Norge är det helt riktigt att avvisa Askebergs argumentering från Heimskringlas påstående att Håkon jarl var *kvennamaðr mikill* och hade många barn på sidolinjen. Ett sådant allmänt uttalande i en källa från 1200-talet saknar allt källvärde. Å andra sidan var det en sällsynt värdighet att vara jarl: rimligen bör det inte ha funnits mer än en i taget i Uppland. Om vi kan anta att denne jarl vid tiden omkring år 1000 hette Håkon är det bara tack vare att vi har så dåligt med källor till Sveriges historia för den tiden, att ingenting motsäger antagandet. Skall man gå vidare på samma spekulativa väg som den tidigare diskussionen har gått, kan man fråga sig varför änkan till en jarlason var så noga med att mot bruket räkna upp sina egna bröder i inskriften. Man har antagit att det berodde på att hon tillhörde en så förnam släkt (Wessén 1949, s. 35). Men den uppländska

jarlasläkten kan inte gärna ha stått den efter. Det blir något rimligare om mannens egen släkt inte var gammal i bygden. Wessén invänder något ironiskt: "v. Friesen tänker sig tydligen, att den norske Håkon jarl i slutet av 900-talet var så allmänt känd i Sverige, att det utan vidare var klart för inskriftens läsare, vem som åsyftades" (1949, s. 36). Det är nu inte så säkert att invändningen är relevant. Efter *Assur, bonda sinn, son Hakonar iarls* följer *sar var vikinga vorðr*. Det är nu påfallande att *sar* 'denne' skall ha som korrelerat ett substantiv (*Assur* eller *son*) som inte är det närmaste tänkbara. Jag anser det möjligt att *sar* i själva verket syftar på *Hakonar iarls*. En parallell erbjuder Kullerstadstenen i Östergötland (Ög 162) såtillvida som *sar* även där syftar på ett personnamn i genitiv (SRI 2, s. 153). Håkon jarl kan alltså ha presenterats för de uppländska läsarna som *vikinga vorðr*.

Med de förda resonemangen avser jag – i likhet med Holm – inte att ge Askeberg obetingat rätt utan bara att kvarhålla hans tolkningsförslag som möjliga alternativ. Eftersom jag i annat sammanhang (Hellberg 1972) har ansett mig kunna minska antalet söner till den norske Håkon jarl med en genom att påvisa att Sven jarl aldrig har existerat, bär det mig egentligen emot att utöka antalet igen med en annars okänd Assur. Tolkningen 'östlänningarnas beskyddare' blir heller inte rimligare för att det syftar på den norske jarlen eller hans son, eftersom Ladejarlarna av allt att döma aldrig härskade över Viken (jfr ovan s. 34). Däremot skulle tolkningen 'vakthållare mot östlänningar' passa bra på Håkon jarls och hans söners insatser i slaget i Hjörungavåg (jfr ovan s. 32). Å andra sidan kan det också stämma på en uppländsk jarls försvarsinsatser. Vi har tidigare (s. 31) observerat att Torvald Hjaltason nämner *vikingar* som anfallande i slaget på Fyrisvallarna. Dateringen av Bro-stenen (tidigt 1000-tal) passar med kronologin för både slaget i Hjörungavåg och slaget på Fyrisvallarna (som det har antagits).

Det finns emellertid ett par andra detaljer i inskriften som pekar västerut. Mansnamnet *Geitir* är inte för övrigt belagt i Sverige men däremot som västnordiskt och danskt namn, om än med få och delvis indirekta belägg (nämligen i ortnamn, se Wessén 1949, s. 35 och där anförd litteratur). Tre *u*-omljudda former förekommer, nämligen *vorðr*, *ond* och *hon*, alla tecknade med digrafen **au**. Frågan om *u*-omljudet någonsin har förekommit så långt österut som i Mälardalskapen har diskuterats länge och livligt. De flesta forskarna har stannat för uppfattningen att även detta område har haft allmänt *u*-omljud åtminstone av bortfallet *u*, som det här är fråga om. Till den slutsatsen kommer också Gun Widmark (1959, s. 293). Efter hennes kritiska granskning av de stöd som brukar anföras för att *u*-omljud har förekommit och försvunnit i Svealand återstår dock som säkert egentligen bara Bro-stenens inskrift med dess konsekventa ortografi (s. 294). Gösta Holm har då föreslagit att man skulle kunna vända på argumentet och försöka slutsatsen att Bro-stenen uppvisar västliga språkdrag. Eftersom det är mest påfallande med *u*-omljudet i *vorðr* kan man eventuellt tänka sig att just uttrycket *vikinga vorðr* uppträder i västlig språkdräkt (Holm 1960, s. 109f.). Det bör noteras att hela Norge, även Östlandet, ingår i området för *u*-omljud av bortfallet *u* (se t.ex. Widmark 1959, s. 287). För

tolkningen 'östlänningarnas' av *vikinga* är det givetvis ett intressant antagande att frasen uttrycks i en språkform som är östlänningarnas egen. Detta antagande är dock ingalunda nödvändigt: även upplänningarna själva kan ju ha varit förtrogna med ett folkslagsnamn *vikingar* 'östlänningar'.

De bägge beläggen på *vikingar* från runstenarna visar sig vara förenliga såväl med tolkningen 'östlänningar' som med tolkningarna 'krigare' och 'sjörövare'; om någon av tolkningarna skall ges ett försteg är det 'östlänningar'.

Vikingatidens *vikingar*

De nordiska beläggen för *vikingr* från vikingatid är få och ingår i kontexter som är svårtolkade eller öppna för mer än en tolkning. Några bindande slutsatser om ordets betydelse kan därför inte dras av materialet. Om det hade varit möjligt, skulle väl för övrigt slutsatserna för länge sedan varit dragna, med tanke på det stora intresse ordets etymologi har tilldragit sig. Jag har här framställt hypotesen om en betydelse 'invånare i Viken' ('östlänningar') och prövat den. Resultatet är att den låter sig väl förena med beläggen i deras respektive kontexter.

Historiskt framstår de som betecknas som *vikingar*, med reservation för osäkerheten i såväl den språkliga som den historiska tolkningen, som angripare i slaget på Fyrisvallarna och i slaget i Hjörungavåg, som Erik jarls motståndare, som Olav digres kamrater eller män i början av hans karriär, som Knut den stores män i början av dennes karriär, som Olavs motståndare vid ett tillfälle under hans kungagärning och som Harald hårdrådes män. I samtliga fall stämmer det med vad man vet eller kan anta om det norska Östlandets politiska roll under vikingatiden. Det gäller också det fall då en dansk härförare under 900-talet kallas *vikingr*. Två runstensbelägg sätter in *vikingar* i ett historiskt dunkelt sammanhang, som i vart fall inte motsäger tolkningen 'invånare i Viken'. Den allmänna tolkningen 'krigare' låter sig givetvis också sakligt förena med kontexterna. Det direkta stöd en sådan allmän tolkning kan få inskränker sig till det faktum att samtliga belägg i skaldedikterna – bortsett från förekomst i kenningar – uppträder i stridsskildringar, varvid dock skall noteras att strider är det vanligaste ämnet för dessa dikter. Askebergs specificering att det är fråga om krigare "som ger sig ut på långfärd från hembygden" (1944, s. 140; jfr s. 26 ovan) stämmer även det i stort sett med beläggen. Möjligen kan man ställa sig tveksam till den nyssnämnde *vikingr sás varði dana ríki* (jfr också s. 53): varifrån han än kan ha kommit, får hans eventuella "långfärd från hembygden" bara ett indirekt samband med hans försvar av det danska riket. Till skillnad från de nämnda tolkningarna hävdar sig en tolkning 'sjörövare' sakligt sett bara om den har urlakats och hunnit bli en schablonartad beteckning för nordborna på färd i Europa. Flera av kontexterna skildrar nämligen regelrätta slag mellan krigshävar: Hjörungavåg (137; 75), Ringmareheden (210; 110, 2 gr), Stamford Bridge eller dess förspel (379; 188). Också vid Fyrisvallarna (111; 63) kan det ha varit fråga om en regelrätt drabbning, även om de historiska omständigheterna är oklara; likaså t.ex. utanför Jyllands kust (44;

28b) och vid London (214; 112). Till yttermera visso utkämpas flera av drabbingarna till lands (Fyrisvallarna, Ringmareden, London, Stamford Bridge). Kontexterna ger inget stöd åt förleden 'sjö-' som i 'sjökrigare' eller 'sjörövare'. De som betecknas som *vikingar* uppträder inte oftare till sjöss än vad skaldediktningens krigare i allmänhet gör.

De historiska indicierna ger således inget utslag i valet mellan tolkningen 'invånare i Viken' och tolkningen 'krigare', eventuellt med tillägget 'på långfärd från hembygden'. Dock bör en omständighet beaktas. Tolkningen 'krigare' eller 'sjörövare' eller någon nyans mellan dessa båda har lagts i ordet *vikingr* redan av de medeltida sagaskrivare som har förmedlat skaldedikterna till oss. Att de bevarade kontexterna tillåter denna tolkning är därför inte så märkligt. En strof som inte tillät tolkningen måste ha varit svårbegriplig för sagaskrivarna och därför löpt stor risk antingen att inte bli upptagen i sagan eller att bli förvanskad. Däremot fanns det inget hinder för en strof vars *vikingar* inte kunde ha varit invånare i Viken att passera. Det är därför inte helt ointressant att ingen av de bevarade stroforna är av den karaktären.

Hypotesen om en betydelse 'invånare i Viken' har också underkastats en strukturell prövning av beläggens språkligt-textuella uppträdande. Resultatet är att *vikingar* i skaldedikterna uppträder mer likt folkslagsnamn än allmänna beteckningar på män eller krigare. Det gäller bruket i kenningar, som genitiv till huvudordet *skeiðar* 'långskepp', som beteckning på aktivt och framgångsrikt stridande män och i förening med en mansbeteckning inom samma sats. Specialiserade krigarbeteckningar som 'sjörövare' eller 'krigare som ger sig ut på långfärd från hembygden' har, såvitt de inte skall uppfattas som schabloniserade och därmed jämställda med de allmänna krigarbeteckningarna, över huvud taget inga egentliga paralleller i skaldediktningens terminologi.

Inledningsvis (s. 29) konstaterades att det enda tolkningsförslag som ordbildningsläran ger positivt stöd är härledningen ur ortnamnet *Vik*. Nu har också den strukturella prövningen gett inkolentbeteckningen företräde. Inga historiska data motsäger uppfattningen att skaldedikternas och runstenarnas *vikingar* kom från östra Norge. Sammanfattningsvis innebär detta att den sannolikaste tolkningen av de äldsta nordiska beläggen på *vikingr*, de som stammar från vikingatiden, är 'invånare i Viken' (ungefär 'östlänning').

Därmed är den undersökning genomförd som skisserades inledningsvis. I fortsättningen skall jag diskutera förhållandet till de besläktade orden i fornengelskan och fornfrisiskan samt till den klassiska norröna litteraturens *vikingr* 'sjörövare, fribytare'. Också relationen till nomen actionis *viking* 'härnad' skall beröras. I dessa stycken blir det mera fråga om ett förslag till en möjlig utvecklingsgång.

Det fornengelska och fornfrisiska materialet

Det fornengelska ordboksmaterialet har inte ökat mycket sedan Askebergs tid. Det är därför möjligt att ansluta relativt nära till hans framställning (1944, s.

146–158). I vissa stycken finner jag också hans slutsatser vara de rimliga, vilket även Hødnebo (1976, sp. 21) verkar göra.

Det gäller bland annat observationen att det fornengelska *wicing* under vikingatiden har betydelsen 'pirat, sjökrigare' (Askeberg 1944, s. 156). Det framgår av belägg i Alfred den stores översättning av Orosius' latinska världshistoria (från slutet av 800-talet) och i den angelsachsiska krönikan. Ur den senare har Askeberg excerperat fyra belägg från åren 879, 885, 921 och 982 samt en sammansättning *utwicing* från 1098. Enligt hans mening avser dessa exempel "tydligt och klart . . . sjöfarande vikingar i motsats till lantstyrkorna" (1944, s. 156), och det vill man gärna ge honom rätt i. Det är väl också därför som ordet i skildringar av samtida händelser alltid kommer att syfta på nordbor: det engelska folket var vid denna tid inte känt som något sjöfarande folk. Hos Alfred syftar *wicingas* på sjörövare i Medelhavet under antiken. I bägge källorna ligger det nära till hands att uppfatta negativa konnotationer i ordet, men den uppfattningen går inte att styrka helt entydigt. I dikten om slaget vid Maldon från omkring år 1000 används *wicingas* som beteckning för nordborna synonymt med ord som *sæmen*, *flotan* (Askeberg 1944, s. 157). Samtidigt som parallellerna klart visar på anknytningen till havet, antyder de snarare positiv än negativ värdeladdning.

Klar negativ laddning visar däremot ett par sena belägg från kyrkligt håll. Det tydligaste av dem är från slutet av 1000-talet och omtalar att den helige Oswalds kloster ödelagts *purh yfele men and wicingas* (Askeberg 1944, s. 157). Askeberg verkar vilja dra slutsatsen att ordet har antagit en allmänt pejorativ betydelse 'illgärningsman' eller liknande. Så långt finns det knappast anledning att gå: de onda människens ärende i klostret måste väl ändå ha varit att plundra. En försiktigare slutsats är att *wicingas* på 1000-talet har använts i kyrkliga kretsar i betydelsen 'rövare' med eller utan förleden 'sjö-'.

Efter den normandiska invasionen dör ordet av allt att döma ut. Ett vittnesbörd om detta är det öde som drabbar den angelsachsiska krönikans sista belägg från 1098, *fram út wikingan* 'av sjörövare' (Plummer 1892, s. 234). När krönikans episod återberättas i Henry av Huntingdons "Historia Anglorum" från 1100-talet, är det uppenbart att uttrycket har varit oförståeligt åtminstone för avskrivarna av de manuskript som finns i behåll. Två av manuskripten har den korrupta formen *apud Wilcinges*, och andra har substituerat med *ab Hibernensibus* 'av irerna' (Plummer 1899, s. 285). De som åsyftas i krönikan är den norske kungen Magnus barfot och hans här, och det har antagits att prefixet *út-* har tillagts för att skilja normmännen från iriska sjörövare (Plummer 1899, s. 286).

Om det sålunda kan anses säkert att fornengelskans *wicing* under vikingatiden har en betydelse som håller sig inom området 'sjökrigare; pirat, sjörövare; rövare', har dess tidigare betydelseutveckling bara indirekt intresse för denna framställning. Den skall ändå beröras här.

De tidigaste beläggen i fornengelskan går av allt att döma tillbaka ända till slutet av 600-talet. Två av dem ingår i dikten Widsith. Askeberg (1944, s. 149) anser det omöjligt att avgöra om dessa två belägg skall tolkas som folkslags-

namn eller som appellativ. Snarast lutar han åt appellativet, vilket nog är att pressa materialet i en på förhand önskad riktning: han vill anta att ordet i betydelsen 'sjökrigare' är ett tidigt nordiskt lån till fornengelskan (1944, s. 164). Särskilt för det andra belägget, i den s.k. *wæs*-katalogen, tycks mig kontexten ge tolkningen som folkslagsnamn starkt vitsord, och detta torde vara den vanliga uppfattningen bland forskarna (jfr t.ex. Ahldén 1952, s. 62, Pfeifer 1974, s. 108). Där ingår *wicingum* som sjunde led i en uppräknings som för övrigt omfattar tio folkslagsnamn, varav flera nordiska. En läsning som stoppar in ett appellativ i denna uppräknings bär inte sannolikhetens präge. Även för det första belägget, *wicinga cyn*, kan anföras skäl för en tolkning som inkolentbeteckning, nämligen förekomsten av parallellfall som *israhela cyn* 'Israels folk', *wealh-cyn* 'det keltiska folket' (Bosworth-Toller, s.v. *cyn*, *Wealh-cyn*).⁶

Eftersom *wicingum* i *wæs*-katalogen direkt föregås av beteckningar på svear, göter, daner, vendsyssebor och varner (ett folkvandningsfolk som kom från södra östersjökusten), passar det inte illa att lokalisera dem till Norden. Vi kan sålunda här ha betydelsen 'östlänningar' belagd tidigare än i det nordiska språkmaterialet. En sådan läsning av beläggen i Widsith föreslogs för övrigt redan av Adolf Noreen (1920, s. 48). Om *wicingum* tolkas som ett folkslagsnamn, blir Askebergs hypotes om ett tidigt nordiskt lån till fornengelskan mera lättmält: *wicingas* är ju inte "lånat" på annat sätt än andra tidigt belagda namn på nordiska folk, t.ex. de just nämnda i *wæs*-katalogen.

I dikten Exodus, som skildrar Israels barns uttåg ur Egypten, kallas Rubens stam för *sæ-wicingas* (Exodus, vers 333). Det är en sammansättning som inte är belagd någon annanstans. Ordvalet har att göra med den genomförda metaforiken i dikten, där uttåget liknas vid en sjöresa och israeliterna vid sjöfarare (Irving 1953, s. 31). Efterleden *wicingas* har dock knappast getts någon tillfredsställande förklaring. I någorlunda samtida dikter kan man emellertid hitta parallellerna *sæ-geatas* 'sjö-göter' (Beowulf) och *sæ-dene* 'sjö-daner' (Widsith; Bosworth-Toller, s.v. *Sæ-Geatas*, *Sæ-Dene*). Strukturellt faller en tolkning 'sjö-östlänningar' för *sæ-wicingas* väl in. Vad orden exakt betyder kan vara svårt att fastställa (jfr Bosworth-Toller under de anförda orden). Med hjälp av de båda beläggen med säkerställt folkslagsnamn (*geatas*, *dene*) som efterled kan man i alla fall konstatera att nordborna i fornengelsk litteratur redan före vikingatiden förknippades med havet: kanske framstod de redan nu som prototypen för sjöfarare. En direkt tradition om att nordbor – dessutom i krigiska syften – seglade söderut före vikingatiden har vi bara i ett fall, nämligen i den bekanta berättelsen i Beowulf om kung Hygelaks strandhugg i frisernas land (daterat till 500-talet). Denna episod finns å andra sidan oberoende traderad i frankiska källor (Magoun 1954, passim). Källornas tystnad före slutet av 700-talet om det mesta som rör Norden berättigar oss inte till slutsatsen att nordbor inte hade synts till sjöss förrän då.⁷ Samtidigt behöver vi inte

⁶ Däremot förekommer i fornengelskan knappast den i skaldediktningen (ovan s. 51) vanliga uttryckstypen 'männens släkte'.

⁷ Det finns arkeologiska belägg för att nordbornas system för segelsättning var fullt utvecklat redan

förutsätta någon kontinuitet i dessa tänkta sjöresor: traditionsstoffet i Beowulf och därmed besläktad diktning kan t.ex. tolkas som att det i England i slutet av 600-talet levde kvar en tradition om att nordborna under en ännu tidigare period gjort sig kända som sjöfarare.

En sådan tolkning kan också bidra till förståelsen av de sinsemellan samhöriga beläggen i de fornengelska glossamlingarna. Om det kan föreligga någon osäkerhet i dateringen av Widsith och Exodus, så att enstaka forskare har velat förlägga deras tillkomst till vikingatiden,⁸ kan de äldsta glossamlingarna på sin höjd flyttas fram några decennier, till början av 700-talet (Pheifer 1974, s. lxxix–xc). Här översätts *piraticum*, *piraticam* med en sammansättning *uicingsceadan*, *uicingsceadae*, *wicingsceadan* (rad 736, Pheifer 1974, s. 39). Glosan innehåller dunkla punkter i varje led. Om det latinska ordet skall vara (akusativ av) *piratica*, betyder det 'sjöröveri'; är slutet *-um*, är det snarast fråga om en substantivering av *piraticus* med innebörden 'sjörövare'. Den fornengelska efterleden är antingen ett annars dåligt belagt *sceaþe* eller snarare *sceaþu* med betydelsen 'skada' eller ett *sceaþa* 'skadegörare' (Förster 1932, s. 143, not 33). Slutligen har vi förleden *wicing-*, som av någon forskare (Pheifer 1974, s. 108) har sammanförts med det nordiska feminina *viking* 'härnad' men annars brukar diskuteras tillsammans med de fornengelska beläggen på *wicingas*. Askeberg (1944, s. 152) utgår från läsningen *-sceaþa* 'skadegörare' och menar att den bara förstärker förledens betydelse, i likhet med *feond-sceaþa* (egentligen 'fiende-skadegörare'). Därifrån drar han slutsatsen att "ordet *viking* i den allmänna betydelsen 'pirat, sjörövare' var känt i England redan i slutet av 600-t. eller omkr. 700" (1944, s. 153). Efterleden *-sceaþa* kan emellertid ha förleder av diverse slag. En del uttrycker sättet på vilket skadan tillfogas, t.ex. *gub-sceaþa* (Bosworth-Toller: 'one who harms by warlike attack'). Så kan också *þeof-sceaþa* (egentligen 'tjuv-skadegörare'; Bosworth-Toller (supplement): 'a robber') uppfattas: 'en som skadar på tjuvars vis, en rövare'. En möjlig tolkning av *wicing-sceaþa* är därför 'en som skadar på det sätt som *wicingas* brukar'. Om nu nordborna redan vid denna tid var kända som sjöfarare, skulle detta betyda 'en som skadar till sjöss eller från sjön', det vill säga 'en sjörövare'.

Denna tolkning innebär två saker. Å ena sidan betyder ordet *wicingas* i sig självt ännu inte 'sjörövare' och behöver inte vara pejorativt i sig. Å andra sidan ligger vägen öppen för en utveckling till den innebörd 'sjökrigare, sjörövare' som vi har kunnat iaktta hos *wicing* under senare århundraden. Kanske kan man direkt spåra, inte bara med Askeberg "den gamla traditionen", utan också den antagna utvecklingen i de yngre glossariernas *wicingsceapan*, *sæsceadan*, *æscmen* respektive *wicing*, *uel scegðman* respektive *wicing*, *oððe flotman* (Pheifer 1974, s. 39, Askeberg 1944, s. 153). Givetvis har en sådan betydelseut-

omkring år 800, "probably on principles picked up in western Europe" (Crumlin-Pedersen 1978, s. 40). Det tyder på att nordborna hade rest västerut under en längre tid före vikingatidens början.

⁸ För Widsith jfr Langenfelt 1959, isht s. 110. För Exodus jfr Hofmann 1957, s. 18–34 (tillbakavisat av Irving 1959, s. 5–11).

veckling fått näring av nordbornas allt intensivare härjningar från slutet av 700-talet.

I jämförelse med det fornengelska materialet är de fornfrisiska beläggen på *witsing* etc. sena och därför mindre intressanta i detta sammanhang. De finns i lagtexter som föreligger i avskrifter först från slutet av 1200-talet och framåt men som torde gå tillbaka till 1000-talet. Askeberg (1944, s. 141–145) går igenom även dessa belägg och hävdar att det framgår "med full evidens" av dem att "ordet viking i fr. har betydelsen 'nordisk sjörövare' och hör hemma i vikingatidens miljö" (1944, s. 144). Påståendet är för kategoriskt. Av det belägg som Askeberg återger med full kontext kan man lika gärna dra slutsatsen att *northman* och *witsing* används synonymt. Det tycks inte möta något hinder att anta en utveckling liknande den i fornengelskan, från folkslagsnamn till beteckning för sjörövare. Denna utveckling behöver i så fall inte ha skett oberoende av den engelska. Också för frisiskans del kan man iaktta tecken på ordets död i förvanskningar utförda av medeltida avskrivare (Askeberg 1944, s. 144).

Den betydelseutveckling som har antagits här är åtminstone för fornengelskans del fullbordad redan under vikingatiden, då *vikingr* i nordiskt språkbruk ännu tycks betyda 'invånare i Viken'. Utvecklingen från inkolentbeteckning till beteckning för sjörövare kan ha varit näraliggande för ett folk som inte självt ägnade sig åt sjöfart eller plundring i någon större utsträckning. Allt eftersom nordbornas strandhugg kompletteras med en här som uppehåller sig varaktigt i England under ständiga plundringar blir en vidare övergång till en allmänare betydelse 'rövare' naturlig. Det är mindre naturligt att tänka sig att nordborna själva, för vilka havet var en allmän kommunikationsväg, krig var sjökrig och plundring från sjön var en vanlig aktivitet, skulle låta ett av sina egna folkslagsnamn gradvis övergå i en betydelse 'sjörövare'. Om vi finner en betydelse 'östlänning' på 1000-talet och en betydelse '(sjö)rövare, fribytare' på 1200-talet, blir övergångsperioden däremellan intressant. Det är främst i västnordiska källor vi hittar belägg på *vikingr* från slutet av 1000-talet och 1100-talet. Dessa skall nu granskas, och därefter skall en blick kastas på beläggen från den klassiska perioden (1200-talet).

Eddadiktningen

I eddadiktningen förekommer fyra belägg på *vikingr*. Ett av dem står i Helgakviða Hundingsbana I, två i Helgakviða Hundingsbana II och ett i Helreið Brynhildar. En äldre forskningstradition skulle ha tillmätt dessa belägg hög ålder. Med vissa svängningar har dock diskussionen om eddadiktarnas ålder under 1900-talet lett mot allt senare dateringar. Enligt den senaste större framställningen, de Vries 1964–67, faller tillkomsten av alla fyra beläggen efter den egentliga vikingatiden. Helreið Brynhildar dateras till omkring år 1200 (de Vries 1967, s. 146), alltså inom perioden för den klassiska isländska litteraturen. Dess omdiskuterade konstruktion *vikingr dana* 'daners viking' ligger därmed klart senare än den övergångstid vi nu behandlar. Helgakviða Hundings-

bana II är svårare att tidfästa, och det kan innehålla partier av olika ålder. de Vries (1964, s. 313) anser att det inte kan ha färdigställts förrän på 1100-talet och snarast mot slutet av detta århundrade. Frågan är då vilken ålder de passager kan antas ha där ordet *vikingar* ingår. Det ena belägget återfinns i den fjärde strofen: *hon scævaði | scýiom efri | oc vega þorði | sem vikingar | áðr hana Helgi | høpto gorði* (Edda, s. 151). Denna ingår i det inledande partiet, som har ett löst sammanhang med dikten i övrigt och är av dunkelt ursprung (jfr de Vries 1964, s. 311). Den fjärde strofen är övertalig i fråga om rader. Man har då antagit att det är de tre sista raderna (från och med *áðr hana Helgi | høpto gorði*) som är interpolerade (så Gering-Sijmons 1931, s. 108). Det tycks emellertid inte möta något hinder att betrakta raden *oc vega þorði | sem vikingar* som interpolerad (och därmed sen) i stället för den följande. För äktheten i raden *áðr hana Helgi | høpto gorði* 'innan Helge gjorde henne till trälkvinna' talar att den stämmer dåligt med innehållet i övrigt där det är Helge själv som uppträder utklädd till trälkvinna. Att detta hans utklädande skulle beskrivas som att *mær konungs* 'kungens mö' togs till träl av Helge förefaller mig inte stämma med eddastilen. Däremot kan det möjligen ha misstolkats och gett upphov till episoden med förklädnaden. En sålunda föreslagen läsning *hon scævaði | scýiom efri | áðr hana Helgi | høpto gorði* 'hon svävade över molnen innan Helge gjorde henne till trälkvinna' ger inom sig gott sammanhang.

Det andra belägget i Helgakviða Hundingsbana II står i nittonde strofen: *hverr er sciöldungr | sá er scípom stýrir | lætr gunnfana | gullinn fyrir stafni? | þiccia mér friðr | í farar broddi | verpr vígroða | um víkinga* (Edda, s. 155 f.). Detta är Gudmund Granmarssons inledande replik när han ser Helges flotta närma sig. När han kallar de krigare för *víkingar* (*verpr vígroða um víkinga* 'kamprodnad kastas omkring vikingarna') vilkas härkomst han inte känner utan efterfrågar ligger onekligen tolkningen 'krigare' närmare till hands än ett bestämt folkslagsnamn. Repliken inleder den bekanta gräls scenen mellan Gudmund och Sinfjötle. Denna scen förekommer också i utförligare gestaltning i Helgakviða Hundingsbana I, och skrivaren av andra kvädet har först nöjt sig med en hänvisning dit men sedan ångrat sig och återgivit grälet i en kortare version inom andra kvädet (Edda, s. 154–156, de Vries 1964, s. 310). De båda versionerna företer nära släktskap: delvis är det fråga om ordagrann överensstämmelse. Att den ena versionen är kortare torde knappast bevisa att den är äldre. Den kan t.ex. vara en förkortning av den längre versionen som genomförts för att tillfredsställa en mera förfinad smak: gräls scenen i andra kvädet har en ridderlig och om man så vill blek framtoning i jämförelse med första kvädet's mustigheter. Vad släktskapen för oss till är att betrakta belägget på *víkingar* i andra kvädet's nittonde strof tillsammans med belägget i Helgakviða Hundingsbana I.

Det sistnämnda belägget återfinns i tjugosjunde strofen, som skildrar Helges avfärd med sin flotta: *varð ára ymr | oc iárna glymr | brast rønd við rønd | rero víkingar* 'det blev ljud av åror och klang av järn, sköld slog mot sköld, vikingarna rodde' (Edda, s. 134). Även här förefaller tolkningen 'krigare' naturligare än 'östlänningar'. Det senare kan dock inte uteslutas: jämför dels

att kvädet överflödar av ortnamn, av vilka en del kan vara autentiska (de Vries 1964, s. 307), dels skaldediktningens *norðmeðr róa naðri* (s. 48 ovan). Här tillkommer emellertid ytterligare en tolkningsmöjlighet. De som i tjugosjunde strofen betecknas som *víkingar* synes vara desamma som i denna och föregående strof betecknas som *mildingar*, *döglingar*, *siklingar* och *öðlingar*. Det är idel furste-heiti. Man kan notera att de som *siklingar* sätter segel – det är samma slags grovarbete som att ro. Möjligen kan man då säga att dessa furste-heiti i dikten används som vanliga mans- eller krigar-heiti: det måste då betecknas som missbruk av eller obekantskap med det traditionella skaldespråket. Eller också uppträder *víkingr* här som furste-heiti. Det har vi inte sett några exempel på i vikingatidens skaldedikter, men däremot torde en sådan tolkning ligga närmast till hands för ett belägg från 1100-talet. Det är i Ivar Ingemundssons dikt om Sigurd slembe. Där används den ena furstebeteckningen efter den andra om kungen, såsom *oddviti*, *ræsir*, *vísi*, *lofðungr*, *gramr*, *mildingr*, *jöfurr*, och mot slutet av dikten kallas han en gång *víkingr* (Skj. B. 1, s. 467–475; Kock, Sk. 1, s. 229–233). På andra grunder har Ivar Ingemundssons dikt ansetts stå i ett beroendeförhållande till Eddans Helge-dikter (de Vries 1964, s. 290).

Som anförts kan de båda beläggen på *víkingar* i Helgakviða Hundingsbana II tillhöra ett sent stadium i diktens redigering, då första kvädet förelåg som pendang. Även för dessa båda belägg bör man därför överväga möjligheten att de har fungerat synonymt med ord som vanligen brukas som furste-heiti. I andra kvädet är det inte lika tacksamt att göra interna jämförelser. Sådana jämförelser skall också tillmätas förhållandevis mindre vikt eftersom andra kvädet i större utsträckning än det första anses vara ett heterogent kompositat. Men också i andra kvädet kan man notera hur ofta furstebeteckningarna – om de nu skall uppfattas så – förekommer i plural: *hildingar*, *skjöldungar*, *siklingar*.

Helgakviða Hundingsbana I dateras till slutet av 1000-talet (de Vries 1964, s. 309) eller 1100-talet (Lindblad 1977, s. 9). Det kan alltså vara lika gammalt som det yngsta av de ovan behandlade beläggen ur skaldediktningen (*víkingar óðu bragna blóð*, s. 30 och 49). de Vries gissar att det har diktats vid Sven Estridssons hov i Danmark (ibidem).⁹ Det är således eventuellt redan i den slutande vikingatiden som vi möter belägg på *víkingar* som visserligen inte utesluter tolkningen 'östlänningar' men hellre lånar sig till andra tolkningar. Märkligast är då att det tycks uppträda synonymt med traditionella furste-heiti som *siklingar*.

Adam av Bremen

Vid Sven Estridssons hov finner vi också – och det med säkerhet – Adam av Bremen. Dennes krönika (Adam von Bremen, Hamburgische Kirchen-

⁹ Andra har föreslagit Danelagen som tillkomstort (senast Hofmann 1955, s. 115ff.). Ett litet stöd för den uppfattningen kan förekomma av den nyss nämnda poetiska tekniken vara, där kämparna hedras med furstebeteckningar som *siklingar*, *mildingar*. Detta är inte någon vanlig teknik i den nordiska skaldediktningen men kan iaktas i fornengelsk dikt. Jfr t.ex. *eorlas* 'ädlingar' i Exodus (v. 293, 304).

geschichte) skrevs på latin i slutet av 1000-talet och är en av de viktigaste källorna till Nordens historia under detta århundrade. Adam berättar att han har rest till Sven Estridsson och hämtat mycket stoff till sin bok från hans mun (lib. 3, kap. 54). Troligen gäller detta också uppgifterna på det berömda ställe där han anför termen *wichingos* (lib. 4, kap. 6). Han säger där på tal om Själland: *Aurum ibi plurimum, quod raptu congeritur piratico. Ipsi vero pyratæ, quos illi Wichingos appellant, nostri Ascomannos, regi Danico tributum solvunt, ut liceat eis predam exercere a barbaris, qui circa hoc mare plurimi abundant. Unde etiam contingit, ut licentia, quam in hostes acceperunt, sepe abutantur in suos.* 'Det finns mycket guld där, som samlas vid sjörövarfärd. Men dessa sjörövare, som de kallar vikingar och vi askomanner, betalar skatt till den danske kungen för att få lov att ta byte från barbarerna, som bor i stort antal runt detta hav. Ty därav kommer, att de ofta missbrukar den tillåtelse, de har fått mot fienderna, mot sina egna.' Adams *ascomanni* anses vara en latinisering av ett sällsynt tyskt *ashmen* 'sjörövare' (Askeberg 1944, s. 158). Detta har en motsvarighet i ett fornengelskt *æscmen* med samma betydelse (ibidem) och har också sammanställts med det fornvästnordiska *askmaðr*, vilket senare dock bara förekommer som personnamn och personbinamn (Fritzner, s.v. *askmaðr*). Det verkar sålunda rätt klart att Adam har uppfattat *vikingar* som en nordisk beteckning på sjörövare. Man måste då inrymma möjligheten att han har missuppfattat sin sagesman. Det är värt att notera att han tror att *Wig*, dvs. Viken, är en stad (*civitas*) och inte en provins (lib. 4, kap. 23) och att det norska Östlandet över huvud taget spelar en mycket undanskymd roll i hans geografiska beskrivning av Norden. Kanske har Sven Estridsson inte gärna velat tala om denna del av det forna danska väldet, som har gått honom ur händerna. Det kan alltså ha gått till på det viset, att Sven har definierat vissa bestämda sjörövare som östlänningar, medan Adam har uppfattat folkslagsnamnet som en allmän glosa för 'sjörövare'. Förslagsvis har Sven, vars historieskrivning inför Adam ibland är nog så vinklad, försökt bortförklara Harald hårdrådes härjningar i Danmark. Jämför med hans tidigare påstående (lib. 3, kap. 13) att Harald började som Svens norske jarl men sedan gjorde uppror och angrep de danska kusterna. Missuppfattningen skall dock bara ses som en möjlighet; den sannolikare tolkningen torde vara att *vikingar* av en dansk kung vid vikingatidens slut har kunnat användas i en betydelse 'sjörövare'.

1100-talets skaldediktning

Ovan (s. 64) har anförts ett belägg på *vikingr* i singular från 1100-talets skaldediktning, där ordet tycks uppträda som furste-heiti. Därutöver uppvisar den bevarade skaldediktningen från 1100-talet fyra belägg på *vikingar* i plural. De är inte entydiga. För ett av dem ligger tolkningen 'östlänningar' närmast till hands. Det är i Torbjörn skackaskalds Erlingsdråpa från omkring 1170, där jarlen Erling skackes fiender kallas *vikingum austan fjarðar* 'vikingar östfjords' (Skj. B. 1, s. 516; Kock, Sk. 1, s. 252):

Urð dró austan fjarðar
 Erlingr at víkingum
 – mein fekk margr af Kœnu
 maðr – es hann fór þaðra.
 Færðr vas fleinn meðal herða
 Fríreks; ofar nekkvi
 skoldi óparfr öldum,
 illgjarn, við tré Bjarni.

Finnur Jónsson översätter: "Erling bragte døden over ransmændene østen fjords, da han drog derhen; manges en mand var bleven forurettet af [Frírek] Kœna; en ankerspids blev anbragt mellem Fríreks skuldre; den ondskabsfulde Bjarne, skadelig for mænd, dinglede højt oppe i et træ." Alternativt skall *austan fjarðar* inte uppfattas som attribut utan som adverbial till *Erlingr dró urð (at víkingum)*. Eftersom Erling i strofen innan befinner sig *í víðu Túnsbergi* 'i det stora Tönsberg' är det i bägge fallen naturligt att tänka sig att han har dragit över Oslofjorden för att bekämpa fiender i östra Viken. Detta direkta sammanhang mellan stroforna har också Fagrskinns författare antagit (Fagrskinna, s. 364). Heimskringla låter en hel del passera emellan, så att Erling drar norrut från Kungälv, där han har haft vinterkvarter, för att göra upp med fienderna. Även med den skildringen återfinns fienderna *norðr í Vikinni* (Hkr. 3, s. 394). Den enklaste tolkningen av strofen är då att fienderna är östlänningar. Det är inte sagornas tolkning, vilket beror på att de har rangerat in de två fiender som strofen namnger, Frírek och Bjarne, i det upprorsparti som Erling kämpar mot i den föregående framställningen. Detta kan vara en konstruktion. Frírek omnämns som ingift i en släkt på Nordmøre (Fagrskinna, s. 388); för övrigt tycks inget vara känt om de båda. Deras binamn (*Frírekr kæna* respektive *Bjarni inn illi*) kan ha hämtats ur strofen; *kæna* 'liten båt' väl för övrigt genom en feltolkning, eftersom den inskjutna satsen *mein fekk margr af Kœnu maðr* 'mången fick men av Kœna' verkar syfta på Erling.

I en dikt från omkring 1100 säger Björn krepphände om Magnus barfot att han *lætr víkinga falla* 'låter vikingar falla' (Skj. B. 1, s. 405; Kock, Sk. 1, s. 200), och det är omöjligt att avgöra vad som avses med *víkinga*. Å ena sidan tyder den följande satsen (i Finnur Jónssons översättning: "Olavs søn rødfarver videnom de blanke sværd i mændenes blod") mera på regelrätta strider än på upprätthållandet av lag och ordning mot plundrare, å andra sidan pekar presens *lætr* (mot de omgivande strofornas preteritum) mera på det sistnämnda. Mot slutet av århundradet (enligt de Vries 1967, s. 44)¹⁰ diktar Hallar-Stein på Island *Rekstefja* om Olav Tryggvason och säger att han *kunni velja víkingum slíkan hlut* 'kunde tilldela vikingarna en sådan lott' (Skj. B. 1, s. 527; Kock, Sk. 1, s. 256). Strofen handlar om hur Olav lägger Norge under sig, och inte heller här kan glosan *víkingum* tolkas säkert. Raderna innan säger att Olav straffade

¹⁰ de Vries skriver "gewiss nicht früher als Ende des dreizehnten Jahrhunderts"; detta måste väl vara en felskrivning, eftersom hela hans resonemang i övrigt pekar mot en datering i slutet av 1100-talet och inte i slutet av 1200-talet.

illri þjóðu óráð 'det onda folket för deras dåliga råd'; om *óráð* uppfattas som 'ogärningar' kan det ligga närmast till hands att anta att *vikingum* syftar på ett slags lagbrytare.

I det fjärde belägget, ur Haldor skvaldres Útfarardrápa om Sigurd jorsalafare, faller sig tolkningen 'sjörövare' mest naturlig. Sigurds motståndare i ett sjöslag kallas där *fádyrir vikingar* 'eländiga vikingar', och även om inget i själva strofen förlägger handlingen utanför Spanien, där sagorna vill ha den och där de följande stroferna utspelas, pekar ändå lånordet *galeiðr* 'krigsskepp' däråt: så skulle knappast östlänningars fartyg ha betecknats. Dikten anses författad omkring 1120. de Vries (1964, s. 293) anmärker att den är det tidigaste exemplet på att kristen terminologi har trängt igenom i en skaldedikt. Samtidigt meddelar han efter Sverres saga att den omkring år 1180 framfördes vid det norska hovet och rönt uppskattning (s. 292). Kanske är den i själva verket tillkommen senare än vad som antagits, fastän den genom att rikta sig direkt till Sigurd vill ge sken av att vara diktad under dennes levnad?

Det tidiga lagspråket

Den gamla norska lagen för Västlandet, Gulatingslagen, innehåller ett rätt utförligt kapitel (nr 314, Norges gamle love. 1, s. 103 f.) om män som rustar skepp och ger sig ut att härja. Sådana män kallas en gång *vikinga* (Norges gamle love. 1, s. 104). I ett motsvarande sammanhang finner vi belägget *vikingsens* i den gamla isländska lagsamlingen Grågås (i kap. 366, Grågås (Staðarhólsbók), s. 383 f.; belägget på s. 384). Gulatingslagen anses ha nedtecknats under slutet av 1000-talet (Knudsen 1960, sp. 560), och Grågås brukar dateras till 1100-talet och då snarast början av detta århundrade (Ólafur Lárusson 1960, sp. 411). Av allt att döma har vi här i lagspråket ett par tidiga belägg på betydelsen '(sjö)rövare' på fornvästnordiskt område.

Det är anmärkningsvärt att de båda stadgandena bara innehåller ett belägg var. *Vikingar* verkar inte vara den alldeles självklara beteckningen på '(sjö)rövare'. Samma män som betecknas så av Gulatingslagen omnämns strax innan med omskrivningen *þeir er heriat hava*, och Grågås väljer formuleringen *þeim er heria* i själva kapitelrubriken. Först med syftning på personer vilkas verksamhet redan har klargjorts av den tidigare kontexten dyker *vikinga* och *vikingsens* upp. I bägge fallen finns det faktiskt en möjlighet att tolka beläggen som förtydligande interpolationer av senare avskrivare (de kända avskrifterna går knappast tillbaka längre än till senare hälften av 1200-talet). Ett äldre **sa er keypti* kan ha utvidgats till *sa er við vikinga keypti* och ett äldre **af secðar fe* till *af secðar fe vikingsens*. Det är dock en möjlighet som inte skall pressas alltför hårt här.

Den religiösa litteraturen

Det är i den religiösa litteraturen man tydligast finner tidiga belägg på en annan betydelse än folkslagsnamn. Till den allra äldsta litteraturen hör den gamla

norska homilieboken, GNH. Två av dess tre belägg ingår i den del som är en direkt översättning av Alcuins latinska "De virtutibus et vitiis", och man kan därför jämföra med originalet. Det första beläggsstället lyder: *Ef hværr þiofr eða vikingr misti auga sin í stuld eða í rane, þa myndi hann aldrigi síðan stela ne ræna* (GNH, 1864, s. 35; 1931, s. 19). Redan av den norska kontexten framgår betydelsen 'rövare'. Vi har sammanställningen *þiofr eða vikingr* 'tjuv eller rövare', och på samma sätt som *þiofr* fungerar som nomen agentis till verbet *stela* och till nomen actionis *stuldr*, fungerar *vikingr* som nomen agentis till verbet *ræna* 'röva' och till nomen actionis *rán*. Det latinska originalet har i bägge fallen morfologiskt sammanhållna serier: *fur – furtum – furtum facere* respektive *raptor – rapina – rapinam facere*. *Raptor* betyder 'rövare, plundra-re'.

Det andra beläggsstället lyder: *Engi vikingr er iamgiarn á annars æigu sem illgiarn dómánde af sinni (af sinni av Unger rättat till á sinna, GNH, 1864, s. 37; 1931, s. 20)*. 'Ingen rövare har så stort begär till andras egendom som en orättfärdig domare till sina egnas.' Också här framgår betydelsen av kontexten. Den latinska motsvarigheten är här *prædo*, ett annat ord för 'rövare'. Att *vikingr* används för att återge flera olika synonymer är ett visst tecken på att det är etablerat i språket.

Den gamla norska homilieboken föreligger i en handskrift från omkring år 1200, som brukar räknas som den äldsta norska boken. De olika delarna kan vara av olika ålder. Alcuin-översättningen anses av språkliga skäl vara den äldsta delen och går tillbaka åtminstone till början av 1100-talet, kanske ända till slutet av 1000-talet (Knudsen 1952, s. 28). Så tidigt finner vi alltså *vikingr* etablerat i det religiösa språket i en klart pejorativ betydelse 'rövare, plundra-re'. Detta gäller inte bara GNH. I den isländska homilieboken finner vi: *Til hvess heria vikingar a caupmenn eþa illvirkiar a brauttingia ...* 'varför härjar rövare mot köpmän eller ogärningsmän mot vägfarande ...' (IslH, s. 143). Det handlar uppenbarligen om stråtröveri. Den isländska homilieboken finns också den i en gammal handskrift, inte yngre än från omkring 1200, och dess olika delar har tillkommit under 1100-talets lopp (Knudsen 1961, sp. 657 och passim). Lika gammal är den del av handskriften AM 677 qv. som innehåller översättningar av Gregorius' latinska homilier, och översättningarna anses ha tillkommit redan under första hälften av 1100-talet (Knudsen 1961, sp. 659). Där finner vi följande: *En þeir hofþo floit undan hernabi Gothorum, oc hliþi hann gestom sinom viþ bana, oc com þeim a bravt or clande vicinga*. 'De hade flytt undan goternas härjningar, och han skyddade sina gäster mot döden och fick dem ur rövarnas grepp.' (Heilagra manna sögur. 1, s. 225.) *Vikingar* är här liksom i lagspråket förknippat med *hernað* 'härjning, plundring': betydelsen 'rövare' ligger därför närmast till hands också här, även om en glidning mot betydelsen 'krigare' kan inrymmas.

Betydelsen 'rövare' framgår också, förutom av det tredje belägget i GNH (1864, s. 192; 1931, s. 150), av flertalet övriga belägg ur den religiösa litteraturen. Den Arnamagnæanske Kommissions Ordbog i Köpenhamn har gett mig tillgång till sin beläggsamling på *vikingr*. Av dessa belägg är 40 att hänföra till

den religiösa litteraturen. De texter de ingår i kan man i allmänhet inte säkert tidfästa, men några av dem kan vara av gammalt datum (1100-talet). Med GNH-fallen inräknade återfinns sexton av beläggen i översättningar eller bearbetningar av latinska original. Den latinska motsvarigheten till *vikingr* är *latrunculus* 4 gånger, *latro* 1 gång, *latrocinans* 1 gång, *prædo* 2 gånger, *raptor* 1 gång (nämligen i GNH), *pirata* 2 gånger, *homicides* 1 gång, *tyrannus* 3 gånger, *princeps latronum* 1 gång. Det förtjänar påpekas att i allmänhet varken kontexterna eller den latinska glosan särskilt utpekar röveri till sjöss. *Latro* och därmed morfologiskt samhöriga ord syftar både i det klassiska latinet och i medeltidslatinet lika gärna eller väl så gärna på stråtröveri som på sjöröveri. Likaså finner man *vikingr* i 3 av beläggen tautologiskt sammanställt med *ránsmaðr*. Å andra sidan är det bara två gånger *vikingr* får återge latinets *pirata* 'sjörövare'.

Som ett olycksfall i översättningsarbetet får man väl se det andra (och samhöriga tredje) belägget i den isländska homilieboken, där i liknelsen om konungasonens bröllop bibelns *dråpare* kallas *vikinga þá* (IslH, s. 164). Vulgata har *homicidas illos* (i god överensstämmelse med grundtexten), och både det efterföljande pronomenet och texten i övrigt visar att det är fråga om en direkt översättning av skriftstället (Matt. 22:7). Om belägget pekar på någonting är det väl den starka pejorativa laddningen i *vikingr*, vilken kan ha tagit överhand över den egentliga betydelsen och fört mot en allmännare betydelse 'illgärningsman, ofredsman'. Den pejorativa karaktären framgår också av attributen i ett antal belägg av typen *hinn vandi vikingr*, *hinn illi vikingr*, ibland åsyftande djävulen.

Påfallande är slutligen de fall där *vikingr* får återge en ledarbeteckning som *tyrannus* och *princeps latronum*. Möjligen har detta sin grund i att latinets *tyrannus* ibland närmast har betydelsen 'upprorsmakare'.

Vikingr 'rövare' som engelskt lån

De iakttagelser av betydelsen hos *vikingr* i nordiska, främst västnordiska språk under slutet av 1000-talet och 1100-talet som jag har redovisat leder mig till följande förslag till utvecklingsgång. Fornengelskan har haft ett ord *wicing* som, vad man än må anse om dess ursprungliga betydelse och härkomst, på 1000-talet har antagit en klart pejorativ innebörd 'rövare'. Beläggen kommer ur kyrkliga sammanhang. Därifrån kan det västnordiska *vikingr* ha hämtat sin nya betydelse 'rövare'. De lånord som det norröna språket tar upp under 1000- och 1100-talen är främst kyrkliga, och de kommer främst från engelskt håll (Indrebø 1951, s. 125 f.; Seip 1955, s. 82, 209 f.). När vi finner tidiga belägg på *vikingr* 'rövare' i första hand i religiös litteratur, kan detta visserligen bero på att denna litteratur är den mest omfattande under äldre tid. Men de existerande beläggen ur andra genrer tyder på att dessa hanterar ordet med en viss försiktighet i fråga om den nya betydelsen.

Det är bara på västnordiskt område som *vikingr* etablerar sig i betydelsen

'rövare'. Det stämmer med det faktum att Norge och Island stod under starkare engelskt inflytande än det övriga Norden. Frågan om forndanskan har haft ordet låter sig knappast besvaras. Uppgiften hos Adam av Bremen tyder på att så har varit fallet. Det bör dock anmärkas att Adams trolige sagesman, Sven Estridsson, var av engelsk börd på fädernet och kan ha använt en engelsk glosa som aldrig vann säkert fotfäste i det danska språket. I detta sammanhang dyker också eddadikternas bruk av *vikingr* som furste-heiti upp, eftersom de aktuella dikterna enligt ett förslag har framförts just vid Sven Estridssons hov. Jag har ingen säker förklaring till detta bruk. Möjligen skall det sammanställas med bruket av *vikingr* som översättning av ledarbeteckningar som latinets *tyrannus*, vilket vi redan har iakttagit i den religiösa litteraturen. Möjligen skall man helt enkelt peka på att den förvirring som uppstår när ett ord under ett annat språks inflytande radikalt byter innebörd (från 'östlänning' till 'rövare') kan vara en jordmån för försök med andra betydelser. Men möjligen skall man tvärtom tolka Helge-dikternas bruk av *vikingr* i en så positiv funktion som att de framförts inför en publik som inte var förtrogen med betydelsen 'rövare' hos ordet. Med de Vries' gissning skulle det vara en dansk publik.

Frågan är då om ordet *vikingr* i fornvästnordiskan har gått direkt över från betydelsen 'östlänning' till betydelsen 'rövare', kanske t.o.m. med en övergångstid när bägge betydelserna förekommer sida vid sida. Att trycket från ett kulturellt överlägset språkområde får ett ord att anta en ny betydelse som är inkongruent med den gamla är ingenting enastående; inte heller homonymi mellan oförenliga betydelser. Men det är kanske lite osannolikt att t.ex. östlänningarna själva skulle lägga en ny pejorativ innebörd i ett ord som var levande för dem i betydelsen 'östlänningar'. Som vi har sett kan vi knappast räkna med någon period när ordet är obsolet innan det tränger in i sin nya betydelse. Men de båda betydelserna kan ha fördelat sig på olika stilarter och olika landsändar. För det första behöver det religiösa språkbruket inte ha haft någon fullständig motsvarighet i något naturligt talspråk, och det finns t.o.m. skäl att anta att *vikingr* 'rövare' aldrig har varit ett talspråksord (nedan s. 73). För det andra har inget av de sena beläggen på betydelsen 'östlänningar' någon förknippning med Västlandet, medan flera av de tidiga beläggen på 'rövare' har det. Materialet tillåter därmed ett antagande att *vikingr* 'rövare' först har tagits upp i en västnorsk språkform där betydelsen 'östlänning' inte var levande eller särskilt frekvent. Ett närmare studium av ordbildningsläran tillåter ytterligare ett antagande.

Ovan (s. 27) har anförts att suffixet *-ingr* är i rikligt bruk i fornvästnordiskan för att avleda inkolentbeteckningar av ortnamn. Detta påstående skall egentligen specificeras: det är bara sammansatta ortnamn, typen *hvalnesingr*, som tillåter *ing*-avledning (Wessén 1932, s. 72–82, Ståhle 1946, s. 26–28). Om suffixet någon gång påträffas vid osammansatta grundord uppträder det i formen *-ung*, som i *foldungar* (Ståhle 1946, s. 28). Denna typ är bara känd från östra Norge (Ståhle 1946, s. 32). Däremot visar forndanskan rikligt med exempel på *ing*-avledningar på osammansatta ortnamn, t.ex. *alsinger*, *faxinger*, *morsinger* (Ståhle 1946, s. 33, 35). *Vikingar* 'östlänningar' går sålunda inte

riktigt in i den fornvästnordiska bilden. En lösning är att skaldedikterna ursprungligen har innehållit ett **vikingar* 'östlänningar', som under den muntliga traderingen har blivit obsolet och därför ersatts av *vikingar* 'rövare'. Det är en ändring som inte stör versen. Med den lösningen har någon besvärande homonymi mellan de bägge betydelseerna aldrig förelegat inom fornvästnordiskan. En annan lösning är att *vikingar* i första hand har varit den danska beteckningen på östlänningarna. Med den lösningen kan vi anta en rätt god geografisk åtskillnad mellan de bägge betydelseerna under den kritiska övergångsperioden. Är det då rimligt att anta en dansk språkform i fornvästnordisk skaldediktning? Ja, vi har faktiskt en nära parallell: Ståhle (1946, s. 27) påpekar att skaldedikternas *skónungar* 'skåningar' är elliptiskt bildat och därmed i överensstämmelse med principerna för de östnordiska inkolentnamnen. Den genuint isländska formen hade varit **skóneyingar*. Också antagandet om danskt ursprung låter sig givetvis förenas med en antagen västnordisk variantform på *-ungr*.

Om man antar att *vikingar* 'östlänningar' ursprungligen är en dansk bildning, låter det tänka sig att det liktydiga *vikverjar* har förekommit som västnordisk form redan under vikingatiden. Askeberg (1944, s. 171) har annars uppmärksammat att efterleden *-verjar* i övrigt inte används på invånare i ett nordiskt landskap och drar slutsatsen att *vikverjar* kan vara en ung bildning. Till den uppfattningen ansluter sig Kuhn (1944a, s. 16, ovan s. 27). Det behöver inte betyda att bildningen är så sen som dess första belägg, nämligen från 1100-talet. Men man kan tänka sig att beteckningen *vikverjar* för östlänningar tas i bruk vid den tiden därför att den gamla beteckningen *vikingar* har kommit att betyda 'rövare' och därmed blivit otjänlig som folkslagsnamn. Att *vikverjar* först är belagt hos en skald, Einar Skulason, som var präst och förtrogen med det klerikala språkbruket, kan förstås vara en tillfällighet (Skj. B. 1, s. 445; Kock, Sk. 1, s. 219; jfr de Vries 1967, s. 15f.). Äldre än belägget hos Einar Skulason kan för övrigt belägget på *vikverir* i Gulatingslagen vara (kap. 315, Norges gamle love. 1, s. 104), eftersom denna lag anses vara nedtecknad redan på 1000-talet (Knudsen 1960, sp. 560). Lagens huvudhandskrift daterar sig dock först till mitten av 1200-talet (Knudsen 1960, sp. 559). *Vikverir* ingår i en mycket tydlig kontext, nämligen en uppräknig av de olika fylkenas ledungsskyldighet, och själva namnformen behöver inte vara ursprunglig utan kan ha avlöst en annan och äldre. Därtill kommer att kapitel 315 som sådant kan tillhöra de yngre skikten i lagen, eftersom det är tillfogat efter den kända passus i lagen där det heter att man har nedtecknat Atles *logmal* (jfr Knudsen 1960, sp. 560). Just detta föregående kapitel (314) är för övrigt det förut nämnda som anför *vikinga* i den nya betydelsen 'rövare' (s. 67); detta kan ha gett upphov till en ändring **vikingar* > *vikverir* i kapitel 315.

De resonemang som förts om möjlig stilistisk och geografisk fördelning avser inte att till varje pris undvika förutsättandet av homonymi mellan 'östlänning' och 'rövare' inom ett och samma språkbruk. Som ovan antytts är det inte orimligt att förutsätta sådan homonymi. Det är värt att notera att den klart pejorativa betydelsen 'rövare' inte hindrar *Vikingr* från att förekomma som

personnamn över hela Norge under medeltiden (Lind, s.v. *Vikingr*).¹¹ Möjligen kan vi t.o.m. belägga bägge betydelseerna hos en och samma person. Ovan har jag spårat de tidigaste beläggen på den nya betydelsen till slutet av 1000-talet. Längre bakåt sviker mycket av källmaterialet. Det finns emellertid ett belägg ur vikingatidens skaldediktning, där till skillnad från de andra betydelsen 'östlänningar' inte anbefaller sig särskilt. Det är när Sigvat i sin erfidråpa över Olav digre säger att han *lét skorða vikingum skpr* (240; 124, ovan s. 39). Sigvat visar i sin diktning över huvud taget stor förkärlek för engelska lånord (Seip 1955, s. 56) och introducerar mycket av den kristna och feodala tankevärlden (se t.ex. Fidjestøl 1975, passim). Det anförda belägget *vikingum*, rimligen från 1030-talet, kan således vara det äldsta vi har på betydelsen 'rövare, plundrare'. På samma gång har vi flera belägg på betydelsen 'östlänningar' i Sigvats tidiga diktning (ovan s. 36–38).

Om man å andra sidan ställer frågan hur länge den gamla betydelsen 'östlänningar' har levat kvar, finner man, som framgått tidigare, inga säkra belägg efter 1000-talet. Jag har (ovan s. 65) anført att tolkningen 'östlänningar' ligger nära till hands i ett belägg från en skaldedikt från omkring 1170. Liknande kan anföras för det allra sista belägget på *vikingar* i skaldediktningen, i Sturla Þorðarssons Hákonarflokkr från 1260-talet (Skj. B. 2, s. 132; Kock, Sk. 2, s. 71), eftersom de som åsyftas är ribbungarna, ett upprorsparti med förankring i oslotrakten. För båda dessa sena belägg måste man dock i så fall räkna med möjligheten av en avsiktig ordlek. Man kan jämföra med uppgifter från Dalarna om att invånare i byar med namnet Heden kallas *hedningar*, ett namn med klar öknamnskaraktär (Ståhle 1946, s. 69). På samma sätt kan invånare i Viken ha kallats *vikingar* = 'rövare'. Avledningsmorfemet *-ing* har ju fortsatt att vara produktivt för inkolentnamn i norskan och snarast ökat sin produktivitet med tiden (Ståhle 1946, s. 28–31). Ordleken behöver därför inte ha haft ett levande *vikingar* 'östlänningar' som förutsättning, utan det kan vara en tillfällig nybildning.

1200-talets fornvästnordiska litteratur

Det har i det föregående visats att *vikingr* i 1100-talets norröna litteratur används klart pejorativt. Samma pejorativa innebörd vidlåder ordet även i den klassiska fornvästnordiska litteraturen från 1200-talet. Lagerholm (1927, s. 30, not 5) anför ett antal exempel ur skilda prosagenrer och vill t.o.m. hävda att den pejorativa innebörden skärps med tiden. Ett liknande resonemang för Askeberg (1944, s. 129–134), vars exempelsamling främst är hämtad ur kungasagorna och släktsagorna. Med hjälp av det ordboksarbete som pågått under

¹¹ I denna framställning har jag för övrigt inte tagit upp personnamnet *Vikingr* till behandling. Även de forskare som avvisar härledningen av appellativet *vikingr* från landskapsnamnet *Vik* brukar inrymma att personnamnet kan vara avlett från ett ortnamn. Därvidlag behöver det inte vara fråga om ett och samma ursprung för alla belägg på personnamnet, eftersom *Vik* förekommer som ortnamn på många håll i Norden. Jag kan därmed inte se att förekomsten av personnamnet *Vikingr* vållar några problem för min argumentation.

senare år kan man lägga ett bredare underlag för påståendet om ordets pejorativa innebörd, samtidigt som de exempel jag tidigare anfört från 1100-talet bör räcka för att avvisa hypotesen om en gradvis utveckling av det pejorativa. Norsk leksikografisk institutt och Den Arnamagnæanske Kommissions Ordbog har försett mig med sammanlagt 111 belägg på *vikingr*, av vilka merparten torde tillhöra 1200-talet. De 40 beläggen ur religiös litteratur har redan diskuterats (s. 68). Största delen av de övriga beläggen fördelar sig på riddarsagor (medräknat verk med motiv från den klassiska historien, 22 belägg), kungasagor (32 belägg) och släktsagor (8 belägg). För några av beläggen kan man inte av kontexten avgöra ordets emotiva valör; annars dominerar den pejorativa innebörden, med ett par undantag, som strax skall diskuteras. I kungasagorna kan man finna en viss koncentration av beläggen kring Olav digres ungdomsbedrifter, något som uppenbarligen står i samband med ordets förekomst i de skaldedikter som ligger till grund för framställningen, främst Sigvats Vikingarvisur. I sagorna ser man inga tydliga tecken på att konfrontationen med den icke pejorativa användningen av ordet i skaldedikterna skulle ha bekymrat författarna. Man har (omedvetet) löst problemet genom att uppfatta de *vikingar* som nämns i dikterna som Olavs fiender (jfr ovan s. 36). Bättre förtrogenhet med skaldespråket visar författaren till Skáldskaparmál, när han uppfattar *vikingr* som en allmän mans-heiti. Det gäller det redan diskuterade uttrycket *vikingar ok flotnar, þat er skipa herr* (ovan s. 43).

Beläggens koncentration på vissa genrer kan bero dels på att dessa genrer har den omfångsrikaste litteraturen, dels på att de är väl företrädade i det excerperade materialet. Ändå är det värt att notera att ordet inte vinner terräng i lagspråket. De enda belägg som tillkommer där hänför sig till nya redaktioner av det stadgande i Gulatingslagen som diskuterats ovan (s. 67). Därmed är det befogat att ställa frågan hur spritt ordet har varit. Möjligen har det i betydelsen 'rövare' förblivit ett litterärt ord, som aldrig har nått talspråket. För denna hypotes talar att ordet såvitt jag vet inte har kunnat beläggas i norska dialekter. Eventuellt har det också den litterära traditionen att tacka för sin överlevnad på Island, där *ræningi* och *ránsmaðr* tycks vara och ha varit mera normala beteckningar på 'rövare'.

Tre av beläggen i ordbokssamlingarna visar positiv laddning i ordet. Det är ett i Óláfs saga Tryggvasonar en mesta (1, s. 107), där belägget innefattar Olavs egna män, ett i Mírmans saga (Riddarasögur, s. 200), där en motståndare beskrivs som *vænn maðr at yfirlitum ok ungr at aldri, vikingr mikill ok viðfrægr af þessu*, och ett i Orvar-Odds saga (s. 51), där hjälten ber sin far att peka ut en motståndare, som är honom värdig. Alla tre beläggen är sena, de två första troligen från 1300-talet (Ólafur Halldórsson 1967, sp. 552; Halvorsen 1966, sp. 639), det tredje tidigast från slutet av 1200-talet (Einar Ól. Sveinsson 1959, sp. 502). Det skulle kunna tyda på en omsvängning till en annan emotiv valör fram mot efterklassisk tid. Parallellt fortsätter emellertid det pejorativa bruket av ordet, t.o.m. i nära sammanhang med det positiva (t.ex. i Óláfs saga Tryggvasonar en mesta. 1, s. 108). Jag tror därför att det är riktigare att som Askeberg (1944, s. 134 f.) sätta den positiva laddningen i vissa belägg på *vikingr* i sam-

band med den rövarromantik som odlas i fornaldarsagan och därifrån vinner en viss spridning till andra genrer. Ser man t.ex. vidare i Örvar-Odds saga, finner man att även hjältens egna män kallas *vikingar* (t.ex. s. 63, 77), och det är i Hjalms och Odds *vikingalög* som romantiken får sitt tydligaste uttryck (s. 65): *ek vil aldri hrátt eta né lið mitt ok ei blóð drekka . . . Ek vil aldri kaupmenn ræna né búkarla meira, en svá sem ek þarf til strandhoggva, ok leggja þó verð eptir fult. Ek vil ok aldri konur láta ræna, hvargi sem þær finnaz með miklum fjárhlut. Tekr ok nokkurr minna manna konu nauðga til skipa, sá skal engu fyrir týna nema lífi sínu, hvárt er hann er ríkr eða úríkr.*

Det torde också vara ur fornaldarsagorna som ordet hämtas upp och tillförs de moderna språken och då först svenskan, nämligen genom Verelius' och Jón Rúgmans översättningsinsatser på 1660- och 1670-talen (jfr t.ex. Nilsson 1954, s. 25–27, och Einar Ól. Sveinsson 1959, sp. 507). Det innebär dock inte att ordet omedelbart får positiva konnotationer. Översättningen av Göthreks och Rolfs saga från 1664 skriver *Vikingr* (*siöröfware*), och i sitt isländsk-svenska lexikon från omkring 1680 återger Verelius *Vikingur* med *Siöröfware*, *Wikinge*, *Siöråner*, *Pirata* (båda beläggen ur SAOBArkiv). De få beläggen från 1700-talet i SAOBArkiv på *viking* utanför de direkta översättningarna visar också närmast på en negativ laddning i ordet. Det är först med Geijers *Vikingen* (1811) och göticismen som vi kan iaktta den klart positiva laddning som ordet sedan dess har behållit. Detta kan naturligtvis sammanställas med 1800-talets svärmiska forntidsdyrkan (jfr Nilsson 1954, s. 41) men också med att de nya litterära idealen så nära sammanföll med fornaldarsagens gamla rövarromantik – jämför Schillers *Die Räuber!* Geijer och Tegnér fick (för *Vikingen* respektive *Vikingabalk*) så att säga Hjalms och Odds *vikingalög* gratis.

Det feminina abstrakta *viking*

Till slut skall härledningen av det fornvästnordiska feminina substantivet *víking* 'härnad, plundring, röveri' diskuteras. Det brukar anses att man inte kan diskutera härledningen av det maskulina *vikingr* utan att dra in det feminina *viking* i diskussionen. I synnerhet har det hävdats att förekomsten av det sistnämnda substantivet är ett hinder för tolkningen av *vikingr* som ett folkslagsnamn (så redan P. A. Munch, se Hødnebo 1976, sp. 22). Det bör då i förstone göras klart att någon helt tillfredsställande härledning av det feminina *viking* ännu inte har lagts fram, vare sig man ser ordet isolerat eller i samband med det maskulina *vikingr*. Svagheter i de föreslagna etymologierna har påvisats av Askeberg (1944, s. 172–175). Det kan vara motiverat att sammanfatta hans framställning.

Emot dem som utan närmare analys anger *viking* som sekundärt till det maskulina *vikingr* invänder Askeberg att han inte känner till något parallellfall där ett aktionellt femininum, som uttrycker personens handling, avletts direkt från en maskulin avledning på *-ingr*, och han tycker att en sådan bildning förefaller orimlig. "Ett *hildingr* m. 'konung' kan icke tänkas ha gett upphov till

ett **hilding* f. 'egenskapen att vara konung' osv.'" (Askeberg 1944, s. 173). De par av maskulina och feminina avledningar som finns är sinsemellan självständiga avledningar till en stam, t.ex. *hyrningr* 'person eller föremål med horn, spets' och *hyrning* 'horn, vrå i ett rum' till substantivet *horn* eller *illingr* 'illgärningsman' och *illing* 'ondska, okynne, plåga' till adjektivet *illr* 'ond, dålig'. Liknande gäller ordpar som *geldingr* 'snöping' – *gelding* 'kastring' och *gíslingr* 'gisslan' – *gísling* 'utbyte av gisslan', där maskulinet snarast är avlett av ett nomen (*geldr* 'steril' respektive *gísl* 'gisslan') och femininet av motsvarande avledda verb (*gelda* 'kastra' respektive *gísla* 'ge eller ta gisslan').

Också den föreslagna avledningen av *viking* från det starka verbet *vikja* 'vika' stöter på svårigheter. Askeberg anser det tvivelaktigt om feminina verbalabstrakter i gammal tid bildas till starka verb. Och "om det trots allt verkligen skulle vara möjligt att tänka sig en gammal *-ing*-avledning till verbet *vikja*, är det egendomligt, att vi icke en enda gång påträffar en variantform **víkving* eller **ýkving* i analogi med parallellformerna *víkva* och *ýkva* av verbet" (Askeberg 1944, s. 175). Askebergs argumentering utgår från den tes han förfäktar men ingalunda har lett i bevis, nämligen att både *vikingr* och *viking* är mycket gamla bildningar i nordiska språk. Denna tes försvagar för övrigt hans argumentering i fråga om frånvaro av variantformer, eftersom en avledning med tiden kan lexikaliserats i en enda av flera möjliga former. Men det finns ett starkare argument mot härledningen ur *vikja*, som Askeberg inte har observerat eller i varje fall inte uttryckligen nämner. I fornvästnordiskan uppträder avledningsmorfemet för verbalabstrakter i två varianter, *-ing* och *-ning*. Dessa har en strikt morfologisk fördelning, så att *-ing* förekommer vid de långstaviga *ia*-verben och *-ning* vid de kortstaviga *ja*-verben och de starka verben (Olson 1916, s. 441, jfr Torp 1909, s. 55 f.). Till det starka verbet *vikja* skall vi alltså vänta oss ett verbalabstrakt **víkning*, inte *viking*. Det kan tilläggas att *-ing* inte anses särskilt gammalt som deverbativt suffix (Torp 1909, s. 55), varför det inte går att komma runt fördelningen genom att anta hög ålder hos avledningen. Att anta att *viking* är ungt hjälper inte heller, eftersom det som händer med tiden är att *-ning* visar en viss benägenhet att breda ut sig på bekostnad av *-ing* (Olson 1916, s. 442).

Askebergs slutsats var att både det maskulina *vikingr* och det feminina *viking* var denominativa avledningar, nämligen av substantivet *vík*. Men detta skulle då inte fattas i sin vanliga betydelse 'bukta' utan i en ursprunglig, icke belagd betydelse 'avvikelse, avstickare, bortovaro' och i sin tur vara en avledning av verbet *vikja* (Askeberg 1944, s. 180 f.). Att *vík* är avlett av *vikja* är i och för sig ett allmänt antagande. Men postulerandet av ett äldre betydelsestadium hos *vík* som allmänt verbalabstrakt smakar konstruktion. För detta har Askeberg också fått uppbära kritik, senast från Hødnebo (1976, sp. 23), som också påpekar att belagda kortavledningar av *vikja* som verbalabstrakter i sammansättningar som *atvík*, *tilvík* vanligen har kort stavvokal. Som avledning av *vík* skulle också abstraktet *víking* ha en ursprunglig betydelse 'avvikelse, avstickare, bortovaro'. Att ett abstrakt substantiv och dess *ing*-avledning har ungefär

samma betydelse finns det exempel på, såsom *harmr – hǫrmung* 'sorg', *háð – háðung* 'hån' (Askeberg 1944, s. 173). Men också för *viking* måste man konstatera att den antagna ursprungliga betydelsen inte är belagd. Vidare förutsätter etymologin, vilket Askeberg är klar över (1944, s. 176), att *viking* är en gammal bildning, eftersom det feminina suffixet *-ing* inte har fortsatt att vara produktivt som denominativt suffix (Olson 1916, s. 439).

När det nu inte föreligger någon invändningsfri etymologi på det feminina *viking*, må det vara tillåtet att lägga fram ytterligare ett förslag. Inte heller det kommer att undgå invändningar, men jag kan inte nu se någon invändning som direkt stjälper tolkningen. Liksom för den maskulina motsvarigheten skall diskussionen knytas till de enskilda beläggen. Först skall det fornvästnordiska materialet granskas.

Det visar sig då att ordet helt saknas i den bevarade skaldediktningen från vikingatiden, liksom i den eddadiktning som kan antas ha motsvarande ålder. Detta kan vara en tillfällighet. Men med hänsyn dels till förekomsten av åtminstone fjorton belägg på det maskulina *vikingr*, dels till att skaldedikterna så ofta handlar just om krigståg och plundringar måste frånvaron av belägg på det feminina *viking* kunna tolkas som att ordet inte fanns i vikingatidens fornvästnordiska. De tidigaste beläggen på det feminina *viking* daterar sig till omkring 1100 och är därmed inte äldre än de tidigaste på det maskulina *vikingr* i betydelsen 'rövare'. Återigen är den gamla norska homilieboken, GNH, upplysande. I Alcuin-översättningen förekommer *viking* som översättning av latinets *latrocinia* 'stråtröveri' (GNH, 1864, s. 50; 1931, s. 27). I samma uppräknings av laster förekommer också ordet *rán* som översättning av *rapinae* 'röveri' (GNH, 1864, s. 50 f.; 1931, s. 27; det latinska originalet har flertalet ord i uppräknings i pluralis). *Latrocinium* och *rapina* är så gott som synonyma i latinet: om det föreligger någon skillnad torde den främst vara att *latrocinium* har en starkare habituell (iterativ-durativ) karaktär, dvs. åsyftar yrkesmässigt stråtröveri, medan *rapina* fungerar som ett mera direkt (ockasionellt-momentant) nomen actionis till *rapere* 'röva'. Denna skillnad kan återspeglas i valet av översättning, eftersom *rán* måste ses som ett ockasionellt-momentant nomen actionis till *ræna* 'röva'. Vi finner också här röveri sammanställt med stöld: *viking* (originalens *latrocinia*) föregås i uppräknings direkt av *stuldir* 'stölder' (originalens *furta*).

Det feminina *viking* förekommer en gång till i GNH, i en "sermo necessaria" (GNH, 1864, s. 122; 1931, s. 87). Det är i en uppräknings av laster som företer starka likheter med den redan diskuterade och där förutom *við vikingu* också förekommer t.ex. *við stuldum* och *við ráne*. Belägget ur Alcuin-översättningen är emellertid det mest intressanta, inte bara därför att vi har den latinska motsvarigheten att direkt jämföra med utan också därför att den delen av boken som ovan (s. 68) anförts anses vara den äldsta, från början av 1100-talet eller slutet av 1000-talet. Ungefär lika gammalt är ett tidigt, isolerat belägg i skaldediktningen. Det är den isländske lagmannen Markus Skeggjason, som i sin drapa över den danske kungen Erik Ejegod, daterad till 1104, säger att han *hepti viking* (Skj. B. 1, s. 415; Kock, Sk. 1, s. 205). I raden innan sägs att

kungen *eyddi vǫrgum* 'utrotade tjuvar (rövare, illgärningsmän)' och i raden efter att han *lét stýfa þjófa hendr* 'lät hugga händerna av tjuvar'. När ordet också här dyker upp i sammanhang med tjuvar och rövare, står det klart att *hepti viking* betyder 'hindrade (stråt-, sjö-)röveri'. Formellt är det möjligt att uppfatta detta *viking* som en form av det maskulina *vikingr*, men en sådan generisk användning av ett appellativ ('hindrade vikingen = alla vikingar') torde vara skaldediktningen främmande.

Markus Skeggjasons dikt har stark förankring i kyrklig tradition och idealbildning, medan dess beroende av tidigare skaldediktning är förhållandevis måttligt (Olsen 1921, passim, de Vries 1964, s. 283–285). Den kan ha förelegat i skriven form från början (Olsen 1921, s. 166). Precis som för det maskulina *vikingr* i betydelsen 'rövare' har således även det feminina *viking* i sina äldsta belägg anknytning främst till religiös litteratur. Vi ser också ett tydligt semantiskt samband mellan de båda orden, tydligast i GNH: *vikingr* '(stråt)rövare' – *viking* '(stråt)röveri'. Som framgår redan av de svenska översättningarna bildar de ett samhörigt par av nomen agentis och nomen actionis, fastän det morfologiskt motsvarande verbet saknas.

Jag har ovan (s. 69) antagit att *vikingr* i betydelsen 'rövare' är ett lån från fornengelskan. Som framgått ovan (s. 59) är detta ord odisputabelt men mycket sparsamt belagt i engelska källor från vikingatiden. Man kan därför inte utesluta möjligheten att också ett abstrakt substantiv motsvarande det feminina *viking* har förekommit i fornengelskan under samma tid utan att lämna spår efter sig i källmaterialet. I så fall skulle också detta ord ha kommit in i fornvästnordiskan som engelskt lån. Men den huvudsakliga arbetshypotesen måste vara att det feminina *viking* har bildats på fornvästnordiskt område. Iakttagelsen av det tydliga semantiska sambandet med *vikingr* 'rövare' ger som närmast liggande slutsats att det feminina abstrakta *viking* bildats direkt därifrån. Denna antagna slutsats stöter på Askebergs invändning (ovan s. 74) att några parallella fall inte är kända och att t.ex. en abstrakt avledning **hilding* direkt till det konkreta *hildingr* 'konung' verkar föga trolig. Allmänt sett förefaller Askebergs resonemang vettigt. Det kan emellertid formuleras om så, att det behövs särskilda omständigheter för att man skall kunna anta att ett aktionellt femininum på *-ing* har avletts från ett motsvarande maskulinum på *-ingr*. Dessa omständigheter menar jag föreligger i det här fallet. Vi har sett att *vikingr* i betydelsen 'rövare' fungerar som ett nomen agentis, närmast till verb som *ræna* eller *herja* (ovan s. 68). Nomen agentis-funktionen är inte typisk för de fornvästnordiska avledningarna på *-ingr*, *-ungr* (ovan s. 28). När man behövde ett nomen actionis till *vikingr*, kan man därför ha stått utan goda paralleller. Någon gång har man då försökt med ett *vikingskap* (t.ex. i Stjórn, s. 400). Som närmaste parallell erbjöd sig annars ett och annat par av typen *illingr* 'illgärningsman' – *illing* 'ondska, okynne, plåga'. Man behöver inte betvivla Askebergs antagande att sådana par har uppkommit genom två självständiga avledningar från en gemensam stam (ovan s. 75). Men de kan efter hand ha uppfattats stå i ett nomen agentis–nomen actionis-förhållande. Att typen *illingr–illing* inte kom att bli mönsterbildande, såvitt vi kan se, för fler nybildningar än

viking skall då bero på det anförda faktum att andra *ingr*-avledningar inte hade nomen *agentis*-funktion.

Ytterligare ett par frågor måste besvaras. Behövde man verkligen ett sådant nomen *actionis*? Kunde det bildas från ett nomen *agentis* utan att något morfologiskt samhörigt verb fanns eller nybildades? Betydelsemässigt har vi redan (s. 76) antytt att någon glosa som betecknade habituellt, yrkesmässigt stråt- eller sjöröveri knappast fanns att tillgå i fornvästnordiskan, eftersom *rán* torde ha en mera momentan eller ockasionell innebörd. Närmast kommer väl *her-naðr*; men den glosan har inte de entydigt negativa konnotationer man vill få fram genom *viking* och kan också användas för reguljära krigsoperationer. I samma drapa om Erik egegod som innehåller ordet *viking* (s. 76) använder Markus Skeggjason ordet *hernaðr* för att beteckna kungens krigståg mot venederna (Skj. B. 1, s. 418; Kock, Sk. 1, s. 206). I fråga om morfologisk gruppering kan man jämföra med det närstående *þjófr* 'tjuv', som också kan betraktas som ett nomen *agentis*. Vid sidan av det normala *stuldr* 'stöld' förekommer i fornvästnordiskan en rad avledningar på *þjófr*, förmodligen för att markera den habituella aspekten: *þjófnaðr*, *þýfð*, *þýfi*, *þýfska*, *þýft*. Däremot uppträder det inte vid sidan av *stela* något verb som är morfologiskt samhörigt med *þjófr*. Ett något annorlunda exempel från modern svenska: när man på 1900-talet återupplivade det nästan utdöda *hålarer* 'en som gömmer eller handlar med tjuvgods' hade man strax behov för ett (möjligen efter danskt eller tyskt mönster) nybildat nomen *actionis* *håleri* 'gömmande av eller handel med tjuvgods', medan däremot det gamla verbet *håla* 'gömma tjuvgods' förblev stendött.

De fornvästnordiska beläggen på det feminina *viking* är alltså så sena att de låter sig förklaras i anslutning till den yngre betydelsen 'rövare' hos maskulinet *vikingr*. De utgör därför inget hinder för antagandet av en äldre betydelse som folkslagsnamn hos det sistnämnda ordet. Går man till det östnordiska området, finner man att belägg för det feminina *viking* – liksom för den maskulina motsvarigheten – helt saknas i litterär tid. Den fornsvenska religiösa litteraturen använder t.ex. vanligen det lågtyska lånordet *rof* (jfr beläggen i Söderwall, s.v. *rof*). Alternativet är arvordet *ran*. Den typiska sammanställningen med stöld görs här liksom i fornvästnordiskan: *roff oc styldh, styld ælla roff ællir ran, styldh æller ran* (Fem Moseböcker på fornsvenska, s. 359, rad 22; s. 360, rad 21; s. 361, rad 1), *thiufnadh ælla rooff ællir lyghn* (Heliga Birgittas uppenbarelser, band 2, s. 133, rad 14). Det lågtyska *rof* når inte det västnordiska området. Dess förekomst i nynorskan måste tillskrivas inflytande från danskan via bokmålet – jämför att det uttalas utan diftong och med å-vokal i norskan. Också det motsvarande verbet *reyfa*, som kan ha inhemska förutsättningar men där åtminstone betydelsen 'plundra' torde bero på tyskan, kommer in sent i fornvästnordiskan och trängs i norskan undan av det danska *røve* (Torp 1919, s.v. *røva*).

Kanske är det på både väst- och östnordiskt område främst den religiösa översättningslitteraturen som skapar behovet av ett habituellt nomen *actionis* 'röveri' motsvarande latinets *latrocinium*. Västnordiskan ansluter då till engelskt långods, medan svenskan och danskan – något senare, eftersom över-

sättning till folkspråket börjar senare här – lånar från lågtyskan. I bägge fallen tillkommer arvordet *ran*, inte minst i tautologiska sammanställningar. I denna bild avtecknar sig de uppgivna beläggen på det feminina *viking* från runsvensk och rundansk tid som märkligt isolerade. På en västgötsk och två skånska runstenar från omkring år 1000, Härlingstorp-stenen (Vg 61), Gårdstånga-stenen 2 (DR 330) och Västra Strö-stenen 1 (DR 334) läser vi i **uikiku**. Med dessa belägg har man ansett ett feminint *viking* i vikingatidens östnordiska säkerställt, eftersom man har tagit för givet att runföljden skall läsas som i *vikingu* 'i viking' (dvs. härnad) (Svärdström 1958, s. 91, Jacobsen-Moltke 1942, sp. 376, 381). Jag skall strax återkomma till att detta faktiskt inte är den enda möjliga läsningen. Men först skall utredas att ett tidigt feminint *viking* framstår som isolerat och utan paralleller i fler avseenden än det nämnda.

I det samlade runmaterialet återfinns bara tre verbalsubstantiv på *-ing* (Loman 1961, s. 44 f.). Ett av dem är av mindre intresse i detta sammanhang, eftersom det är fråga om en osäker läsning av ett *gisting* i en västnordisk inskrift som inte är äldre än från slutet av 1100-talet. Det andra är *vitring* 'kungörelse; minnesskrift', som förekommer på två småländska stenar, en uppländsk och två danska. De sistnämnda tillhör inte den egentliga vikingatiden utan tiden strax därefter, omkring 1100 (DR 212, 229, Jacobsen-Moltke 1942, sp. 257, 279). Det tredje är **uikiku**, tolkat som *viking*. Frånvaron av ytterligare belägg på *-ing* kan bero på att ordtypen inte passade in i runinskrifternas vanligen formelartade utformning. Loman konstaterar emellertid att *ing-* och *ning-*orden förekommer sparsamt ännu i äldre fornsvenska och äldre forndanska (1961, s. 136 f., 146, 165 f., 183 f.), detta i kontrast till fornvästnordiskan (1961, s. 136, 146). Efter detaljstudium av ordgruppen kommer han till slutsatsen att (*n*)*ing-*suffixet "kommit till endast ringa användning som inhemskt ordbildningselement i ä. fsv. skriftspråk" och att motsvarande gäller för äldre forndanska (1961, s. 183 f.). De tidiga (*n*)*ing-*orden är i regel av terminologisk natur och koncentrerar sig till vissa begreppsält, nämligen rättsväsen, religion och handel (Loman 1961, s. 171 f., 271). De är verbalsubstantiv, i allmänhet till verb av annan konjugation än första svaga, och har mestadels aktionell betydelse, fastän rena konkreta inte är sällsynta (Loman 1961, s. 271).

Det kan vara intressant att jämföra runstenarnas *vitring* med denna beskrivning. Det anses vara en *ing-*avledning av verbet *vitra* 'kungöra', som förekommer i lagspråket (Östgötalagen) och även i andra fornsvenska texter, dock utan att vara särskilt frekvent (Söderwall, s.v. *vitra*). I betydelsen 'underrätta, uppenbara' förekommer det för övrigt också i fornvästnordiskan (Fritzner, s.v. *vitra*). Verbet följer första svaga konjugationen, vilket gör *ing-*avledningen till en oregelbundenhet som dock kan förklaras med den analogibildande effekten av grundordets palatala stamvokal (jfr Loman 1961, s. 271). Semantiskt stämmer *vitring* väl med beskrivningen av de tidiga (*n*)*ing-*orden. Det är avlett ur ett verb som uppenbarligen främst är en juridisk term och hör därför av allt att döma självt till rättsväsendets terminologi. Grundbetydelsen är den aktionella 'kungörelse' övergående i den konkreta 'minnesskrift'. Påfallande är att *vitring*

inte är belagt i fornsvenskan i litterär tid; däremot förekommer ett *vitrilse* med betydelsen 'kungörande, intygande' (Söderwall, s.v. *vitrilse*). I fornvästnordiskan har *vitring* 'uppenbarelse' belagts en gång vid sidan av det något vanligare *vitran* (Fritzner, s.v. *vitran*, *vitring*).

Om *vitring* stämmer med mönstret för gamla östnordiska (*n*)*ing*-ord, gör ett antaget feminint *viking* det sämre. Dess ställning som verbalsubstantiv är oklar, särskilt som något maskulint *viking* i betydelsen 'rövare' inte är säkert belagt från östnordiskt område. Det går därför inte ens att pröva mot de morfologiska kriterierna för verbavledningar. När det gäller de semantiska kriterierna förefaller ordet inte – med den antagna betydelsen 'härnad' – att kunna placeras in i begreppsfälten rättsväsen, religion och handel.

Man kan gå ett steg vidare och granska de enskilda kontexterna – dvs. runinskrifterna – där i **uikiku** förekommer och se om några strukturella paralleller erbjuder sig till tolkningen i *vikingu* 'i härnad'. På två av stenarna (Vg 61, DR 334) föregås uttrycket av **uarþ tuþr varð døðr**, och på den tredje (DR 330) är den föregående sekvensen skadad. På runstenar förekommer formuleringen *verða dauðr* (*døðr*) enligt Ruprecht (1958, s. 77 f.) bara i samband med utlandsfärder. Stenar som behandlar utlandsfärder har Ruprecht sammanfört under beteckningen "Fahrtensteine" och specialstuderat. Vi kan därför utnyttja hans materialredovisning (1958, s. 125–165, jfr Wessén 1937, s. 7–17) för att se vilka slags adverbial som bestämmer *verða døðr*.

Vi finner då att en klar majoritet av de ungefär 50 fallen är rumsadverbial, som mer eller mindre noggrant anger dödsorten: 'västerut', 'i England', 'i Skåne i Gårdstånga', 'i Holmgård i Olavskyrkan', 'på handelsskeppet'. I några fall innebär rumsadverbialen i själva verket en lokalisering till ett bekant slag: 'vid Hedeby'. Slaget kan också i ett par fall utpekats genom ett direkt tidsadverbial: 'i striden, när konungarna kämpade', 'när *drængiar* belägrade Hedeby'. På liknande sätt kan ett bestämt krigståg anges med hjälp av anförarens namn: 'med Tore i Öresund', 'österut med Ingvar', ibland utan något rumsadverbial: 'i Ingvars följe', 'med Ingvar'. Hit hör också ett par fall där *i liði* förekommer utan någon genitiv: 'i England i följet', 'i följet österut'. Man har då tänkt sig att *i liði* syftar på det kända tingmannalidet i England respektive varingagardet i Bysans (Ruprecht 1958, s. 132 f., 146 f. med där anförd litteratur). Vi kan också möta den mycket allmänna upplysningen *i faru* 'på resa'.

Slutligen uppger två stenar att vederbörande dog i Danmark i *hvitavaðum*. Sistnämnda uttryck, som också förekommer på fyra andra runstenar, tolkades länge även det som en lokalitetsangivelse. Det är emellertid nu flera decennier sedan man enades om tolkningen 'i dopkläder' (Jansson 1943, s. 406–409). En runinskrift meddelar knappast uppgifter om den avlidnes klädsel om det inte har en symbolisk innebörd. När vi nu finner uttrycket *varð døðr i hvitavaðum*, *do i hvitavaðum* stereotyp återkommande på sex runstenar måste det betyda ungefär 'dog som kristen'. Eventuellt skall uppgiften om att någon dog i Olavskyrkan i Holmgård (U 687) tolkas på liknande sätt: Olavskyrkan är kanske inte bokstavligen platsen för dödsfallet utan för jordfästningen, dvs. vederbörande var kristen. Hit skulle jag också vilja föra uttrycket *hann ænda-*

ðis i silu nur på U 518. Precis som för *i hvitavaðum* har man här försökt identifiera runföljden med något lämpligt ortnamn, och olika forskare har lagt olika förslag utan att något av dem varit särskilt övertygande (Wessén 1946, s. 378). Skillnaden är bara att man här inte gett upp förutsättningen att det måste vara en lokalitetsangivelse: ”att det är beteckning på en plats, är utan vidare klart av sammanhanget” (ibidem). Om man med flertalet tolkare läser *nur* som *norðr* ’norrut’, skulle jag vilja tolka *i silu* som *i sælu* ’i salighet’. *Hann ændaðis i sælu* betyder då ’han dog i salighet’, dvs. ’som kristen’, och är en variant till formuleringarna *hann do i hvitavaðum*, *hann varð dōðr i hvitavaðum*.

Ingen av runinskrifterna låter *varð dōðr* följas av någon direkt uppgift om ärendet med utlandsfärden. Indirekt kan möjligen det ovan nämnda *a knerri* ’på handelsskeppet’ anses meddela att vederbörande var på köpmansfärd, men det kvarstår ändå formellt som rumsadverbial. Även formuleringar som ’i följet’, ’i striden’ hänvisar bara indirekt till den dödes verksamhet, liksom till utlandsfärden som sådan. Över huvud taget nämns själva resandet bara genom ospecificerade uttryck som *i faru* ’på resa’. Att tolka *uarþ tuþr i uikiku* som ’dog i härnad’ innebär därför också i detta avseende att ställa uttrycket isolerat och utan goda paralleller.

Läsningen *i vikingu* för runstenarnas *i uikiku* medför sålunda ett uttryck som är isolerat och avvikande i åtminstone tre avseenden: historiskt-geografiskt, morfologiskt-semantiskt och stilistiskt. Läsningen kan därför inte anses säkerställd. Därmed har den inte heller stor vikt som eventuellt motargument mot tolkningen av vikingatidens *vikingar* som ’östlänningar’. Som anförts ovan är min egentliga avsikt med att granska det feminina verbalabstraktet *viking* bara att undanröja eventuella hinder för den föreslagna tolkningen av det maskulina *vikingr*. Genom att påvisa dels att de västnordiska beläggen är så sena att de låter sig härledas ur den yngre betydelsen ’rövare’ hos maskulinet, dels att de östnordiska inte är säkerställda, anser jag mig ha nått det uppställda målet.¹²

Man skulle väl ändå kunna hävda att *i uikiku* säkert betydde *i vikingu* ’i härnad’, hur avvikande det än var, om detta var den enda möjliga läsningen. Det är det nu inte. Som bekant kan *k*-runan alternativt läsas som *g(h)*. Runföljden går därför att läsa som *i vighingu* ’i (in)vigningen’. Detta är kanske ett uppseendeväckande och i förstörande osannolikt läsningsförslag. Men om jag kan visa att det är *m i n d r e* avvikande än *i vikingu* i de nämnda avseendena – historiskt-geografiskt, morfologiskt-semantiskt och stilistiskt – menar jag mig återigen ha nått mitt begränsade mål: att visa att de östnordiska beläggen på det feminina *viking* inte är säkerställda och därmed har föga värde som argument i en diskussion om det maskulina *vikingr*. Jag avser inte att binda mig vid läsningen *i vighingu* som den rätta.

¹² Helt omöjligt är det för övrigt inte att ställa samman även de östnordiska beläggen med den yngre betydelsen ’rövare’ hos *vikingr*. Jag har ovan anförts dels att denna betydelse kan vara belagd i skaldediktningen redan på 1030-talet (s. 72), dels att abstraktavledningen *viking* kan ha gjorts redan på fornengelskt område (s. 77). De tre östnordiska runinskrifterna stammar från förra hälften av 1000-talet, då de danska förbindelserna med England var som starkast. Härlingstorp-stenen talar direkt om en färd västerut.

Víging som verbalabstrakt till *vígja* '(in)viga' är belagt i fornvästnordiskan, om än mycket sparsamt (Fritzner, s.v. *víging*), och det har också motsvarigheter i flera sydliga grannspråk, nämligen i medellågtyskans *wíginge*, medelnederländskans *wi(g)inge* och fornfrisiskans *wíinge* (Loman 1961, s. 181 f.). I formen *vighning* uppträder det i litterär fornsvenska, särskilt i uppsvenskt lagspråk (Loman 1961, s. 163). Variationen mellan suffixen *-ing* och *-ning* är den väntade. De tre runstenarna med **i uikiku** står som nämnt i Västergötland och Skåne. På götiskt och danskt område gäller ännu under den äldsta litterära tiden, om än med ett antal undantag, samma morfologiska fördelning av suffixen *-ing* och *-ning* som i fornvästnordiskan (Loman 1961, s. 142 f., jfr ovan s. 75). Till det långstaviga *ia*- verbet *vighia* hör i den fördelningen regelmässigt varianten *-ing*. Däremot inträder *-ning* på uppsvenskt område. Historiskt-geografiskt är ett antaget *vighing* på runstenarna sålunda inte alls så isolerat som ett *viking* (ett ord som över huvud taget inte är belagt utanför Norden, Askeberg 1944, s. 172). En iögonenfallande lucka visar visserligen den äldsta litterära tiden för just det dansk-götiska område där runstenarna står. Här finner vi bara andra avledningar som *vighsl*, *vighilse* (jfr Loman 1961, s. 207), något som jag strax skall återkomma till. Men likheten med det tidigare diskuterade *vitring* är slående: förekomst på runstenar främst i Danmark och Götaland, ett enstaka belägg i fornvästnordiskan, inget i litterär forndanska.

Morfologiskt är *vighing* ett verbalsubstantiv till ett verb av annan konjugation än första svaga, vilket stämmer med mönstret för de äldsta östnordiska (*n*)*ing*-avledningarna (ovan s. 79). Såväl det fornvästnordiska *víging* som det fornsvenska *vighning* har aktionell betydelse och hör till den religiösa terminologin. Också morfologiskt-semantiskt (jfr ovan s. 79) finner läsningen *vighing* paralleler på ett helt annat sätt än *viking*.

I den stilistiska jämförelsen vill jag ta fasta på uttrycken med innebörden 'dog som kristen', där åtminstone de två fallen av *varð døðr i hvitavaðum* (och de fyra av *do i hvitavaðum*) får anses odisputabla. Nu vet vi att det under missionstiden fanns en tendens till parallellism mellan hedendom och kristendom. I första hand var det kyrkan som utvecklade ritualer som punkt för punkt skulle ersätta de hedniska (kristen jul i stället för hednisk, vigsel i stället för trolovning osv., se t.ex. Molland 1974, sp. 707 f.). Men också hedendomen kunde införa eller omforma seder och symboler så att de framstod som klara motsvarigheter till de kristna. Framför allt har man pekat på att Tors-hammaren i olika sammanhang fick fungera som en pendang till det kristna korset. Denna tes har främst drivits av Lindqvist (1915, s. 121–135) men har vunnit anslutning från bl.a. Ljungberg (1938, s. 239–243), Baetke (1942, s. 117 f.) och Bø (1974, sp. 502). I fråga om torshammare av järn som amuletter har det visserligen hävdats att nyare arkeologiska fynd visar att detta bruk är äldre än missionstiden och att Lindqvists tes därför inte kan vara helt riktig (Ström 1974, sp. 505). Men i fråga om hammartecken som gest eller som inskription på runstenar har veterligt ingen motsvarande invändning kunnat resas. Det är heller inte avgörande om man uppfattar hammartecknet på runstenar som ett klart ställningstagande för hedendomen eller, med Ljungberg, menar att "hela

runstensmodet sannolikt måste ses som ett utslag av kluvenheten hos de nyomvända inför frågan om döden'' (1947, s. 119). Det är i bägge fallen rimligt att tänka sig att det också verbalt fanns ett stående uttryck med innebörden 'dog som hedning', vilket angav en hednisk ritual i stället för det kristna dopet. *I vighingu* kan då syfta på den Tors-vigning, som vi har säkert belagd i andra formuleringar på andra runstenar: **þur uiki** 'Tor vige' med eventuell fortsättning (**þasi**) **runar** 'dessa runor' eller **þisi kuml** 'denna hög' (se sammanställning i Ljungberg 1947, s. 121). Vad Tors-vigningen egentligen innebar har länge diskuterats (en kort sammanfattning av diskussionen återfinns i Thors 1957, s. 279 f.). Baetkes uppfattning att Tors-formeln är en formel för och inte emot den döde har väl accepterats (Baetke 1942, s. 114). Däremot har Ljungberg vänt sig mot Baetkes åsikt (ibid., s. 113 f.) att det även här skulle vara fråga om en kristen efterbildning. Ljungberg (1947, s. 122) påpekar att någon formel **Kristus vige* inte förekommer. Med de resonemang jag just har fört behöver man i själva verket inte se Tors-vigningen som en så nära efterbildning av kristna ritualer som Baetke gör. Men man kan ändå anta att den har utvecklats som ett motdrag mot kristna seder. Om det under missionstiden var vanligt att motta dopet först på dödsbädden, behövde hedendomen en motsvarande ritual som markerade individens slutliga ställningstagande i trosfrågan. Hur vigningen var utformad i detalj, t.ex. vad som var dess direkta objekt, är i detta sammanhang mindre väsentligt.

Däremot är det inte oväsentligt att notera att de runstenar som uppvisar säkra belägg på formeln **þur uiki** återfinns inom samma dansk-götiska område som de med uttrycket i **uikiku** (jfr Ljungberg 1947, s. 121).¹³ Också de få säkra fallen av stiliserade hammartecken på runstenar har en liknande sydlig utbredning (jfr Steenstrup 1929, passim). Ett av dessa fall återfinns vi på Gårdstångastenen 3 (DR 331, Jacobsen-Moltke 1942, s. 1107). Den ingår i en stensättning med tre stenar med samtidig tillkomst. En av systerstenarna är den ovannämnda DR 330 med ett av beläggen på i **uikiku**!

Jag återkommer nu till frågan varför ett **vighing*, **vighning* '(in)vigning' inte är belagt i litterär tid i forndanska eller fornvästgötiska. Om ordet associerade till en hednisk ritual, kan detta ha varit ett skäl för de kristna att välja en annan beteckning (*vighsl*, *vighelse*) för kyrkliga förrättningar. Enklare är det kanske att med Thors (1957, s. 283) anta att inte bara *vighelse* utan också *vighsl* går tillbaka på fornfrisiskt-medellågtyskt *wigelsa*. Formen *vighsl* skulle då bero på en ombildning i anslutning till inhemska mönster. Ordformen har enligt känt mönster lånats tillsammans med begreppet. Det blir därvid inte fråga om någon direkt motsättning mot hedendomen, utan tvärtom bör noteras att ingen av

¹³ Ahldén (1952, s. 62) menar att första ledet i Bro-stenens **uikika uaurþr** (ovan s. 55) lika gärna kan vara genitiv av det feminina abstrakta *viking* som genitiv pluralis av *vikingr* (vilket annars allmänt antagits). Därmed skulle också ett uppsvenskt belägg eventuellt föreligga. Ahldén får då förut-sätta bortfall av s.k. palatalt r i ett uttryck som i normaliserad form skulle te sig som **vikingar vþrðr*. Så tidiga belägg på r-bortfall som det här skulle vara fråga om (tidigt 1000-tal) är emellertid inte belagda. De tidigaste beläggen hänför sig till sent 1000-tal och gäller dessutom en annan ordkategori (A. Noreen 1904, s. 249 f.).

betydelserna hos *vighsl*, *vighilse*, nämligen 'invigning, av kyrka, altare osv.; ordination; brudvigsel' (Thors 1957, s. 281), kommer särskilt nära den dödsritual som det äldre *vighing* här har antagits syfta på.

Än en gång kan man notera likheten med det säkerställda *vitring* på runstenarna. Också denna avledning är ju i litterär tid försvunnen, ersatt med *vitrilse*, utan att vi kan iaktta övergången. Och i det fallet tycks bytet av avledningsmorfem ha skett utan några särskilda skäl liknande dem som just diskuterades för *vighing*. Det skall slutligen tilläggas att den föreslagna analysen låter sig förenas med Lomans antagande (1961, s. 167–171) att det uppsvenska lagspråkets *vighning* är en nybildning: någon direkt förbindelse mellan ett danskt-götiskt *vighing* på 1000-talet och ett uppsvenskt *vighning* på 1200-talet behöver inte förutsättas.

Litteratur

- Adam von Bremen, Hamburgische Kirchengeschichte. 3. Aufl. hrsg. von B. Schmeidler 1917.
- Ágrip af Nóregs konunga sögum, hrsg. von Finnur Jónsson 1929.
- Ahldén, T. 1952. /Rec. av/ Askeberg, Norden och kontinenten i gammal tid. Zeitschrift für Mundartforschung. 21. S. 59–64.
- Askeberg, F. 1944. Norden och kontinenten i gammal tid. Studier i forngermansk kulturhistoria.
- Baetke, W. 1942. Das Heilige im Germanischen.
- Benediktsson, Hreinn 1965. Early Icelandic script as illustrated from the twelfth and thirteenth centuries.
- Blindheim, C. 1978. Trade problems in the Viking Age. Some reflections on insular metalwork found in Norwegian graves of the Viking Age. The Vikings, s. 166–176.
- Bosworth-Toller = An Anglo-Saxon dictionary based on the manuscript collections of J. Bosworth. Supplement by T. Northcote Toller with revised and enlarged addenda by A. Campbell 1972.
- Bø, O. 1974. Torshamrar. KLN. 18. Sp. 502–503.
- Campbell, A. 1949. Encomium Emmae reginae. Ed. for the Royal Historical Society. (Publications of the Camden Society. 3:72.)
- Cleasby-Vigfusson = An Icelandic-English Dictionary based on the MS. collections of the late Richard Cleasby enlarged and completed by Gudbrand Vigfusson 1874.
- Crumlin-Pedersen, O. 1978. The ships of the vikings. The Vikings, s. 32–41.
- Edda. Die Lieder des Codex Regius nebst verwandten Denkmälern hrsg. von G. Neckel. 1. Text. 3. Aufl. von H. Kuhn 1962.
- Egils saga Skalla-Grimssonar. Sigurður Nordal gaf út 1933. (Íslenzk fornrit. 2.)
- Einarsson, Bjarni 1971. Litterære forudsætninger for Egils saga. /Stencil. Diss. Oslo./
- Ekenvall, V. 1975. Stavsundsholmen, Sankt Olavs valar och Kyrkesund. Sydsvenska ortnamns-sällskapets årsskrift 1975. S. 43–64.
- Eldjárn, Kristján 1978. The vikings. Some introductory remarks. The Vikings, s. 11–20.
- Ellehøj, S. 1953. Olav Trygvesons fald og Venderne. (Dansk Historisk Tidsskrift. 11:4. S. 1–55.)
- Exodus = The Old English Exodus ed. by E. B. Irving Jr. 1953. (Yale studies in English. 122.)
- Fagrskinna. Nóregs kononga tal udg. ved Finnur Jónsson 1902–03.
- Falk, H. 1928. Ordstudier I. Arkiv för nordisk filologi. 44. S. 315–324.
- Fem Moseböcker på fornsvenska enligt Cod. Holm. A 1 utg. av O. Thorell 1959. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. 60.)

- Fidjestøl, B. 1975. Kongetruskap og gulletts makt. Om nokre Bibel-allusjonar hjå Sigvat skald. *Maal og minne* 1975. S. 4–11.
- Fornmanna sögur, eptir gömlum handritum útgefnar að tilhlutun hins norræna fornfræða félags. 12. 1837.
- Fritzner, J. Ordbog over det gamle norske sprog. 1–3. 1883–96. Nytt uforandret optryk 1954. 4. Rettelser og tillegg ved F. Hødnebo 1972.
- Förster, M. 1932. Die Vercelli-Homilien zum ersten Male hrsg. 1. Hälfte. (Bibliothek der angelsächsischen Prosa. 12.)
- Gering, H. & Sijmons, B. 1931. Kommentar zu den Liedern der Edda. 2. Heldenlieder. (Die Lieder der Edda hrsg. von B. Sijmons und H. Gering. 3:2.)
- GNH, 1864 = Gammel norsk Homiliebog (Codex Arn. Magn. 619 qv.). Udg. af C. R. Unger 1862–64.
- GNH, 1931 = Gamal norsk homiliebok. Cod. AM 619 4°. Utgj. ved G. Indrebø 1931.
- Grágás efter det Arnamagnæanske Haandskrift Nr 334 fol., Staðarhólsbók. 1879.
- Hallberg, P. 1978. The ship – reality and image in Old Norse poetry. *The Vikings*, s. 42–56.
- Haldórsson, Ólafur 1967. Óláfs saga Tryggvasonar. KLNLM. 12. Sp. 551–553.
- Halvorsen, E. F. 1966. Mírmanns saga. KLNLM. 11. Sp. 639–640.
- Halvorsen, E. F. 1970. Skálda saga. KLNLM. 15. Sp. 384–385.
- Heilagra manna sögur. Fortællinger og legender om hellige mænd og kvinder udg. af C. R. Unger. 1. 1877.
- Helgason, Jón 1935. Til Skjaldedigtingen. *Acta Philologica Scandinavica*. 10. S. 250–264.
- Helgason, Jón 1953. Norges og Islands digtning. *Nordisk kultur*. 8. B. S. 3–179.
- Heliga Birgittas uppenbarelser utg. af G. E. Klemming 1857–84. (Svenska fornskriftsällskapets samlingar. 14.)
- Hellberg, S. 1972. Slaget vid Nesjar och "Sven jarl Håkonsson". *Scripta Islandica*. 23. S. 21–30.
- Hellquist, E. 1939. Svensk etymologisk ordbok. 2 uppl. 1–2. (3 oförändrade uppl. 1948, ny tryckning 1957.)
- Hjärne, E. 1946. Rod och runor. Kungl. humanistiska vetenskapssamfundet i Uppsala. Årsbok 1946. S. 21–126.
- Hjärne, E. 1947. Nugæ scaldicæ. Några anmärkningar till kväderna om Erik jarl Håkonsson. Kungl. humanistiska vetenskapssamfundet i Uppsala. Årsbok 1947. S. 25–46.
- Hkr. 1–3 = Snorri Sturluson, *Heimskringla*. 1–3. Bjarni Aðalbjarnarson gaf út 1941–51. (Íslensk fornrit. 26–28.)
- Hofmann, D. 1955. Nordisch-englische Lehnbeziehungen der Wikingerzeit. (Bibliotheca Arnamagnæana. 14.)
- Hofmann, D. 1957. Untersuchungen zu den altenglischen Gedichten Genesis und Exodus. *Anglia*. 75. S. 1–34.
- Holm, G. 1960. Om det nordiska u-omljudet. *Svenska landsmål*. 83. S. 79–136.
- Hødnebo, F. 1976. Viking. KLNLM. 20. Sp. 20–25.
- Indrebø, G. 1951. Norsk målsoga. Utgj. av P. Hovda og P. Thorson.
- Irving, E. B. Jr. 1953. Introduction. *Exodus*, s. 1–35.
- Irving, E. B. Jr. 1959. On the dating of the Old English poems Genesis and Exodus. *Anglia*. 77. S. 1–11.
- IslH = Homiliu-Bók. Isländska Homilier efter en handskrift från tolfte århundradet utg. af T. Wisén 1872.
- Isländska handskriften No. 645 4to utg. av L. Larsson 1885.
- Jacobsen, L. 1929. Svenskevældets fald. Studier til Danmarks oldhistorie i filologisk og runologisk lys.

- Jacobsen, L. 1930. Runelæsning og runetolkning. *Acta Philologica Scandinavica*. 5. S. 127–189.
- Jacobsen, L. & Moltke, E. 1942. Danmarks runeindskrifter. Under medv. af A. Bæksted og K. M. Nielsen. Text.
- Jansson, S. B. F. 1943. /U/ 243. Molnby, Vallentuna sn. SRI. 6. Upplands runinskrifter. 1:1. S. 405–409.
- Jansson, S. B. F. 1976. Runinskrifter i Sverige.
- Kiil, V. 1956. Eilífr Goðrúnarson's Þórsdrápa. *Arkiv för nordisk filologi*. 71. S. 89–167.
- KLNM = Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid. 1–22. 1956–78.
- Knudsen, T. 1952. Innledning /till/ Gammelnorsk Homilieboek etter AM 619 qv. (*Corpus codicum Norvegicorum medii aevi* utg. ved D. A. Seip. Qv. serie. 1.) S. 1–39.
- Knudsen, T. 1960. Gulatingsloven. KLNM. 5. Sp. 559–565.
- Knudsen, T. 1961. Homiliebøker. KLNM. 6. Sp. 657–666.
- Kock, Sk. = Den norsk-islandska skaldediktningen rev. av E. A. Kock. 1–2. 1946–49.
- Kuhn, H. 1944a. /Rec. av/ Askeberg, Norden och kontinenten i gammal tid. *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*. 81. S. 13–18.
- Kuhn, H. 1944b. Altnordisch rekkv und Verwandte. *Arkiv för nordisk filologi*. 58. S. 105–121.
- Körner, S. 1962. Slaget på Fyrisvallarna. Till tolkningen av Torvald Hjaltasons skaldeversar. *Scandia*. 28. S. 391–398.
- Lagerholm, Å. 1927. Drei Lygisögur. Hrsg. (Altnordische Saga-Bibliothek. 17.)
- Langenfelt, G. 1959. Studies on Widsith. *Namn och Bygd*. 47. S. 70–111.
- Lárusson, Ólafur 1960. Grágás. KLNM. 5. Sp. 410–412.
- Laur, W. 1967. Historisches Ortsnamenlexikon von Schleswig-Holstein.
- Levander, L. & Björklund, S. Ordbok över folkmålen i övre Dalarna. 1. 1961.
- Lexicon poeticum antiquæ linguæ septentrionalis*. Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog oprindelig forfattet af Sveinbjörn Egilsson. 2. udg. ved Finnur Jónsson 1931. (Ny trykning 1966.)
- Lind, E. H. Norsk-islandska dopnamn och fingerade namn från medeltiden. 1905–15.
- Lindblad, G. 1977. Centrala eddaproblem i 1970-talets forskningsläge. *Scripta Islandica*. 28. S. 3–26.
- Lindquist, I. 1929. Norröna lovkväden från 800- och 900-talen. 1. Utg. (*Nordisk filologi*. 2.)
- Lindqvist, S. 1915. Den helige Eskils biskopsdöme. Några arkeologiska vittnesbörd om den kristna kyrkans första organisation inom mellersta Sverige.
- Ljungberg, H. 1938. Den nordiska religionen och kristendomen. Studier över det nordiska religionsskiftet under vikingatiden.
- Ljungberg, H. 1947. Tor. Undersökningar i indoeuropeisk och nordisk religionshistoria. 1. Den nordiske åskguden och besläktade indoeuropeiska gudar. Den nordiske åskguden i bild och myt.
- Loman, B. 1961. Fornsvenska verbalsubstantiv på -an, -ning och -else.
- Magoun, F. P. Jr. 1954. Béowulf and King Hygelac in the Netherlands. Lost Anglo-Saxon verse-stories about this event. *English Studies*. 35. S. 193–204.
- Meissner, R. 1921. Die Kenningar der Skalden. Ein Beitrag zur skaldischen Poetik.
- Moberg, O. 1937. Slaget på Fyrisvallarna och kampen vid Uppsala. *Scandia*. 10. S. 129–142.
- Moberg, O. 1941. Olav Haraldsson, Knut den store och Sverige. Studier i Olav den heliges förhållande till de nordiska grannländerna.
- Molland, E. 1974. Trosskiftet. KLNM. 18. Sp. 702–710.
- Munske, H. H. 1964. Das Suffix *-inga/-unga in den germanischen Sprachen. Seine Erscheinungsweise, Funktion und Entwicklung dargestellt an den appellativen Ableitungen.
- Nilsson, G. 1954. Den isländska litteraturen i stormaktstidens Sverige. *Scripta Islandica*. 5. S. 19–41.

- NN = Kock, E. A. Notationes norrœnæ. Anteckningar till edda och skaldediktning. 1–17, ställe-, ord- och sakrejster jämte tillägg och rättelser. 1923–44.
- Noreen, A. 1904. Altschwedische grammatik mit einschluss des altgutnischen.
- Noreen, A. 1920. Nordens älsta folk- och ortnamn. Fornvännen. 15. S. 23–50.
- Noreen, E. 1922. Studier i fornvästnordisk diktning. 2.
- Norges gamle love indtil 1387 udg. ved R. Keyser og P. A. Munch. 1. 1846.
- Nygaard, M. 1905. Norrøyn syntax.
- Ólaf's saga Tryggvasonar en mesta udg. af Ólafur Halldórsson. 1. 1958. (Editiones Arnamagnæanæ. A. 1.)
- Olsen, M. 1921. Lovsigemanden Markus Skeggessøns arvekvæde over kong Erik iegod. Edda. 15. S. 161–169. (Omtryckt i dens., Norrøne studier. 1938, s. 225–233.)
- Olson, E. 1916. De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan. Bidrag till den fornsvenska ordbildningsläran.
- Ortnamnen i Älvsborgs län. 13. Vättle härad. 1908.
- Pheifer, J. D. 1974. Old English glosses in the Épinal-Erfurt glossary. Ed.
- Plummer, C. 1892. Two of the Saxon chronicles parallel. A revised text ed. on the basis of an edition by J. Earle. 1. Text, appendices and glossary.
- Plummer, C. 1899. Two of the Saxon chronicles parallel. A revised text ed. on the basis of an edition by J. Earle. 2. Introduction, notes, and index.
- Ralph, B. 1977. Ett ställe i Skáldskaparmál 18. Scripta Islandica. 28. S. 27–44.
- Riddarasögur. Hrsg. von E. Kölbing 1872.
- Ruprecht, A. 1958. Die ausgehende Wikingerzeit im Lichte der Runeninschriften.
- Rygh, O. 1908. Norske gaardnavne udg. med tilføiede forklaringer. 13. Romsdals amt. Bearb. af K. Rygh.
- The Saga of the Jomsvikings, transl. by N. F. Blake 1962.
- Saga Ólaf's Tryggvasonar af Oddr Snorrason munk udg. af Finnur Jónsson 1932.
- Sawyer, P. 1978. Wics, kings and vikings. The Vikings, s. 23–31.
- Saxonis Grammatici Gesta Danorum hrsg. von A. Holder 1886.
- Seip, D. A. 1955. Norsk språkhistorie til omkring 1370. 2. utg.
- Skj. = Den norsk-islandske skjaldedigtning udg. ved Finnur Jónsson. B. 1–2. 1912–15.
- Snorra Edda = Snorri Sturluson, Edda. Udg. af Finnur Jónsson. 2 udg. 1926.
- SRI = Sveriges runinskrifter utg. av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. 1 ff. 1900 ff.
- Steenstrup, J. 1929. Hammer og kors. Studier tillägnade Axel Kock. S. 44–61.
- Stjórn. udg. af C. R. Unger 1862.
- Storm, G. 1884. Harald haardraade og væringerne i de græske keiseres tjeneste. (Norsk) Historisk Tidsskrift. 2:4. S. 354–386.
- Ström, K. 1974. Torshamrar. KLN. 18. Sp. 503–506.
- Ståhle, C. I. 1946. Studier över de svenska ortnamnen på -inge på grundval av undersökningar i Stockholms län.
- Sveinsson, Einar Ól. 1959. Fornaldarsögur Norðrlanda. KLN. 4. Sp. 499–507.
- Svärdström, E. 1958. Skaraborgs läns runstenar. Text. SRI. 5. Västergötlands runinskrifter. 3.
- Söderwall, K. F. Ordbok öfver svenska medeltids-språket. 1–2. 1884–1918.
- Thors, C.-E. 1957. Den kristna terminologien i fornsvenskan. (Studier i nordisk filologi. 45.)
- Thorson, P. 1971. A new interpretation of Viking. Proceedings of the sixth Viking congress 1969. S. 101–104.
- Torp, A. 1909. Gamalnorsk ordavleiding. I: M. Hægstad og A. Torp, Gamalnorsk ordbok med nynorsk tyding. S. XXVIII–LXXI.
- Torp, A. 1919. Nynorsk etymologisk ordbok.

- Wadstein, E. 1925. Le mot viking. *Mélanges de philologie offerts à M. Johan Vising*. S. 381–386.
- Weibull, L. 1911. Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000. (Omtryckt i dens., *Nordisk historia*. 1. 1948, s. 245–360.)
- Wessén, E. 1932. Om nordiska inbyggarnamn. *Namn och Bygd*. 20. S. 71–89.
- Wessén, E. 1937. Om Ingvar den vittfarne, en sörmländsk vikingahövding. *Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria utg. genom K. K:son Leijonhufvud*. 30. S. 3–17.
- Wessén, E. 1946. /U/ 518. V. Ledinge, Skederids sn. *SRI*. 7. *Upplands runinskrifter*. 2:1. S. 376–379.
- Wessén, E. 1949. /U/ 617. Bro kyrka. *SRI*. 8. *Upplands runinskrifter*. 3:1. S. 28–39.
- Whitelock, D. 1961. *The Anglo-Saxon chronicle. A revised translation ed. with D. C. Douglas and S. I. Tucker*.
- Widmark, G. 1959. *Det nordiska u-omljudet. En dialektgeografisk undersökning*. 1.
- Wieselgren, P. 1927. *Författarskapet till Eigla*.
- The Vikings. Proceedings of the symposium of the faculty of arts of Uppsala University June 6–9, 1977 ed. by T. Andersson and K. I. Sandred 1978*.
- de Vries, J. 1961. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*.
- de Vries, J. 1964–67. *Altnordische Literaturgeschichte*. 1–2. 2. Aufl.
- Orvar-Odds saga hrsg. von R. C. Boer 1888*.

L. MICHAEL BELL

Fighting words in *Egils saga*: Lexical pattern as standard-bearer

With an Excursus: The *svá lauk* Pattern of Abbreviated Battle

Among the seventy-odd armed encounters with which *Egils saga* is studded, there is a great diversity in narrative presentation. Accounts of battle range in amplitude from passing references of a few words (Þórólf I's harrying in *Austrveg*, p. 47)¹ to the three long chapters devoted to *Vínheiðr* (52–54) and the five shorter ones devoted to Þórólf I's active hostilities with King Harald (18–22). At times the narrative fabric is rich with detail, at times completely threadbare. However, the majority of these battle-accounts exhibit a repeated structural pattern in one particular: the casualty count, the reporting of fatalities and flight.

Sometimes the report is one of almost epigraphic terseness: “fell mart, en sumir flýðu” (p. 37); more often, the report is (it will be argued here) an amplification of that pattern. This pattern, which I call the “FALL + FLIGHT” pattern, appears to have a significant, if subtle, role in the delineation of character in the saga.

As a prelude to analysis and argument, here are a few examples of the pattern, deliberately arranged (for the moment) so as to show similarity and progressive variation:

Þar fell Þórir haklangr . . . en Kjötvi inn auðgi flýði (p. 23)
Goðrekr jarl fell, en Álfeirr flýði undan (p. 130)
eptir fall hans, þá flýði lið þat (p. 141)
þeir ræntu þar ok drápu menn, en liðit flýði undan (p. 114)
fell þar Húnþjófr; . . . en Sölvi klofi . . . hafði undan komizk (p. 7)
fell þar lið mart af Eyvindi, en hann sjálfr . . . komsk með sundi til lands (p. 126)
Úlfr er fallinn . . . “en fimm einir kómsk undan með lífi” (p. 237)
þar fellu . . . jarlar tveir . . . en Sölvi klofi komsk undan á flótta (p. 10)
fellu þá mjök Bretar ok Skotar, en sumir snerusk á flótta (p. 137)
Fell þar Óláfr . . . þeir . . . á flótta snerusk (p. 141)

It will be obvious at first glance that the first example cited, “fell mart, en sumir flýðu”, could serve as a template for the pattern as a whole; it is not the most complete form of the pattern, but the tersest and most characteristic of

¹ All citations from *Egils saga* refer to the *Íslensk Fornrit* edition, ed. Sigurður Nordal (Reykjavík, 1933). In the interests of typographical economy I refer throughout to the two Þórólfs, Kveldúlfsson and Skallagrímsson, as Þórólf I and II, respectively.

the structure.² Fuller forms of the basic pattern occur when secondary falls and flights are reported, in addition to the primary fall or flight with which a particular passage is concerned. This secondary reflex of the “FALL” or “FLIGHT” element (excised in some of the examples above for the sake of clearer exhibition) can be given the lower-case annotation “fall”, “flight”. To begin with, here are some examples of the “FALL + fall” pattern:

- Þar fellu . . . jarlar tveir . . . ok mart annat stórmenni (p. 10)
 Þórir . . . var felldr ok meir en tuttugu menn (p. 48)
 Fellu þar Hildiríðarsynir ok þeir menn flestir, er þar váru fyrir (p. 58)
 Aðils jarl sá fall bróður síns ok mikit mannfall af liði hans (p. 137)
 Aðils jarl fell ok mart manna um hann (p. 141)
 fallnir váru þeir báðir jarlar . . . ok mikill fjöldi annarra manna hans (p. 138)
 Fell þar Óláfr ok mestr hluti liðs (p. 141)
 Úlfr er fallinn ok dauðir váru hálfir þriði tigr manna (p. 237)

As we might expect, the second element of the basic pattern, “FLIGHT”, can also be amplified in parallel fashion (“FLIGHT + flight”):

- Kjötvi inn auðgi flýði ok allt lið hans (p. 23)
 [Eyvindr] . . . komsk með sundi til lands ok svá allt þat lið, er undan komsk (p. 126)
 Álfgeirr flýði undan ok mestr hluti liðs þess, er þeim hafði fylgt (p. 130)
 [Álfgeirr] reið undan . . . ok sveit manna með honum (p. 137)
 [Aðils] flýði í skóginn ok hans sveit; tók þá at flýja allt lið þat, er þeim hafði fylgt (p. 138)
 En jarlar þeir inir skozku . . . þegar er þeir sá, at aðrir flýðu þeira félagar, tóku þeir á rás undan; . . . flýðu þá margir af Óláfs mönnum (p. 141)

At this point, we might offer a tentative schematization of the pattern, using our notation and a small inventory of typical slot-fillers. If our schematic were perfectly symmetrical, we would expect to find the following types:

1. “FALL”: Þar fell N. N.
2. “FLIGHT”: O. O. flýði
3. “FALL + fall”: Þar fell N. N. ok mart lið hans
4. “FLIGHT + flight”: Þar flýði O. O. ok mart lið hans
5. “FALL + FLIGHT”: Þar fell N. N., en O. O. flýði
6. “FALL + fall + FLIGHT”: Þar fell N. N. ok mart lið hans, en O. O. flýði
7. “FALL + FLIGHT + flight”: Þar fell N. N., en O. O. flýði ok mart lið hans
8. “FALL + fall + FLIGHT + flight”: Þar fell N. N. ok mart lið hans, en O. O. flýði ok mart lið hans

All of these variants do in fact occur in *Egla*; they are not cited here because

² The locution can also be found in medieval Latin narrative in Germanic lands, as in the *Vita Oswaldi*'s description of Byrhtnoð at Maldon: “Ceciderunt enim ex illis et nostris infinitus numerus, et Byrhtnothus cecidit, et reliqui fugerunt.” (J. Raine, ed., *Historians of the Church of York*, I, 455, quoted in E. V. Gordon, ed., *The Battle of Maldon*, New York, 1966, p. 6; emphasis mine.) If the ultimate source of this formula is Latin, it would appear not to be Scripture. The Vulgate contains several collocations of *fugiō* with such words as *cædō*, *occidō*, and *interficiō*, but these are, for our purposes, quite fortuitous. See R. P. Peultier, *Concordantiarum Universae Scripturae Sacrae Thesaurus*, editio altera, *Cursus Sacrae Scripturae*, V, Paris, 1939, s.v. *fugiō*, *interficiō*, etc.

most of them involve combinations or longer citations of the text examples already given above.

I hope to show later that there is a tendency for the saga-author to make one type of lexical choice to denote death or flight in a fight that contains the “FALL + FLIGHT” theme, and another choice for use with non-thematic hostilities. In other words, the theme is associated with a specific range of vocabulary – a phenomenon which, in verse narrative, might be termed “formulaic”. This vocabulary-range has a less well-defined tendency to distinguish major clashes from minor ones. At this point, then, it would be well to pull back and take inventory of the lexical tags for armed encounters.

We might begin by pretending to be a scholarly computer that wants to find every instance of armed hostilities in *Egla*; we contain in our memory the saga text and some sort of semantic component. Our first inclination might be to use common words for “battle” as an index. Searching the saga, we would find forty-two occurrences of *orrosta* and ten of *bardagi* (none of *barátta*). *Orrosta* turns out to be a fairly good index, isolating ten separate conflicts for us. However, it tends to be clustered and repetitive rather than distributed one occurrence to a conflict; it is used no less than seventeen times in the seventeen pages devoted to the preludes, climax, and aftermath of *Vínheiðr* (pp. 130–46), and it is often used in back-reference to battle (“þar, er orrosta hafði verit”). *Bardagi* finds four new conflicts for us and is used twice more coupled with *orrosta*.

If, now, we proceed as human beings and just read the saga to extract instances of armed hostilities, we will find a great diversity in the vocabulary that signals these instances. Armed encounters are signalled by such fighting words as *ófriðr*, *berjask*, *deila*, *atganga*, *herja* – and, more frequently, by words for death and flight: *falla*, *fella*, *drepa*, *mannfall*, *bani*, *látask*, *týnask*, *dauðr*, *vega*, *flýja*, *flótti*, *komask undan*, and so on. If we then assemble a lexicon of battle, we will find that the commonest terms associated with it are not topical “headwords” such as *orrosta*, but words like *falla*, *drepa*, *komask undan*, *flýja*, and *flótti* – precisely the tags of our FALL + FLIGHT theme. We will return to analyze and assess the significance of this observation below, p. 97, after considering how to distinguish major armed conflicts from minor.

This approach involves a return to our opening observation that there is a considerable range of amplitude in the narrating of these battles. The “seventy-odd armed encounters” mentioned in the first line of this study include every instance of armed hostility, explicit or implicit, with or without fatalities, that I could find in the saga – and even one unarmed but fatal encounter, *Skallagrím*’s killing of *Egill*’s playmate *Þórir* and the *ambátt* *Þórgerðr brák* (pp. 101–102). In some cases, a particular battle-episode contains more than one armed encounter – particularly *Vínheiðr*, which contains five separate, more-or-less self-contained encounters and one “reflex” of an encounter which itself contains a “FALL + fall” pattern (the report to *Óláfr*, p. 138, cited as “*Vínheiðr IIa*” in the “Checklist of Major Armed Encounters” appended to this article). The *Eiðaskógr* episode (pp. 231–237) contains two such reflexes or

modulations (Eiðaskógr IVb and IVc in the Checklist). I consider these separate encounters first on Parry-Lordian grounds (Lord would call them “multiforms” of the theme)³ and, second, because they contain the FALL + FLIGHT theme. Certain potential references to armed encounter have not been counted because they are even vaguer than the vaguest narrative treatment analyzed later: for instance, Egill’s killing of his slaves after burying his treasure, and the *orrostur* of Skúli referred to by the last word in the saga. This last is barely the shadow of an afterthought.

Some of these seventy-odd instances are obviously minor, though the criteria for distinction become a bit vague and tangled as one tries to pin them down. However, at least one group of instances must be excluded on principle: those which involve only two protagonists, such as *hólmgang* and another species of abrupt killing in which – I will go out on a limb to say – the possibility of flight is not thematically present because of the suddenness of the onslaught.

The two *hólmgangs* in *Egla* (pp. 204–205, 208–210) are quite elaborately described, but *hólmgang* here really represents an eddy independent of the main flow of the plot. In principle there is only minimal room for the FLIGHT-theme; the point scarcely seems worth arguing, beyond inviting the reader to imagine a *hólmgöngumaðr* fleeing from such ritual combat.

The second class of killings in this group is more difficult to define, though their similarities should emerge from citation. They are all treated quite sketchily, though it could be argued that two of them have major consequences for the plot. These two are Egill’s slaying of Atleyjar-Bárðr (p. 110) and Eyvindr skreyja’s assassination of Þorvaldr ofsi (p. 125). The first precipitates the Egill-Eirík feud, and the second undoes Þórir hersir’s strenuous efforts to reconcile Kveldúlf’s clan with Harald’s. The remaining four have only minor significance: the killings at the Hvítarvellir ball-game (p. 100), the exchange of killings between Skallagrím and young Egill (pp. 101–102), and Þorsteinn’s slaying of two of Steinarr’s slaves (pp. 278, 281). In all of these cases the killing is so abruptly recounted that we seem to be left without even the minimal counterargument that the victims conformed to heroic behavior by choosing to fight instead of to flee.

Another group of encounters would seem to be expendable because of the extreme sketchiness of their presentation: the majority of references to harrying and viking. For instance, Kveldúlf in his youth (p. 3), Þórólf I in his youth (pp. 6–7), in Kirjálaland (p. 41, as distinguished from his punitive expedition there, p. 37), in Austrveg (p. 47); Þórólf II and Egill in Kúrland (pp. 114–115) and in unspecified parts (p. 126). These are treated briefly and vaguely, with no particulars; often the only reason to call them “armed encounters” is that the concept is implicit in the terms *herja* and *viking*. In *Egla*, harrying, like *hólmgang*, is quite distinct from the climactic or pre-climactic fight that furthers the plot; it is often just an interlude.

³ Albert B. Lord, *The Singer of Tales* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1960), Chapter 4, “The Theme.”

On two occasions, however, such expeditions are much more amply treated, since they offer testimony to Egill's extraordinary bravery and prowess in battle: his escape from captivity in Kúrland (pp. 117–118, Kúrland III–IV in the Checklist) and his singlehanded killing of eleven men in Fríslund (p. 217). Occasionally, too, the FALL + FLIGHT theme appears in harrying:

Peir ræntu þar ok drápu menn, en liðit flýði undan (p. 114)

síðan flýðu bæjarmenn; varð þar mannfal mikit (p. 119)

(The reversal of FALL and FLIGHT elements in this last example will receive special discussion below.)

Further criteria for distinguishing major from minor encounters cannot be established without drawing back and looking at the remaining examples in the broad context of the entire narrative. This done, we can see that many of them fall into groups which we can tentatively call "cycles". (In the following presentation, the site and page-number of each battle is intended to serve as a quick-reference tag; the reader is referred to the Checklists of major and minor armed encounters appended below.)

For instance, the cycle of Harald's battles for dominion opens in unspecified parts, presumably Upplönd (p. 7), and contains seven more specific encounters before ending at Hafrsfjörðr (p. 22). The "Harald versus Þórólf I" cycle opens (as far as active hostilities are concerned) with some preliminary skirmishing around Furusund and Eyrar (pp. 45–48), climaxes with Þórólf's death at Sandnes (p. 53), and closes with Kveldúlf's revenge on Sogsær (p. 69). The Vínheiðr cycle begins with Óláfr's victory somewhere in Northumberland (p. 130) and ends with Aðalsteinn's mopping-up operations at Vínheiðr (p. 141).

At least one cycle is discontinuous: the Egill-Eirík feud begins on Atley (p. 110) and ends, after seven intervening encounters, with the rout of the king's household at Herðla (p. 171). The individual conflicts and groups of conflicts in this cycle are separated by much narrative material, including the Kúrland and Vínheiðr episodes themselves.

Within these cycles, as has been hinted above, there seems to be a narrative distinction between major and minor encounters. Limiting ourselves for the moment to formal distinctive criteria – in this case, the relative fullness of narrative presentation – we can take as an example the eight "battles" in Harald's campaign of conquest (pp. 7–22). The first two of these are disposed of in one sentence apiece (Upplönd and Þrándheim 7). The third takes four sentences, though it is a capitulation without resistance (Naumudal 7). The fourth is over in a sentence (Mœrr 7), though it is amplified by two new elements: a hint of preparation for battle ("Síðan bjósk Haraldr konungr ór Þrándheimi með skipaliði") and a sequel, the escape of Sólvi klofi, which leads into the much more amply narrated battle at Sólskel (pp. 8–10). Here we have an elaborated theme of battle-preparation: Sólvi's *hvot*, a general call to arms, the movements of the opposing armies. No details are given of the *orrosta* proper (p. 10), but the casualties are mentioned and we are given another

sequel, Sölvi's second escape and subsequent career. After this the narrative becomes sketchy again; Ólvir hnúfa comes to terms without a fight, King Vémundr is disposed of in two sentences (pp. 10–11), and Firðafylki and Fjalir are subdued in one sentence (p. 11).

A comprehensive treatment of this major-minor distinction would be best served by a thorough analysis of the battle-theme in the saga, but such analysis is not the primary purpose of this study. The battle-theme contains many more potential sub-themes and motifs than have been mentioned above, including (to name only some of those in the sub-theme of preparation) assembly, reconnaissance, negotiation, strategy, catalogues of forces, deployment, challenges, the *hlaup til vápna*. Moreover, the narrative fullness achieves its temporal ultimate in the battle-theme: at times it is virtually blow-by-blow, a temporal extreme in that the events themselves could not have taken more time than the narrating of them. A typical example is Þórólf II's climactic performance at Vínheiðr:

... hann drap þann mann, er bar merki Hrings jarls, ok hjó niðr merkistöngina. Síðan lagði hann spjótinu fyrir brjóst jarlinum, í gegnum brynjuna ok búkinn, svá at út gekk um herðarnar, ok hóf hann upp á keşjuni yfir hęfuð sér ok skaut niðr spjótshalanum í jorðina, en jarlinn sæfðisk á spjótinu, ok sá þat allir, bæði hans menn ok sva hans óvinir. Síðan brá þórólfr sverðinu, ok hjó hann þá til beggja handa ... (p. 138).

An exhaustive analysis of the battle-theme would merit book-length treatment; for present purposes, it seems more efficient to assume in the reader some familiarity with previous scholarly analysis of the theme, both in the sagas (as described, for instance, by Andersson)⁴ and in those narratives analyzed by Lord. However, we will present here a rough-and-ready working analysis of the structure of this theme, derived from a representative sample of encounters.

The theme seems to break down into four major components: *Preparation*, *Onset*, *Battle Proper*, and *Aftermath*. The first of these has been discussed above. *Onset* represents what a modern soldier might call "making contact with the enemy." It is signalled by a wide range of phrases: "Tóksk þá bardaginn" (Sandnes 53), "En er þeir finnask, varð þar orrosta mikil" (Norðimbraland 130), "varð fundr þeira fyrir innan Sólskel; varð þar orrosta mikil" (Sólskel 10 – in this case there is no more to the battle proper than these words) "Fundr þeira var ... í Hafrsfirði; var þar in mesta orrosta" (Hafrsfjörðr 22), "En er orrosta tóksk" (Kirjálaland 37), "veitti hann þeim atgöngu" (Torgar 58), "Egill ... mætti Aðisli jarli" (Vínheiðr IV, 141), "réðu at þeim, en þeir í mót" (Eiðaskógr I, 231), "varðmenn ... sęgðu, at ófriðr fór at þeim" (Sognsær 68), "En er bæjarmenn urðu varir við ófrið, þá stefndu þeir í mót ... tóksk þar bardagi" (í Lundi 119).

Battle Proper contains details of the main action, if any are given, and these

⁴ Theodore M. Andersson, *The Icelandic Family Saga* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1967), p. 55.

accounts are so heterogeneous that they show little structural similarity. Here are the descriptions of individual strokes and slayings, often thickly interspersed with thematic fragments of deployment, flight, pursuit, dialogue, and many other elements.

Aftermath is the component which generally contains the FALL + FLIGHT theme (though this sometimes occurs in *Battle Proper*); it also contains many other motifs such as tending the wounded, giving *grið*, taking booty, establishing political dominion – and, often, preparing for further fighting, in which case *Aftermath* fades naturally into what might be called “Sequel”. The extent to which this *Aftermath* component can be elaborated is exemplified in Kveldúlf and Skallagrím’s attack on Hallvarðr and Sigtryggr on Sognsær (pp. 68–70). When the mopping-up is over, there is a general statement on the number of casualties; Kveldúlf and Skallagrím then interrogate the survivors, canvass the slain, send the survivors off to Harald to report the outcome (and to transmit Kveldúlf’s triumphant strophe), gather the useful booty and dispose of the rest, and sail off to Iceland.

The foregoing analysis gives us at least a skeletal framework for distinguishing major from minor battles on the formal basis of relative narrative amplitude. Even without this framework, the qualifications of our next three candidates for minor status ought to be obvious: the sketchiness of their narrative presentation is emphasized by the saga’s explicit statement that they are recorded in other works. The first has already been mentioned (Upplønd 7):

1. Síðan barðisk [Harald] við þá konunga, er næstir váru, ok sigraði þá, ok eru þar langar frásagnir
2. Eiríkr átti orrostu mikla á Bjarmalandi við Vínu; fekk Eiríkr þar sigr, svá sem segir í *kvæðum* hans (Bjarmaland 93)
3. Hákon konungr fór . . . víða um Gautland it vestra ok lagði þat undir sik, svá sem sagt er í *sögu* hans ok finnsk í *kvæðum* þeim, er um hann hafa ort verit (Vermaland-Gautland 239).

Our second group of minor encounters shares this same allusiveness or remoteness of tone, though without the specifically allusive notation; one of them has been included by Andersson, in his article on “oral allusions” in the family sagas, in a group of allusions “to otherwise unknown or unelaborated events in an abbreviated way which presupposes that they are familiar to the reader.”⁵ This is the conflict at Laxfit (p. 100) which grows out of the near-riot at Hvítarvellir:

4. Þaðan af hófusk deildir með þeim Óleifi ok Heggi; þeir þorðusk at Laxfit við Grímsá; þar fellu sjau menn, en Heggr varð sárr til óliffis, ok Kvígr fell, bróðir hans.

The remainder describe the fortunes of kings:

5. En eptir andlát [Haralds] var deila mikil milli sona hans, því at Víkverjar tóku

⁵ Theodore M. Andersson, “The Textual Evidence for an Oral Family Saga”, *ANF*, 81 (1966), 18. See also the author’s “Oral Allusion in *Egils saga Skalla-Grimssonar*”, *ANF*, 91 (1976), 51–65.

- sér til konungs Óláf, en Þrændir Sigurð; en Eiríkr felldi þá báða bræðr sína í Túnbergi (p. 164).
6. Egill spurði þau tíðendi austan um haf, at Eiríkr blóðøx hefði fallit í vestrvíking (pp. 211–212)
 7. . . . inn efra hluti ævi hans [Hákons], þá kómu synir Eiríks til Nóregs ok deildu til ríkis í Nóregi við Hákon konung, ok áttu þeir orrostu saman, ok hafði Hákon jafnan sigr. Ina síðustu orrostu áttu þeir . . . í Storð á Fitjum; þar fekk Hákon konungr sigr ok þar með banasár (Storð 257)
 8. Í þann tíma var í Nóregi ófriðr mikill ok bardagar með þeim Hákon jarli ok Eiríkssonum . . . Haraldr konungr Eiríksson fell suðr í Danmørku, at Hálsi í Limafirði . . . þar fell ok þá með Haraldi konungi Arinbjörn hersir, er fyrr var frá sagt (Háls 269).

Difficult as it is to pin down this “remoteness” of tone, it may help to note that most of these accounts contain phrases of broad temporal or historical reference (“í þann tíma”) or phrases referring equally broadly to a general period of a king’s life (“inn efra hluti ævi hans”). Such locutions tend to produce the temporal analogue to the cinematographer’s “extreme long shot”. We may further note the occurrence of *deila/deild* in three of these accounts; this term appears to be characteristic of such allusive accounts. Andersson has collected fifteen of them from eleven different sagas, and seven of these contain *deila* or one of its derivatives.⁶ This curious historical resonance associated with *deila* is further substantiated by other contexts in which it occurs in *Egla*: it is used in cross-references (examples 9–11 below) and as a reference point for chronology (examples 12–13):

9. hans sonr var Grímarr, er bjó á Grímarstöðum; um hann *deildu* þeir Þorsteinn ok Tungu-Oddr (p. 73).
10. Helga in fagra var þeira dóttir, er þeir *deildu* um Skáld-Hrafn ok Gunnlaugr ormstunga (p. 276).
11. svá ok Helga in fagra, dóttir Þorsteins, er þeir *deildu* um Gunnlaugr ok Skáld-Hrafn (pp. 299–300)
12. Var þat allt á einu sumri, er Eiríkr konungr fór af Hørdalandi með her sinn austr í Vík til bardaga við bræðr sína ok áðr höfðu þeir *deilt* á Gulapíngi Egill ok Berg-Önundr ok þessi tíðendi, er nú var sagt (p. 164).
13. En þat sumar, er þeir Hákon ok Eiríkr höfðu hizk ok *deilt* um Nóreg, þá var farbann til allra landa (p. 176)

Three more armed encounters will be considered minor here because they represent mere capture without a fight. All appear as preliminary skirmishing in the Harald-Þórólf I feud: the capture of Þorgils gjallandi’s ship in Furusund (p. 45), and the retaliatory piracy against the ships of Þórir þruma and the Víkverjar (pp. 47, 48).

By now, our isolation of “minor” encounters has begun to adumbrate a definition of “major” encounter: 1) A major encounter is narrated with sufficient fullness to contain more than a mere suggestion of the thematic structure of battle; in other words, it is a primary focus of the narrator’s

⁶ Andersson, “Textual Evidence”, 18–19.

attention. 2) It involves more than two protagonists, no matter how fully narrated. The main purpose of the study is to show that major encounters exhibit two further important distinctive features: first, the full FALL + FLIGHT theme predominates in them; second, the vocabulary of the FALL element, at least, tends to be distinct in major versus minor encounters. The establishment of this pattern will, I hope, serve to show how variations in the pattern reflect the ethical background of the saga.

We will begin by noting that the full FALL + FLIGHT pattern is almost always absent from the “minor” encounters distinguished above (see the “Checklist of Minor Armed Encounters”). More important, I believe, a closer lexical analysis of the passages listed above begins to uncover the outlines of a “vocabulary of minor battle”, which can be used (cautiously) to define by contradistinction a “vocabulary of *major* battle”; and this distinction will throw into focus the importance of the FALL + FLIGHT theme in the context of major battle.

Hostilities defined above as “minor” usually display lexical choices for the concepts of fighting and death distinct from the choices made in hostilities where the FALL + FLIGHT theme is more fully developed. (“FLIGHT”-words tend not to show this distinction, perhaps because the “FLIGHT” element is often absent in minor hostilities.) Among battle-terms, *berjask* and *deila/deild* tend to be associated with minor hostilities; among “FALL”-words, *bani*, *láta(sk)*, and *vega* appear more often than forms of *falla*.

Berjask, though it compares favorably in absolute frequency (18) with more important fight-words, tends to occur most frequently in three types of fighting that are quite different from classic, climactic battle. It is associated six times with *hólmgang*. It is used four times of Harald’s early, sketchily-narrated battles (p. 7, p. 9 twice, and p. 15 in a back-reference to pp. 7–9). Finally, it is used of three more amply reported battles that distinctly lack the heroic treatment of major conflicts: the Laxfit encounter (p. 100), the slightly diffuse clash at Langaholt (p. 291), and a secondary report of Egill’s exploits in *Eiðaskógr* (p. 238). It occurs in one major battle (Sandnes 53, the death of Þórólf I).

Deila/deild (combined frequency 15) has received fairly full analysis above; to that we can add that it is associated five times with *hólmgang* (pp. 209, 210, 285 [twice], and 288). This root, of course, has a much broader meaning than merely “battle”; its denotation “(hostile) dealings, quarrel” gives it a considerably wider range of usage than other conflict terms. Cleasby-Vigfusson, in fact, notes that it is “seldom used of *fighting* with weapons” (s.v. *deild*).

In the lexicon of “FALL”-words, we find *bani* used predominantly in minor hostilities: Skallagrím’s mad killing of the boy Þórðr (“ok fekk hann þegar *bana*”, p. 101), Egill’s revenge against an unnamed *húskarl* of Skallagrím’s (“Egill hjó hann *banahögg* ok gekk síðan til sætis síns”, p. 102), his quick dispatching of a pursuer on Sauðey (“hann hjó einn þegar *banahögg*”, p. 112), and Eyvindr skreyja’s murder of Þorvaldr ofsi (“lagði á Þorvaldi, svá at þat var

œrit *banasár*”, p. 125). Among relatively major encounters, it occurs only at Sandnes (“sjálfr konungr vetti honom *banasár*”, p. 54), with an echo on p. 61 (“Ólvir sagði . . . at Haraldr konungr veitti sár þat, er œrit myndi eitt til *bana*”); and at Storð (“þar fekk Hakon konungr sigr ok þar með *banasár*”, p. 257).

Láta(sk) and related forms, which occur nine times in denotations of death, have a curiously subdued connotation. Aside from one occurrence in hólmgang, they tend to appear only in events ancillary to combat, such as casualty-summaries and reports.

Summaries: “Þar lézk alls manna Hallvarðs meir en fimm tigur manna” (Sognsær 69); “þar létusk tíu menn af sveitum Egils” (Steinssund 161); “létusk þar þrettán” (Herðla I, 170); “þá varu látinir húskarlar Þorsteins báðir” (Langaholt 291).

Reports: “Egill sagði Ásgerði lát Þórólfs” (p. 148); “Þeir svöruðu: ‘. . . kómusk fimm á skóginn, en þrír létusk’” (Eiðaskógr IIIc, 237).

Other: “[Egill] hitti þar Þórólf bróður sinn látinn” (Vínheiðr V, 142); “en at þriðja kosti sæta afarkostum eða láta lifit” (a choice given by Harald to his new subjects, p. 11).

Similarly, *vega*, which occurs only three times in prose, seems to be a tag for minor hostilities. Atleyjar-Bárðr is described as *veginn* by Egill (Atley 111); Eyvindr skreyja “hafði *vegit* í véum” by killing Þorvaldr ofsi (p. 125); and Þorsteinn vá Steinarr’s slave Grani in a fight that is described in four words (“Þorsteinn vá hann þar”, p. 278).

Before going further toward defining our “vocabulary of major battle”, it might be best to summarize schematically our observations thus far. Words on the following list which we have not yet treated will be discussed as our analysis proceeds.

<i>BATTLE-terms</i>	<i>FALL-terms</i>	<i>FLIGHT-terms</i>
<i>Non-distinctive:</i> orrosta, bardagi, ófriðr, atganga	<i>Major:</i> fall, falla, fella, mannfall, drepa	(No major-minor distinction) flýja, flótti, komask (undan),
<i>Minor:</i> berjask, deila/ deild, herja	<i>Minor:</i> bani, vega, láta(sk)	hlaupa (undan), taka á rás, renna, forða sér

I have observed early in this article that the FLIGHT-terms and “major” FALL-terms above are the most consistent lexical signals of important battles in the saga. I have also tried to show that this lexicality intersects with, and so supplements, structural or formal criteria for distinguishing major from minor encounters. What are we left with, then, by way of an inventory of “major” encounters? By the reckoning given above, we have thirty-odd such instances to consider. These are listed in the “Checklist of Major Encounters” appended to this article.

These encounters can be differentiated typologically according to motivation: they are either battles for dominion, feuds, or battles for booty. The first group is most clearly characterized by the climactic battles in Harald’s campaigns: Mœrr, Sólskel, Hafrsfjorðr. Þórólf I’s sorties into Finnþork (p. 27) and Kirjálaland (p. 37) are intended to assert Harald’s dominion over the

resistant *Kylfingar* and *Kirjálar*, just as Egill's mission to *Vermaland* (*Eiðaskógr* I–IV, 231–237) re-establishes King *Hákon*'s authority over his treacherous Earl *Arnviðr*. Similarly, the *Vínheiðr* hostilities (pp. 130–142) can be seen as *Aðalsteinn*'s re-establishment of dominion over the rebellious Scots.

One “cycle” of feud is represented by the major battles between Harald's men and *Kveldúlf*'s clan: *Hising*, *Sandnes*, *Torgar*, and *Sognsær*. Another is represented by Egill's encounters with *Eirík*'s men: *Sauðey*, *Jóttlandssíða*, *Askr*, *Alreksstaðir*, *Herðla* I–II, and perhaps *Steinssund*. The *Þorsteinn-Steinarr* feud (*Langaholt* 291) may represent a third, but by this point in the saga the thematic structure of battle, including the FALL + FLIGHT theme, seems to be coming apart; if this theme can be said to appear at *Langaholt*, it is in a severely distorted form.

Finally, battles for booty are represented by those harrying expeditions in which the encounters are described with an amplitude worthy of full-dress battle: *Kúrland* III–IV (pp. 117–118) and *Frisland* (p. 217).

The full FALL + FLIGHT theme is a distinct, though not universal, feature of these major battles. The consistency of the pattern will best be shown by citing further examples, continuing our list from the bottom of page 89 above:

þá váru allir drepnir, þeir er nát varð, en sumir hljópu á land (p. 161)
 þeir drepa þar menn . . . sumir kómusk undan af hlaupi (p. 169)
 Egill felldi tvá menn, en hinir . . . hljópu þá í skóginn (p. 231)
 [Egill] felldi þá alla . . . en fjórir kómusk í skóginn (p. 236)
 felldi Egill þar suma í gøtunni, en sumir hurfu aprt (p. 237)

Sometimes the FLIGHT element occurs in a negative reflex:

Þórólfr . . . drap alla, svá at engi komsk undan (p. 27)
 váru allir þeir á kaf drepnir, en engi komsk undan (p. 170)
 “Nú skulu þit . . . drepa þá alla . . . hafid með yðr menn svá marga, at þat sé vist,
 at engi þeira komisk undan” (p. 233)
 “gætum svá til, at engi komisk undan” (p. 236)

Sometimes the FALL and FLIGHT elements are reversed:

tóksk þar bardagi. Egill gengr fyrstr inn um borgina; síðan flýðu bæjarmenn; varð þar mannfall mikit (p. 119)
 þeir . . . tóku þegar á rás undan; en þeir Egill . . . gerðu brátt mikit mannfall (p. 141)
 kómusk þar undan fimm . . . en þrír fellu þar. (p. 237)
 “kómusk fimm á skóginn, en þrír létusk” (p. 237)

It might be well at this point to introduce some reductionism into the discussion with a rhetorical question: what *else* could happen in battle besides death and flight, and how else should it be described but with *falla* and *flýja* and related terms? In other words, is not the so-called pattern just a context-bound reflection of subject matter? The counter-argument here is threefold: (1) that the pattern shown is so consistent that it must tell us something worth knowing about the reporter's eyes through which the author saw honor in combat, and so about the ethical fabric of the saga; (2) that this consistency persists to such

a great degree – through reflexes, modulations, and levels of amplitude – that it can be said to represent a true thematic, a level of narrative technique; (3) that the pattern accommodates a diversity of vocabulary within a consistent structural pattern in much the same way as classic oral formula.

If such a pattern exists, what could its artistic purpose be? There is some evidence that the pattern sets up a framework of ethical expectation that sometimes seems to be manipulated to subtly emphasize heroism or cowardice. The reversal of FALL and FLIGHT elements just mentioned, for instance, seems to be used for effect. When Þórólf I and Þorgils attack Þorgeirr on his farm (Hísing 48), Þorgeirr's *hlaup* is twice focused on before the outcome is indicated:

Koma þeir þar fyrir dag ok slógu manngarð, æpðu síðan heróp, ok vöknudu þeir við þat, er inni váru, ok hljópu til vápna sinna; *flýði* Þorgeirr þegar út . . . *Hljóp* Þorgeirr síðan *til skógar*, en Þórðr bróðir hans var felldr ok meir en tuttugu menn.

This battle will later be contrasted with a parallel attack on Sandnes, at which time there will be a fuller discussion of the shamefulness of flight.

As often happens with lexical patterns in *Egla*, this variant of the pattern receives its amplest treatment in an exploit of Egill's. The mismatch in strength between Egill's small company and an army of Frisians (pp. 217–218) is almost humorously pointed up in the four-fold reference to flight which (the narrative pacing seemingly would have it) follows immediately on the start of the battle:

Þá stefna [Frisir] í móti víkingum ok ráða til orrostu við þá. Varð þar harðr bardagi, en svá lauk, at Frisir *flýðu*, en víkingar ráku *flóttann*; dreifðisk bæjarliðit viðs vegar, þat er *undan fórr*; . . . mjök margir *fóru undan*; þá sóttu at honum ellifu menn, en svá lauk, at hann fellði þá alla.

The effect of this passage would be better pointed up by a more thorough comparative analysis of narrative pacing; briefly, however, it can be noted that the standard details of battle are replaced here by the pitiful flight of the Frisian host. The narrator virtually dismisses combat with the abbreviating phrase “svá lauk”, which here, as in other contexts, seems to take on a note of dry near-contempt. (See “Excursus: Abbreviated Battle” at the end of this article.)

We can perhaps discern the same note, as a subtle comment on the preference for flight over fight, in a narrative observation following on the Sognsær encounter (p. 69) in which Kveldúlf and Skallagrím avenge Þórólf I. The FALL + FLIGHT pattern appears there in this form:

Þeir drápu menn þá alla, er fyrir þeim urðu . . . Mart hljóp manna á kaf, en menn Skalla-Gríms . . . reru til ok drápu þá alla, er á sundinu váru.

In the *Aftermath* it is noted:

þá konnaðu þeir valinn . . . fannsk þeim þá þat á, at meiri hlutr manna hafði fyrir borð hlaupit ok höfðu týnzkt en þat, er fallit hafði á skipinu.

To me, the most convincing evidence that we are dealing with a narrative technique, and not just a routine set of lexical choices, is the fact that the FALL

and FLIGHT elements survive in essentially the same form and order even in oblique reflexes of battle-narrative, and can even be nested within each other. By “oblique reflexes” I mean repetitions of past action in the form of reports within the narrative, or of descriptions of characters ordering or perceiving that action. Examples will be better than explanation:

þeir ... segja honum, at hvárrtveggi Úlfr er *fallinn* ... “en fimm einir *kómusk undan* með lífi” (Eiðaskógr IVb, 237)

Þeir svöruðu: “... þá *flýðum* ver; *kómusk* fimm á skóginn, en þrír *létusk*” (Eiðaskógr IVc, 237)

hann mælti svá: “... Nú skulu þit ... *drepa* þá alla ... hafið með yðr menn svá marga, at þat sé vist, at engi þeira *komisk undan*” (Eiðaskógr II, 233)

On one occasion, we find an instance of a character perceiving the action combined with a *nested* FALL + FLIGHT pattern within another such pattern. In the citation below, I will annotate the key word of the matrix pattern with the numeral “1” and the nested pattern with “2”:

En er Aðils jarl sá *fall* bróður sins (FALL-1) ok *mannfall* mikit af liði hans (FALL-2), en sumir *flýðu* (FLIGHT-2), en hann þóttisk hart niðr koma, þá *sneri* hann á *flótta* (FLIGHT-1) (p. 138)

The syntactically odd insertion of “en sumir flýðu” strikes me as a slip of the pen, a giveaway of the structural instinct which the author was obeying. It looks as if what begins as a “fall” (secondary fall) element becomes modulated into a complete FALL + FLIGHT pattern on another level. It is the clearest evidence to me that these two elements are not only nuclear but linked together in a bipartite nucleus.

Further evidence of the pervasiveness of these elements on many levels is found in an instance of an expanded FALL + FLIGHT pattern even in *imaginary* hostilities. The following context is Hárek’s explanation to Harald of his failure to defend the *finnskatt* against Þórólf’s raiding:

kom þar Þórólfr með hundrað manna; spurðu vér þat til orða hans, at hann ætlaði *af líf at taka* okkr bræðr (FALL) *ok alla þá menn, er okkr fylgðu* (fall) ... Sá vér þann helzt várn kost at *firrask fund hans ok forða oss* (FLIGHT) (pp. 42–43)

Another way of simultaneously throwing this pattern into relief and assessing its ethical meaning in the saga is to focus on examples conspicuously lacking one element or the other: FLIGHT without FALL, and vice versa. The ethical significance of flight in the Germanic ethos is obvious enough, since we have a wealth of explicit examples, such as the *Battle of Maldon*, to draw on – where flight, and most of all untimely flight, is specifically excoriated as a disgrace. Even better, we have the express thoughts of Egill on the subject, as he is considering whether to flee after his shipwreck in England: “Þótti honum þat *lítilmannligt*, at vera tekinn í flótta þeim” (p. 178).⁷ (I hope to show later

⁷ The ethical term *lítilmannligt* is as clear indicator of contemporary value judgment as we could hope for. A similar indicator is found in the following passage from *Njála*, describing the flight of the Sigfússynir after a bloody clash with Kári and Björn of Mörk at Skaptártunga:

that flight-words are suppressed at those times when Egill actually *is* fleeing.)

Examples of “flight before fall” we have already seen in Frísland and elsewhere; there are also instances of flight *without* fall, perhaps even more disgraceful. Aðalsteinn’s earl Álfgeirr is subtly ridiculed by being placed in this context. In the first battle against Óláfr skotakonungr (p. 130), he flees, though apparently not before his co-commander Goðrekr has fallen. In his second encounter, however, his flight is mentioned where the FALL-theme is absent:

var þá ok eigi lengi, áðr en Álfgeirr flýði, ok er þat frá honum at segja, at hann reið undan suðr á heiðina ok sveit manna með honum . . . Síðan reið hann suðr á landit, ok er frá hans ferð þat at segja, at hann reið dag ok nótt . . . fekk jarl sér far suðr um sæ ok kom fram á Vallandi . . . kom hann aldregi síðan til Englands. (p. 137)

The narrative nips at his heels all the way to France; the elaborateness of the flight-description underscores his cowardice, just as, at *Vínheiðr*, it emphasizes how crushing was Aðils’ defeat:

þá sneri hann á flóttu ok rann til skógarins; hann flýði í skóginn ok hans sveit; tók þá at flýja allt lið þat, er þeim hafði fylgt. Gerðisk þá mannfal mikit af flóttamönnum, ok dreifðisk þá flóttinn víða um heiðina. (p. 238)

So with the ignominious flight of Skegg-Þórir and his housecarles from Egill’s attack on his farm at Herðla:

Ok er þeir Egill kómu til Herðlu, þá runnu þeir þegar upp til bæjar með alvæpni; en er þat sá Þórir ok hans heimamenn, þá runnu þeir þegar af bænum ok forðuðu sér allir, þeir er ganga máttu, karlar ok konur. (p. 171)

Forða sér here might be taken as a cultural echo from the Germanic ethos; the same concept is associated with disgraceful flight in both the *Battle of Brunanburh* and the *Battle of Maldon* – in the latter of which the explicit formulation of this ethos has received extensive scholarly commentary. Anlaf’s flight from Brunanburh is described thus:

þær geflemed wearð
Norðmanna bregu, nede gebeded, . . .
. . . cyning ut gewat
on fealene flod, feorh generede. (Brunanburh 32-6)⁸

The description of the flight of Odda’s sons from the battlefield at Maldon occupies seventeen lines (Maldon 185–201), most of which amount to an ela-

Hljópu þeir á hesta sína ok hleyptu út á Skaptá sem mest máttu þeir, ok urðu svá hræddir, at þeir kómu hvergi til bæja, ok hvergi þorðu þeir at segja tíðendin. Þeir Kári æptu at þeim, er þeir hleyptu undan . . . Öllum þótti þeira ferð in *svivirðiligsta*.

(*Brennu-Njáls saga*, ed. E. O. Sveinsson, *Íslenzk Fornrit*, 12, Reykjavík, 1954, pp. 431–432.) Here the Sveinsbók ms. adds Björn’s scornful “Rennið þér nú, brennumenn.” – Note the similarity between this description, that of Earl Alfgæirr’s flight (this page), and the encounter at Langaholt (p. 109 below).

⁸ Elliott V. K. Dobbie, ed., *The Anglo-Saxon Minor Poems*, the Anglo-Saxon Poetic Records, VI (N. Y., 1942), p. 18.

borate sneer at their cowardice and disloyalty. It would require tediously long citation to present all of this moralizing, but we may note the ethical headwords *riht* (line 189) and *mæð* “fitness, meetness” (line 195) in the following sample:

Þær wearð Oddan bearn	ærest on fleame, . . . (186)
he gehleop þone eoh	þe ahte his hlaford, (188)
on þam gerædum	þe hit <i>riht</i> ne wæs,
and his brodru mid him . . .	
flugon on þæt fæsten	and hyra <i>feore burgon</i> , (194)
and manna ma	þonne hit ænig <i>mæð</i> wære . . . ⁹

The same concept appears in the *Beowulf*-poet’s commentary on the retreat of Beowulf’s cowardly retainers during his last battle:

Nealles him on heape	handgesteallan,
æðelinga bearn,	ymbe gestodon
hildcycstum,	ac hy on holt bugon,
<i>ealdre burgan</i> . ¹⁰	(<i>Beowulf</i> 2596-99)

Forða sér is also used of the Hildiríðarsynir, no paragons of bravery, in the passage of “imaginary hostilities” cited above. It is problematical whether the other two instances of *forða sér* and *forðask* in the saga support this unheroic connotation, but they at least show a general context of courage (or at least *dirfð*) and an unusual triple echo. The first concerns Bjørn Brynjólfs-son, when Skallagrím calls him on the carpet at Borg (p. 88), and the second involves Egill in mortal danger at York (pp. 179, 183–84). Bjørn’s negative use of *forðask* might be (rather far-fetchedly) taken as a rejection of flight:

Skallagrím: “Hví vartu svá djarfr, at þú fórt á minn fund . . .?”
 Bjørn: “. . . ek vissa, at mér myndi ekki týja at *forðask* þik . . . en góðs vænti ek af, því at ek em heimamaðr þinn.” (p. 88)
 Eirik: “Hví vartu svá djarfr, Egill, at þú þorðir at fara á fund minn?” (p. 179)
 Arinbjørn: “. . . vænti ek góðs af yðr (p. 183) . . . er þat drengskapr, at gefa honum [Egill] frest ok fararleyfi um viku sakar, at hann *forði sér*” (p. 184)

The ethical parallel here, if any, is the choice between voluntary surrender to the mercy of an overlord (in Bjørn’s case, “voluntary” probably belongs inside quotation marks) and the alternative of saving one’s skin by flight or evasive action (*forðask*).

Whatever our interpretation of these last two examples, it seems clear that the direct sequence of motifs “Onset + FLIGHT”, where any real fighting is absent on the part of the *flóttamaðr*, is one thematically indicative of cowardice (or a military mismatch). For instance: “Ok er Egill kom til, þá flýðu þegar inir vermsku” (*Eiðaskógr* III, 237). A modulated example could be cited in the overconfident tone of Aðils in proposing a surprise attack on the English at *Vínheiðr*:

⁹ Dobbie, *Minor Poems*, p. 12.

¹⁰ Elliott V. K. Dobbie, ed., *Beowulf and Judith*, The Anglo-Saxon Poetic Records, IV (N. Y., 1953), p. 80.

“skulum vit þá veita þeim áhlaup, en er þeir verða *forflótta*, þá munu þeir láta lið sitt, en ódjarfari síðan í atgöngu at móti oss” (p. 135)

The abrupt transition from *áhlaup* to *forflótta* expresses Aðils' confidence that the attack will result in an immediate rout.

Two other “villains” in the saga are depicted as fleeing without putting up a fight: Eirík, faced with the superior forces of Hákon Aðalsteinsfóstri, “sá . . . engan sinn kost annan en *flýja* land” (p. 175), and Arnviðr jarl *flýði undan* from Hákon's punitive expedition into Vík and Vermaland (p. 239) after the failure of his attempt to ambush Egill and his company.

The above examples represent all the significant “FLIGHT without FALL” patterns I could find in the saga. The reverse pattern, “FALL without FLIGHT”, can, I believe, be said to bring the ethos behind this pattern into sharper focus. It appears at the deaths of the two characters who, next to Egill, are the most important (and sympathetically drawn) in the saga: Þórólf I and Arinbjörn. The accounts of both deaths contain some of the canonical elements of the pattern: both are described as *bardagar*, both contain a “FALL + fall” sub-pattern; yet neither contains any FLIGHT-words.

We have already discussed the significance of the reversed pattern FLIGHT + FALL in Þórólf's attack on Þorgeirr at Hísing; and there are close verbal echoes between this and the Sandnes battle which strongly suggest that the two encounters are intended to be seen as parallel. I have underlined below the echoes from the Hising passage quoted above, p. 100.

Þeir kómu aptan dags til Sandnes eptir sólarfall . . . Konungr lét slá mannhring um stofuna; lustu þeir þá upp herópi . . . En er þeir Þórólfr heyra þat, hljópu þeir til vápna . . . Tóksk þá bardaginn . . . en er [stofan] tók at brenna, þá sótti at þeim eldrinn; fell þá ok mart lið þeira. Þá hljóp Þórólfr fram ok hjó til beggja handa, sótti þangat at, er merki konungs var. Þá fell Þorgils gjallandi . . . [Þórólf continues his famous charge, until] sjálfr konungr veitti honum banasár, ok fell Þórólfr fram á fœtr konungi. Þá kallaði konungr ok bað hætta at drepa fleiri menn . . . (pp. 52-54)

The consistency of this pattern is reinforced here by two lexical restrictions: (1) that *mannhring/manngarð* and *heróp* appear in the saga only here, and (2) that *sigróp*, which also occurs only twice in the saga, shows the same type of parallelism as *heróp*. When Þórólf II is slain (Vínheiðr II, 140), the Scots exult: “*Æþðu Skotar þá sigróp, er þeir höfðu felldan höfðingjann.*” But when Egill turns the tide and the Scots are in scattered rout, it is the Northmen's turn: “*flýðu þa margir af Óláfs mǫnnum, en víkingar æþðu þa sigróp*” (p. 141).

Similarly, no flight is reported from the battle at Háls (p. 269) where Arinbjörn died beside Haraldr Eiríksson, but this encounter has already been defined as “minor”.

For the sake of balance, it must be admitted that there are other examples of FALL without FLIGHT that do not seem to have any ethical significance. However, some of these contain a possible contextual reason for the absence of flight. Thus, no one flees when Egill slays his captors in Kúrland (p. 118), as

Egill is plugging the avenue of escape; nor from his slaying of Berg-Önundr and Fróði (Askr 168, Alreksstaðir 169), perhaps because survivors are thematically necessary as an audience for Egill's (ritual?) instructions to care properly for the bodies. But neither is there any mention of flight when the Hildiríðarsynir and their company are annihilated at Torgar (p. 58).

Perhaps the most significant evidence that this pattern is at least half-consciously manipulated for character-assessment lies in the fact that, whenever a member of Kveldúlf's clan takes any evasive action whatever, this resort is either defended or palliated by the narrative. This subtle but consistent rationalization, as it were, is reflected on two levels, thematic and lexical. In three cases, the protagonist is *advised* to avoid an encounter, and in two cases the advice is taken. In all cases but one, the language is distinctly diplomatic, sometimes strikingly so; the canonical language of the FLIGHT-theme is absent, even to the exclusion of such mild terms as *forðask*. Some of these instances are further inter-related by lexical echoes.

Before treating these six instances, however, we must register a caveat: although four of them involve armed conflict, only two have even the shakiest credentials as "major" encounters. In other words, they are essentially outside the battle-theme; they represent an ancillary thematic area which includes the possibility of flight. This is why I have characterized them with the term "evasive action".

Our first passage is the farthest removed from conflict, since it represents only *potential* conflict: Kveldúlf's advice to Þórólf I (transmitted through Þorgils) that he leave Norway after his break with Harald.

"Grunar mik enn sem fyrr, at Þórólfr mun eigi gørr kunna at sjá efni sín, við ofrefli slíkt sem hann á at skipta . . . mitt ráð er þat, . . . at hann *fari ór landi á brott*, því at vera kann, at hann komi sér betr, ef hann sækir á hönd Englakonungi eða Danakonungi eða Sviakonungi." (pp. 45–46)

This passage deserves treatment on its own merits as a character-sketch of Kveldúlf; relevant to our present topic are the fatherly tact of the phrase "*fari ór landi á brott*" and the display of prudence which balances his truculence – a prudence that will resurface to save Egill in a later instance where the rare word *ofrefli* also appears. We may also note, incidentally, the fatherly fretting which humanizes his otherwise dark-hued portrait, and his shrewdly realistic perception of his son's character (ironically echoing his parting "Polonius speech" to Þórólf on p. 15: ". . . varask þú þat, at eigi ætlir þú hóf fyrir þér eða keppisk við þér meiri menn").

Our second passage also involves advice to avoid an encounter. After Skallagrim's impertinent retort to Harald on p. 64, Ólvir hnúfa advises him: ". . . nú vil ek hins biðja, at þú *farir heim sem skyndiligast* . . . ok gæt þín vel fyrir konungi ok hans mönnum."

The next four passages, all involving Egill, occur in groups of two. On pp. 110–112, he flees (the word is not too strong) Atley after killing Bárðr, takes refuge on Sauðey, kills the men searching for him, and then flees Sauðey. On

pp. 159–162, he takes Arinbjörn's advice to make a hasty departure from the Gulapíng, collides with Eirík's pursuing ship in Steinssund (killing, in passing, Ketill hōðr), and flees the encounter in a *skúta*, narrowly escaping while Eirík's forces are cutting down ten of his men. Four pages are devoted to this pursuit.

Only in one of these four flights does a canonical flight-word appear. Immediately after slaying Bárðr, "tók Egill þegar rás af bænum" (p. 110). It is worth noting that "(á) rás", which occurs four times in the saga, is also used of Egill rushing *into* battle. In the Kúrland episode (p. 117), he abjures a sneak escape as "allill ok eigi hermannlig", as "skömm" – "síðan hefr hann á rás ok rann til bæjarins", where he annihilates the household. However, in two other cases with *taka*, it is clearly a flight-term: when Egill surprises his pursuers on Sauðey, "hann hjó þegar banahogg, en annarr tók á rás" (p. 112); and the Scottish earls at Vínheiðr, "þegar er þeir sá, at aðrir flýðu þeira felagar, tóku þeir á rás undan" (p. 141).

Close examination of the Atley-Sauðey episode turns up a twice-repeated phrase that might be taken as an indication of unseemly haste, and so perhaps a flight-term. When Egill escapes from Atley by swimming, "hljóp hann á sund ok létti eigi fyrr en hann kom til eyjarinnar" (p. 111); when he escapes from Sauðey by boat, "fór hann þá nótt alla ok daginn eptir ok létti eigi fyrr en hann kom til Þóris hersis" (p. 112). But this phrase is found five more times in the saga, and always with a connotation of the haste of pressing business, not of flight. It is used of Þorgils' errand to Þórólf I to report the capture of their ship in Furusund (p. 46); of Ólvir's errand to Kveldúlf to report the circumstances of Þórólf's death (p. 61); of Skallagrím's effort to find his co-emigrants after the landfall in Iceland (p. 72); of King Hákon's men hastening southward to report their presumed success in stranding Egill in Eiðaskógr (p. 223); and, in an exceptional instance where the context is not of travel, of the vengeful attack by Kveldúlf and Skallagrím on the ship of Hallvarðr and Sigtryggr (Sognsær 69): "léttu þeir feðgar eigi, fyrr en hroðit var skipit."¹¹

Egill's two-part retreat from the Gulapíng and then from Steinssund is described in great detail; but, as if the author did not want to taint his chief protagonist, none of it associates a flight-word with Egill. (The language of the theme does seem to be applied to his men: "váru allir drepnir, þeir er nát varð, en sumir hljópu á land", p. 161.) Almost by way of alibi, the passage opens with Arinbjörn advising Egill to get himself away (echoing Ólvir's advice to Skallagrím on p. 64): "Gakk þú nú á skip þitt . . . ok verðið í brottu ok verið yðr" (pp. 158–159). And Egill simply "gerði sem hann mælti." The passage describing Eirík's pursuit even gives us the opening chord of the battle-theme (*Onset*): "sá hann [Egill] brátt, at ófriðr var at kominn" (p. 161). But the crucial passages following – in which it might be noted of any other character that he was traveling *undan* – are notably oblique in this regard; we are only told (three times) that men are rowing "eptir þeim Agli" (p. 161, p. 162 twice). When Egill

¹¹ Elsewhere, however, this idiom is used of flight. The passage cited in footnote 7, describing the flight of the Sigfússynir in *Njála*, is immediately followed by the sentence: "Þeir riðu austr í Skógahverfi ok léttu eigi, fyrr en þeir kómu til Svínafells" (*Njála*, p. 432).

slips into a passage too narrow for his pursuers' ships and escapes, we are given the laconic words "ok skilði þar með þeim" (p. 162), an impersonal construction which occurs only this once in the saga but which elsewhere denotes the termination of less combative dealings.

Now, however, we must return to our caveat and note that Egill's "flight" is not from battle but from reprisal at the hands of *ofrefli liðs*. Evasive action is not necessarily shameful in such circumstances; the countenancing of tactical withdrawal underscores the heroism of combatants who scorn such withdrawal, not only in epic and romance but in the universal arena of human conflict. Indeed, the two sides of this aspect of heroism even find lexical reflection in the saga in the two remaining occurrences of *ofrefli liðs*. Egill's singlehanded victory over eleven assailants in *Eiðaskógr* (p. 237) is twice highlighted as a superlative exploit: first when the news reaches *Armóðr*, and again when Egill recollects it in tranquillity for *Einarr skálaglamm*.

Ok er þessi tíðendi spurðusk, at þeir Egill hǫfðu barizk við *ofrefli liðs* á skóginum ok sigrat. Þá þótti *Ármóði* engi ván, at hann myndi mega reisa rǫnd við *Agli* (p. 238)

Einarr spurði Egil, hvar . . . hann hafði mest reynt sik . . . Egill kvað:
 Þǫrðumk einn við átta,
 en við ellifu tysvar . . . (p. 268)

Yet Egill has previously declined a battle-challenge by replying to *Eirík* at the *Guláþing*: "Ekki vil ek berjask . . . við *ofrefli liðs*" (p. 158). But surely such a withdrawal grated on him; we have already noted his distaste for being "tekinn í flótta" in England (p. 178) and for escaping from *Kúrland* without taking revenge on his captors (p. 117).

It seems to me that the author of the saga shares this distaste, at least to the extent of being circumspect in his treatment of anything remotely resembling flight on Egill's part. Despite the fact that he was never fleeing from battle, despite the fact that flight is countenanced under some conditions, the language used to describe Egill's withdrawals is exceedingly delicate in every case but one. Though the evidence is diffuse and difficult to organize so that it can be brought to bear on this point, I think that the implication to be drawn from it is by now sufficiently clear: in armed encounters both major and minor, the depiction of flight or withdrawal is elsewhere so consistent and artfully employed, both structurally and lexically, that its distinctive character with respect to Egill can scarcely be coincidental. It does not seem extravagant to conclude that the author of *Egils saga* was reluctant – consciously or otherwise – to put a sharp lexical focus on Egill in retreat.

It now remains to examine the lexicon of the FALL + FLIGHT theme in its full lexical context in the saga. We will first examine terms for battle, then FALL-terms, finally FLIGHT-terms.

Battle-terms

Orrosta and *bardagi* have been treated in the main body of this article. *Cleasby-Vigfusson* notes that they are "used indiscriminately", and this impression is

borne out by their use in *Egla*. *Berjask* and *deila* have been treated exhaustively in the article.

Ófriðr (frequency 7) and *atganga* (5) appear to belong to the “Onset”-component of the battle-theme. *Ófriðr* is used four times in that connection:

- en er þeir urðu varir við ófrið (p. 37)
- en er bæjarmenn urðu varir við ófrið (p. 119)
- varðmenn . . . sögðu, at ófriðr fór at þeim (p. 68)
- sá hann brátt, at ófriðr var at kominn (p. 161)

Atganga occurs four times in the phrase “veita atgöngu” (pp. 31, 58, 137, 160), but some of these bear the more general denotation “make an attack upon”.

FALL-terms

Forms of *fall* and *falla* occur ninety-four times in the saga, eighty per cent of these devoted to combat. The remainder denote falling water, snow, or objects; accidental falls; and abstract concepts like “vera vel til fallinn”.

Bani, *láta(sk)* and *vega* have been exhaustively treated in the article.

Drepa (frequency 58) and *fella* (15) are of course semantically bound to concepts of killing. Because of its broader denotation, *drepa* is not exclusively bound to the battle-theme. Where it does participate in that theme, it is less frequent than *falla* in the full FALL + FLIGHT theme, perhaps because it is so often used with *allr* in a context that rather precludes escape:

- drápu menn þá alla, er fyrir þeim urðu (p. 69)
- drápu þá alla, er á sundinu varu (p. 69)
- drápu þar menn alla, er þar váru inni (p. 117)
- drápu allt þat [lið], er þeir náðu (p. 141)
- drap hvern mann, er hann náði (p. 141)
- drápu þá alla (p. 220)
- “skulum . . . drepa menn þá alla, er vér nám” (p. 169)
- “skulu . . . drepa þá alla” (p. 233)
- váru allir drepnir (pp. 141, 161)
- váru allir þeir á kafi drepnir (p. 170)

Fella shows a similar dissociation from FLIGHT: only twice does it occur in context with a FLIGHT-word (pp. 231, 236).

Dauðr (frequency 6) is used twice of natural death (pp. 70, 118) and four times to supplement other FALL-words (pp. 110, 168, 237, 291).

Deyja (frequency 4) is used only in direct speech: once each in *hvot* (p. 8), *Aftermath* (p. 23), threatened execution (p. 180), and attempted suicide (p. 245).

FLIGHT-terms

The headwords in the lexicon of flight are *hlaupa*, *komask*, *flýja*, *flótti*, *renna*, (*taka á rás*, and *forða(sk)*), the last two of which have been exhaustively treated in the chapter.

The semantic complex centering on *hlaupa* (frequency 75) is difficult to analyze. Some uses are clearly indicative of flight even out of context: with *brott* (e.g., pp. 87, 116, 232, 240) and *undan* (e.g., pp. 10, 169). Others without such clear directional adverbs are tainted by association in immediate context with FALL-words: *hlaupa á kaf* (p. 69), *á land* (p. 162), *í skóginn* (p. 231).

This meaning of *hlaupa* + Adverbial is virtually absent from the dictionaries, most of which present the reflexive form *hlaupask* (with or without *á brott*) as the prime bearer of the meaning “flee”. So Cleasby-Vigfusson, Zoëga, and Baetke, though Baetke also gives “davonlaufen, fliehen” as the third of four glosses for *hlaupa* (it is not clear what part the Adverbial plays, if any, in the forming of this denotation). Even Fritzner omits this meaning; his fourth gloss for *hlaupa* perhaps summarizes the views of all four dictionaries: “løbe bort, løbe afsted, rømme, flygte (i hvilken Betydning dog almindeligt forekommer den reflexive Form hlaupast)”. This reflexive form occurs only twice in *Egla*, once in the phrase *hlaupask at* and once in the report that “Björn myndi hafa hlaupizk á brott með Þóru” (p. 87). The denotation of this last form is clearly that of its English cognate *elope*.

Komask is found thirty-six times, twenty of these (55%) in the FLIGHT-theme. Sometimes the meaning “flee, escape” must be found in contextual counterposition to FALL, when a clear word like *undan* is not present: e.g. “Kómusk fimm á skóginn, en þrír létusk þar” (p. 237). It occurs with *undan* fourteen times, with *á brott* three, *í skóginn* two, and *ór orrostu* one. It is worth noting that *undan* itself occurs thirty-three times, twenty-seven of these (80%) in the FLIGHT-theme.

Flýja (frequency 24) and *flótti* (12) are of course semantically bound to the theme.

Renna (frequency 21) has only two clear uses in the FLIGHT-theme: Herðla II (p. 171, cited above) and Vínheiðr II (p. 138, also cited above). It appears in what may be a variant of the pattern at Langaholt (p. 291), but, as I have said previously, this variant is distorted:

fallinn var ok einn húskarl Steinars, en sárir sumir . . . Ok er Þorsteinn hljóp á hest sinn, þá kallaði Steinarr á hann ok mælti: “*Rennr* þú nú, Þorsteinn hvíti?” . . . Þorsteinn segir: “Lengr skaltu *renna*, áðr vika sé liðin.”

Conclusion: Some Speculations on Function

The FALL + FLIGHT pattern delineated in this study is a pattern of reporting, just as a headline or a newspaper story reflects a traditional pattern. The FALL + FLIGHT pattern provides a subtle framework of ethical expectation, a standard of manly conduct among many other standards, not all of them combat-oriented. It is *deviations* from this pattern which serve the function of ethical comment or character evaluation. The pattern itself is neutral, since these deviations can be positive (FALL before or without FLIGHT) or negative (FLIGHT before or without FALL).

On those occasions when the saga’s author uses the pattern for effect, he

does so by manipulating it. His alterations of the pattern portray characters as deviating from the standard of conduct. This is a process more of editing than of constructing, just as a journalist or biographer might slant his account by suppressing or emphasizing certain details about his subject.

This level of narrative art is so subtle that it can only be analyzed by seeking out and bringing together its widely scattered lexical clues. But the patterns which this process brings to light show us that the celebrated skill of the sagaman is present on even more levels than previous scholarship has led us to expect.

Checklist of Major Armed Encounters in Egil's Saga

Note: Borderline cases are placed within brackets. To save horizontal space and so preserve schematic clarity, the following economies have been observed: (1) in cases of multi-page encounters, only the beginning page is cited. (2) Egill is abbreviated "E." and Þórólf "Þ.," FALL/fall as "F/f" and FLIGHT/flight as "L/l."

<i>Page</i>	<i>Site</i>	<i>Encounter</i>	<i>Pattern</i>
7	Mœrr	Harald defeats Húnþjófr	F L
10	Sólskel	Harald defeats Auðbjørn et al.	FF f L
22	Hafrsfjörðr	Harald defeats Agðir forces et al.	FF L l
27	Finnmørk	Þ. I defeats Kylfingar	F L f
37	Kirjálaland	Þ. I & Faraviðr defeat Kirjálar	FF L
48	Hísing	Þ. I routs Þorgeirr	LL F f
53	Sandnes	Harald attacks & kills Þ. I	f FF
58	Torgar	Ketill hængr kills Hildiríðarsynir	F f
69	Sognsær	Kveldúlf decimates Hallvarðr & Co.	FL F f
112	Sauðey	E. kills pursuers	F L f
117	Kúrland III	E. kills captors I	F
118	Kúrland IV	E. kills captors II	F f
119	í Lundí	E. raids	L F
126	Jótlundssíða	E. attacks Eyvindr's ship	F L l
130	Norðimbraland	Óláfr defeats Goðrekr & Álfgeirr	F L l
137	Vínheiðr I	Aðils routs Álfgeirr	L l
137	Vínheiðr II	Þ. II and E. rout Hringr & Aðils	FF L F ₁ (F ₂ L ₂) L ₁ l F L
138	Vínheiðr IIa	(Report to Óláfr on Vínheiðr II)	F f (modulated)
140	Vínheiðr III	Óláfr's force kills Þ. II	F
141	Vínheiðr IV	E.'s vengeful counterattack & rout	FF f F L L L F l
141	Vínheiðr V	Aðalsteinn mops up	FF f L f
[161	Steinssund	E. & Eirik meet during pursuit	F (L) f]
168	Askr	E. kills Berg-Önundr et al.	FFF

<i>Page</i>	<i>Site</i>	<i>Encounter</i>	<i>Pattern</i>
169	Alreksstaðir	E. & Co. raid Fróði's estate	F L
170	Herðla I	E. rams & swamps Rognvaldr's <i>karfi</i>	(L) F L f
171	Herðla II	E. routs Skegg-Þórir & household	LL
217	Frísland	E. kills eleven men in a raid	LLLL F
231	Eiðaskógr I	E. repulses first ambush	F L
233	Eiðaskógr II	Arnviðr orders E. & Co. killed	F L (modulated)
236	Eiðaskg. III	E. repulses second ambush	F L
237	Eiðaskg. IVa	E. repulses third ambush	F L F LL F
237	Eiðaskg. IVb	Survivors report to Arnviðr	L F f L (modulated)
237	Eiðaskg. IVc	Reply to A.'s question about IVb	LL F (modulated)
[291	Langaholt	Steinarr & Þorsteinn clash	FFF (LL)]

Checklist of Minor Armed Encounters in Egil's saga

<i>Page</i>	<i>Site</i>	<i>Encounter</i>	<i>Pattern</i>
7	Upplond (?)	Harald defeats <i>næsta konunga</i>	
7	Þrándheim	Harald <i>sigraði</i>	
7	Naumudal	Herlaugr & Hrollaugr capitulate	
10	Naustdal	Rognvaldr <i>brennr inni</i> King Vémundr	
11	Firðafylki, Fjalir	Harald conquers	
42	Imagination	Hildiríðarsynir hear and fear that Þ. I will kill them; they flee	F f L (modulated)
45	Furusund	Sigtryggr & Hallvarðr capture Þ. I's ship	
47	Eyrar	Þ. I captures Þórir þrúma's ship	
48	Eyrar (?)	Þ. I captures Víkverja ship	
93	Bjarmaland	Eirík <i>átti orrostu</i>	
100	Hvítarvellir	E. kills Grímr	F
[100	Laxfit	Óleifr vs. Heggr (allusion)	f F F]
110	Atley	E. kills Atleyjar-Bárðr	F
114	Kúrland I	E. & Þ. I <i>herja</i>	F L
115	Kúrland II	E. captured	
125	(?)	Eyvindr skreyja kills Þorvaldr ofsi	F
164	Túnsberg	Eirík kills his brothers	F
175	(?)	Hákon routs Eirík	L
204	Vørl	E. kills Ljótr inn bleiki (hólmgang)	F
208	Gulaþing	E. kills Atli inn skammi (hólmgang)	F
211	í vestrvíking	Eirík's death	F
220	Vermaland	<i>Stigamenn</i> kill Hákon's men	F

239	Vermaland, Gautland	Hakon's punitive expedition	L
241	Lambastaðir	Posse hunts down Ketill's slaves	L F F F
257	Storð	Hákon vs. Eiríkssynir	F
269	Háls	Harald & Arinbjörn fall	F f
278	Granahlið	Þorsteinn kills Grani	F
281	Háflslækur	Þorsteinn kills Þrándr	F

Excursus: The *svá lauk* Pattern of Abbreviated Battle

On several occasions, battle-narrative is abbreviated by means of a set of terms which recur in nearly formulaic fashion – notably *svá lauk*, *skiptask/ eigask (fám) höggum*, *viðskipti*, and *eigi lengi*. The apparent intent is to point up a mismatch in strength or bravery, and so perhaps to comment on martial prowess and character. In some examples below, the abbreviating function of the key terms cannot be fully appreciated without tediously long citations, since comparative narrative pacing is involved; but examination of the full context will show that these terms appear very soon after an “Onset”-term such as *fundr*, *finnask*, *snera/ráða í mót*, *sækja at*, or *mæta*. The citations are arranged not in text order but so as to show progressive variation within a similar structural framework.

1. Fundr þeira var suðr á Rógalandi í Hafrsfirði; var þar in mesta orrosta . . . Lagði konungr framarliga skip sitt, ok var þar ströngust orrostan; en *svá lauk*, at Haraldr konungr fekk sigr (Hafrsfjörðr 23)
2. . . . stefna þeir saman liði ok fara móti konungi. En er þeir finnask, varð þar orrosta mikill, ok *lauk svá*, at Óláfr konungr hafði sigr (Norðimbraland 130)
3. . . . þá sækja þeir at honum, en hann varðisk; þá sóttu at honum ellifu menn, en *svá lauk* þeira viðskiptum, at hann felldi þá alla. (Frísland 218)
4. átta men . . . gengu allir í senn at honum ok sóttu hann; en *ekki er at segja frá höggva viðskiptum, svá lauk*, at hann felldi þá alla (Eiðaskógr III, 236)
5. Egill . . . snerisk í móti Haddi ok *skiptusk* þeir *fám höggum við*, áðr Haddr fell (Askr 168)
6. Egill gekk fram, til þess er hann mætti Aðisli jarli; *áttusk* þeir *fá högg við*, áðr Aðils fell (Vínheiðr IV, 141)
7. Egill . . . hljóp út á skipit, ok *skiptusk* þeir *eigi lengi höggum við*, áðr Egill drap hann (Sauðey 112)
8. Síðan tóksk þar orrosta; . . . Aðils menn sóttu þá hálfu djarfligar; var þá ok *eigi lengi*, áðr en Alfgeirr flýði (Vínheiðr I, 137)
9. Njósarmenn hljópu upp ok réðu at þeim, en þeir í mót, ok *varð sá fundr þeira*, at Egill felldi tvá menn (Eiðaskógr I, 231)

ALAN J. BERGER

Did Haukr Erlendsson Write *Víga-Glúms saga*?

After some stereotypical Norwegian adventures, the plot of *Víga-Glúms saga* begins in chapter 5 with an untimely series of deaths and inheritances which removes the estate Þverá from the control of Glúmr's family. Glúmr's older brother dies, leaving the estate to his sons, but these soon die, and their mother, Glúmr's sister-in-law, is their heir. According to the saga, Þverá ought to be shared equally between the sister-in-law and the survivors of the original owning family, Glúmr and his mother. The father and brother of the sister-in-law move in and force a division of the estate such that Glúmr and his mother get the half which has no buildings. From their buildinged half, the in-laws mount a campaign of encroachment on Glúmr's half. With a clever use of law Glúmr eventually regains the entire estate, but neither the chain of inheritance which partially dispossessed Glúmr nor the division of Þverá into a half with buildings and a half without is ever mentioned again.

The division of the estate such that all the buildings are on one half is expressly forbidden by law. *Scalat husom scipta í gegn lande . . . Buar eigo oc husom at scipta at iamnaðe. Þeir eigo at þverkyrfa hus. Scolo þeir at endlöngo deila hus* (II, 446–447; cp. Ib, 88; *eigi skal húsum í mót jörðum skipta*, *Jónsbók*, p. 120). The author must have known this law, since he uses it as the scenario for the episode. The episode is constructed as a particular instance of the injustice addressed by the article of law. Other episodes in the saga are also composed of real-life laws, although the real-life law corresponding to the situation in the saga is never mentioned.¹

In chapter 27, a kinsman of Glúmr named Klængr is treated unfairly (and illegally – see *ÍF* IX, 91, note 3) by a certain Þorvaldr. Klængr goes to Þorvaldr's home and kills him. "He did not feel safe announcing the killing there because there were so many men around, so he went home to his island and announced the killing there." For the failure to announce the killing immediately he is prosecuted not for manslaughter but for the graver crime of murder. Glúmr can find no legal defense for his kinsman, and the conflict eventually leads to a battle at the Vöðluping.

According to the law books surviving to us, Klængr did not have to announce the killing if his life was in danger by so doing. *Scal vegandinn lysa vígi*

¹ On imaginary old laws, and especially those with which some sagas begin, see my forthcoming "Lawyers in the Old Icelandic Family Sagas", *SBVS* Vol. XX, pts. 1–2 (1978–79), 70–79.

sam dögris ahond ser . . . Hann skal ganga til böiar þess er næstr er þeirra er hann hyggi ohætt fiorve sino af þeim söcom . . . oc queða a þessa lund at . . . ef hann lysir annan veg en nu er talt oc metz þa sem morð (Ia, 153 f.; II, 313, 349, 399; cp. *Jónsbók*, pp. 46f.). Without the phrase, *er hann hyggi ohætt fiorve sino af þeim söcom*, the law corresponds to the situation in the saga.²

From the same chapters of law on announcing (Ia, 150–157) the author fashioned another old law, this time not by omitting clauses but by re-arranging them. “It was the law then”, chapter 23 says, that when several men were killed on each side of a battle, the slain were to be set off one to one, and the side which lost more men could choose which of their slain they would prosecute for, but once having made their choice they could not change it. Glúmr’s enemies choose a man killed by Glúmr and thus they hope to outlaw him, but Glúmr had anticipated their choice. He convinced a gullible young man that he was the slayer, so that by the time Glúmr’s enemies make their choice, the young man has made himself generally known as the slayer, and thus Glúmr escapes the fictional old law. There were laws permitting the prosecution to select a defendant, and there were laws sometimes allowing and sometimes forbidding the prosecution to make a new selection, but there was no law like the one in *Víga-Glúms saga*, which the author says is an old law. The saga author put together a patchwork old law and allowed Glúmr to escape it.

Similarly, a laughably primitive law allows Glúmr to escape another prosecution for killing. For reasons too long to go into here, Glúmr tells a young man to kill a calf and say he has killed Kálfr (chapter 14). While the young man is announcing the killing of a calf, Glúmr kills Kálfr. When the young man is brought to court, Glúmr successfully defends him by declaring himself the killer. The legal point to be assumed here is that the case cannot be brought forward a second time.

The untimely series of deaths and inheritances which initiates the saga’s plot has a real-life solution in the law. There was a law which provided that in such an untimely series of deaths the chain of inheritance is broken at the surviving spouse; the property may be enjoyed during his or her surviving days, but thereafter it reverts to the original owning family. According to this law, then, the sister-in-law’s half-ownership of Þverá is merely provisional, and her father and brother have no rights in the estate.

There are two objections to be made to the supposition that this law provided the saga author with material for his narrative’s initial calamity. Firstly, the law was introduced in the year 1313, and most scholars guess the saga is almost one hundred years older than that. Secondly, the law was Norwegian, and was not made Icelandic law until 1508.

There is a story about how the Norwegian law of 1313 became Icelandic law in 1508. In the plague year 1494–95 a vast estate passed out of the hands of the

² “Ketill vegr Steinólf ok fellir á hann stekksgarðinn ok ferr á brott síðan ok lýsir vígi á hendr sér, þar er honum var óhætt.” *Porgils saga ok Hafliða*, ch. 14.

family of the wife of Erlendur Erlendsson into the hands of the children of her brother-in-law's illegitimate son. Erlendur challenged the bastard's sons in court, but his claim was dismissed on the grounds that the law he cited, the Norwegian law of 1313, was not Icelandic, it had never been ratified by the *Alþing*, no one had ever cited it before, and moreover, the whole idea was repulsive to Icelandic sentiment. Some years later Erlendur's son Þorvarður renewed the claim but it was again dismissed. Only when it was brought a third time was the claim upheld and the law declared Icelandic. It was not struck down until 1711.³

The Norwegian law of 1313 was analogous to other laws designed to protect *óðal* land, hereditary estates, from passing out of a family's hands. For instance, a man could not sell *óðal* land without offering it first to his nearest kinsmen, and if he sold it without their consent, they had the right to void the sale. Such a law was offered to Iceland in 1281 in the first *Jónsbók* but it was rejected (see *Jónsbók*, intro. pp. xii–xiv, xix–xxi). Although Iceland accepted the Norwegian king as their own and adopted a new Norwegianized law book in 1281, the concept of allodial land never caught on.

Although Þorvarður Erlendsson's personal copy of *Jónsbók* does not survive to us, we know it contained passages from the obsolete *Grágás*, the obsolete *Járnsíða*, and even from the *Sachsenspiegel*. It contained Latin proverbs and also a chapter on *óðal* land, the *óðalskapituli*, although there was no *óðal* land in Iceland. We do not know if it contained the Norwegian law of 1313, but other copies of *Jónsbók* did.⁴ The book was older than Þorvarður, and seems to have been a copy of a still older book, and since Þorvarður was descended in a direct male line from Erlendr sterki Ólafsson lögmaðr (*DI* III, 496), then Erlendr's son Haukr may have had something to do with the book's eclectic contents. Haukr was lögmaðr in both Iceland and Norway, and his distinguished legal and political career spanned the first quarter of the fourteenth century when the Norwegian law of 1313 was introduced. We have Haukr's genealogy, assembled himself, which shows that he was a descendant of Víga-Glúmr (*DI* III, 5–8). If the lawyer Haukr worked the law of 1313 into the saga of his litigious ancestor, then Þorvarður Erlendsson may have been inspired not only by his family history but also by his family law book in so persistently citing an otherwise foreign law.

³ Þorvarður's suit, the "Möðruvallahál", is described by Einar Arnórsson, *Gottskálf biskup Nikulássson og Jón lögmaðr Sigmundsson*, *Safn til Sögu Íslands*, series 2, vol. I (Hið Íslenska Bókmenntafélag; Reykjavík, 1953–57), pp. 50–69, and by Arnór Sigurjónsson, *Ásverjasaga* (Helgafell; Reykjavík, 1967), pp. 132–172, to name only two. *DI* II, 379–386, has a short summary.

⁴ Jón Þorkelsson, "Íslandske handskrifter i England og Skotland", *ANF* 8 (1892), 211 f.

PATRICIA CONROY

Laxdæla saga and *Eiríks saga rauða*:

Narrative Structure

The middle of the thirteenth century saw along the shores of Breiðafjörð the composition of two seemingly quite different sagas: whereas *Laxdæla saga* is usually characterized as a highly literary, romantic narrative about the tragic destiny of Ketil Flat-Nose's descendants living in the valleys at the head of Hvammsfjörð, *Eiríks saga rauða* is read by most for what it has to tell about the history of the discovery and settlement of Greenland and Vínland. But despite the striking differences in the subject matter of these two sagas, both their authors chose to structure their narratives in exactly the same way, as stories about a woman and her several husbands.

While it has not gone unnoticed that Guðríð is central to *Eiríks saga rauða* and that the figure of Guðrún binds together the last two-thirds of *Laxdæla*,¹ the tendency has been nonetheless to view these sagas as having been composed chiefly in celebration of one or another of their male protagonists. And certainly in saga literature we find not a single saga named after a woman: in refutation of W. van Eeden's suggestion that *Eiríks saga rauða*, as we know it, was patched together out of an earlier *Eiríks saga*; a *Leifs saga*; and, most importantly, a *Guðríðar saga*,² Finnur Jónsson wrote: "Trygt kan det siges, at en 'Guðríðar saga' aldrig har eksisteret som sådan. Ingen saga handler om en kvinde eller er opkaldt efter en sådan."³

To a readership that expects a saga to focus on male characters and their conflicts, *Eiríks saga rauða* and *Laxdæla* have proved to be confusing precisely because Guðríð and Guðrún play more sustained roles in them than any of the men. The problem has been especially evident in *Eiríks saga rauða*. To judge

¹ Regarding *Eiríks saga rauða* see especially Dag Strömbäck, *Sejd. Textstudier i nordisk religionshistoria*, Nordiska texter och undersökningar, 5 (Stockholm: Hugo Gebers Förlag, 1935), pp. 56–59; but also Gustav Storm, *Eiríks saga rauða og Flatöbogens Grænlandingapátr samt uddrag fra Ólafssaga Tryggvasonar*, Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur (Copenhagen: S. L. Møllers Bogtrykkeri, 1891), p. x; W. van Eeden, "Vínland-Studiën I. De zgn. *Eiríks saga rauða*", *Tijdschrift voor nederlandsche taal- en letterkunde*, 41 (1922), 61–62; and Halldór Hermannsson, *The Vinland Sagas*, *Islandica*, 30 (Ithaca: Cornell University Press, 1944), pp. viii–ix. Regarding *Laxdæla saga* see Jan de Vries, *Altnordische Literaturgeschichte*, 2nd ed. (Berlin: Walter de Gruyter, 1967), II, 363; and Björn Sigfússon, "Laxdæla saga", *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*, X, 369.

² W. van Eeden, pp. 49–64.

³ Finnur Jónsson, *Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie*, 2nd ed. (Copenhagen: G. E. C. Gad. 1923), II, 642.

from the variety of titles associated with this saga, scribes have differed in their opinions as to what the saga is really about. Its title in *Skálholtsbók*, a vellum MS from the fifteenth century, is indeed *Saga Eiríks rauða*. But in *Hauksbók*, from the early fourteenth century, the title is illegible: some later copyists of this MS have named the saga after Þorfinn Karlsefni. Árni Magnússon filled in the space where the obliterated heading once stood with the words, “Her hefr vpp sögu þeirra Þorfinnz Karlsefnis oc Snorra Þorbrandzsonar.” The problem is not quite so acute in *Laxdæla*: everyone agrees that the heart of the saga is the story about the love triangle involving Kjartan, Bolli, and Guðrún. But a number of scholars have noted that the other parts of the saga seem irrelevant or only loosely connected to the central story.⁴

However, comparing *Laxdæla* and *Eiríks saga rauða* makes it clear that neither author has organized the whole of his saga around a male character or a single episode. Instead, these two authors have structured their sagas from the first chapter to the last as stories told about a woman and her husbands. In *Laxdæla* the author tells the saga of Guðrún and her four husbands, treating the first two summarily in order to dwell upon the latter two, Bolli Þorleiksson and Þorkel Eyjólfsson, both descendants of the pioneer matriarch Unn the Deep-Minded (called Auð in *Eiríks saga rauða*). The author of *Eiríks saga rauða* has constructed his narrative around Guðríð and her two husbands, Þorstein Eiríksson and Þorfinn Karlsefni. The structure common to these two sagas could be outlined as follows:

- I. Pioneer story about the ancestor of the woman.
- II. Family history of the first of the prominent husbands.
- III. Introduction of the woman and her father.
- IV. Foretelling of the woman’s marriages.
- V. Introduction of the first prominent husband and his brother or foster-brother.
- VI. Marriages.
 - A. Marriage to the first prominent husband.
 - B. Marriage to the second prominent husband.
- VII. Epilogue about the woman and genealogy of her descendants.

Both sagas open with a pioneer story that has two functions: (1) it links the ancestors of the woman around whom the saga is organized with those of the most prominent of her husbands, and (2) it tells specifically of the arrival of the woman’s ancestor in Iceland and where he settled. In *Laxdæla* the author begins by telling of Ketil Flat-Nose, the common ancestor of both Guðrún and of her last two husbands, Bolli and Þorkel. After relating how Ketil Flat-Nose left Norway to escape the tyranny of King Harald the Fine-Haired, the author turns his attention to Ketil’s son, Björn the Easterner, the great-grandfather of

⁴ See Einar Ól. Sveinsson, “Formáli”, *Laxdæla saga*, Íslenzk fornrit, V (Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1934), p. viii; Björn Sigfússon, p. 369; and Theodore M. Andersson, *The Icelandic Family Saga: An Analytic Reading* (Cambridge: Harvard University Press, 1967), p. 172.

Guðrún, and to how he settled Snæfellsnes. In *Eiríks saga rauða* the author begins with the pioneer story of Auð the Deep-Minded, who was the ancestor of Þorfinn Karlsefni, the second and most important of Guðríð's two husbands. Although Auð was not the common ancestor of both Guðríð and Þorfinn, she does nevertheless form a historical link between them because, as the sagaman relates, it was she who brought Guðríð's grandfather Vífil from Scotland to Iceland, freed him from slavery, and granted him land.

Next, both authors present the family history of the first of the prominent husbands, Bolli Þorleiksson and Þorstein Eiríksson. In *Laxdæla* we hear how Bolli's ancestor Unn the Deep-Minded settled Hvammsfjörð and provided wisely for her heirs, setting a high standard of behavior from which future generations of her clan turned aside.⁵ The author traces this important theme through three generations of Bolli's clan – from Høskuld and Hrut, to Þorleik and Ólaf Peacock, and finally to Bolli himself and his kinsman Kjartan. In *Eiríks saga rauða* we are told about how Þorstein Eiríksson's grandfather and father, Þorvald and Eirik, had to leave Norway because of some killings and settled at Hornstrandir in Iceland. In a single chapter the author follows Eirik's violent career as he is forced to flee from district to district until, forced to leave Iceland itself, he discovers and explores Greenland. It is interesting to note at this point that the major theme in each of the two sagas is first introduced in this section dealing with the families of Guðrún's and Guðríð's husbands – in *Laxdæla* the dissolution of clan morality that ultimately leads to the death of Kjartan and in *Eiríks saga rauða* the discovery of new lands to the west. It is also noteworthy that in both sagas the family history of the first of the prominent husbands, because of its association with the major themes of the sagas, quite overshadows that of the wife herself.

The next section of the two sagas introduces the woman and her father: the social and economic status of the father is described; the praises of the daughter are sung; and the father's fulfillment of his obligations to his offspring is touched upon. In Chapter xxxii of *Laxdæla* Guðrún's father, Ósvífr, is presented as the descendant of illustrious ancestors, a prosperous man who needs to purchase more land to support his increasing livestock. The story of Guðríð's father, Þorbjörn, in Chapter iii of *Eiríks saga rauða* is quite the opposite – Þorbjörn, as we know, is the son of a freed slave, and we are told that he gains a fine farm and high social standing by making an advantageous marriage, but that eventually he suffers bankruptcy and must give up his land. Both Guðrún and Guðríð are introduced in the same section as their fathers. Both are described as beautiful, but whereas the *Laxdæla* author praises Guðrún's intelligence and refinement, the author of *Eiríks saga rauða* contents himself with calling Guðríð exceptional. At the close of Chapter xxxii the *Laxdæla* author anticipates future events by introducing two sets of characters

⁵ See Njörður P. Njarðvík, "Laxdæla saga – en tidskritik?" *Arkiv för nordisk filologi*, 86 (1971), 72–81; and T. C. S. Langen, "Family Relationships and the Interpretation of *Laxdæla saga*", *Old Norse Literature II, Annual Meeting of the Society for the Advancement of Scandinavian Study*, University of Massachusetts, Amherst, Mass., 5 May 1978.

that have a somewhat unwholesome relationship to Ósvífr's children. First, there is Þorhalla the Chatterbox and her two sons, generally unpopular – and later instrumental in Kjartan's death –, but greatly liked by the sons of Ósvífr. Secondly, there is Þórð Ingunnarson, later to be involved in an unsavory divorce for the sake of Guðrún. By presenting these two sets of characters in the chapter in which he introduces Ósvífr's family, the author seems to be hearkening back to the major theme in the saga – the failure of clan members to live up to clan responsibilities –; and we are right to question Ósvífr's wisdom in allowing his sons and daughter such shabby companions. The author of *Eiríks saga rauða* also relates how the father of the central female figure lives up to his clan responsibilities, but the impression that we get of Þorbjörn is very different. When it is suggested to him that Guðríð marry beneath her station for the sake of money, he rejects the proposal vehemently, preferring to face bankruptcy rather than compromise his family's honor.

After introducing the woman and her father, both authors then foretell the coming marriages. In Chapter xxxiii of *Laxdæla* Guðrún relates to Gest Oddleifsson a series of four dreams and asks him to interpret them. He tells her that each of the four dreams signifies a marriage and indicates how she will regard her husbands and how the marriages will end. Evidence of the elaborate complexity of *Laxdæla* is the fact that after Gest expounds Guðrún's dreams, he prophesies two other future events – his own and Ósvífr's deaths and the central tragedy of the saga, Kjartan's death at the hands of his kinsman Bolli. In Chapter iv of *Eiríks saga rauða* we have the well-known account of the sybil's prophecy about Guðríð's future. The sybil Þorbjörg predicts the future for Guðríð as a reward for her help in chanting the spells:

Þú munt gjaforð fá hér á Grænlandi, þat er sœmiligast er, þó at þér verði þat eigi til langæðar, því at vegar þínir liggja út til Íslands, ok man þar koma frá þér bæði mikil ætt ok góð, ok yfir þínum kynkvíslum skína bjartari geislar en ek hafa megin til at geta vandliga sét; enda far þú nú heil ok vel, dóttir (p. 208).⁶

Þorbjörg's prophecy about Guðríð's first marriage is quite clear – it will be distinguished, but not long. The prophecy about the second marriage is only a little less direct – she is told that she will return to Iceland and that there she will give rise to a glorious kin.

There is a second foretelling in *Eiríks saga rauða* of Guðríð's marital future that has no counterpart in *Laxdæla*. After her first husband, Þorstein Eiríksson, dies from a virulent illness, he returns from the dead briefly to hold a short sermon about keeping the faith and burying the dead. Before he sinks back, he warns Guðríð that she should “varask at giptask grœnlenskum mœnnum”, and asks, “at hon legði fé þeira til kirkju ok sumt fátækum mœnnum” (pp. 216–17).

⁶ *Eiríks saga rauða* and *Grœnlendinga saga* have been cited from Matthías Þórðarson's edition in *Íslenzk fornrit*, 4 (Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag, 1935), and cites are given in the text parenthetically.

This second prophecy in *Eiríks saga rauða* has a parallel in the older *Grænlendinga saga*, which also has a lot to relate about Guðríð and her husbands. In *Grænlendinga saga* Þorstein comes back from the dead to tell Guðríð the following:

En þat er þér at segja, Guðríðr, at þú munt gipt vera íslenzkum manni, ok munu langar vera samfarar ykkrar, ok mart manna mun frá ykkr koma, þroskasamt, hjart ok ágætt, sætt ok iðmat vel. Munu þit fara af Grænlandi til Nóregis ok þaðan til Íslands ok gera bú á Íslandi; þar munu þit lengi búa, ok muntu honum lengr lifa. Þú munt útan fara ok ganga suðr ok koma út aptr til Íslands til bús þíns, ok þá mun þar kirkja reist vera, ok muntu þar vera ok taka nunnu-vígslu, ok þar muntu andask (p. 260).

Both *Grænlendinga saga* and *Eiríks saga rauða* tell of Þorstein's posthumous message to his wife. In the latter it has been changed from an extended prophecy about

1. Guðríð's future marriage to an Icelfander,
2. the length of the marriage,
3. the glorious kin that will arise from this union,
4. her departure from Greenland to make a home in Iceland after an interlude in Norway,
5. her outliving her next husband,
6. her pilgrimage to Rome and return to Iceland,
7. the building of a church at her farm,
8. her consecration as a nun, and
9. her death

to a short admonition that she

1. beware of marrying a Greenlander and
2. donate their property to the Church and the poor.

The prediction about the glorious kin that will descend from Guðríð and her second husband is not to be found in Þorstein's last words as they are rendered in *Eiríks saga rauða*, but seems to have been transferred to Þorbjörg's prophecy. As Jón Jóhannesson has suggested, it is likely that the author of *Eiríks saga rauða* knew *Grænlendinga saga* with Þorstein's prophecy about the second marriage. Jóhannesson sees the author of *Eiríks saga rauða* as having created the Þorbjörg episode and composed her prophecy foretelling both marriages because he thought it "more satisfactory to have the prophecy of Guðríð's fate occur early in her lifetime."⁷ I would posit that he was fulfilling a narrative structure that he knew from elsewhere.

⁷ Jón Jóhannesson, "Aldur Grænlendinga sögu", *Nordæla* (Reykjavík, 1956), pp. 149–156; rpt. "The Date of the Composition of the Saga of the Greenlanders", trans. Trygvi J. Oleson, *Saga-Book*, 16 (1962), 59.

The prophecy of the young woman's future marriages provides a rough outline of the events of the rest of the two sagas. In Chapter xxxiv of *Laxdæla* the author begins immediately to tell of Guðrún's first two marriages to men of lower social standing than herself, Þorvald Halldórsson and Þórð Ingunnarson. The author seems to attach less interest to these marriages than to the following two, because he dispenses with each of them in only one chapter. Before launching into the events leading up to Guðrún's all-important third marriage to Bolli Þorleiksson, the author returns to the main theme of the saga, the failure to respect the bonds of kinship, by telling how Kotkel is asked by Þorleik Höskuldsson to perform magic against his uncle Hrut. This section of *Laxdæla*, the tale of the first two marriages and the appended story about Kotkel, has no counterpart in *Eiríks saga rauða*, in which there are only two marriages and both of these to men of good family.

When *Laxdæla* in Chapter xl commences with the story of Kjartan, Guðrún, and Bolli, it begins again to run parallel to *Eiríks saga rauða*. In both sagas the youthful adventures of the future husband and his brother or foster-brother are related, and, curiously enough, the future husband is overshadowed by his brother or foster-brother. In both cases this overshadowing seems to be thematically motivated. In *Laxdæla* Kjartan is in the spotlight and Bolli in the shadows, for the theme of Guðrún's third marriage is a woman's love for one of two men and her marriage to the other. In *Eiríks saga rauða* the author focuses not on Þorstein, but on Leif, the man who in most historical sources is purported to be the discoverer of Vinland.⁸ However, before turning to Leif the author describes Þorstein as the most promising young man in Greenland, signaling that one of the purposes of this chapter is to usher into the saga the man who, in accordance with the sibyl's prophecy, will marry Guðríð.

Next, the two sagas deal with (1) the marriage of Guðrún/Guðríð to Bolli/Þorstein and (2) the death of Bolli/Þorstein. In *Laxdæla*, of course, it is the death of Kjartan at the hands of his foster-brother and kinsman Bolli that is the chief tragedy, and Bolli's own death is presented as a consequence of his role in that slaying. In this part of *Eiríks saga rauða* there are also several deaths but they are not causally related and none of them is presented as more important than the death of Guðríð's husband.

The two sagas diverge most from each other when they deal with the last marriage of Guðrún/Guðríð. *Eiríks saga rauða*, the simpler of the two, introduces Þorfinn Karlsefni in Chapter vii and describes how he and Guðríð attempt to settle Vinland. The episode closes with their return to Greenland and the drowning of another of the would-be settlers, Bjarni Grímólfsson. In *Laxdæla*, on the other hand, there is the slaying of Helgi Harðbeinsson, an episode which functions simultaneously as the aftermath of the story about the love triangle and as the prelude to the marriage of Guðrún and Þorkel Eyjólfsson. The story about Guðrún's marriage to Þorkel is complicated by the

⁸ *Ibid.*, 60–64. Jóhannesson points out that the account about Herjólf's discovery of Vinland in *Grænlandinga saga* is historically more sound than the learned tradition that identifies the discoverer as Leif Eiríksson.

fact that the author interweaves the story of Guðrún's son, Bolli Bollason. The interweaving continues in the epilogue to *Laxdæla* where Snorri's bequest of his farm to Bolli Bollason and the following genealogies of Bolli's and Gellir Þorkelsson's descendants have no counterparts in *Eiríks saga rauða*.

In the second part of the *Laxdæla* epilogue occurs the conversation in which Guðrún characterizes her four marriages and confesses that she was worst to the man she loved the most. The saga draws to a close with a review of the descendants of Guðrún's last marriage (a genealogy which is partly a repetition of the one given in the first part of the epilogue). The epilogue of *Eiríks saga rauða* also recalls earlier themes and prophecies. The anecdote about the snobbery of Þorfinn's mother toward Guðríð hearkens back to the theme of the victory of good family and personal endowments over low social standing, a theme that is developed in each of the three generations of Guðríð's family. The saga ends with the genealogy of Þorfinn's and Guðríð's descendants, three of them bishops, and signals the fulfillment of the prophecy about Guðríð's glorious kin.

The comparison above speaks largely for itself – although *Laxdæla* and *Eiríks saga rauða* are vastly different with regard to theme and the overall impression they make on the reader, they are remarkably similar in their narrative structures. To what should we attribute this similarity? It is possible that each author worked independently, modeling his saga on the rough outline offered by traditional genealogies in which a woman is named and her husbands are listed? Take, for example, this genealogical note from *Sturlubók*, Chapter cxxxviii:

Þorbjörn súrr kom út at albyggðu landi; honum gaf Vésteinn hálfan Haukadal. Hans synir váru þeir Gísli ok Þorkell ok Ari, en dóttir Þórdís, er Þorgrímur átti, þeira son Snorri goði. Síðan átti Þórdísi Þorkr enn digri, þeira dóttir Þuríðr, er átti Þorbjörn digri, en síðar Þóroddr skattkaupandi. Þeira son var Kjartan at Fróðá (p. 180).⁹

In a list of the descendants of a given family, the daughters are of central importance, and the daughters' husbands of secondary. This kind of genealogy must have been quite common. However, the genealogical note in Chapter civ of *Sturlubók* does not follow this pattern:

Þorbjörn hét maðr, er bjó at Vatni í Haukadal; hann átti . . . , ok var þeira dóttir Hallfríðr, er átti Høskuldr í Laxárdal; þau áttu mörg börn. Þárðr var son þeira ok Þorleikr, faðir Bolla, er átti Guðrúnu Ósvífrsdóttur; þeira synir váru þeir Þorleikr ok Høskuldr, Surtr ok Bolli, Herdís ok Þorgerðr dætr þeira. Þórðr Ingunnarson átti fyrr Guðrúnu, ok váru þeira börn Þórðr kottur ok Arnkatla. Þorkell Eyjólfsson átti Guðrúnu síðast, þeira börn Gellir ok Rjúpa (pp. 142–143).

⁹ *Sturlubók* has been cited from Jakob Benediktsson's edition in *Íslensk fornrit, I* (Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1968), and cites are given in the text parenthetically.

Here, the information about Guðrún's husbands occurs in the midst of a genealogy about Bolli's family. We notice that the *Laxdæla* author also tells Guðrún's story as part of the tale of the descendants of Hǫskuld – and we wonder whether the sagaman might not have been working with an already established tradition, also drawn upon by the author of the younger *Sturlubók*. Since *Sturlubók* does not list Guðrún's first husband in this note and disagrees with *Laxdæla* as to the identity of Hǫskuld's wife (*Laxdæla*: Jórunn Bjarnardóttir, *Sturlubók*: Hallfríð Þorbjarnardóttir) and the names of Guðrún's children (*Laxdæla*: Þórð Cat, Þorleik, Bolli, and Gellir; *Sturlubók*: Þórð Cat, Arnkatla, Þorleik, Hǫskuld, Surt, Bolli, Herdís, Þorgerð, Gellir, and Rjúpa), there can be no question of interdependence. The author of *Eiríks saga rauða* also seems to have followed a model offered by a traditional genealogy. Chapter c of *Sturlubók* traces the descendants of Vífil, mentioning Guðríð and her husbands:

Son Vífils var Þorbjörn, faðir Guðríðar, er átti Þorsteinn, sonr Eiríks ens rauða, [en síðar Þorfinnr Karlsefni; frá þeim eru] biskupar komnir: Björn, Þorlákr, Brandr (p. 141).¹⁰

This note provides a topical outline for *Eiríks saga rauða* very similar to the one already suggested for both this saga and *Laxdæla*. (The differences will be discussed below.) Material from *Sturlubók* has been used virtually verbatim in the first two chapters of *Eiríks saga rauða*. Some scholars have thought that these chapters were added after the original introductory chapters had been lost.¹¹ But the similarity in structure between *Eiríks saga rauða* and *Laxdæla* argues for the fact that the use of *Sturlubók* in *Eiríks saga rauða* is original: whereas the author of *Laxdæla* worked with traditional patterns, the author of *Eiríks saga rauða* worked with these patterns as he found them in *Sturlubók*.

Although both authors were certainly working independently of each other with traditional patterns in shaping their sagas, there are also some indications that the author of *Eiríks saga rauða* knew the somewhat older *Laxdæla* as well.¹² The clearest indication of this is that whenever *Eiríks saga rauða* departs from the genealogical note in *Sturlubók*, it is always in ways that make it more like *Laxdæla*: (1) the note lists Guðríð and her father right after Vífil, waiting to mention Eirík the Red until Þorstein has been named, but in the saga a chapter about Eirík the Red's career intervenes between the chapters about Vífil of the pioneer generation and Guðríð and her father; (2) in the note there is

¹⁰ The words in brackets have been supplied from *Skarðsárþók*.

¹¹ Sven B. F. Jansson in *Sagorna om Vinland*, I, Diss. Lund 1944 (Lund: Håkan Ohlssons Boktryckeri, 1944), pp. 82–91; and Hermannsson p. viii, also regard the first two chapters of *Eiríks saga rauða* as part of the author's original work rather than a later interpolation. For the opposing view see Björn Magnússon Ólsen, "Landnama og Eiríks saga rauða", *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie* (Copenhagen, 1920), pp. 301–307; and Jónsson, II, 641.

¹² *Laxdæla* seems to have been written sometime between 1230–1260 – for a survey of the many arguments for this dating, see Þórðarson, pp. xxv–xxxv. Regarding the age of *Eiríks saga rauða*, the saga author's use of *Sturlubók* suggests that it was composed sometime after 1260, as first posited by Storm, pp. xi–xii.

no foretelling of all of Guðríð's marriages; and (3) in the note there is no mention of the brother of Þorstein Eiríksson, but in the saga the adventures of Þorstein's brother Leif overshadow those of Þorstein himself.

Furthermore, *Eiríks saga rauða* resembles *Laxdæla* with regard to some matters of detail, suggesting literary borrowing. The youthful voyages of the brother or foster-brother of the first prominent husband are quite similar. Kjartan's voyage can be divided into two parts: (1) his friendship with Guðrún and their farewell and (2) the Christian episode in Norway. Leif's voyage consists of three parts: (1) Leif's friendship with Þorgunna in the Hebrides and their farewell, (2) the Christian episode in Norway, and (3) the discovery of Vínland and rescue of stranded sailors on the return voyage to Greenland. The association of a Christian episode with Leif cannot be regarded as borrowing from *Laxdæla*: by the time of the writing of *Eiríks saga rauða* Leif's discovery of Vínland and his carrying out Ólaf Tryggvason's Christian mission were already well established in learned tradition.¹³ However, the story about Leif's friendship with Þorgunna and their leave-taking may well have been inspired by the corresponding episode in *Laxdæla*. In *Laxdæla* the friendship between Guðrún and Kjartan and their parting is an inextricable part of Kjartan's tragic fate, whereas the same episode in *Eiríks saga rauða* is poorly motivated, having no implications for any other part of the saga. Halldór Hermannsson has commented that it seems out of place.¹⁴ It may be that the author of *Eiríks saga rauða*, struck by the already existing similarities in Leif's and Kjartan's youthful careers, was prompted to add to Leif's story an episode of his own fabrication about a friendship with a woman. The two sagas are also similar in the way in which they introduce the second of the two prominent husbands. Matthías Þórðarson has remarked that the author of *Eiríks saga rauða* missed an opportunity further to unify his work when, in Chapter vii, he introduced Þorfinn Karlsefni without referring to his ancestor Auð the Deep-Minded or her son Þorstein the Red.¹⁵ *Skálholtsbók* contains the more original version of Þorfinn's introduction:

Maðr hét Þorfinnr karlsefni, sonr Þórðar hesthøfða, er bjó norðr í Reyninesi í Skagafirði, er nú er kallað. Karlsefni var ættgóðr maðr ok auðigr at fé. Móðir Þorfinns hét Þorunn. Þorfinnr var í kaupferðum ok þótti góðr fardrengr (p. 218, n. 2).

Laxdæla is also laconic when it introduces Þorkel Eyjólfsson in Chapter lvii:

Í þenna tíma var í fõrum Þorkell Eyjólfsson; hann var frægr maðr ok kynstórr, ok var hann mikill vinr Snorra goða (p. 171).¹⁶

¹³ Jóhannesson, pp. 60–64.

¹⁴ Halldór Hermannsson, *The Problem of Wineland*, *Islandica*, 25 (Ithaca: Cornell University Press, 1936), p. 15.

¹⁵ Þórðarson, p. lxxv.

¹⁶ *Laxdæla saga* has been cited from Einar Ól. Sveinsson's edition in *Íslenzk fornrit*, V (Reykjavik: Hið íslenzka fornritafélag, 1934), and cites are given in the text parenthetically.

Here, too, no attempt is made to show that Þorkel Eyjólfsson is descended from Unn the Deep-Minded and is, therefore, a kinsman of Guðrún's former husband and of Guðrún herself. It cannot be a coincidence that the two authors commit the same oversight. I am more inclined to believe that the author of *Eiríks saga rauða* neglected to introduce Þorfinn Karlsefni more fully precisely because the *Laxdæla* author had not done so for Þorkel Eyjólfsson.

The author of *Eiríks saga rauða* can be fairly described as an antiquarian author: he is interested in traditional tales about the discovery and settlement of the new lands to the west of Iceland. But he is not an antiquarian author in the sense that he is interested in these tales for their own sake; in composing his saga he has shown himself to be concerned with the literary problem of working these tales into a coherent whole. The structure that he chose was eminently suited to his purpose: the story of a woman and her husbands enabled him to unite into one narrative the discoveries of Eirík the Red and his son Leif and the account of Þorfinn Karlsefni's attempt to settle Vínland. The appropriateness of this structure for his saga was doubtless suggested to him by the genealogical note in *Sturlubók*, which showed Guðríð to be the link that would draw the stories about Greenland and Vínland together. But there is much imaginative distance between noticing a structural sketch in a genealogical note and composing a saga based on that structure. Who knows whether *Eiríks saga rauða* would ever have been written had not the *Laxdæla* author pioneered the use of the story of a woman and her husbands as the primary structure of a saga? The fact that *Eiríks saga rauða* turned out to be but a pale shadow of the model adds a piece of perhaps puzzling evidence to the data we have about the history of saga development.

KAREN C. KOSSUTH

The Linguistic Basis of Saga Structure: Toward a Syntax of Narrative*

It has been demonstrated¹ that Icelandic saga literature has a narrative structure based on the alternation of dramatic scenes with reported action. There are also other narrative types, such as genealogies, dreams, character portraits. Each of these episode types can be divided into a tripartite structure defined by previous research in terms of narrative formulas and the use of direct versus indirect discourse,² but there are also other linguistic characteristics which distinguish these sections: tense, word order, anaphora, time expressions and the interplay of agent and aspect. The first three of these distinguish the flow of narrative, and the last two mark the subdivisions of sections.

I. Scene Setting and Aspect

The most striking feature of saga narrative is the alternation of aspect types: scene setting sections and conclusions are predominantly stative, whereas the narrative body is agentive-perfective. Though it is an oversimplification of aspect in general, it is sufficient here to contrast at first two aspectual extremes. Although intermediate aspect types do appear in saga narrative, they are far less common than stative and agentive-perfective, and they do not define a pattern. Stative sentences describe a status quo, usually the location, condition or nature of their subjects. The subject of a stative sentence, even when it is human, neither acts nor undergoes any change. It is a stative or nonagentive subject. Agentive-perfective³ sentences on the other hand, have verbs describing acts or actions which are finished at the time of their descrip-

* An earlier version of this paper entitled "Agentivity in the Saga Style of Heimskringla" was read at the Third International Saga Conference in Oslo, 1976. I am indebted to James Knirk and Frederic Amory, whose helpful criticism led to this version of the paper. Any errors of fact or opinion are of course my own. The original impetus for a paper on agent and aspect came from a UC Berkeley manuscript by Julian and Zelda Boyd, "Action and Motion in Tennyson's Poetry."

¹ Carol Clover, "Scene in Saga Composition", *Arkiv för nordisk filologi* (Vol. 89, 1974); Andreas Heusler, *Die altgermanische Dichtung*, 2nd ed. (Darmstadt, 1957); Th. Andersson, *The Icelandic Family Saga, An Analytic Reading* (Cambridge, Mass., 1967).

² Clover, "Scene in Saga Composition".

³ Not to be confused with the present *perfect* and past *perfect* tenses. The theoretical basis for this discussion is Bernard Comrie's *Aspect* (Cambridge, 1976) and Teun A. van Dijk, "Action, Action Description and Narrative", *New Literary History* (Vol. VI, No. 2, Winter, 1975), pp. 273-294.

tion. Their subjects are agents, instigating the action by their own will.⁴ Changes of place or state, in which the subject undergoes rather than causes the change, and activities, which have agentive subjects but imperfective aspect, are intermediate aspect types of use in discussing narrative style. Consider these sentences:⁵

Stative:

Magnúss Saga ins Góða, Hkr. III, 4.
þar var þá ok Ástríðr dróttning.

Agentive-Perfective:

Magnúss Saga Berfætts, Hkr. III, 232.
Maðr einn . . . barði skrínit.

Change of State:

Haralds Saga Gráfeldar, Hkr. I, 221.
at þar óx nálíga ekki korn.

Change of Place:

Magnússoona Saga, Hkr. III, 265.
En er tréit kom at landi.

Activity:

Hákonar Saga Góða, Hkr. I, 193.
Bæði vinir ok óvinir grétu dauða hans.

Stativity is not the only characteristic of scene-setting sections, but it is the most consistent. Take for example the elaborate stative section at the beginning of Chapter 34 of *Ynglinga saga*:⁶

Braut-Önundr átti¹ son, er Ingjaldr hét². Þá var³ konungr á Fjaðryndalandi Yngvarr. Hann átti⁴ sonu tvá við konu sinni. Hét⁵ annarr Álfr, en annarr Agnarr. Þeir váru⁶ mjök jafnaldrar Ingjalds. Víða um Svíþjóð váru⁷ í þann tíma heraðskonungar. Braut-Önundr réð⁸ fyrir Tíundalandi. Þar eru⁹ Uppsalar. Þar er¹⁰ allra Svía þing. Váru¹¹ þar þá blót mikil. Sóttu¹² þannug margir konungar. Var¹³ þat at miðjum vetri. Ok einn vetr, þá er fjölmennt var¹⁴ komit til Uppsala, var¹⁵ þar Yngvarr konungr ok synir hans. Þeir váru¹⁶ sex vetra gamlir. Álfr, sonr Yngvars konungs, ok Ingjaldr, sonr Önundar konungs, þeir efldu¹⁷ til sveinleiks, ok skyldi hvárr ráða¹⁸ fyrir sínu liði.

I have numbered the verbs and summarize here the semantic content of each, according to their topic:

⁴ The definition is from C. J. Fillmore, "The Case for Case" in Bach & Harms, *Universals in Linguistic Theory* (New York, 1968).

⁵ The Íslenzk Fornrit edition has been used for all the sagas cited in this paper. References are to volumes and page of *Heimskringla*, e.g. Hkr. III, 45 is page forty-five of volume three.

⁶ Because of its choppy episodic structure, *Ynglinga Saga* requires many scene setting sections.

1. Relationship	10. Location
2. Name	11. Location
3. Rank	12. Change of Place
4. Relationship	13. Time
5. Name	14. Result of Action
6. Age	15. Location
7. Location	16. Age
8. Rank	17. Activity
9. Location	18. Activity

Up to the last two clauses, which are the beginning of the narrative body, each of these sentences has a stative, or in the case of the twelfth sentence, a non-agentive verb, except perhaps for the sentence *Braut-Önundr réð fyrir Túndalandi*. Here it is debatable whether this use of *ráða* shows rank, which would be stative, or activity, which is not stative, but imperfective, open-ended action. It is a question of the involvement of the subject; if the subject is being described, the sentence is stative. However, if the subject is actively involved, the sentence is imperfective with an agent subject. The surrounding sentences, showing relationships, location and rank, e.g. *heraðskonungr*, argue for a stative interpretation. This earlier use of *ráða* is quite different from the use in the last clause in this passage, where the aspect is definitely not stative. Like *efla* in the preceding clause, the second *ráða* has an agent subject and describes an activity, in this case the game between the two boys. The two activity sentences are the bridge to the action of the narrative body. Here the typical saga style moves into the realm of events and stative sentences become scarce. The use of stative sentences in scene setting and conclusions is so common, and so intuitively acceptable, it is certainly a universal feature of narrative. What is striking about Old Icelandic narrative is the contrast of the paucity of stative sentences in the narrative body with their overwhelming majority in scene setting and conclusion. Further, the Icelandic narrative is almost always presented in a linear order directly corresponding to the sequence of acts being described in a one-to-one mapping from action to discourse. It is this one-to-one mapping which makes Old Icelandic narrative seem choppy, and the resulting text seems to the reader to be objective even to the point of simplicity. Events are described as if by a witness, almost never with any discussion of motivations or emotional processes. There are some exceptions to this sort of objectivity, which are discussed below.

The narrative episode above from *Ynglinga Saga*, Chapter 34, is only a single chapter long. In *Óláfs Saga Tryggvasonar*, the first narrative section is eight chapters long, with scene setting sections only at the very beginning and in Chapter Six, where a new main character is introduced.⁷ Not until the end of

⁷ Though chapter divisions usually mark the beginning and end of episodes, there are occasionally conclusions and new scene settings within a chapter, such as the one cited above from Chapter six of *Óláfs Saga Tryggvasonar*. It is well known that the manuscripts used large black or red initials to mark sections, and that the chapter divisions usually corresponds to red initials, occasionally also

Chapter Eight does a lengthy conclusion occur. The various episodes in the eight chapters of Astrid's flight and Ólaf's enslavement are delineated by one or two stative sentences each time, and these stative sentences are more often conclusions than scene setting introductions. In either case, they interrupt the flow of the narrative and punctuate the new mini-episode. Conclusions are like scene setting in that they both have stative verbs, which may even define the nature of a character (it is easy to find conclusions that tell what a respected, rich or powerful man the hero was). However, whereas the adverbs of time in scene setting sections tend to specify point in time, conclusions give extent of time.⁸ For example, Chapter Two of Óláfs Saga Tryggvasonar ends with an extent of time statement *á þeim vetri* 'for the winter', and Chapter Three begins immediately with *Eptir um várit* 'then in the spring'. Even without the chapter headings the reader would sense that a new episode is about to start. So also, in the middle of the first chapter, Ólaf is christened, then *þar leyndisk hon um sumarit*, 'she stayed in hiding for the summer.' End of section. *En er nótt myrkði ok dag tók at skemma*, 'then when night grew darker and day began to shorten' ... A new episode. Certainly there are statements of duration of time or point in time throughout the narrative, but when they occur with stative verbs, they interrupt the narrative stream. It is also intuitively satisfying (and thus typical not only of saga style) to close a section with a statement of extent of time (e.g., they lived happily *ever after*), and to locate a new section in time before going on to the action (e.g., *long, long ago* ...). The other concluding sections breaks in Óláfs Saga Tryggvasonar are:

Chapter 1: Þau váru þar um vetrinn.

Chapter 2: Varð þá engi eptirleitan hofð um Ástríði ok son hennar á þeim vetri.

Chapter 3: Þorsteinn hét þar bóndi sá, er þau herbergði ok veitti þeim góðan forbeina um nóttina. Sváfu þau í góðum umbúnaði.

Chapter 4: Dvalðisk Ástríðr þar ... langa hríð í góðum fagnaði.

Chapter 5: No conclusion, but Chapter Six has a scene setting introduction to maintain the action/state alternation.

Chapter 6a: Þá hafði hon verit tvá vetr með Hákonni gamla.

Chapter 6b: Þar var Óláfr lengi ok vel haldinn ... Óláfr var sex vetr á Eistlandi í þessi útleigð.

Chapter 7: en helt hann vel. (This is the vaguest conclusion of the lot, but Chapter Eight begins with a stative sentence: Óláfr Tryggvason var staddr einn dag ... with a point in time adverb. This is a weak punctuation, but perceptible.)

to the black ones, which though also oversize were smaller and less striking than the red ones. It would be interesting to check scene setting breaks against initials to see if they correspond, particularly when there is no chapter break in the edition. See Lars Lönnroth, "Structural Divisions in the Njála Manuscripts", *Arkiv för nordisk filologi* (Vol. 90, 1975) and Clover, "Scene in Saga Composition", p. 60, fn.

⁸ Clover, "Scene in Saga Composition", p. 62, has noted the role of time expressions in marking scenes.

Chapter 8: Óláfr var níu vetra, er hann kom í Garðaríki, en dvalðisk þar með Valdamar konungi aðra níu vetr. Óláfr var allra manna friðastr ok mestr, sterkastr ok um fram alla menn at íþróttum, þá er frá er sagt af Norðmönnum.

With that long conclusion, the first part of the saga ends. It has lasted eight chapters, with distinct subdivisions, but none of sufficient linguistic proportion to support the idea of a new section.

II. Exceptions to the Stative/Agentive Paradigm

Though the aspect in scene setting and concluding sections is usually stative, there are exceptions where the subject is agentive, or where the subject is still non-agentive, but the aspect is not stative. One exception to the tendency to stativity is a micro-episode a sentence or two long presenting an act from the past which adds to present background information. These are frequently, but not always, in a perfect tense, which then leaves no doubt about the backgrounding nature of the passage. For example:

Haralds Saga ins Hárfagra, Hkr. I, 143.

Aðalsteinn hét þá konungr í Englandi, er þá hafði nýtekit við konungdómi. Hann var kallaðr ...

Haralds Saga Sigurðarsonar, Hkr. III, 72.

Þat var eitt hvert sinn (point in time), er (point in time) þeir *hafðu farit* um land ok *skyldu* (conditional, intent to act) taka sér náttból við skóga þökkura ...

A second exception to the stativity of scene setting and conclusion sections is descriptions of ongoing activity or repeated (habitual) actions. Because these are continuous, they are a kind of agentive state, and do not in fact contradict the spirit of scene setting aspect, but often serve as a bridge to the agentive-perfective sentences of the narrative body. For example:

Óláfs Saga Kyrra, Hkr. III, 205–206

Ólafr konungr hafði þá hirðsiðu, at hann lét standa fyrir borði sínu skutilsveina ok *skenkja* sér með borðkerum ok svá öllum tignum mönnum, þeim er at hans borði sátu. Hann hafði ok kertisveina, þá er kertum *heldu* fyrir borði hans, ok jafnmörgum sem tignir menn sátu upp. Þar var ok stallarastóll útar frá trápízu, er stallarar sátu á ok aðrir gæðingar ok horfðu innar í mót háseti. Haraldr konungr ok aðrir konungar fyrir honum váru vanir at *drekka* af dýrahornum ok *bera* öl ór öndugi um eld ok *drekka* minni á þann, er honum sýndisk.

These imperfective sentences are frequently surrounded, as they are above, by stative sentences as part of the scene setting or conclusion. They may also of course appear in the narrative body where they indicate an aspectual matrix for the agentive-perfective sentences surrounding them.

Change of state sentences which do not have agent subjects are the third exception to stativity in scene setting, and they further the backgrounding by developing the scene, rather than merely describing it. For example:

Haralds Saga ins Hárfagra, Hkr. I, 142

Hákon Grjótgarðsson Hlaðjarl hafði alla yfirsókn í Þrændheimi, þá er Haraldr konungr var annars staðar í landi, ok hafði Hákon mestan metnað í Þrændalögum af konungi. Eptir fall Hákonar *tók*¹ Sigurðr, sonr hans, ríki ok *gerðisk*² jarl í Þrændheimi. Hann hafði atsetu á Hlǫðum. Með honum *fæddusk*³ upp synir Haralds konungs, Hálfðan svarti ok Sigrøðr, en áðr váru þeir undir hendi Hákonu, feðr hans. Þeir váru mjök jafnaldrar, synir Haralds ok Sigurðr. Sigurðr jarl *fekk*⁴ Bergljótur, dóttur Þóris jarls þegjanda. Móðir hennar var Álof árbót dóttir Haralds hárfagra. Sigurðr jarl var allra manna vitrastr. En er Haraldr konungr *tók*⁵ at *eldask* ...

I have numbered the non-stative sentences above; here is their aspect: 1. Agentive-perfective, 2. Change of state, 3. Change of state, 4. Agentive-perfective, 5. Change of state.

The most important variant to non-agentive subjects is the Experiencer subject.⁹ This is always the logical subject of its verb, but may be nominative, accusative or dative case. Experiencers constitute an important exception to the normal saga narrative in that they are islands of subjectivity in otherwise quite objective narrative. Their verbs, which are either perceptual verbs such as *see* or *hear*, or the subjective state verbs, which are usually impersonal, are not exactly stative, nor are they agentive, in that they portray mental or psychological states or happenings rather than physical ones. Nor can there be any question of agentivity, since perception is not something one can will. Consider this passage from the Saga of Harald the Fair-haired. It starts with a scene setting section three clauses long, in which the verbs are stative. This is followed by the presentation of the sons' discontent, where they are Experiencers perceiving their father's Agentivity and resenting it. The third section is their reaction, where they are Agents themselves for six rampaging clauses.

Haralds Saga ins Hárfagra, Hkr. I, 130

Scene Setting:

Þá er Haraldr konungr var fertøgr at aldri, þá váru margir synir hans vel á legg komnir þeir váru allir bráðgörvir.

⁹ A semantic-syntactic category used by C. J. Fillmore, "Some Problems for Case Grammar", *Georgetown Monograph Series on Languages and Linguistics* (Vol. 24, 1971), p. 42.

Experiencer Section:

Kom þá svá (happening, non-agentive), at þeir unðu illa við (EXP), er konungur gaf þeim ekki ríki (AGT, strength), en setti jarl (AGT, insult) í hverju fylki, ok þótti þeim jarlar vera smábornari (EXP) en þeir váru.

Reaction Section:

Þá fóru (AGTs because of the accusative case with *með*) til á einu vári Hálfðan háleggur ok Guðrøðr ljómi með mikla sveit manna, ok kómu á óvart (AGTs) Rognvaldi Mærajarli ok tóku (AGTs) hús á honum ok brenndu (AGTs) hann inni við sex tigu manna. Þá tók (AGT) Hálfðan langskip þrjú ok skipaði (AGT) ok siglir (AGT, destination included) síðan vestr um haf, en Guðrøðr settisk (AGT) þar at lönðum, sem áðr hafði haft Rognvaldr jarl.

In the above passage from Haralds Saga the Experiencers served as transitions from the stativity of the scene setting introduction to the action. This is a very common sequence of sentence types, though there is not usually more than one or two Experiencer clauses. In Óláfs Saga Tryggvasonar, for example, there is after the stative conclusion to Chapter Four no stative scene setting for Chapter Five, but an Experiencer sentence starting with *Gunnhildr konungamóðir spyr* ... What she found out was reason for action, which starts in the next sentence and begins the action section of that chapter. Chapter Six, which has a four clause long stative scene setting section, also makes the transition to action narration by means of an Experiencer sentence:

Fýstisk Ástríðr at fara þannug til Sigurðar.

Similarly, Chapter Eight starts with two scene setting stative clauses, then an Experiencer sentence, then action:

Oláfr Tryggvason var staddr einn dag á torgi. Var þar fjölmenni mikit. Þar kenndi hann Klerkón.

Experiencers appear most densely in the recounting of dreams. Take as a first example this dream from Magnúss Saga ins Góða, where Magnús is full of worry and doubt (both Experiencer material) about the coming battle, and through the dream he is moved to action.

Magnúss Saga ins Góða, Hkr. III, 42–43

Þeim var sagt, at herra Vinða var kominn nær þeim. Ok var konungur (EXP) allhugsjúkr. Þótti honum (EXP) illt, ef hann skyldig flýja verða, því at hann hafði þat aldri reynt (EXP). Svaf hann lítit um nóttina ok sǫng (AGT, deleted) bænir sínar.

Eptir um daginn var Mikjálsmessuaptann. En er komit var at degi, þá

sofnaði konungur ok dreymði (EXP), at hann sá (EXP) inn helga Ólaf konung, fōður sinn, ok mælti við hann: “Ertu (EXP) nú mjök hugsjúkr ok óttafullr, er Vinðr fara móti þér með her mikinn? Ekki skaltu (EXP) hræðask heiðingja, þótt þeir sé margir saman. Ek mun fylgja þér í orrustu þessi. Ráðið þér (AGT, plural) þá til bardaga við Vinðr, er þér heyrði (EXP) lúðr minn.” En er konungur vaknaði, þá segir hann draum sinn. Tók þá at lýsa af degi. Þá heyrði allt fólk í lopt upp klukkuhljóð, ok kenndu Magnúss konungs menn, þeir er verit hōfðu í Niðarósi, at svá þótti sem Glōð væri hringt. Þá klukku hafði Óláfr konungur gefit til Clemenskirku í Kaupangi. Þá stóð upp Magnús konungur (AGT) ok kallaði (AGT), at blása skyldi herblástr.

In general, dreams are free of the syntactic constraints of narrative structure, or rather they have their own constraints. They may conform, in that they report an event or a scene, but even then the report is laced with Experiencers. Many dreams are presented like the description of a single image: no one acts, but a picture is described. For this only stative and perceptual verbs are needed (their aspect is also stative, though the subject type is different). Hálfðan's dream of St. Olaf is an example of this type of dream. It differs from the dream above from Magnúss Saga which is a dialogue dream conforming to normal patterns for dialogue in saga narrative.

Halfðanar Saga Svarta, Hkr. I, 90.

Ok birtisk honum draumr þessi: Honum sýndisk sem hann væri allra manna bezt hærðr, ok var hár hans allt í lokkum, sumir síðir til jarðar, sumir í miðjan legg, sumir á kné, sumir í mjōðm eða miðja síðu, sumir eigi lengra en á háls, en sumir ekki meirr en sprotnir upp ór hausi sem knýflar, en á lokkum hans var hvers kyns litr, en einn lokkr sigraði alla með fegrð ok ljósleik ok mikilleik.

Other dreams are rich in change of state verbs, also non-agentive. In these the dreamer is witness to events happening independent of a perceived human instigator. For example, Queen Ragnhild's dream, which describes a process, the thorn turning into a tree, then describes the tree itself, in a combination of the action types described for the dream above.

Hálfðanar Saga Svarta, Hkr. I, 90.

Ragnhildi dróttningu dreymði drauma stóra, en hon var spōk at viti. Sá var einn draumr, er hana dreymði, at hon þóttisk vera stōdd í grasgarði sínum ok taka þorn einn ór serk sér. En er hon helt á honum, þá óx hann svá, at þat varð teinn mikill, svá at annarr endir tók í jōrd ok varð brátt rótfastr, en annarr endir tók hátt í lopt upp. Ok því næst sýndisk henni tréit svá mikit, at hon fekk varla sét yfir upp. Þat var ok furðu digrt. Inn nezti hlutr tréssins var rauðr sem blóð, en leggrinn upp fagrgroenn,

en limarnar hvítar sem snjár. Þá váru kvistir á trénu margir ok stórir, sumir ofar, en sumir neðar. Limar tréssins váru svá miklar, at henni þóttu dreifask um allan Nóreg ok enn miklu víðara.

III. Structural Elements within the Narrative

Word order also plays a part in saga structure, though more in defining internal structure of sections than in marking the sections themselves. Old Icelandic was at a stage where the verb could be either first or second in a clause.¹⁰ If the verb was not first, then the first element was either the subject or some phrase, usually adverbial, from the predicate. This word order was observed quite strictly,¹¹ and the choice of verb-first or verb-second order in main clauses was furthermore not completely free: verb-second order was the normal one. It was more common than verb first; it could start a paragraph, and it could introduce a new topic. Verb-first order was an anaphoric order.¹² It signaled ongoing narrative, no change in participants or tendency. VS order also occurs after *ok*, but though both are translated 'and' *en* implies a contrast or new information.

The comparative frequency of different word orders is interesting for distinguishing the section types, though it is not definitive enough alone to define a type. The main function of word order is to mark new versus old information, and through left displacement of certain elements to indicate emphasis. The pattern is: First sentence: topic introduced, verb-second order. Second sentence: like the first or topic pronominalized, verb-second order. Third sentence: both pronominalization and verb-first order show that the topic is established. Let us look closely at a text to see how this works:

Hálfðanar Saga Svarta, Hkr. I, 86.

¹Litlu síðar andaðisk Haraldr gullskæggr. ²Þann sama vetr andaðisk Ragnhildr, dóttir hans. ³En eptir um várit varð sótt dauðr Haraldr konungur ungi í Sogni. ⁴Þá var hann tíu vetra gamall. ⁵Þegar er Hálfðan svartu spurði andlát hans, ⁶þá byrjar hann ferð sína með miklu liði ok ferr norðr til Sogns. ⁷Þar var vel við honum tekit. ⁸Talði hann þar til ríkis ok arfs eptir son sinn, ⁹ok var þar engi víðrstaða. ¹⁰Lagði hann undir

¹⁰ The fact that VS-SV word order is intermediate between verb-last word order and verb-second word order has been demonstrated by T. Givon, "On the VS word order in Israeli Hebrew" in P. Cole, ed., *Papers in Hebrew Syntax* (Amsterdam, 1976). Andreas Heusler, *Altisländisches Elementarbuch* (Heidelberg, 1932 (1913)) is still the standard treatment of word order in Old Icelandic. See also Gerd Enno Rieger, "Die Spitzenstellung des finiten Verbs als Stilmittel des isländischen Sagaerzählers", *Arkiv för nordisk filologi* (Vol. 83, 1968).

¹¹ Except in relative clauses, where the relative particle functions as a conjunction as far as the word order is concerned and the order is frequently S, non-finite verb, finite verb X rather than the expected S, finite verb, non-finite verb X. See Karen Kossuth, "Typological Contributions to Old Icelandic Word Order, under particular consideration of the position of the verb", *Acta Philologica Scandinavica* (1978), pp. 37-52.

¹² For a discussion of anaphora, see Karen Kossuth, "Definite Default in Old Icelandic", forthcoming in Werner Winter, ed., *Festschrift for Madison S. Beeler* (The Hague, 1977).

sik þat ríki. ¹¹Þá kom til hans Atli jarl inn mjóvi af Gaulum. ¹²Hann var vinr Hálfðanar konungs. ¹³Setti konungr hann yfir Syngafylki at dæma þar landslög ok heimta skatta til handa konungi. ¹⁴Fór þá konungr til Upplanda í ríki sitt.

	Word Order	Topic/subject
Sentence 1.	ADV, V, S.	name mentioned
2.	ADV, V, S.	name mentioned
3.	ADV, V, S.	name mentioned
4.	ADV, V, S.	pronoun
5.	S, V.	sub-clause, new topic, name mentioned.
6.	ADV, V, S.	pronoun
7.	V first, impersonal,	topic = pronoun, dative.
8.	V, S.	pronoun
9.	V, S.	existential
10.	V, S.	pronoun
11.	ADV, V, S.	new topic, name.
12.	S, V.	pronoun, referring to the new topic.
13.	V, S.	noun, old topic reestablished.
14.	V, S.	noun, old topic.

When a topic is first introduced, it is a fully specified¹³ noun and the clause order is subject before verb. In further clauses with the same subject both a pronoun and verb first order may be used. Then when a second topic appears, it will also be a fully specified noun and its clause will have subject before verb. The second and third references to this topic will usually be pronominalized, but in deference to the first topic, the word order will not be verb first. At this point, the topic in focus can either revert to the original one with a VS order, or to the second one, also with a VS order or unambiguously, with an SV order. In the passage leading up to the one quoted above, the first topic is Halfdan, but before he is established, the two Haralds are introduced. To avert confusion between the two namesakes, there is no ongoing order. Then everybody but Halfdan dies, literally clearing the scene for unambiguous anaphora in the quoted section, whereupon there is a string of verb first sentences referring to Halfdan. Earl Atli breaks the anaphoric chain for two clauses. In the second of these, his reference is pronominalized, but the word order is subject, verb. The third sentence has verb first order and refers back to Halfdan, the established topic. This is for Old Icelandic the normal syntactic progression from new to given information. In case more new information intrudes, or other opportunities for confusion arise, then the syntax compensates in two ways: first, normal SV or ADV-S-V order is maintained. Secondly, if needed, the noun receives a definite suffix or even a demonstrative adjective, or if it is a name, the name is not

¹³ I.e. rather than a pronoun, and including adjectives and quantifiers from its first mention.

pronominalized but is mentioned. Notice that the priority is first one of word order, and only then, if needed, definitivization.

Old Icelandic definite articles are mainly anaphoric. As such they refer to something which the writer assumes the reader can identify, usually something mentioned previously.¹⁴ The number of definite articles, even more than the number of pronouns, which tend to have a shorter range of reference, is therefore a good index to the amount of discourse presupposition a text has. The more definite articles, the more the writer assumes is known to his reader. It is quite predictable then that scene setting sections should have a smaller proportion of definite articles than a narrative body or a conclusion. How strikingly true this is will be apparent below in the discussion of the Prologue to *Heimskringla*.

Old Norse tense switching is an Indo-European tendency discussed by Kiparsky.¹⁵ Old Icelandic is no longer entirely as inconsistent as Kiparsky expects, but it does follow the Indo-European pattern often enough to encourage the belief that Kiparsky's explanation is the proper one. Snorri's works however are an exception to Kiparsky's analysis. Snorri does not only use articles, pronouns, and verb-first word order to indicate continuity of topic; he also uses tense. There is a nice example at the beginning of Chapter 27 of *Óláfs Saga Tryggvasonar*, in which Snorri uses the present tense to introduce the section, switches to the past for a narrative section, then switches back and forth.

Óláfs Saga Tryggvasonar, Hkr. I, 259.

¹Ótta keisari snýr þá her sínum til Slés. ²Dregr hann þar at sér skipaher, ³flytr þar liðit yfir fjörðinn á Jótland. ⁴En er þat spyr Haraldr Danakonungr, ⁵þá ferr hann í móti með sinn her. ⁶Ok verðr þar orrosta mikil, ⁷ok at lykðum fær keisari sigr, ⁸en Danakonungr flýði undan til Limafjarðar ⁹ok fór út í Mårsey. ¹⁰Fóru þá menn milli þeira konungs, ¹¹ok var komit griðum á ok stefnlagi. ¹²Fundusk þeir Ótta keisari ok Danakonungr í Mårsey. ¹³En þá boðaði Poppó, byskup heilagr, trú fyrir Haraldi konungi, ¹⁴ok hann bar glóanda járn í hendi sér ¹⁵ok sýndi Haraldi konungi hönd sína óbrunna. ¹⁶Síðan lét Haraldr konungr skírask með allan Danaher. ¹⁷Haraldr konungr hafði áðr orð send Hákonu jarli, ¹⁸þá er konungr sat í Mårsey, ¹⁹at jarl skyldi koma til liðveizlu við hann. ²⁰Var jarl þá kominn til eyjarinnar, ²¹er konungr hafði skírask látit. ²²Sendir þá konungr orð, ²³at jarl skyldi koma til fundar við hann. ²⁴En er þeir hittask, ²⁵þá nauðgar konungr jarli til at láta skírask. ²⁶Var þá Hákon

¹⁴ Non-anaphoric uses include reference to a unique item, e.g. *Kringla heimsins* 'circle of the world', and to definites preceding relative clauses.

¹⁵ Paul Kiparsky, "Tense and Mood in Indo-European Syntax", *Foundations of Language* (Vol. 4). Gísla Saga Súrssonar offers a classic example of Kiparskian tense switching in running text. Cf. also William Labov and Joshua Waletzky, "Narrative Analysis: Oral Versions of Personal Experience", in *Essays on the Verbal and Visual Arts: Proceedings of the 1966 Annual Spring Meeting of the American Ethnological Society* (Seattle, Wa., 1967), pp. 12-44.

jarl skírðr ok þeir menn allir, ²⁷er þar fylgðu honum. ²⁸Fekk þá konungr í hendr honum presta ok aðra lærða menn ²⁹ok segir, ³⁰at jarl skal láta skíra allt lið í Nóregi. ³¹Skilðusk þeir þá. ³²Ferr Hákon jarl út til hafs ³³ok bíðr þar byrjar. ³⁴En er veðr þar kómr . . .

Sentence Number	Subject	Sentence Part	Verb Placement	Verb Tense
1	Otto	N	2nd	PRES
2	Otto	PRO	1st	PRES
3	Otto	–	gapped	PRES
4	Harald	N	2nd	PRES
5	Harald	PRO	2nd	PRES
6	orrosta	N	ok 1st	PRES
7	keisari	N	2nd	PRES
8	en Danakonungr	N	2nd	PAST
9	en Danakonungr	–	gapped	PAST
10	menn	N	1st	PAST
11	(impersonal)	–	1st	past perf.
12	þeir Otto ok Danakonungr	N	1st	PAST
13	Poppó	N	2nd	PAST
14	ok Poppó	N	2nd	PAST
15	Poppó	–	gapped	PAST
16	Harald	N	2nd	PAST
17	Harald	–	2nd	PAST
18	Haraldr konungr	N	2nd	PAST
19	jarl	N	2nd	(ind. disc.)
20	jarl	N	1st	PAST
21	konungr	N	2nd	PAST
22	konungr	N	1st	PRES
23	jarl	N	2nd	(ind. disc.)
24	þeir (jarl + konungr)	PRO	2nd	PRES
25	konungr	N	2nd	PRES
26	jarl	N	1st	PAST
27	menn	REL PRO	2nd	PAST
28	konungr	N	1st	PAST
29	konungr	–	gapped	PRES
30	jarl	N	2nd	PRES
31	þeir (jarl + konungr)	PRO	1st	PAST
32	Hákon	N	1st	PRES
33	Hákon	–	gapped	PRES
34	veðr	N	2nd	PRES

Here the first sequence, seven clauses, is all in the present tense. The tense shifts to the past when the Danish king flees, and continues past until the

twenty-second clause, whose verb is *senda orð*, a communication verb. The quote is subjunctive, so less marked for tense reality than the indicative mood, thus losing clear contact with the matrix tense of the narrative. The present tense is maintained for two clauses before shifting back to the narrative past tense normal for Snorri. This is interrupted again by a quote subjunctive with another communication verb, and from here on the tense shifts frequently. Thus Snorri used the present tense to get started, moved to his normal narrative tense, the past, and where he wished for emphasis, as in introducing a quote, he resumed the present tense. The final third of the text represents a Kiparsky tense pattern, in contrast to the first parts. The considerable extent to which Kiparskian tense shifts continued to be acceptable in Icelandic narrative accounts for the manuscript variants so common in matters of tense. That fact does not invalidate my observations on the function of tense in Old Icelandic narrative structure, but it does make it unclear exactly to which writer I can ascribe this element of style. Clearly, some subsequent scribes may have felt free to use Kiparskian tense shifts or conversely, they may have given Snorri's tenses a discourse function they did not originally have. Regardless of who is responsible for the patterning of tense in *Heimskringla*, it is there, and it helps delineate the narrative structure.

IV. The Prologue to Heimskringla

Word order, anaphora and tense not only mark the flow of the narrative, they also vary in the various parts of the saga. Thus in scene setting sections, where the characters are being introduced, there is less discourse presupposition. This means that there is less verb-first word order, more past tense, more demonstrative pronouns rather than definite articles, which would appear if the referents were established. The scene setting section par excellence, the prologue to *Heimskringla*, shows these characteristics to an extreme. At just over four pages in the Íslenzk Fornrit edition, it is probably the most lengthy and complex scene setting in saga literature. Its syntax embodies the points made above about scene setting. There are 109 clauses, including verbs with gapped subjects, but only four sentences with the verb first, including one impersonal and one imperative, which might be counted as special and thus not normal VS order, bring that total to only two. At fifty-six, the SV orders have an overwhelming majority, and there are twenty-seven TVX sentences. There are twelve gapped subjects and four ok + VS ongoing orders, which are also small numbers. Thus, new information word order (TVX) or neutral word order (SV) appears in eighty-three sentences, whereas only eighteen show ongoing or anaphoric orders (VS, ok + VS or gapped). The remaining sentences are relative clauses with REL + T + V order, where T is part of the predicate.

Except for the articles in proper names, e.g. *Ari inn fróði*, there are no(!) definite articles in this passage, but nine demonstrative pronouns, all but one in prepositional phrases and five of them introducing relative clauses, which is

not an anaphoric function. Furthermore, there are only seventeen third person and five first person pronominal subjects – twenty-two out of 109 possible subjects – plus ten possessives and three oblique cases, also a very small number. The picture is a bit less extreme if one includes the twelve sentences with gapped subjects and the thirteen relative clauses which are in fact as anaphoric as gapped sentences. Still, there is clearly much less anaphora, much less reference to a given store of information here than in the action sections of Snorri's work.

In case the impression has been created here that the Prologue is an amorphous conglomerate of one or two sentence units, it should be stated that this is not entirely so, though it is true of the earlier part of the prologue. The proof of this is in Snorri's use of tense and aspect. That he never really leaves the scene setting tone is plain from the fact that there are not more than four agentive-perfective sentences in a row, and except for the one occurrence of four, there are not more than two in a row. Those four mark a micro-section, the one about the innovation of mound-burials. It starts with a passive (stative) scene setting clause, moves on to the modal, *skyldi*, with two perfective verbs, then a past perfect (i.e. backgrounding tense) passive and the four agentive-perfective clauses. The section closes with an inchoative '*höfsk þar haugsöld*' 'there began the mound era' and a stative with an extent of time adverb *en lengi síðan helzk brunagld með Svíum* 'but the pyre era lasted much longer among the Swedes.' As can be seen from the verbal aspect and time adverbs, this micro-section has a stative introduction and conclusion, as do larger sections in saga narrative.

Two peculiarities distinguish Snorri's use of tense here, almost an aspect system in the first part, and his usual narrative past in the second half. The tenses alternate between present and past with apparent freedom down to the "burial customs micro-episode". I say apparent freedom because even here there are perfect tenses, and these are only used to portray a time preceding the time talked about, which implies that there is a certain time being talked about. The first present perfects appear after the first sentence, a past tense. After this the tendency is for activity and Experiencer sentences to be perfect, the earlier stative sentences present, late ones past, and agentive-perfective sentences consistently past. This almost looks like Snorri is conveying states by present tenses, imperfective non-states by perfect tense and perfectives by past tenses, in other words, an aspect system. This would explain why the majority of the passives are in the present tense, even when surrounded by past tenses: Passives are statives, therefore present. However, from the "burial mound micro-episode" to the end, Snorri turns to a past tense matrix, which is his narrative norm. He still makes two exceptions to it, though: except for a couple of present tense Experiencers (which are related to statives aspectually) all the present tenses in the last parts are statives. Many of these statements, and many of those earlier in the prologue too, are of lasting validity – names of places, references to what is written in books or poems. These are traditionally present tense, not only with Snorri. Finally, a few present tenses are a result of

Snorri's editorializing in which he refers to his sources or his opinion of them, and it is appropriate for him to choose present tense for his own time.

Compare the figures above for the Prologue with these for *Hálfðanar Saga Svarta* (chapters three–five plus ten sentences from chapter eight. Chapters six and seven are dreams, so would skew the figures) for action sections, 110 sentences. For scene setting I have taken the introductions to Chapters one, three, four, five, eight and nine, to make fifty-one sentences. For the sake of comparison, I will double the scene setting figures, though that will necessarily distort their integrity somewhat. The content of *Hálfðanar Saga* is more personally anaphoric, and for comparison I include the descriptions of Sigurd's campaigns for Chapters two, four, and seven of *Magnússona Saga*.

	Prologue	Hálfðan Scene Setting	Hálfðan Action	Magnússona Action
Subject Pronouns	22	$17 \times 2 = 34$	30	7
Non-Subject Pronouns	13	$9 \times 2 = 18$	20	11
Gapped Subjects	12	$1 \times 2 = 2$	26	34
VS Word Order	2	$3 \times 2 = 6$	9	1
Definite Articles	0	$1 \times 2 = 2$	15	36
Demonstratives	9	$2 \times 2 = 4$	6	11

The pronounced differences on this chart between the Prologue and *Hálfðanar Saga Svarta* are in the subject pronouns, gapped subjects, definite articles and VS word order, all of which are anaphoric processes. On the other hand there are almost as many demonstratives in *Hálfðanar Saga Svarta*, but all introduce relative clauses, whereas in the Prologue only six introduce relative clauses (there are thirteen relative clauses in the Prologue, and six in the section from *Hálfðanar Saga Svarta*.) Within *Hálfðanar Saga Svarta*, it is also interesting to compare scene setting with action sections. Here the substantial differences show up in definite articles and in gapped subjects (both signs of discourse anaphora and both are greater in the action) to a lesser extent in the VS word order. The pronoun subjects are almost the same, perhaps because the limited cast of characters and tendency to describe one before moving on to another encourage pronominalization. Extensive pronominalization is normally a characteristic of scene setting sections. The campaigns in *Magnússona Saga* are similarly anaphoric as far as gapped subjects go. The small number of pronouns is a reflection of the less personal subject matter, and is balanced by the great number of definite articles.

I have demonstrated in this paper that Snorri's Old Icelandic narrative prose can be characterized in terms of aspect, tense, word order, and frequency of anaphoric articles and pronouns, and that uses of these linguistic devices are different in different saga section types. Most of the results in this paper apply

also to other sagas, but in varying degree. It is well known¹⁶ that not all saga writers have the same details of style. Snorri's style is distinguished by more relative clauses, more consistent tense usage, fewer impersonal sentences and more passives than many other saga writers. Snorri also uses more clearly defined scene setting sections and conclusions. The tenses in Snorri are uncharacteristically consistent; a good saga for comparison is *Gísla Saga Súrsso-nar*, which has frequent, almost rhythmical, tense turnovers. Using this as a basis, it would be a reasonable next step toward a grammar of composition to look at the syntax of other saga writers. It is to be hoped that this investigation of word order, tense, anaphora and aspect in *Heimskringla* has laid a ground-work on which to base further investigation.

¹⁶ See Clover, "Scene in Saga Composition", p. 65, and Andersson, *The Icelandic Saga*, p. 244 for more on variation in the episodic structural types of various sagas.

Poetiska Eddans förhistoria och skrivskicket i Codex regius

I

Poetiska Eddans¹ förhistoria är ett av eddaforskningens klassiska problem, om vars lösning det har rått och fortfarande råder betydande osäkerhet.

Vid ett försök att tränga närmare in i detta finner jag det motiverat att först fästa uppmärksamheten på PE:s *allmänna struktur*; denna kan tänkas belysa samlingens tillblivelse. Detta är så mycket mera angeläget, som eddautgåvor och viss översiktlig litteratur i ämnet lätt kan bibringa en ofullständig eller falsk föreställning om PE:s uppbyggnad.

Traditionellt definieras PE som en *diktsamling* och uppdelas i utgåvorna i 29 dikter, 11 mytologiska och 18 heroiska (jämte två korta prosastycken). I själva verket kan den dock inte utan reservationer definieras och indelas så. Textmassan, som fyller de 90 (ursprungligen sannolikt 106) sidorna i handskriften, är visserligen till allra största delen versifierad men består även (till ca 13%) av prosaframställning, och den konventionella uppdelningen av texten i 29 poetiska enheter, dikter, jämte två prosastycken är vid närmare granskning ohållbar.

Helgakviða Hjörvarðssonar (Hv) och Helgakviða Hundingsbana II (HH^{II}) är förvisso två litterära enheter men inte två enhetliga kväden. De gängse rubrikerna med genreangivande "kviða" finns icke heller i Regius utan härrör från senare avskrivare; handskriftens rubriker är vid nuv. Hv "Frá Hjörvarði ok Sigrlinn" och vid nuv. HH^{II} "Frá völsungum". Hv och HH^{II} består av en om också smal episk prosaram, vari dialogiska strofer eller strofgrupper anträffas, dvs den från fornaldarsagor väl kända framställningstekniken. Även innehållsligt (bl.a. genom folksagedrag) har de anknytning till nämnda sagor. Detta innebär, att de genremässigt närmast bör betecknas som fornaldarsagor². Eftersom de sammanhålls under fiktionen, att Helge Hjörvarðsson återföts i Helge Hundingsbane, kan de med Wessén (1947) betraktas som en enhet, en "Helgesaga"³.

¹ Med Poetiska Eddan (i forts. = PE) avses här uteslutande (den defekta) eddasamlingen i Codex regius, Gml kgl. saml. nr 2365 4:o i Kongel. bibl. i Köpenhamn – år 1971 återbördad till Island. Poetiska Eddan således = Regius-samlingen.

² En uppfattning som delas av en rad forskare, t.ex. E. Wessén 1947 s. 4, 21 ff; A. Holtsmark, art. Helgedikter i KLN 6 (1961) sp. 315 f och L. Holm-Olsen 1974 s. 291.

³ Helgakviða Hundingsbana I (HH) däremot, som i Regius omnämns som "kvæði frá Helga Hundingsbana", "Völsungakviða" och "Helgakviða", är en helt självständig episk-dramatisk dikt, som innehållsligt ansluter sig till "Helgesagan". Tillsammans benämns HH, Hv och HH^{II} i fortsättningen Helge-avsnittet/-partiet.

Reginsmål (Rm) och Fáfnismál (Fm) i våra eddautgåvor är lika litet självständiga dikter som Hv och HH^{II}, men i motsats till dessa är de inte ens två litterära enheter utan bildar både formellt och innehållsligt en märklig helhet. Till en berättande prosastomme ansluter sig strofer i två skilda versmått, ljóðaháttur och fornyrdislag, väsentligen med olika teman (förvärvande av guldsätten resp utkrävande av fadershämnd) men väl sammanfogade med varandra. Däremot är utgåvornas utskiljande av dikterna Grípiþspá (Grp) och Sigdrífumál (Sd), åtminstone från strof 5, motiverat, fastän Regius inte namnger dem och Fm utan någon som helst markering övergår i Sd.

I själva verket bildar samtliga fyra här nämnda Sigurdsdikter jämte det föregående prosastycket Frá dauða Sinfjötla (Sf), Regius s. 52:19–64:34, ett väl sammanhängande komplex med en berättande prosastomme av respektabel bredd (nära 1/3 av texten), vari är infogad vers i direkt anföring (dialogisk eller monologisk), fördelad på enstaka strofer, strofgrupper eller t.o.m. hela dikter: Grp och Sd⁴. Detta parti torde rent deskriptivt kunna bedömas som förra delen av en starkt versifierad fornsaga om Sigurd Fafnersbane – eller åtminstone av en framställning, som starkt närmar sig en saga⁵. Lakunpartiet efter Sd får antas ha innehållit senare delen därav⁶. Avsnittet Sf-Sd i Regius benämns i fortsättningen Sigurdskomplexet, "Sigurdssagan". Här liksom i Hv-HH^{II} ligger enheten i sagan; lägg märke till rubrikerna med det återkommande "frá".

Utgåvornas övriga 23 dikter framstår emellertid som fullt oberoende poetiska enheter. På enstaka undantag när är de i hs försedda med rubriker, oftast genreangivande (-kviða, -mál m.fl.). De presenteras antingen helt i bunden form eller med åtföljande prosa i mer eller mindre sparsam omfattning (före och/el. efter själva dikten, någon gång inuti denna). Denna prosa har dock en annan funktion än den i "sagapartierna". I den mytologiska huvuddelen (= MD) är den väsentligen situationsangivande, t.ex. i Grímnismál (Grm); Hymiskviða (Hym) och Lokasenna (Ls) förbinds dock kronologiskt. I den heroiska huvuddelen (= HD) utanför "sagapartierna" tjänar den främst till att nödtorftigt (kronologiskt) förbinda dikterna med varandra, t.ex. mellan Guðrúnarkviða I (G^I) och Sigurðarkviða in skamma (Sg). Stundom kan den emellertid vara reflekterande, som i prosastycket Frá dauða Sigurðar efter fragmentdikten Br, eller orienterande: Dráp Niflunga (Dr) som redovisar huvudinnehållet i en följande diktgrupp: Atlekväderna Guðrúnarkviða II–III (G^{II–III}), Oddrúnargrátr (Od), Atlakviða (AkV) och Atlamál (Am).

PE sådan den nu föreligger kan således indelas i 23 fullt självständiga dikter,

⁴ Rubrikerna i detta komplex är "Frá dauða Sinfjötla" vid dess början, "Frá Sigurði" [?] vid början av nuv. Rm och "Frá dauða Fáfnis" framför nuv. Fm str. 1. De nu gängse diktnamnen Reginsmál osv återfinns således inte i Regius utan är samtliga sekundära.

⁵ Så H. Kuhn, "Das Eddastück von Sigurds Jugend" (Miscellanea Academica Berolinensia, 1950) och L. Holm-Olsen 1974 s. 293, 295, närmast betr. Rm-Fm-Sd. Jfr B. Sijmons 1906 s. cxlix.

⁶ Hur stor del av lakutexten som tillhört denna saga, låter sig inte bestämma. Så mycket är dock säkert, som att den fragmentariska dikten Brot af Sigurðarkviðu, även kallad Sigurðarkviða in forna (i forts. = Br), som påbörjats å det förlorade lägget, inte ursprungligen har ingått i sagan. Br har nämligen en episk-dramatisk struktur, inte en dialogisk/monologisk som vers i fornaldarsagor. Dess förhållande till "Sigurdssagan" kan jämföras med Helgekvädets (HH:s) till "Helgesagan".

11 mytologiska och 12 heroiska, samt tre starkt versifierade fornaldarsagor, två kortare om Helge Hjörvarðsson resp Helge Hundingsbane (vilka dock kan sammanföras) och en större men p.g.a lakunen oavslutad om Sigurd Fafnersbane. Emellertid bildar hela den heroiska huvuddelen av PE en om också löslig enhet, en volsungacykel eller ansats till en släktsaga på vers (framställningen inriktad på en enda forngermansk ätt), medan den mytologiska har karaktär av ren diktsamling.

II

Poetiska Eddans förhistoria är ett ganska livligt debatterat problem inom den fornisländska litteraturhistorien⁷, som man naturligt nog sökt lösa på väsentligen litteraturvetenskaplig väg. Denna forskning – med särskild hänsyn till nuläget – torde kunna sammanfattas som följer:

Vissa äldre forskare har ansett, att PE förelegat i nuvarande skick redan i slutet av 1100-talet (eller ca 1200) och nyttjats av Snorre vid utarbetandet av hans poetik (den s.k. Snorre–Eddan ca 1225), där eddadiktningen introducerades i den bevarade norröna litteraturen. Finnur Jónsson, den främste representanten för denna åsikt, menar (senast i *De gamle Eddadigte*, 1932, s. viii ff,) att det litterära klimatet under isländskt 1100-tal med ett starkt historiskt-antikvariskt intresse var gynnsamt för upptecknande och samlande av gammal inhemsk folkpoesi – PE-redaktören skulle också ha varit en forntidsintresserad lärd.

Denna teori har i dag knappast några anhängare. Nästan alla forskare är väl numera ense om att PE är ett faktum först ett halvsekel senare, ca 1240/50 – alltså en tid efter Snorre–Eddan, som antas ha haft ett något annorlunda utseende, om PE redan vid dess författande förelegat.

Några forskare från senare tid, bl.a. Jan de Vries (senast i *Altnord. Literaturgeschichte* (2. Aufl.) I, 1964, s. 160 ff) och Bjarni Guðnason (*Um Skjöldungasögu*, 1963, s. 257 f) menar därvid – väl ytterst i anslutning till den holländske eddaforskaren Barend Sijmons –, att PE:s tillblivelseprocess varit långvarig och komplicerad. Eller för att citera Sijmons (1906 s. clii): "Die lieder-sammlung [=PE] darf somit als abschluss einer tätigkeit betrachtet werden, die an verschiedenen orten und in verschiedener weise seit längerer zeit auf Island geübt wurde". Enligt denna syn har Regiusdikterna enstaka eller gruppvis upptecknats efter muntlig tradition flerstädes på Island och sedan sammanförts i innehållsligt homogena smärre samlingar, som slutligen ev. tillsammans med enstaka dikter förenats och redigerats i PE⁸. Denna skulle enligt Sijmons ha närmast återgått på tre mindre samlingar: 1) en med

⁷ D. A. Seips teori, att eddadikterna upptecknats och samlats i Norge, är väl numera efter ingående kritik från flera håll övergiven. Se exv. E. Ó. Sveinsson, *Íslenzkir bókmenntir í fornöld* I, 1962, s. 188 ff.

⁸ Teorien att PE uppbyggts successivt, etappvis via smärre samlingar – här benämnd "etapp-teorien" – har tidigast framförts av tysken K. Müllenhoff 1883 (*Deutsche Altertumskunde* V, s. 158, 235).

Odensdikterna Vsp, Vm och Grm (ev. tillkommen redan på 1100-talet), 2) en Sigurdssaga i såväl bunden som obunden form (Sf-Hlr i Regius), 3) en med Helgepartiet. Senare hjältedikter i Regius, G^{II} osv, skulle samlaren ha lärt känna en och en.

Under de senaste decennierna har emellertid den åsikten vuxit sig allt starkare, att Snorre genom sin poetik varit en nödvändig förutsättning för uppteckning och samlande av eddadikt. Först genom Snorre–Eddan skulle det ha väckts ett sådant intresse för den gamla eddiska folkpoesien på Island, att det lett till ett skriftligt fixerande. PE:s tillkomst vore då att söka inom en tämligen begränsad tidrymd, ca 1225–1240/50. Denna uppfattning, som främst representeras av A. Heusler (1923 och i sht 1937 s. 30 ff) och E. Wessén (1947), är omfattad av flertalet moderna forskare inom norrön litteraturhistoria, t.ex. Jón Helgason (1953 s. 30), L. Holm-Olsen (1974 s. 258) och D. Strömbäck (*The Conversion of Iceland*, 1975, s. 7).

Bland de forskare, som räknar med en Snorreinspirerad PE, råder emellertid oenighet om *på vilket sätt* samlingen tillkommit.

A. Heusler anslöt sig till den av Müllenhoff lanserade och av Sijmons accepterade "etappteorien", vilken han litteraturvetenskapligt underbyggt grundligare och omsorgsfullare än någon annan. Han kommer (1937 s. 25 ff) till resultatet, att PE med all sannolikhet till drygt hälften är baserad på fyra smärre samlingar, bestående av 1) Odensdikterna Vsp, Vm och Grm (enl. Heusler den första skriftfästningen av eddadikt över huvud och med Snorre som tillskyndare⁹), 2) Háv (som ju är en sammanstövning av ett antal dikter och diktfragment), 3) Helgedikterna Hv och HH^{II}, 4) Sigurdskomplexet Sf-Grp-Rm-Fm-Sd, vari Grp förutsättes senare inskjuten. Dessa samlingars självständiga existens motiveras ingående. Beträffande de två sista framhålls bl.a. den från övriga Regius avvikande strukturen (prosimum) och framställningstekniken (strikt kronologisk följd m.m.), varvid överensstämmelsen med fornaldarsagan dock inte noteras. Dessa fyra källskrifter skulle av den slutlige redaktören ha sammanförts och kompletterats med ett antal dikter, som hämtats från annat/andra håll, om en och en eller gruppvis lämnas därhän.

En helt avvikande teori om PE:s förhistoria framställdes och utvecklades närmare av E. Wessén 1947. Enligt denne beror PE på ett *engångsinitiativ*, direkt utgående från eller indirekt inspirerat av Snorre. Närmare bestämt ser Wessén PE som slutresultat av ett företag, som påbörjats av Snorre. Sedan denne först av alla börjat uppteckna eddadikt, gudadikterna Vsp, Vm och Grm (jfr Heusler), och genom sin poetik väckt intresse för den folkliga eddiska poesien om hedniska gudar och forntida hjältar, har det legat nära till hands att åstadkomma "fullständiga samlingar av guda- och hjältekväden" (s. 10). Ett praktiskt initiativ i detta syfte har så tagits av Snorre själv (som enligt Wessén under alla omständigheter redigerat Háv i dess nuvarande skick) eller någon annan intresserad. "Litterärt bildade män, män av Snorres typ" har engagerats

⁹ Senare forskning (Jón Helgason i *Eddadigte 1*, 1951, s. viii) har på textkritisk väg gjort klart, att Snorres Vsp-version i Gylfaginning inte kan ligga till grund för Vsp-versionen i Regius.

och utfrågat traditionsbärare ute i bygderna för att sedan leverera sina konceptartade uppteckningar till ett kulturellt centrum av något slag. Jfr tillvägagångssättet vid överförande av medeltida folkvisor till skriftlig form i Sverige och Norge under nyare tid.

Den samling som då kom till stånd skulle ursprungligen ha bestått av lösa blad med en dikt på varje, varvid ordningsföljden mellan dikterna (även mellan hjältedikterna) vore rent slumpartad som i eddadiktssamlingen i AM 748 4:o I (hs A), som enligt en äldre allmän uppfattning återgår på ett PE-original. Helgedikterna Hv och HH II har emellertid enligt Wessén följts åt vid den skriftliga traderingen; de bedöms i Regius bilda en enhet, en Helge-saga, som existerat redan i muntlig tradition.

Senare, ca 1240/1250, bearbetades denna oordnade samling av en litterärt kunnig och reflekterande person (dock ej Snorre, död 1241), som placerade dikterna i systematisk (om möjligt kronologisk) följd. Därvid skulle han självständigt ha utformat en stor del av Regius' prosa: åtskilliga av de sammanbindande och förtydligande prosastyckena, exv. slutprosan i Br (Frá dauða Sigurðar), G¹:s prosastycken och Dr, men också prosabakgrunden i komplexet Rm-Fm-Sd (s. 29). Men då PE-redaktören skulle satt sin personliga prägel även på primärsamlingens prosa (han har ansett sig kunna förfara friare med den än med versen, hans huvudintresse), hävdar Wessén, att han ensam kan sägas ha "författat prosan i R[egius]", om än till en del med stöd av folklig tradition (s. 31, jfr s. 11)¹⁰.

Bland dem, som räknar med en Snorre-inspirerad PE, råder osäkerhet om själva tillblivelseproceduren, huruvida Heuslers eller Wesséns åsikt är sannolikast. Man tycks ha stannat för den senare. Jón Helgason (1953 s. 30) synes föredra Wesséns – i alla händelser finner han det vanskligt att underbygga Heuslers "med verklig bærekraftige argumenter" –, och flera forskare under senaste tid, bl.a. Holm-Olsen (1974 s. 258), har tagit stort intryck av Wesséns argumentering.

Sammanfattningsvis kan det konstateras, att den *litteraturvetenskapligt* underbyggda debatten om PE:s förhistoria trots en viss samling kring Wesséns intressanta hypotes inte lett fram till en allmänt omfattad, övertygande uppfattning. Detta beror på avsaknaden av säkra hållpunkter; mot nästan varje argument kan det resas motargument. Diskussionen har med andra ord förts med idel sannolikhetsantaganden.

Emellertid torde ovissheten inte behöva vara så genomgående kompakt. Såvitt jag förstår, kan man på annan väg än den litteraturvetenskapliga nå fram till klarhet i vissa väsentliga avseenden. Detta utvecklade jag för ett kvartssekel sedan i "Studier i Codex regius av Äldre Eddan" (1954). Jag

¹⁰ I sin argumentation för att Regius-prosan överlag är ganska likartad språkligt-stilistiskt, polemiserar Wessén (s. 29) mot Heuslers åsikt, att "Sigurdssagans" prosa är av så mycket högre klass än "Helgesagans", att det motiverar skilda bearbetare. Därvid går Wessén för långt. Den förra prosan är otvivelaktigt överlägsen den senare: delvis utmärkt "sagaprosa", omväxling i fråga om anföringsverb, knappast anakolutisk meningsbyggnad – Wesséns enda ex. därpå (Fm 31 pr) bör i alla händelser utgå.

gjorde där ett *språkligt* baserat inlägg i debatten, varvid jag på grundval av Regius' skrivskick¹¹ (ortografi + paleografi) – det rent språkliga var mindre givande – principiellt anslöt mig till den Müllenhoffska "etappteorien" utan att egentligen beröra andra huvudfrågor. Därvid räknade jag närmast med två stora säsamlingar, en mytologisk och en heroisk, men bakom dessa vissa mindre samlingar (jfr delvis Heusler).

Jag finner nu anledning att i denna uppsats återkomma till mitt äldre arbete med en precisering och komplettering¹². Jag har koncentrerat det för Regius' förlagefråga och därmed för PE:s förhistoria speciellt relevanta materialet, som därtill något utökats, och med stöd av ytterligare studier i fornisländska handskrifter ansett mig kunna draga bestämdare slutsatser. Vidare har jag i någon mån litteraturhistoriskt tillämpat mina på ortografisk-paleografisk väg utvunna resultat.

III

Skrivskicket i Regius liksom i åtskilliga andra isländska hss från det senare 1200-talet är påfallande heterogent. Visst kan man peka på någorlunda enhetlig stavning av vissa ljud, exv. 'o' för kort *o* och 'g' för kort *g*, liksom av vissa (i sht frekventare) ord, exv. *f'* för *fyr*, *him* för *himi(n)* och *gora* för *göra*. Men inkonsekvens är det dominerande intrycket: växlande skrivsätt för samma ord, växlande tecken för samma fonem eller fonempar, växlande typer för samma (bokstavs)tecken osv. Konkurrerande skrivsätt, tecken och bokstavsformer (i forts. ofta benämnda skriftvarianter) möter ofta sida vid sida över hela urkunden, men inte så sällan är en variant (nästan) uteslutande eller företrädesvis knuten till viss del därav; i några fall kan också variantskifte iakttas. Detta innebär, att Regius uppvisar ett i viss mån "regionalt" skiftande skriftmönster. Den har ett antal i skriftligt avseende mer eller mindre homogena partier, åtskilda av mer eller mindre markanta "skriftgränser", där skriftvarianter försvinner eller dyker upp eller frekvensförhållandet mellan varianter avsevärt förändras.

Den skarpaste skriftgränsen i Regius går mellan de två huvuddelarna därav, MD¹³ och HD¹³, närmare bestämt Alv och HH s. 39:19–20. Se bifog. tabeller. Tabell I ger exempel på 4 MD-karakteristika, som efter Alv är försvunna, nr 1 (omvänt semikolon i viss funktion) definitivt och nr 2 ('iä[∨]' för *u*-brytn.dift.), nr 21 (överskr. 'e' för *re/ue*) och nr 22 (överskr. 'r' för *ar* i utvidg. anv.) från förra delen av HD. Övriga för MD mer eller mindre karakteristiska företeelser, dvs

¹¹ Som övergripande beteckning för ortografi och paleografi nyttjas orden skrivskick och skrift. Dubbel referens har också ord som skrivsätt, skrivvana, skriftdrag osv.

¹² Några få sifferuppgifter från 1954 har vid kontroller obetydligt ändrats (förbisedda el. annorlunda tolkade ex.), utan att detta speciellt anmärkts. Korrigeringarna har ingen betydelse för min argumentation.

¹³ Som redan förut påpekats avses med MD avsnittet med (samlingen av) mytologiska dikter och med HD avsnittet med (samlingen av) heroiska dikter i Regius.

Med HD¹ avses förra hälften av HD-avsnittet (HD före lakunen), HH-Sd, s. 39–64, och med HD^{II} senare hälften av HD-avsnittet (HD efter lakunen), Br-Hm, s. 65–90.

nr 3 (kapitält 'A' som storbokstav), nr 4 (komī för *kominn*), nr 5 (*land* för *land*) och nr 23 (q^ap för *kvað*), har ett något annorlunda distributionsmönster utanför MD (gemensamt är förekomst i Helgeavsnittet).

Av tabell I:s 15 HD-karakteristika har 7 stycken förstabelägg i Helgeavsnittet: nr 6 ('⁷' som allmän abbreviatur), nr 7 (q^w för *kvað*), nr 8 ('t.' för *land*), nr 9 (kōin för *kominn*), nr 10 (förstorat minuskel-'n' som storbokstav), nr 11 ('ŋ' för *ng*) och nr 12 ('ç' för långt *k*), därav nr 7, 8, 9 och 11 redan i HH. Övriga 8 HD-karakteristika uppvisar enstaka belägg i enstaka mytolog. dikt(er) men är – sänär som på nr 15 ('⁷' för *ar/arr*) – inom HD belagda från och med Helgepartiet, dvs nr 13 ('f.' för *sonr* osv), nr 14 ('⁷' för *eieir*), nr 16 ('^w' för *ua*), nr 17 (v^w för *var*), nr 18 (rakt 'd' i st f runt 'ð'), nr 19 (efterhängd hake som allmän abbreviatur) och nr 20 ('t.' el. 't.' för *til*). Därav uppträder nr 14, 16, 18 och 20 redan i HH och återstående, nr 13, 17 och 19, i Hv.

I några fall innebär ny variants uppträdande i HD ett, om också ej helt konsekvent genomfört, skifte av förkortningsvariant. Nr 7 q^w för *kvað*, nr 8 't.' för *land* och nr 9 kōin för *kominn* ersätter nämligen i HD (el. åtm. HD¹) nästan helt eller till stor del MD-avsnittets nr 23 q^ap, nr 5 *land* och nr 4 komī.

Av stort intresse är givetvis de HD-företeelser, som helt saknas i MD och uppträder i första hjältedikten för att sedan vara representerade över åtminstone större delen av HD, exv. 7 och 8. Men väl så intressanta är nr 13, 14, 16 och 18 p.g.a. jämn och åtminstone tämligen riklig förekomst över hela HD – de saknas i regel endast i (vissa av) de kortaste litterära enheterna: Sf, Br, Hlr, Dr, G^{III} och Ghv. De är huvudsträngar, som sammanbinder HD i dess helhet med hänsyn till skrivskicket.

Men vidare inträffar just med övergången MD-HD en avsevärd förändring i frekvensförhållandet mellan vissa över (nästan) hela hs konkurrerande skriftvarianter. Detta gäller främst följande variantpar, som presenteras i tab. II–III.

1) '7' – 'Z', dvs huvudformer av abbreviaturen för konj. *ok* (beskrivna i L 1954 s. 33). I MD utgör de 87 resp 13% av samtl. fall, i HD 53 resp 47%. Se tab. III:1.

2) 'L' – 'll' för långt *l*. I MD utgör de 23 resp 77% av fallen, i HD 3 resp 97%. Tab. II:1.

3) 's' – 'ff' för långt *s* i inljud. I MD utgör de 62 resp 38% av fallen, i HD 45 resp 55%. Tab. II:2.

4) E¹ – E², dvs huvudformer av storbokstaven 'E' (beskrivna i L 1954 s. 10). I MD utgör de 36 resp 64% av fallen, i HD 23 resp 77%. Tab. II:3.

5) 'y' – 'ý', dvs 'y' utan och med punkt. I MD utgör de 83 resp 17% av fallen, i HD 89 resp 11%. Tab. II:4.

Särskilt intressanta är de båda första variantparen p.g.a. såväl det stora beläggmaterialet som den markanta skillnaden mellan MD och HD.

Slutligen kan nämnas, att det på statistisk väg är lätt konstaterat, att den proportionella frekvensen mellan åtskilliga över hela Regius konkurrerande skriftvarianter växlar en hel del, ja ibland avsevärt, i de båda huvuddelarna som helheter betraktade, dock utan att en tydlig förändring kan iaktas just vid

övergången mellan dessa. Som exempel på dylika variantpar kan anföras:

- 1) *iN* – *eN* (adj.art.); i MD 67 resp 33% av fallen, i HD 91 resp 9%. Tab. II:5.
- 2) *'āv'* – *'o'* för etymol. *o*; i MD 81 resp 19% av fallen, i HD 69 resp 31%. Tab. III:3.
- 3) *'þ'* – *'ð/ð'* för *ð*-ljud; i MD 55 resp 45% av fallen, i HD 72 resp 28%. Jfr L 1954 tab. 6.
- 4) *'cc'* – *'ck'* för långt *k*; i MD (tillsammans 113 bel.) 95 resp 5%, i HD (tillsammans 158 bel.) 77 resp 23%. Jfr L 1954 s. 200.
- 5) *'an'* – *'ān'* (lig.); i MD 70 resp 30% av fallen, i HD 86 resp 14%. Tab. II:6.
- 6) *'lð/lt'* – *'llð/llt'* för etymol. *lð/lt*. Den förra skrivningen finns det 100-tals ex. på över hela hs, den senare är noterad endast 23 ggr, 4 ggr i MD och 19 ggr i HD. L 1954 s. 202 f.

Vidare bör i detta sammanhang påpekas, att accentfrekvensen är tydligt större i MD än i HD; det genomsnittliga antalet akuttaccenter pr 10 textrader är i MD 8,5 mot i HD 6,5.

Beträffande adjektivartikelns stavning (mom. 1) och accentfrekvensen inträder en markant förändring vid övergången mellan den första och andra hjältedikten (HH och Hv), betr. beteckningen för etymol. *o* (mom. 2) vid övergången HH^{II} – Sf. I fråga om de övriga momenten kan svårligen något bestämt ställe utpekats, där en tydlig frekvensförändring inträffar. Vad mom. 4 och 6 beträffar, ligger det nog närmast till hands att beskriva distributionen av *'ck'* och *'llð'* som accelererande. Efter en sporadisk, och kanske något tilltagande, förekomst fram till ca s. 70 uppvisar *'ck'* och *'llð'* på de sista 20 sidorna ungefär 2/3 av samtliga belägg.

Den skarpa skriftgränsen mellan Alv och HH och skriftmönstret över huvud konstituerar två stora skriftpartier i Regius, ett identiskt med MD och ett med HD. Olikheterna mellan dessa vad skrivskicket beträffar kan helt allmänt sammanfattas på följande sätt:

1) I vanlig löpande text¹⁴ finns en mycket starkare tendens till förkortat skrivsätt i HD än i MD.

Denna olikhet gör sig starkast gällande vid släktskapsorden *sonr* och *dóttir* (sg.). Medan dessa högfrekventa substantiv i MD (ca 75 ex.) är utskrivna *'fullständigt'* (dvs med bokstäver, ev. + abbreviatur med fast ljudvärde, s.k. specialabbrev.) på ett undantag när i Þrk, är de i HD extremt avkortade (initialbokstav + punkt; pl. *synir* med fördubblad initialbokstav + punkt) i tillsammans nästan hälften av fallen, enligt min räkning 68 av 140 fall: *'f.'* för *sonr* sg. 19 av 44 ex., *'ð.'* för *dóttir* 24 av 41 ex. samt *'ff.'* och *'f.'* för *synir* 23 resp 2 av 32 ex. Se tab. I:13.

En annan ordgrupp, vid vilken denna olikhet framstår mycket klart, är frekventa (helst längre) personnamn. I HD är de ofta återkommande namnen

¹⁴ Alltså inte marginal- och rubriktext och inte heller vid upprepning och i minimal anföringssats. Där liksom betr. vissa högfrekventa formord är förkortning genomförd eller mycket vanlig över hela urkunden.

på agerande personer i stor utsträckning, i drygt 100-talet fall, kraftigt förkortade (markerat genom enbart punkt eller också genom allmänt förkortningstecken el. s.k. förkortningsbokstav tillsammans med punkt):

Brynhildr i 24 fall av 27, *Sigurðr* i 43 fall av 90, *Hrimgerðr* (Hv) i 4 fall av 8, *Granmarr* (HH^{II}) i 2 fall av 7 m.fl. I MD är det aktuella ordmaterialet blygsammare men beläggen på starkare förkortning (avkortning) mycket sällsynta. Inget belägg vid *Vafþrúðnir* (7 ggr i Vm), *Geirrðr* (8 ggr i Grm), *Níðuðr* (14 ggr i Vkv) och *Bogðvildr* (7 ggr i Vkv). Endast vid följande namn finns enstaka belägg, inalles 5: *Óðinn* 1 g i Grm med inalles 14 bel., *Skírnir* 2 ggr i Skm med inalles 7 bel., *Hárbarðr* 1 g i Hrbl med inalles 3 bel. och *Vplundr* 1 g i Vkv med inalles 19 bel.

Även i annat ordmaterial gör sig förkortningstendensen starkare gällande i HD än i MD, varvid det i regel rör sig om ett val mellan rent bokstavsåtergivande eller lättare förkortning (med specialabbreviatur el. förkortningsbokstav) av ett ord. Så skrivs pronominalformen d.sg. *sér* (inalles 55 bel.) betydligt oftare med *er*-abbreviatur i HD än i MD (i resp. 87 och 65%) och adv. *svá* (119 bel.) med förkortningsbokstaven 'a' (för *ua*) i 75% av HD-fallen men i blygsammare 65% av MD-fallen.

2) Med den starkare förkortningstendensen i HD sammanhänger, att ett par abbreviaturer, ^w och ^r, får nya användningar (ljudvärden) i HD.

Medan ^w i MD endast nyttjas för ljudförbindelsen *ra*, tillgrips den i HD också för *ua* (oftast i pret. *kvað*) 19 ggr samt för *ar* i pret. *var* 14 ggr (dock enstaka bel. i MD). Se tab. I:16–17.

Vad *er*-abbreviaturen (^r) beträffar, får den i HD inte mindre än tre nya tämligen frekventa användningar:

a) för *ei(r)* i *þeir*-former inom pron.-paradigmet *sá*, i sht i nom. pl. *þeir* (þ^r), 37 ggr samt i komp. *meiri* 1 g (m⁷a 86:24 Am) – alltså inalles 38 ggr. Dock 3 ex. i MD (Vkv). Se tab. I:14.

b) för vanligen finalt *ar(r)* 33 ggr, exv. *rvnar* (pl.) 63:22 Sd och *gvnarr* 67:18 G^I. Se tab. I:15.

c) slutligen som allmän abbreviatur (avkortningstecken) 40 ggr, exv. *fvarapi* 47:31 HH^{II} och *figvrþr* 53:19 Grp. Tab. I:6.

3) I valet mellan majuskeltyp, kapital eller uncial, och förstorad minuskeltyp som storbokstav nyttjar MD oftare majuskel än HD.

Detta visar sig främst vid storbokstäverna 'A' och 'N'. Beläggsiffrorna för kapitalt 'A' och förstorat minuskel-'a', i MD 21-18 och i HD 2-32, talar ett tydligt språk. Likaså siffrorna för kapitalt 'N' och förstorat minuskel-'n': i MD 10-0 och i HD 16-6. I förra fallet återfinns således majuskeltyp nästan endast i MD, i senare fallet minuskeltyp endast i HD. Också vid storbokstäverna 'E' (147 bel.) och 'D' (20 bel.) konkurrerar majuskel- och minuskel-form (vid stort 'D' strängt taget 2 majuskelformer): alltså E¹ kontra E² och D¹/D² kontra D³ enl. min systematik. De förra formerna har en starkare ställning i MD än i HD: %-talen är för E¹ 36 i MD mot 23 i HD, och för D¹/D² 43 i MD mot 31 i HD. – Det kan vidare nämnas, att storbokstaven 'L' representeras av en mera och en mindre genuin form av kapitalt 'L' (L¹ och L²), av vilka den förra har

starkare ställning i MD än i HD: 41% av fallen i MD men 24% i HD. Se tab. I:3, 10; II:3 och L 1954 tab. 2.

4) MD gör större bruk av förkortningsbokstäver än HD (åtm. än HD^I).

a) Överskrivet 'e' med ljudvärdet *re/ue* (tab. I:21) möter i 6 av de 11 mytologiska dikterna (Háv, Skm, Hrbl, Ls, Vkv, Alv), inalles 14 ggr. I HD^I saknas det helt men anträffas 4 ggr i HD^{II} i Br, G^I, G^{II} och Am.

b) Överskrivet 'r' (tab. I:22) står i hela hs för fonemföljden *ar* i pret. *var*, i HD (och i Grm) med abbreviaturen 'w' som ett sällsynt alternativ. Dessutom möter det emellertid i utvidgad användning för *ar*, både i pret. *varð* och i ändelse, från olika delar av MD (Vsp, Grm, Hym o. Alv) fast bara 5 ggr. I HD är dess förekomst starkt begränsad, nämligen till HD^{II}:s början, Br, G^I och Sg.

c) Överskrivet 'a' (tab. I:23) är i MD (på ett undantag när) enda förkortningen för *ua* i pret. *kvað* (q^aþ), 11 bel. I HD däremot växlar (vid lättare förkortning) skrivn. q^aþ med abbreviatorskrivn., q^w el. q^wþ, 20 resp 14 bel. Den möter dock bara i HH och HD^{II}, symptomatiskt nog fr. o. m. Br (jfr mom. a–b). I "sagaavsnitten", Hv–Sd, saknas den helt.

IV

En fortsatt skriftanalys inom Regius med syfte att urskilja skriftgränser och partier med liknande skrivskick (skriftpartier) är en mera tacksam uppgift inom HD än inom MD, och jag redovisar därför i första hand förhållandena i HD.

Där påträffas mellan HH^{II} och Sf (s. 52:19–20) en ganska skarp skriftgräns, den enligt min mening näst skarpaste i Regius men dock långt ifrån så markant som den mellan Alv och HH. Den kan väl inte sägas uppdelas HD i två stora skriftpartier, men några förändringar har dock en större räckvidd:

1) En i samtliga Helgedikter – inalles 10 ggr – belagd extremavkortning av sbst *konungr* (k.) saknas efter HH^{II} i Regius, det frekventa substantivet förkortas där i normal text uteslutande på andra sätt. Jfr L 1954 s. 51 och tab. 3 (med någon justering av sifferuppgifter).

2) Abbreviaturen för *er* ('^r') uppträder i "Sigurdssagan" och återstoden av HD för (företrädesvis finalt) *ar(r)*, inalles ett drygt 30-tal belägg. Medan HH^{II} vid förkortning av personnamn på *-arr* använder avkortning med punkt (*gram.* för *Granmars* 50:1), tillgrips i efterföljande delar av hs ofta nämnda abbreviatur, exv. *hreiðmarr* 57:25 Rm och *gvnarr* 68:24 Sg. Se tab. I:15.

3) "Sigurdssagan" och HD^{II} skiljer sig vidare från Helgepartiet i dess helhet genom att uppenbart oftare tillgripa kraftigare förkortning. Namnet *Sinfjotli* t.ex. avkortas aldrig i de tre Helgedikterna (inalles 7 bel.) men väl i 3 av Sf-styckets 7 belägg: *Sinfjotli* 52:22 osv. Namnet *Sigrún* förkortas över huvud i HH^{II} endast i 3 fall av 18, men namnet *Guðrún* i Grp–Hm i ungefär hälften (28) av drygt 60-talet belägg.

De flesta förändringar, som kan iakttas vid övergången HH^{II}–Sf, innebär emellertid inte motsatsförhållande mellan Helgeavsnittet och övriga Regius utan mellan mindre partier inom HD, exv. "Helgesagan" gentemot (del av)

''Sigurdssagan''. Detta framgår inte minst, då man studerar förändringar av styrkeförhållandena mellan konkurrerande skriftvarianter vid övergången HH^{II}-Sf:

1) mellan 'äv' och 'o' som tecken för etymol. *o*. Medan antalet belägg för dessa i HH^{II} är 55 resp 12 (dvs 82% resp 18%), är det i Sf lika (5-5) och i Grp näst intill (19-18). Förhållandet 'äv': 'o' i HH^{II} är representativt för hela Helgepartiet (79% resp 21%), jämviktsläget i Sf-Grp däremot är mindre representativt för hela ''Sigurdssagan'' och HD^{II}, alltså Sf-Hm, vars genomsnittliga %-tal för de båda aktuella tecknen är 64 och 36. Se tab. III:3.

2) mellan de två huvudformerna av abbreviaturen för konj. *ok*, '7' och 'Z'. I HH^{II} (totalbelägg 69) är %-talen för dessa 83 resp 17, i Sf (totalbel. 19) 53 resp 47. Styrkeförhållandet i HH^{II} är inte helt typiskt för Helgepartiet i gemen (74% resp 26%), medan styrkeförhållandet i Sf är ganska typiskt för ''Sigurdssagan'' men inte för HD^{II}, dvs Br-Hm, där den andra huvudformen, 'Z', har eftertrycklig majoritet (genomsnittligt 63% mot 37% för '7'). Se tab. III:1.

3) mellan ordinärt och punktförsett 'y'. HH^{II} uppvisar det sistnämnda i 11 fall av 70 (16%), Sf i 0 fall av 8 (0%) och Grp i 3 fall av 51 (6%). ''Helgesagan'' och ''Sigurdssagan'' i sin helhet skiljer sig inte riktigt så mycket åt men tydligt nog (12% kontra 6% punktförsetta tecken). Av de efterföljande hjälteedikterna, Br-Hm, ansluter sig gruppen Br-Hlr till ''Sigurdssagan'' i fråga om frekvensen för punkt-'y', men de sju sista dikterna, G^{II} - Hm, avviker genom något flitigare bruk, genomsnittligt 15,5%. Se tab. II:4.

Vidare kan nämnas, att bruket av 'n' (förminskad versal) som grafisk variant till 'n' upphör vid övergången från ''Helgesagan'' till ''Sigurdssagan''. Medan den förra företer åtm. 8 ex. (och MD ca 30), har den senare inte något ursprungligt ex. härpå (möjl. ett genom rättelse framkommet). I HD^{II} (Sg, G^{II}, Akv och Am) dyker emellertid belägg härpå upp på nytt (ett drygt 15-tal). ''Sigurdssagan'' tycks således vara tämligen ensam i sitt avståndstagande från 'n' = 'n'. Jfr L 1954 s. 203ff (hänsyn ej tagen till mom. 2 c s. 205).

Vid en fortsatt analys av skrivskicket i HD menar jag mig kunna utpeka ytterligare skriftgränser, inte mindre än fem fastän ej så framträdande: mellan HH och Hv, mellan Sd och Br, mellan Od och Akv, mellan Akv och Am samt slutligen mellan Am och Ghv. HD blir på så sätt uppdelat i sju skriftpartier: 1) HH, 2) Hv-HH^{II} (''Helgesagan''), 3) Sf-Sd (''Sigurdssagan''), 4) Br-Od, 5) Akv, 6) Am och 7) Ghv-Hm. Jag skall nu närmast försöka karakterisera dessa, dock endast mycket summariskt.

HH uppvisar en rad olikheter med efterföljande Hv-HH^{II}, vilket ofta innebär likheter med MD i allmänhet: a) Ingen kraftigare avkortning av släktskapsord och återkommande (längre) personnamn; b) Betydande accenttätthet: 10,5 pr 10-radstext, dvs den högsta i HD och dubbelt så hög som i Hv-HH^{II} samt ungefär densamma som i vissa mytologiska dikter (se tab. III:2); c) Återgivande av adj.-artikelns vokal med 'e' och 'i' lika ofta, 3 ggr, medan 'i' starkt dominerar i ''Helgesagan'' och övriga HD (nära 10:1) men mera måttligt (2:1) i MD (se tab. II:5); d) Skrivningen q^ap för pret.sg. akt. *kvað* (vid sidan av q^w), en skrivning som saknas i ''Helge-'' liksom i ''Sigurdssagan'' men är regel vid

lättare förkortning av *kvað* i MD och HD^{II} (jfr tab. I:23).

Nästa skriftparti, som utgörs av Hv och HH^{II}, "Helgesagan", är av stort intresse. Det är ganska markant skilt från det efterföljande men också, om än mindre påfallande, från det föregående, HH. Viktigare olikheter har redan framhållits, men därtill bör poängteras, att Hv och HH^{II} – konventionellt uttryckt – bildar den vad skrivskicket beträffar mest homogena diktgruppen i Regius. Bruket av skriftvarianter och styrkeförhållandet mellan dessa är nästan detsamma eller åtminstone snarlikt. Accentbruket exv. är (som framgår av tab. III:2 o. L 1954 tab. 4) praktiskt taget identiskt, vare sig man ser till accenttäteten (5,5 resp 5 accenter pr 10-radstext), accentfunktionen (%-tal för längdmarkerande accenter 83 resp 85) eller accentutmärkt lång vokal (13,1 resp. 13,7%). – Några av de gemensamma dragen ställer Hv-HH^{II} i särklass inom HD eller t.o.m. hela Regius, kanske främst en mycket sällsynt variant av stort 'H' (H³ enl. min beteckning 1954 s. xxi; jfr s. 18 f) samt den mycket höga frekvensen av tecknet 'þ' för *ð*-ljud: 88 resp 78% av fallen – inget annat skriftparti kommer upp till dessa siffror (jfr L 1954 tab. 6).

Även rent språkligt (fonetiskt/morfologiskt) intar "Helgesagan" en viss särställning genom påfallande flitigt bruk av *v*-lösa former av pron. *várr* (5 av urkundens 10) samt dess enda *v*-lösa pret. pl. av *vera*: oro 46:10 Hv (närmare L 1954 s. 88 f, 267).

Det på Hv-HH^{II} följande och därifrån tydligt åtskilda skriftpartiet Sf-Sd ("Sigurdssagan") är ej alltigenom så homogent. Stundom faller någon av de traditionella fem enheterna, kanske främst Sf, ur ramen, men påtagliga likheter finns, i sht mellan Rm och Fm. Användningen av punktförsett 'y' är (jfr tab. II:4) för Grp, Rm och Sd identisk, 6%, och för Fm obetydligt större, 9% (Sf med bara 8 'y'-tecken inalles saknar bel.), och styrkeförhållandet mellan de två varianterna av *ok*-abbreviaturen är (jfr tab. III:1) likartat; Fm och Sd har t.o.m. samma %-tal: 55% för '7' och 45% för 'Z'. Otvivelaktigt har "Sigurdssagan" en ganska bestämd skriftprofil. Tendensen att extremavkorta framträder nog här starkare än annorstädes, exv. 'r.' för *Reginn* flera ggr, 'b.' för *bróðir* 1 g, 'f.' för *faðir* 1 g, 'f.' för *sagði* åtm. 5 ggr (i övrigt utskrivet i hs) och 'm.' för *mælti* 2 ggr (i övrigt förkortat *mælti*). Accenttecken och 'y'-punkt uppträder här glesare, och lång vokalism accentueras i mindre utsträckning än i samtliga andra skriftpartier (se tab. III:2 och L 1954 tab. 4). Som exempel på Rm:s och Fm:s likhet kan nämnas, att %-talen för deras tre beteckningar för *ð*-ljud, 'þ', 'ð' och 'ð', kommer varandra nära: Rm 52-33-15 och Fm 59-27-14. Detta innebär f.ö., att Rm-Fm har det sparsammaste bruket av 'þ' och det flitigaste av 'ð' för *ð*-ljud i HD – detta i motsats till Hv-HH^{II} (se L 1954 tab. 6).

Den på Sd – och på lakunen – följande gruppen Br-Od har utan större tvekan urskilts som ett eget skriftparti; den ortografiskt-paleografiska olikheten gentemot vad som går före och i sht vad som följer efter är tydlig nog. Denna grupp är dock något löslig: de fyra första kväderna (Br-Hlr) avviker stundom från de tre sista (G^{II}-Od), fastän i mindre grad. Exempelvis företer de sistnämnda starkare ställning för 'o', representerande etymol. *o*, och något högre frekvens för accenttecken och 'y'-punkt (tab. III:3, III:2 o. II:4). Vad

som företrädesvis ger Br-gruppen en särpräglad profil i HD är det utvidgade bruket av förkortningsbokstäver. Den är sålunda ensam i HD om överskrivet 'r' för förbind. *ar* i pret. *varð* och i ändelse (4 bel. i Br, G¹, Sg) och tillsammans med Am ensam om överskrivet 'e' för *re* (3 bel. i Br, G¹, G^{II}); både skrivsätten finns som tidigare påpekats också i MD (tab. I:21–22). Vidare nyttjas (som av tab. I:23 framgår) i olikhet med föregående HD-partier (utom HH) men i likhet med efterföljande överskrivet 'a' för *ua* i pret. sg. *kvað*, 8 bel. Även detta är en överensstämmelse med MD. Andra olikheter gentemot "Sigurdssagan" är förknippade med val av 'L'-typ (alltid, 11 ggr, typ L²), medan "sagan" oftast, 5 ggr mot 4, nyttjar typ L¹ (se L 1954 s. 19 ff o. tab. 2) och beteckningen av långt *l*: genomgående på ett undantag när 'll', medan "sagan" stundom, 8 ggr, väljer 'L' (jfr tab. II:1).

I slutet av Regius (HD) möter två särpräglade större dikter, Akv och Am, samt ett skriftligt sammanhörande diktpar: Ghv och Hm.

Vad Akv beträffar, framgår det av tab. I, att den i flera fall skiljer sig inte bara från intillstående utan också från samtliga övriga hjältedikter men överensstämmer med MD. Detta gäller beteckningen 'ia[∨]' för *u*-brytningsdiftongen, kapitält 'A' som storbokstav och skrivningen *kominn* (*komī*) för *kominn* (tab. I: 2–4).

Men ytterligare olikheter med invidstående och övriga heroiska dikter, som samtidigt innebär likheter med vissa mytologiska dikter, kan noteras:

a) jämte HH^{II} störst bruk av tecknet 'a[∨]' för etymol. *o* i HD, 82%. Därigenom överensstämmer Akv någorlunda med de mytologiska Vsp, Hym och Ls (se tab. III:3).

b) det största bruket av punktförsett 'y' i HD och i hela Regius, 31%, medan föregående dikt Od och efterföljande Am endast har %-talen 11 resp 14. Närmast Akv kommer de mytologiska Vsp, Vkv och Alv (29–30%) (jfr tab. II:4).

c) det (undantagandes Sf) lägsta %-talet för längdmarkerande accenttecken i HD (71%), medan Od uppvisar 81% och Am 83%. Därigenom överensstämmer Akv närmast med Vsp och Háv med 70% resp 71% (se tab. III:2).

I detta sammanhang kan också nämnas, att tendensen till kraftigare förkortning av återkommande nomina är något svagare i Akv än i flertalet andra hjältedikter, vilket innebär ett närmande till MD. Namnet *Guðrún* t.ex. utskrivs således alltid fullständigt i Akv, vilket inte är fallet i de många andra hjältedikter där det möter (utom i Grp). – Intressant är därtill sporadisk 'o'-skrivning för vokalen i suff. *-ung*, *-ug*: naóngr 78:35 och hrødreyrog 80:26. Denna företeelse möter dock också 1 g i Ghv: tárokhlyra 88:3. F.ö. anträffas den 1 g i Vsp. (L 1954 s. 178 f).

Beträffande övergången Od-Akv, som är ganska tydlig, kan f.ö. nämnas att pret. *var*, som tidigare i Regius endast sporadiskt (i Grm, Hv, HH^{II} och Sf) tecknats *v^w*, i Akv oftast (3 ggr) skrivs så, medan Regius' normalskrivning *v^r* är belagd endast 1 g. Od har enbart *v^r* men Am och följande dikter några ex. på *v^w* vid sidan av *v^r*. Slutligen kan noteras, att Akv:s accenttätet bestämt övergår Od:s: 8,5 resp 6,5 accenter per 10 rader. Se tab. I:17 resp III:2.

Den på Akv följande dikten Am har en väl så utpräglad ortografisk-paleografisk särställning som Akv. Liksom Akv skiljer den sig i fråga om flera skriftföreteelser från invidstående och (flertalet) övriga heroiska dikter men har anknytningar till MD:

a) nästan konsekvent bruk av 's' som beteckning för långt *s* i inljud: 6 bel. mot 1. I Akv och Ghv däremot är 'ff' i samma fall i bestämd majoritet: 5-1 resp 5-3, och ingen annan hjältedikt har så kraftig övervikt för 's' gentemot 'ff'. MD favoriserar 's' framför 'ff' i nämnda funktion, fast ganska måttligt: 13-8. Jfr tab. II:2.

b) exempel – om än få – på 'L' i st f 'll': 3 mot 66. I HD^{II} är Am och Sg (med 1 bel.) ensamma om denna skriftföreteelse (jfr tab. II:1).

c) enstaka exempel på förkortningsbokstaven 'e' med ljudvärdet *re* i motsats till flertalet hjältedikter – belägg bara från Br, G^I och G^{II}. Företeelsen hör i Regius företrädesvis hemma i MD. Jfr tab. I:21.

d) i motsats till hjältedikter i gemen men i likhet med mytologiska dikter inga exempel på extremförkortning av släktskapsorden *sonr* och *dóttir* trots 8 bel. på dessa. I HD^{II} är det endast det korta kvädet G^{III}, som följer Am åt i detta avseende. Jfr tab. I:13.

Andra särskiljande skriftdrag, som kan förtjäna nämnas, är skrivningen 't.' för *til* 3 ggr (gentemot normalskrivn. t^I 10 ggr), som saknas i en rad föregående dikter men finns sporadiskt i de följande Ghv och Hm, vidare varianten L^I som storbokstav 3 ggr (eljest variant L² i HD^{II}) samt slutligen (med bortseende från det lilla stycket Dr) högsta frekvensen i HD (och Regius) för *ok*-abbreviaturens variant 'Z': 76% (Akv 59% och Ghv 62,5%). Jfr tab. I:20, L 1954 tab. 2 och tab. III:1.

Men därtill kommer, att Am i rent språkligt (fonetiskt/morfologiskt) hänseende i några fall skiljer sig från (nära nog) samtliga övriga hjältedikter:

a) Pret. pl. av *vera* tecknas fullt utskrivet med 'a' i stamstavelsen (varo 81:31 osv) 7 ggr, därtill i Am:s slut med 'o' 2 ggr. Av de övriga 10 litterära enheter i Regius, där den aktuella formen finns fullt utskriven, har 9 stycken 'o'-skrivning (Vsp, Ls, Vkv, Hv, Sf, Dr, G^{II}, Akv och Ghv) medan endast Skm liksom Am uppvisar 'a'-skrivning (1 ex.). Se L 1954 s. 88 ff, 269.

b) Av adv. *gørva/gerva* 'noggrant, fullständigt' nyttjar Am uteslutande, 3 ggr, *e*-form (skrivningar med *er*-abbreviatur). I övrigt är *e*-skrivning i Regius endast noterad från Hrbl och Grp, men 'o'-skrivning från 6 dikter: Háv, Ls, Grp, Br, Sg och G^{II}. – Också av pref. *gørv/gerv-* (i *gørv-allr*) har Am 'e'-skrivning (1 g) men också 'o'-skrivning 1 g. Prefixet är f.ö. noterat i Regius endast från Háv 1 g och då med 'o'. Se L 1954 s. 120, 269.

c) För Regius i gemen regleras valet av slutkonsonant i 2 pl. av verb i viss utsträckning av närmast föregående konsonantljuds kvalitet i dissimilatoriskt syfte. Det skrivs således uitöþ 2:24 Vsp (med 'p' efter 't') men eyþit 67:17 G^I (med 't' efter 'p'). I Am följs emellertid inte denna regel; där skrivs 't' efter föregående 't' 2 ggr (kostit 84:16, festit 84:19) liksom 1 g i Ghv. Se L 1954 s. 191, 269.

Vad slutligen Ghv och Hm beträffar, så uppvisar de vissa olikheter, exv.

betr. beteckningen för etymol. *o* (Ghv nyttjar 'o' betydligt oftare än Hm), accenttecknens funktion (i Ghv längdmarkerande i 82%, i Hm i 73%) och framför allt förekomsten av punkt vid 'y' (Ghv saknar helt belägg trots 16 'y'-tecken, Hm gör relativt blygsamt bruk därav: 11%). Se tab. III:2-3, II:4.

Homogeniteten är dock tämligen stor. Beteckningen för *ø*-ljud är nästan densamma: 'þ' i 74 resp 72% av fallen (L 1954 tab. 6), likaså styrkeförhållandet mellan de två varianterna av *ok*-abbreviaturen: i Ghv 37,5% för '7' och 62,5 för 'Z', i Hm 33 resp 67 (tab. III:1). Båda nyttjar vidare skrivningarna *v^w* (för *var*) och 't.' (för *til*), så dock även Am och betr. *v^w* också Akv. En särställning inom HD intar de emellertid genom skrivningen *q^wþ* med abbrev. '*w*' för *ua* i det frekventa pret. sg. *kvað* 1 resp. 3 ggr (denna skrivning f.ö. endast 1 g i Þrk) samt genom sin höga accenttäthet, 10 resp 9 accenter pr 10 rader, näst HH (10,5) den högsta i HD. Samma eller högre accentfrekvens utmärker f.ö. flertalet mytologiska dikter. Jfr tab. I:17, 20 och III:2.

V

MD skiljer sig ganska avsevärt från HD i fråga om regional växling inom skrivskicket. De mytologiska dikterna låter sig nämligen inte som de heroiska naturligt grupperas med hänsyn till skrivskicket; det finns bland dem inte några, som i högre grad överensstämmer som Hv + HH^{II}, Rm-Fm eller Br-G^I-Sg, endast några som med tvekan kan sammanställas (jfr längre fram). Huvudinttrycket vid en allmännare ortografisk-paleografisk bedömning blir, att de mytologiska dikterna är mer eller mindre särpräglade, två stycken i särskilt hög grad: Háv och Alv.

Samlingsdikten Háv uppvisar en lång rad företeelser (redovisade av mig 1954 s. 263 ff), varigenom den skiljer sig från kringstående dikter och därvid stundom från samtliga mytologiska eller rentav samtliga Regius-dikter¹⁵.

Beträffande storbokstäver nyttjar eller prioriterar Háv i inte mindre än 4 fall andra varianter än invidstående dikter eller åtminstone än Vsp (såsom framgår av tab. II:3, och L 1954 tab. 6): a) betr. storbokstaven 'L' enbart typ L¹ (2 ggr), medan Vsp, Vm och Grm har 1 bel. vardera av typ L²; b) betr. storbokstaven 'D' enbart kapital (2 ggr), medan Vm har 1 ex. på förstorad minuskel (Vsp saknar belägg); c) betr. storbokstaven 'A' prioritering av typ 2 (förstorad minuskel) med beläggsiffrorna 7-4, medan Vsp har enbart typ 1 (kapital), 6 ggr, och Grm prioriterar denna med 6-3 (Vm saknar stort 'A'); d) betr. storbokstaven 'E' prioritering av typ 2 (förstorad minuskel) med beläggsiffrorna 8-2, medan Vsp uteslutande (3 ggr) nyttjar typ 1 (uncial); Vm och Grm har dock enbart typ 2: 2 resp 7 bel.

Från Vsp (och Vm) skiljer sig Háv vidare genom a) beteckningen för nom. sg.

¹⁵ Eftersom dikternas ordningsföljd i den mytologiska samlingen ursprungligen inte varit densamma (jfr hs A) och omflyttningen kunnat leda till åtskiljande av dikter med gemensam proveniens och ev. viss förändring av skrivskicket (påverkan från ny framförställd dikt m.m.), är skiljaktigheter från invidstående dikt(er) ej av sådant intresse som skriftdrag, som skiljer en dikt från samtliga (eller nästan samtliga) övriga dikter i MD (eller hela Regius).

maðr (Háv:s samtl. ca 40 bel. med runtecknet Y; Vsp:s enda utskrivet *maþr* 3:31); b) glesare förekomst av punktförsett 'y' (16% mot Vsp 29% och Vm 26%); c) högre accenttätthet (9,5 accenter pr 10 rader mot Vsp 8 och Vm 6,5).

I högre grad än andra mytologiska kväden nyttjar Háv: a) 'Z'-varianten av *ok*-abbreviaturen (28% gentemot Vsp 20%, Vm 4% osv); b) 'äv' för etymol. kort *ø* (89%; Þrk dock högre: 94%); c) 'e' för palatal ändelsevokal ('i' det normala); d) 'n' och 'r' som grafiska varianter till minusklerna 'n' och 'r'; e) 'v' i st f normalortografiskt 'f' (för äldre *b*), t.ex. liva 13:10. (Betr. a–b se tab. III:1, 3.)

Slutligen skiljer sig Háv rent språkligt (fonetiskt/morfologiskt) från andra mytologiska eller Regius-dikter över huvud i några fall: a) genom ex. på övergång *b* → *b* efter *l/r*, manifesterad i skrivningarna halv 8:7 och hverb 9:9 för normalortograf. half och hverf (inga säkra ex. i andra Regius-dikter; jfr dock oluban [ólúfann?] 26:2 Hrbl); b) genom suffixet *-ynd*: heilyndi 8:31 (enda ex. i hs); eljest (i *tiðindi*, *ørindi*) *-ind*); c) genom prioritering av superlativen *baztr* framför *beztr*, 4 bel. mot 1, medan övriga aktuella mytologiska dikter (Vm, Grm, Ls och Vkv) och flertalet aktuella heroiska dikter (HH, HH^{II}, Sg och Akv) endast uppvisar *e*-form, Ghv endast *a*-form, 1 bel., och Hv slutligen båda växelformerna 1 g vardera.

Alv intar en särställning i MD och hela Regius betr. förkortningssystemet, inte så mycket p.g.a. myckenheten av förkortningar – detta är väl en naturlig följd av framställningens starkt upprepande karaktär – utan p.g.a. åtskilliga förkortningars sällsynthet (redovisat i L 1954 s. 266 f):

1) För MD unika eller sällsynta förkortningar: a) *m^M* för dat. pl. *mønnum* 1 g, f.ö. använd endast i hjältedikten Grp 2 ggr (normalskrivningen i Regius är 'm̄m̄. '); b) abbreviaturen ¹⁷¹ för *-ar* 1 g: *iotnar* 38:31; c) skrivningen *himī* för *himinn* 1 g 38:26, f.ö. använd endast i Vm 1 g (normalskrivn. i hela hs *him̄*).

2) För hela Regius unika förkortningar: a) 'm̄.' för dat. pl. *mønnum* 10 ggr; b) Stort 'S' med tvärstreck och punkt för *Segðu* 8 ggr (jämte full utskrivning 3 ggr och extremavkortning 'S.' 2 ggr), medan Regius' övriga 26 belägg, varav 16 i Vm och 5 i Grp, alltid är fullt utskrivna; c) överskr. 'e' med ljudvärdet *ue* 4 ggr: *hve* 38:22 osv (f.ö. i hs blott för *re*); d) 'm.' för prep. *með* 2 ggr, f.ö. förkortad 'm;':

Övriga mytologiska dikter skiljer sig väl alla i viss utsträckning från *invidstån*de dikter, men de som i flera fall skiljer sig från alla (el. nästan alla) andra dikter inom MD (el. Regius) är inte så många, i första hand enligt mina samlade undersökningar Vsp, Hym och Þrk. Vsp gör större bruk av minuskel-'u' än någon annan Regiusdikt (L 1954 s. 36) och likaledes av 'ð/d' för kort *ð*-ljud, 65%, och samtidigt minst för 'þ', 35% (L 1954 tab. 6). Vidare nyttjas punkt-'y' förhållandevis flera gånger oftare vid lång än vid kort vokal, vilket kan ha samband med att accenttecken aldrig nyttjas vid 'y' i Vsp, också detta påfallande i MD (L 1954 tab. 4). Hym karakteriseras av den högsta accentfrekvensen i Regius: 12,5 accenter pr 10 rader, och av 'ø' för *o* ett par ggr, exv. *font* 27:14 (dock 1 ex. också i Vkv); se L 1954 s. 111. Språkligt unika i Regius är prep.-formerna *i gegnum* 2 ggr, annars alltid *i gognum* (skrivet: *igognom* 21:8 Grm osv), och *yr* (yr 28:21), annars alltid *ór* (L 1954 s. 265). Þrk

intar en särställning bl.a. genom avsaknad av punkt-'y' trots 42 'y'-tecken (samtliga andra mytologiska dikter har ex. på punkt-'y') och genom högsta %-talet i Regius för 'äv' som tecken för etymologiskt ϱ : 94%. Mera enstaka särdrag utmärker övriga dikter: Från Vm kan nämnas 'ð'-skrivning för tonlös dental frikativa 8 ggr: vaförvöðnir 14:19 osv (L 1954 s. 192, 265), från Skm starkaste gynmandet av 'e'-skrivning i adj.-artikeln och av sammanskrivet 'an' i hela Regius (tab. II:5, 6) samt från Vkv 'ʀ' för *ei(r)* i 3 fall (L 1954 s. 261 f).

Skulle man slutligen sammanföra några mytologiska eddadikter med hänsyn till skrivskicket, ligger det nog närmast till hands att koppla ihop Vm och Grm samt Skm och Hrbl, och mellan Grm och Skm, liksom mellan Vsp och Háv samt Háv och Vm, torde det vara motiverat att förlägga en skriftgräns. Vissa likheter finns det vidare mellan den första och de två sista mytolog. dikterna, dvs mellan Vsp, Vkv och Alv, utan att jag dock vill låta dem bilda ett skriftparti. Inget hindrar alltså, att en dikt med flera unika eller sällsynta skriftdrag också i vissa avseenden överensstämmer med annan/andra dikt(er).

Vm och Grm följs åt och skiljer sig från omgivande dikter framför allt

1) betr. storbokstäver. Båda nyttjar 1 g vardera typen L^2 i olikhet med Háv och Skm-Hrbl, vilka föredrar L^1 . Båda håller sig också till samma 'E'-typ (E^2 2 resp 7 ggr), medan såväl Háv som Skm-Hrbl gör bruk av både E^1 och E^2 , fast den senare prioriteras (se L 1954 tab. 6).

2) betr. teckenformer. Procenttalen för punktförsett 'y' är 26 resp 23 (Háv 16% och Skm 5%), för 'Z'-liknande *ok*-abbreviaturen 4 resp 9 (Háv 28% och Skm 0%). Jfr tab. II:4 o. III:1.

3) betr. tecknen 'äv' och 'o' för etymol. ϱ (Vm 86% resp 14%, Grm 85% resp 15%) samt 'þ', 'ð' och 'ð' för *ð*-ljud: Vm 54% resp 40,5% resp 5,5%, Grm 53% resp 39% resp 8%; jfr motsvarande %-siffror för Háv 42-45-13, Skm 65-24-11 och Hrbl 72-19-9 (tab. III:3 o. L 1954 tab. 6).

Skm och Hrbl är bland de mytologiska kvädena ensamma om rakt 'd' (1 resp 2 bel.) och *u* (tecknat 'v') för labialomljudt *a* i mellanstavelse 2 ggr, exv. fnóvþo 24:30 Hrbl (L 1954 s. 180, 263). I senare fallet gäller det särställning inom hela hs.

Från nästan samtliga andra mytologiska dikter skiljer sig Skm och Hrbl genom en utvidgad användning av förkortningsbokstav vid avkortning, alltså inte bara vid högfrekventa formord som *til* (t^i) utan också vid poss. pron.-formen *sins* (s^i . 21:12 Skm), *Skírnir* (fc^i . 23:26 Skm) och *Hárbarðr* (*hárb^a*. 24:27 Hrbl). I MD i övrigt endast 1 ex. på sådant bruk av denna förkortningstyp, från Alv: 'ð.^v' för *dvergar* 38:31. – Också genom att som storbokstav för 'L' endast nyttja varianten L^1 , 1 resp 2 ggr, står Skm och Hrbl nära nog ensamma i MD. Av övriga relevanta mytologiska dikter håller sig nämligen fem (Vsp, Vm, Grm, Þrk och Alv) enbart till L^2 , en (Háv) enbart till L^1 , medan Ls känner till båda varianterna men prioriterar L^2 (jfr L 1954 tab. 2).

Dessutom kan nämnas, att Skm och Hrbl följs åt (ganska väl a) betr. beteckningen för kort *ð*-ljud: ganska lika %-tal för 'þ', 'ð' och 'ð': Skm 65-24-11, Hrbl 72-19-9 (L 1954 tab. 6); b) genom överväldigande favorisering av *ok*-abbreviaturens 'ʀ'-form: 100% resp 90%; c) betr. accentmarkering av lång

vokal: 17,9% resp 14,4% (L 1954 tab. 4); d) genom generös användning av 'e'-skrivning i adj.-artikeln: Skm 8 'e' mot 3 'i', Hrbl 7 lika; f.ö. har endast Vkv majoritet för 'e' (5-3) och endast Alv och HH jämviktsläge (jfr tab. II:5).

Vad beträffar Vsp, Vkv och Alv, är de i MD ensamma om att (sporadiskt) teckna guttural vokal i vissa suffix (vok. + *ng/ð*) med 'o', medan övriga relevanta mytologiska dikter skriver 'v' (för *u*). Jfr *ygiöngr* 2:25 Vsp, *hvnðrop* 36:2 Vkv och *vavöþr* 39:2 Alv med *hvnðrvð* 27:8 Hym och *váfvþr* 21:3 Grm (L 1954 s. 179 f). Vidare intar de en särställning i MD (och bortsett från Akv i hela hs) p.g.a. relativt höga (och f.ö. nästan identiska) %-tal för punkt-'y': 29-30-29 (tab. II:4). Vkv och Alv håller också nära ihop i fråga om accenternas frekvens (10,5 resp 9,5 pr 10 rader) och funktion (längdmarkerande i 78 resp 76% av fallen) liksom i fråga om beteckningen för etymolog. kort *o*: %-talen för 'äv' och 'o' är för Vkv 65-35, för Alv 63-37 (jfr tab. III:2-3).

VI

På det hela taget följs prosa- och verspartierna i Regius åt i fråga om skrivskicket. De för huvudavsnitten MD och HD anförda särdragen gäller både prosan och versen. I prosainledningarna till Grm, Skm och Vkv är således släktskapsorden *sonr* och/el. *dóttir* konsekvent fullt utskrivna liksom i själva dikterna, medan de i exv. "Helgesagans" prosa liksom i dess vers ofta är extremt avkortade. I Hlr möter *er*-abbreviaturen för *ei(r)* i *þeir*-former av pron. *sá*, i både prosa och vers, men i Grm (med flera bel. på sådana) tillgrips andra förkortningssätt oavsett framställningstypen. Betr. vissa HD-karakteristika, exv. extremförkortning av *sonr* osv och 'Z'-variant av *ok*-abbreviaturen, gäller, att de har en starkare ställning i prosa- än i versframställning. Symptomatiskt torde vara, att dessa skrivsätt är nästan konsekvent genomförda i prosastycket Dr.

Vid en närmare granskning av skrivskicket överlag med särskild hänsyn till förhållandena inom de traditionellt avgränsade dikterna är huvudintrycket, att prosa och vers i stort sett följs åt, detsamma. Det gäller, tycks det mig, de mytologiska Grm, Skm och Vkv samt de båda "sagorna" och Ghv. Mindre är överensstämmelsen betr. den mytologiska Ls samt de heroiska Br och G¹⁶. Prosan i dessa samt i det fristående prosastycket Dr uppvisar därtill några gemensamma (yngre?) smådrag, i sht en mycket lägre accentfrekvens än hs i övrigt (endast 1-4 accenter pr 10-radstext). Men Ls och Br-G¹-Dr går bestämt i sär: i fråga om accenternas funktion (i Ls längdmarkering bara i 5 fall av 9, i Br-G¹-Dr i samtliga 7), i fråga om bruket av *ok*-abbreviaturens varianter (i Ls 8 '7'-varianter mot 2 'Z'-varianter men i G¹-Dr 16 'Z' mot 1 '7') men främst i fråga om det rent språkliga: Ls:s prosa företer tvivelsutan det yngsta språket i Regius. Därom bär skrivningar som nom.sg. *son* 29:9, anlit 33:8 och kiptiz 33:11 (normalskrivningar: *sonr*, anðlit och kippiz) ett tydligt vittnesbörd (L 1954 s. 227 f, 286).

¹⁶ Övriga prosastycken, vilka inleder Hlr, G^{II}, G^{III}, Od och Akv, är för obetydliga, för att det skulle vara meningsfullt att jämföra dem med versen eller över huvud införa dem i undersökningen.

VII

Hur skall man då rimligtvis tolka den här redovisade regionala växlingen i Codex regius' skrivskick och i synnerhet den ganska avsevärda olikheten mellan MD och HD?

Utifrån skriften själv synes följande kunna anföras:

Jag har prövat – som jag menar – alla tänkbara förklaringar men kan endast finna en acceptabel: att Regius-skrivaren varit *beroende av den traderade textens skrivskick*, inte slaviskt men så mycket att huvudmönstren avspeglats. Det är främst det stora antalet förändringar vid ett bestämt ställe i Regius, till yttermera visso vid ett nytt huvudavsnitt, med ett flertal nyheter strax i början av detta (HH s. 39–40), som tycks mig omöjliggöra varje annan tolkning. Men också den omständigheten, att flera av de nya tecknen och skrivsätten, exv. rakt 'd', ligaturen 'ŋ' och abbreviaturen ¹⁷ för *ei(r)*, tydligen förefallit föråldrade under senare hälften av 1200-talet, pekar i samma riktning¹⁷.

Och ett steg vidare: Det skriftmönster min inventering av Regius' skrivskick företer vittnar om, att Regius' båda huvuddelar har *olika skriftlig bakgrund*. Denna konklusion är enligt min mening ofrånkomlig, en fast punkt vid kommande diskussion i ämnet. Men vidare vittnar skriftbilden med största sannolikhet om, att dessa huvuddelar, MD och HD, i sin helhet (el. åtminstone högst väsentligen) på ett tidigare stadium förelegat var för sig, nedtecknade av skrivare med något olika skrivvanor, rimligtvis representerande olika skrivarskolor¹⁸. Därtill är den ortografisk-paleografiska skillnaden mellan Regius' huvudavsnitt så omfattande och väsentlig, att det framstår som i hög grad sannolikt, att de förelegat separat så sent som för Regius-skrivaren¹⁹. Med andra ord: Regius-samlingen, *PE*, återgår med mycket stor sannolikhet i sin helhet på två särsamlingar, en mytologisk och en heroisk, vilka förenats så sent som i *Codex regius ca 1270*. Regius-skrivaren är således identisk med eller ev. dirigerad av *PE*-redaktören.

Därmed skulle definitivt från diskussionen kunna avföras en hypotes, som för flertalet eddaforskare, bl.a. B. Sijmons, F. Jónsson och icke minst E. Wessén, fått nära nog axiomets karaktär och fungerat som en hörnsten i argumentationen, nämligen att den defekta eddasamlingen i hs A (innehållande i ordningsföljd Hrbl, Baldrs draumar, Skm, Vm, Grm, Hym och Vkv) i

¹⁷ Här kunde vara platsen för ett mera ingående principiellt resonemang, men jag hänvisar till mitt arbete 1954 passim men i sht s. viii ff o. 236 ff (där bl.a. Regius-skrivarens stora variationsbenägenhet betonas).

¹⁸ De för MD och HD karakteristiska särdragen (åtminstone det starkt övervägande flertalet) får antas återgå på dessa två förlagor och rimligtvis karakterisera deras skrivare.

Distributionen av MD- och HD-karakteristika på dessa två källskrifter kan f.ö. antas ha varit ännu mera strikt. När vissa MD-karakteristika (nr 3–5) utanför MD (oftast) anträffas i Helgeavsnittet, är det inte orimligt anta, att förekomsten där kan bero på efterverkan från MD och att Regius-skrivaren är ansvarig för den. För vissa andra avvikelser från "schemat" är Regius-skrivaren med säkerhet ansvarig, exv. skrivn. q^ub (qvaþ) 34:16, þrk:s och MD:s enda ex. på abbreviaturen ¹⁹ för *ua* (normalt q^ab, 7 ggr i þrk, 11 ggr i MD). Abbreviaturen är tydligt tillgripen av platsbrist (s.k. betingad variant) utan stöd i förlaga.

¹⁹ I mitt arbete 1954 lämnade jag öppet, om föreningen skett i Regius el. i förlaga till denna.

fullständigt skick skulle ha varit ungefärligen identisk med Regius-samlingen²⁰. Vi får i stället betrakta hs A:s diktsamling som en defekt *mytologisk särsamling*, återgående (över mellanled) på samma original som den mytologiska diktgruppen i Regius och bevarande en äldre planlös diktföljd, som rimligtvis ändrats först av PE-redaktören.

Det skriftmönster jag redovisat ger också en viss allmän ledning om de två huvudkällornas tillblivelse:

För att börja med den heroiska huvudkällan (*HD) kan man konstatera, att skriftbilden i HD i Regius klart utvisar, att *HD åtminstone ytterst återgår på ett antal smärre källor med olika skriftbakgrund (jfr de sju skriftpartierna). Skriftgränserna har visserligen långt ifrån den skärpa som vid övergången från MD till HD men är tydliga nog och infaller mellan innehållsligt och/el. kompositionellt mer eller mindre självständiga avsnitt. Det är rimligt, att de avspeglar "sammanfogningar" vid den tidigare skriftliga traderingen och att den regionala växlingen i HD i Regius åtminstone grovt avspeglar skrivskicket i det äldre källmaterialet²¹. Under alla omständigheter är diktgrupperna Hv-HH^{II} ("Helgesagan") och Sf-Sd ("Sigurdssagan") i fråga om skrivskicket så homogena och så klart avgränsade sinsemellan och mot andra dikter, att de en gång säkerligen förelegat var för sig.

De närmare omständigheterna vid uppbyggnaden av den heroiska samlingen torde dock inte skrivskicket kunna avslöja. Det förefaller ovisst, om Regiusförlagan omedelbart eller medelbart återgår på ett antal smärre källor och därmed också om förlageskrivaren är identisk med *HD-redaktören eller inte. Det förra är kanske det troligare p.g.a. den ganska betydande regionala variabiliteten. Det är vidare ovisst, hur många källor *HD-redaktören har sammanställt. Det kunde ha varit ett flertal smärre enheter (= skriftpartierna?), omväxlande skriftpartier och kombinationer av sådana eller också endast två större enheter, nuv. Helgeavsnittet (HH-HH^{II}) och nuv. Sigurd-Gudrunsavsnittet (Sf-Hm) – skriftgränsen mellan dessa avsnitt (HH^{II}-Sf) är ju den markantaste inom HD. I alla händelser skönjer man ett uppbyggande av volsungasamlingen steg för steg med "fornaldarsagor", diktgrupper och enskilda dikter som byggelement.

Vad den mytologiska särsamlingen, *MD, beträffar är man med ledning av skrivskicket i Regius närmast benägen anta, att flertalet dikter skriftfästs och/el. tidigare skriftligt traderats av skilda personer, om ock sådana med

²⁰ Den litteraturhistoriska forskningen har på sistone genom en ny uppfattning om den isländska 1200-talssynen på Vkv:s allmänna karaktär (mera mytologisk än heroisk) starkt misstänkliggjort den gamla hypotesen, som främst baserats på att Vkv såsom h j ä l t e d i k t garanterade, att den ursprungliga A-samlingen också innehållit Regius' svit av volsungadikter. Se Lindblad 1978 s. 17, 20 (och där anf. litt.).

²¹ Olikskheterna i Regius är så stora, att de kan avspegla inte bara skilda skrivare utan ev. också skilda skrivarskolor. Som motpoler står väl å ena sidan "Sigurdssagan" och å andra HH, Akv och (väl också) Am med åtskilliga MD-drag. De sistnämnda kan tänkas före upptagandet i den heroiska särsamlingen ha varit skriftligt fixerade enligt huvudnormer, snarlika de mytologiska dikternas, och ursprungligen varit produkter av samma skrivarskola/-skolor som dessa. Betr. den första hjältedikten, HH, kunde man dock också tänka sig efterverkan från MD i Regius, exv. i fråga om beteckningen för adjektivartikelns stavokal.

ganska snarlika skrivvanor. Med full säkerhet kan detta antas för Háv och med viss sannolikhet för Alv – fast dess obestridliga egenart kunde förklaras med att bristande utrymme i hs nödgat till starkare och därmed okonventionellare förkortande än eljest – och vidare för exv. Hym, Vsp och Þrk. Gemensam skriftlig proveniens kan dock tänkas för Vm och Grm (dock ej gärna tillsammans med Vsp, som flera litteraturforskare menat) samt för Skm och Hrbl (jfr placeringen av Vm och Grm i följd även i hs A). Om detta är korrekt analyserat, skulle samlingen ha fogats ihop med hjälp av enbart enskilda dikter och ev. diktpar. Det bör dock betänkas, att skrivskicket i Regius är svåranalyserbart.

Vad så skrivskicket i Regius' prosapartier angår, bör det väl rimligtvis tolkas så, att prosa och vers inom de enskilda enheterna (dikter, "sagor") i regel skriftligt fixerats och/el. traderats gemensamt. Detta gäller åtminstone Grm, Skm, Vkv, Hv-HH^{II} ("Helgesagan"), Sf-Sd ("Sigurdssagan") och Ghv. I Ls, Br och G^I däremot, där prosa och vers ortografiskt och/el. språkligt avviker en del (dock ej betr. karakteristika för huvudavsnitten), är förhållandet annorlunda. Prosapartierna där liksom det fristående prosastycket Dr (med skrivskick snarlikt det i G^I:s prosa) torde ha satts på pränt senare, rimligtvis av en redigerare, dock en annan i Ls (PE-redaktören?) än i Br, G^I och Dr (*HD-redaktören?).

Slutligen klagör en allmänare undersökning av skrivskick och språk i komparativ belysning, en sådan som redovisas i mitt arbete från 1954, att samtliga Regius-dikter rimligtvis upptecknats åtminstone inom perioden ca 1210–1240. Ca 1240 är således *främre gräns för Regius-dikts uppteckning*. Ca 1210 är däremot inte bakre gräns. Med hänsyn till enbart skrivskick och språk kan inget veto inläggas mot något äldre uppteckning; 1100-talsortografi kan ha moderniserats vid senare skriftlig trädning. Strikt litteraturvetenskapligt bör väl som bakre gräns anges ca 1150, dvs den troliga tidpunkten för Första grammatiska avhandlingens tillkomst: i dess uppräknning av litteraturgenrer, som lockat till uppteckning på modersmålet, nämns inte folkpoesi (fornkvæði) och f.ö. inte heller sagor. Enstaka ålderdomliga skriftdrag, som *kan* härröra från litterär fixering ca 1200, möter åtminstone i Vm, Hym, Sf och Hm. Att med hjälp av skrivskicket försöka *kronologiskt* rekonstruera sarsamlingarnas tillkomst förefaller hopplöst. De karakteristika, som utpekats för MD och HD i fall som exv. I:2, 6, 22 o. III:1 'Z', antyder väl dock, att de båda förelegat för R-skrivaren i utskrifter från tidigast ca 1240 (jfr s. 160 not 18).

Min tolkning av skrivskicket i Regius innebär i första hand ett accepterande av den gamla Müllenhoffska teorien, att PE principiellt tillkommit successivt via smärre samlingar. Därvid innebär den närmast anslutning till Heusler, så till vida att jag liksom denne kommer fram till, att Háv liksom diktgrupperna Hv-HH^{II} och Sf-Grp-Rm-Fm-Sd på ett tidigare stadium förelegat var för sig.

Min undersökning av skrivskicket (och i någon mån språket) i Regius har emellertid lett till det nya och viktiga resultatet, att PE (helt el. nästan helt) med all sannolikhet återgår på en mytologisk och en heroisk sarsamling, som

Tabell II

Dikt	1) långt l		2) långt s i inljud		3) storbok- staven 'E'		4) y-tecken		5) adj. art.		6) förb. 'an'	
	'L'	'll'	's'	'ff'	E ¹	E ²	'y'	'ÿ'	'in'	'en'	'an'	'aŋ'
Vsp	4	38	2	1	3		46	18	7	3	7	1
Häv	20	61	2	1	2	8	108	20	29	13	30	18
Vm	7	20	1			2	25	9	25	2	4	2
Grm	4	40	1	1		7	49	15	12	8	11	2
Skm	6	11	2		1	2	54	3	3	8	2	6
Hrbl	8	15		1	1	9	32	7	7	7	7	2
Hym	5	17	1		4	1	28	4	3		10	
Ls	11	27	1	2	2	8	63	7	7	3	2	1
Þrk	4	15	1	2	1		42		7	1	2	
Vkv	7	17	2		9	8	21	9	3	5	5	2
Alv	2	5			2		10	4	2	2		
HH	2	31			2	4	53	7	3	3	6	2
Hv	1	33	1	2	1	2	58	6	6	1	7	1
HH ^{II}	1	49	1	3	4	5	59	11	4		13	1
Sf	3	8			1	6	8		1		2	
Grp	2	25	1	2	1	2	48	3	4		5	3
Rm	2	24	2	1	2	8	44	3	2	1	5	
Fm	1	23	1	2		7	39	4	18		9	3
Sd		18		4		2	31	2	8		6	
Br		17			1	2	16	1	2			1
G ^I		18	3	2		2	34	1	3		3	1
Sg	1	38	2	2	1	3	47	5	7	1	12	1
Hlr		9	1		1	1	20	1			5	
Dr		3		1	1	2	5					
G ^{II}		34	4	2		2	34	8	2		4	1
G ^{III}		9					6	1	1		1	
Od		12		1		4	43	5	4		2	
Akv		50	1	5	1	2	34	15	17	2	6	1
Am	3	66	6	1		2	121	20	7		20	1
Ghv		7	3	5	1	2	16		4	3	1	1
Hm		10	1		1	2	24	3	12		4	1
MD S:a	78	266	13	8	25	45	478	96	105	52	80	34
%	23%	77%	62%	38%	36%	64%	83%	17%	67%	33%	70%	30%
HD S:a	16	484	27	33	18	60	740	96	105	11	111	18
%	3%	97%	45%	55%	23%	77%	89%	11%	91%	9%	86%	14%

Tabell III

Dikt	1) abbreviatur f. konj. <i>ok</i>				2) accenttecken				3) etymol. ρ			
	belägg		% -tal		bel.	medel- tal pr 10 rader	längdmarke- rande bel.	% -tal	belägg		% -tal	
	'7'	'Z'	'7'	'Z'					'äv'	'o'	'äv'	'o'
Vsp	37	9	80	20	104	8	73	70	59	16	79	21
Háv	60	23	72	28	292	9½	207	71	79	10	89	11
Vm	24	1	96	4	60	6½	44	73	30	5	86	14
Grm	83	8	91	9	129	9	106	82	53	9	85	15
Skm	28		100		67	8	50	75	18	3	86	14
Hrbl	19	2	90	10	54	6	48	89	12	4	75	25
Hym	6	2	(75)	(25)	92	12½	72	78	30	6	83	17
Ls	69	7	91	9	106	7½	78	74	53	11	83	17
Prk	21	1	95	5	51	8½	43	84	16	1	(94)	(6)
Vkv	24	2	92	8	107	10½	83	78	51	28	65	35
Alv	2		(100)		45	9½	34	76	5	3	(63)	(37)
HH	21	13	62	38	121	10½	96	79	48	12	80	20
Hv	36	16	69	31	76	5½	63	83	35	13	73	27
HH ⁰	57	12	83	17	87	5	74	85	55	12	82	18
Sf	10	9	(53)	(47)	16	5½	8	(50)	5	5	(50)	(50)
Grp	13	15	46	54	39	3½	28	72	19	18	51	49
Rm	28	18	61	39	34	3½	27	79	19	10	66	34
Fm	24	20	55	45	55	5	37	67	34	8	81	19
Sd	32	26	55	45	31	4	23	74	14	10	60	40
Br	6	3	(67)	(33)	21	5	17	81	15	5	75	25
G ^I	8	12	40	60	41	6½	34	83	13	8	62	38
Sg	17	20	46	54	91	6½	71	78	29	27	52	48
Hlr	2	6	(25)	(75)	12	4	11	(92)	2	7	(22)	(78)
Dr	1	11	(8)	(92)	5	3½	5	(100)	4	2	(67)	(33)
G ^{II}	9	15	37½	62½	58	6½	44	76	26	18	60	40
G ^{III}	3	2	(60)	(40)	14	6½	12	86	3	3	(50)	(50)
Od	7	11	(39)	(61)	43	6½	35	81	19	10	66	34
Akv	11	16	41	59	94	8½	67	71	53	12	82	18
Am	9	28	24	76	193	8½	160	83	67	30	69	31
Ghv	3	5	(37½)	(62½)	51	10	42	82	11	9	55	45
Hm	2	4	(33)	(67)	59	9	43	73	30	10	75	25
MD	373	55	87	13	1 107	8½	838	76	406	96	81	19
HD	299	262	53	47	1 143	6½	900	79	502	229	69	31

förenats först i Codex regius ca 1270. Det är anmärkningsvärt, att en sådan dualistisk härstamning för Regius inte tidigare (än i mitt arbete 1954) diskuterats. Att MD och HD har skild förhistoria ligger egentligen nära till hands och behöver inte baseras på enbart skrift och språk. De båda diktgrupperna skiljer sig ju åt både innehållsligt och kompositionellt. Den förra, som rör sig inom den fornnordiska mytologiens sfär med gudar, jättar, alver och dvärgar som agerande, är en typisk dikt-samling. Den senare gruppen, fiktivt knuten till en forngermansk furstesläkt med den forngermanska världens främste hjältegestalt Sigurd Fafnersbane som huvudperson, har karakteriserats som en dikt-cykel men har också betydande inslag av heroisk fornsaga och bildar en sammanhängande enhet, ett slags starkt versifierad saga. I Regius-urkunden är dualismen också klart formellt markerad genom en överskrift vid HH utan motstycke i hs p.g.a. både sin längd och formulering samt genom en speciellt stor initial vid HH (lika stor endast vid Vsp). Över huvud taget är mitt huvudresultat väl förenligt med den litteraturvetenskapliga forskningen i ämnet, sedan hypotesen att hs A ursprungligen innehållit en med Regius-samlingen identisk eddasamling kunnat avvisas.

Mina rön innebär en ganska annorlunda syn på PE:s förhistoria än hittills, i all synnerhet skiljande sig från den nuvarande majoritetsuppfattningen med E. Wessén som främsta namn. Därmed följer en ny problemställning. *Huvudfrågorna blir, när och hur sarsamlingarna tillkommit och varför de sammanförts*, varvid frågan om Snorres roll är mycket central.

Härmed anser jag mig ha fyllt min uppgift med denna uppsats, men jag vill tillägga, att det för ett besvarande av nyssnämnda huvudfrågor givetvis är nödvändigt att beakta de hållpunkter, som litteraturvetenskapen erbjuder, fastän de hittills förebragta nästan alla förefaller diskutabla eller föga givande. Själv har jag nyligen i två artiklar (1978 s. 18 ff och 1979 s. 30 ff) mycket skissartat framlagt en preliminär hypotes på bredare men delvis osäker bas. Enligt denna skulle volsungasamlingen ha vuxit ut från en ca 1200 skriftfäst Sigurdssaga i blandad form, till vilken närmast fogats självständiga dikter om Sigurd, Gudrun och Brynhild. Den mytologiska däremot skulle ha inspirerats av Snorre-poetiken och närmast ha varit ett bihang till Gylfaginning i en Snorre-Edda-hs, måhända från början innehållande ett fåtal dikter som Vm, Grm och Hym men successivt kompletterad med dikter från olika håll. Att dessa samlingar förenats, har jag förmodat vara mindre litterärt än genealogiskt-historiskt motiverat, nämligen att föra den berömda volsungaättens historia tillbaka till dess stamfader Oden och asarna. Framtida forskning må pröva denna teoris sannolikhet.

Men, det är studiet av skrivskicket i Codex regius, som ger en fast grundval för ett fortsatt, närmare inträngande i Poetiska Eddans förhistoria.

Bibliografi

- Helgason, Jón. 1953: Norges og Islands digtning (i Nordisk kultur VIII B, Uppsala).
 Heusler, Andreas. 1923: Die altgermanische Dichtung. Berlin-Neubabelsberg.

- 1937: *Codex Regius of the Elder Edda (Corpus codicum islandicorum medii ævi 10. Copenhagen)*.
- Holm-Olsen, Ludvig. 1974: *Middelalderens litteratur i Norge (i Norges litteraturhistorie, redig. av E. Beyer. I. Oslo)*.
- Lindblad, Gustaf (= L). 1954: *Studier i Codex regius av Äldre Eddan. Lund*.
- 1978: "Centrala eddaproblem i 1970-talets forskningsläge" i *Scripta Islandica 28. Lund*.
- 1979: "Snorre Sturlason och eddadiktningen" i *Saga och Sed (KGAA:s årsbok 1978. Lund)*.
- Sijmons, Barend. 1906: *Die Lieder der Edda. Halle*.
- Wessén, Elias. 1947: "Den isländska eddadiktningen. Dess uppteckning och redigering" i *Saga och Sed (KGAA:s årsbok 1946. Uppsala)*.
- Wimmer, Ludvig og Jónsson, Finnur (= W-J). 1891: *Håndskriftet Nr. 2365 4:o gl. kgl. Samling ... i fototypisk og diplomatisk Gengivelse. København*.

LOTTE MOTZ

Sister in the Cave; the stature and the function of the female figures of the *Eddas*

According to the sources from which we gain most of our knowledge concerning Germanic myth, the prose and poems of the *Eddas*, the world is governed by divinities, the Aesir, and their female consorts and companions, the Asynjur. The group, interrelated by marriage or parenthood, lives as an extended family in the stronghold Asgard, much like the gods who feast, scheme and quarrel on Olympus. The banquets of the northern assembly of valiant men and lovely women acquire added poignancy, held as they are in the foreknowledge of ultimate disaster, and attain excitement through the intermittent and temporary triumphs of the gods.

The role of the women of the household, so we are assured by Snorri Sturluson, is important, for they are no less holy, nor hold less authority than their men.¹ Snorri furthermore presents us with the names of the wives and daughters of the Aesir; in examining these names we note that most of them are not attached to figures known to us through tales. They are found, however, in the diction of the poets and also show close relation to existing nouns or adjectives.² The name Sjöfn, of the goddess of love, belongs with the noun *sjafni*- 'affection, love', and the name Snotra, of the divinity of prudence, with the adjective *snotr* - 'wise, prudent'. The goddesses thus seem to be, merely, personifications of certain words. If, as one may assume, Snorri invented areas of action for the Asynjur he obviously was eager to substantiate his assertion of equality and to present a picture of symmetry and of balance between the sexes and obviously at a loss to do so from his sources.

In my own undertaking of tracing the image of the Eddic goddesses I have given close attention to the texts and arrived at the following conclusions.

¹ References to Eddic poems will be to *Edda. Die Lieder des Codex Regius nebst verwandten Denkmälern*, G. Neckel and H. Kuhn eds. Heidelberg 1962. References to the prose *Edda* will be to *Edda Snorra Sturlusonar*, Finnur Jónsson ed. Copenhagen 1931. gyf 11; *Eigi erv asynivrnar vhelgare ok eigi megv þær minna*.

² gyf 22; the names are: Frigg, Saga, Eir, Gefivn, Hnos, Siofn, Lofn, Vár, Vavr, Syn, Fulla, Hlin, Gná, Snotra, Freyia. In another list we find: Frigg, Freyia, Gefivn, Iþvnn, Gerþr, Sigyn, Fvlla, Nanna (sksk 1); yet a third enumeration cites Frigg, Freyia, Gefivn, Skapi, Iþvnn, Sif (sksk 42). See also Jan de Vries, *Altgermanische Religionsgeschichte*, Berlin 1956, II 326-7.

I

1. *Goddesses do not exercise the talents or display the qualities assigned to them by Snorri*

Snorri: Freyja is the goddess of love (sksk 29) and it is good to call on her in a love relationship for the furthering of one's purpose; songs of love also are pleasing to her.³

The image in the texts: in the fierceness of his longing for the giant maiden Gerdr the god Freyr does not turn to Freyja for 'furtherance' and help. He employs instead the seduction of his wealth, the terror of his threats and the magic of his curse (*For Scírnis*). Odin too speaks of the charms by which one gains the love of women.⁴ He himself had used such means in enticing 'night riders' from their husbands;⁵ and it was the power of his speech which had helped him when he had his way with Gunnlod.⁶

Snorri: Frigg knows the fates of men though she speaks no prophecy (gylf 11).

Elsewhere in the texts: Frigg does not foresee Odin's fated triumph in his contest with a giant (*Vafðrúðnismál*). Odin does not turn to Frigg in his quest for knowledge about Baldr's fate, but rather to a sibyl whom he must force through his powers from her slumber;⁷ to another sibyl whom he sought for wisdom he extends rich gifts in compensation.⁸

Snorri: Gefjón is a virgin and has those with her who die as maidens.⁹

Elsewhere in the texts: she gave herself for a jewel to a fair lad.¹⁰ King Gylfi rewarded her, for the pleasure he had had of her, with a piece of land; four oxen harnessed to a plough, her sons, begotten by a giant, carved it from the king's realm and dragged it out into the sea.¹¹

Snorri: Eir (one of the unknown goddesses) is a physician.

Elsewhere in the Eddas: only the sibyl Groa, so it seems, can alleviate Thor's suffering and remove through her incantations the piece of rock which lodges in his head; when she is distracted from the completion of the cure the stone remains forever.¹²

³ gylf 13; *ahana er gott at heita til asta.*

⁴ hav 161; *Þat kann ec íþ sextánda, / ef ec vil ins svinna mans / hafa geð alt oc gaman; / hugi ec hverfi / hvítarmri kono / oc sný ec hennar ǫllom sefa* (I know a sixteenth: if I see a girl with whom it would please me to play, I can turn her thoughts; can touch the heart of any white-armed woman (A)).

⁵ hb 20.

⁶ hav 104; *mǫrgom orðom / mæltu ec í minn frama / í Suttungs sǫlum* (With spirited words I spoke to my profit in the hall of the aged giant (A)).

⁷ bald 4.

⁸ vsp 29; *Valði henni Herfǫðr / hringa oc men, / fecc spiǫll spaelig / oc spáganda* (Odin gave her rings and necklaces and received her words of wisdom).

⁹ gylf 22.

¹⁰ ls 20.

¹¹ gylf 1.

¹² sksk 26.

2. *The Asynjur are ineffectual*

Frigg who wishes that her son, the god Baldr, be safe from injury, extracts a promise from all things which are encountered in the world that they will not do him harm; yet she is tricked into revealing that she did not ask the mistletoe so that this plant becomes instrumental in his death.¹³

Idunn also is easily deceived and lured by Loki into a forest where a giant waits to seize her (sksk 2,3).

The Asynjur Frigg and Freyja both are shown in grief for a beloved being: Frigg crying for her murdered son (vsp 33) and Freyja wandering the earth and shedding golden tears in searching for her husband (gylf 22). The lamenting of a goddess for her lost beloved is encountered in the myths of many nations; in such tales, however, as in that of Isis and Osiris or of Demeter and Kore, the goddess is effective in the restoration of her lover, son or daughter to the bloom of life. In the *Eddas*, on the other hand, there is the depiction only of the loss; of Frigg we know and of Freyja we may assume that she was not enabled to achieve a resurrection.

3. *Asynjur are treated casually*

Odin asks for Frigg's advice before he engages in a combat with a giant and then immediately disregards it.¹⁴

Sif's hair is cut by Loki (sksk 44).

Like an object Idunn was carried back and forth between Giantland and Asgard; first captured by a giant she was later transformed into a nut and brought back by Loki to the dwelling of the gods.¹⁵ Freyja is offered as the price for the building of a stronghold.¹⁶ Loki and Thor suggest to Freyja that she give herself in marriage to a giant so that the god Thor may regain his hammer;¹⁷ for once the goddess shows some spirit in her refusal. Rindr, who counts as a goddess according to one of Snorri's statements, has been manipulated by Odin's charms.¹⁸

4. *The virtues and vices of the goddesses are those which were established by a patriarchal society*

The chief accusation levelled against the Asynjur is that of promiscuity (while male gods are proud and boastful of their amorous adventures).

Loki reproaches Freyja for having slept with all the Aesir and Elves and also

¹³ gylf 33.

¹⁴ vaf 1-3.

¹⁵ sksk 2-3.

¹⁶ gylf 25.

¹⁷ Þrym 12; *Ganga þeir fagra | Freyio at hitta, | ... 'Bittu þic, Freyia, | brúðar líni! | við scolom aca tvau | í iqtunheima.*' (They went to meet the fair goddess Freyja ... prepare yourself in bridal veil, we both shall go to the world of giants).

¹⁸ gylf. 22; sksk 10; *Seið Yggr til Rindar.*

with her brother;¹⁹ she is, according to the Lay of Hyndla, as lascivious as a female goat;²⁰ Idunn laid her arms around her brother's slayer;²¹ Gefion gave her virtue for a jewel (ls 20); Frigg who is Odin's wife also slept with his two brothers;²² Frigg also tricks her husband Odin so that Geirröd may be undone; that she must resort to wile so that she may gain her end shows her as subordinated to her husband.²³

Baldr's wife, and this must be a virtue, dies of sorrow after her husband's murder and then is placed beside him on the pyre.²⁴ Sigyn follows her husband Loki into the grim place where he is sent in punishment.²⁵

5. *Some limited area of power is allotted to the Asynjur*

Gefion obtained a piece of land for her merry-making with a king; this was dragged into the sea by her sons and became the island Selund.

Freyja receives into her hall half of those that die in battle.²⁶ She also wins from a giantess the knowledge and the potion which are vitally important to her human lover; by him she had been honored with sacrificial offerings.²⁷

Frigg and Freyja are in possession of a garment which enables them to fly (we do not see them used by the goddesses).²⁸ Both Freyja and Frigg may ease the pangs of women's labor.²⁹ The absence of Idunn and her apples causes the aging of the gods.³⁰

If we examine the instances which were enumerated in this section we find the following:

In causing the creation of an island Gefion appears in union with a human king and not with any of the Aesir. Mistress of a human lover also is the goddess Freyja who successfully tricks a giantess. Frigg and Freyja, who may help in child birth, are in this function not designated as Asynjur, but as 'gentle spirits' (*hollar vættir*). Freyja's house in which she is hostess to the slain bears the designation *Fólcvangr* – 'battlefield'; as such it would not be in Asgard, for the dwellings of the gods are not to be defiled by bloodshed.³¹ Residing in this hall, Freyja would not be living in the fortress of the gods. It is true that Idunn's disappearance causes great discomfort to the gods and she must be important

¹⁹ ls 30, 32.

²⁰ hynd 46, 47.

²¹ ls 17.

²² ls 26.

²³ grim, prose passage.

²⁴ gylf 33; *Þa var borit vt askipit lík Baldrs, ok er þat sa kona hans, Nanna Nepsd(ottir), þa sprack hon of harmi ok dó; var hon borit abalit ok slegit i eldi* (Then the body of Baldr was brought to the ship and when his wife Nanna, the daughter of Nep, saw this her heart burst of grief and she died; she was placed on the pyre and the flame was kindled).

²⁵ ls, prose passage.

²⁶ grim 14.

²⁷ hynd 10.

²⁸ þrym 3, sksk 27.

²⁹ oddr 9.

³⁰ sksk 2–3.

³¹ gylf 13; it is true, however, that Snorri locates *fólcvangr* in heaven.

as a source of youth and life; yet she does not wield her power as an active agent; she is a prized possession rather than an actor.

We may conclude that in the instances in which goddesses exhibit active force they do not appear in marriage to a ruling god or as inhabitants of Asgard. The only exception is Idunn who through her presence and not through her action exercises an important function. We may further conclude that the Asynjur, as spouses of the ruling gods and as dwellers of their stronghold, do not possess the power which is an essential aspect of divinity; they would therefore not be goddesses at all, but decorative shadows, prized possessions or abstractions invented by the poets or the learned men.

II

Scrutiny of the Eddic texts reveals, however, the existence of female forces of great potency and these shall now be considered.

1. *Sibyls (vǫlur)*

A sibyl sought by Odin possesses greater wisdom than the father of gods and men and receives from him much treasure for her sayings (vsp 29). In quest of knowledge concerning Baldr's fate Odin travels to the kingdom of the dead where he charms a sibyl from her dwelling in the tomb (*vǫluleiði*).³²

The incantation of the sibyl Groa alone could have removed the stone, cast by a giant, which had entered the head of Thor. Another sibyl with the name of Groa arises from the dead to chant the charms which will guard the safety of her son on a long and lonely journey; and the charms seem to be effective.³³ Powerful in evil magic is the sibyl Heidr who came to be the darling of bad women (vsp 22).

2. *Giantesses*

The prophetess who shares with Odin her knowledge of the birth and the destruction of the world is of the race of giants.³⁴ Hel, the ruler of the kingdom of the dead, has the power to deny the gods their request for the return of

³² bald 4; Þá reið Óðinn / fyr austan dyrr, / þar er hann vissi / vǫlo leiði; (Then Odin rode to the eastern gate; there he knew was the tomb of a sibyl).

³³ *Gróugaldr*. *Die Edda*, R. C. Boer, Haarlem 1922; the poems *Gróugaldr* and *Fjǫlsvinnsmǫl* do not appear in the *Codex Regius*, the manuscript which contains the bulk of Eddic poetry, and are omitted in some editions; because of contents and imagery other editors believe them to be part of the mythical *corpus* of the north. The *Gróugaldr* contains the charms which are to protect Svipdag's safety on his voyage. The *Fjǫlsvinnsmǫl* deals with Svipdag's fortune at the goal of the journey. If the two poems are part of one tale, as is now accepted, the charms were effective, for Svipdag arrived unharmed at his destination.

³⁴ vsp 2; *Ec man iǫtina, / ár um borna, / þá er forðom mic / fædda hǫfðo*; (I remember the giants of yore, those who raised (bore?) me in ancient time).

Baldr.³⁵ Instrumental in this matter was a witch who refused to 'cry for Baldr' (gylf 35). The giant woman Hyndla is in possession of the knowledge and of the potent drink which are needed by Freyja's lover Ottar. Infinitely precious also is the drink of poetry which is guarded by a giant's daughter (sksk 6).

The giantess, called Grid, generously gave to Thor her belt of strength, her staff and iron gloves before he was to meet the mighty giant Geirröd (sksk 27). A giantess offered to Hedin, as she was passing by him on her riding steed, her help and her protection, for the hero in her care was doomed to die (HJ prose passage, HJ 35). Maids who were raised in giantland alone bring happiness to the world of men.³⁶

Yet others of this race had come to end the first golden age.³⁷ Giantesses also are said to have castrated the warrior Sinfjötli,³⁸ while Ran, who dwells beneath the waves, catches in her net men who voyage on the sea (sksk 42). Though the giant's daughters Gjalp and Greip are undone by Thor (sksk 27) and the witch Hrimgerd by the hero Atli (HJ 12–30) theirs is a sufficiency of strength which had presented a threat and menace to gods and men.

Skadi, the warlike daughter of a giant, arrives in armor in the manor of the gods to avenge her father's death, and the Aesir are eager to appease her (sksk 3). Two girls of the race of giants, Menja and Fenja, are designated as both: mighty and prophetic, and they grind in Frodi's mill riches and destruction for their master. They also had partaken, in the past, in the shaping of the landscape,³⁹ and in granting or refusing victory in war.⁴⁰

Only a giantess has strength to move the boat which holds Baldr's pyre; only she is in control of the wolf on which she rides (gylf 33). Nine maids from giantland can of themselves and through the power of the earth bring forth a god in virgin birth (hynd 35).

3. *Power over men's fortune on the battlefield is accorded also to the Valkyries*

They are sent, so Snorri tells us, to decide the outcome of the contest and to choose those who must suffer death; Valkyries also serve the fallen warriors with food and drink in Odin's hall.⁴¹ A shieldmaid, named Svava, endowed the warrior Helgi with a sword and with a name and afterwards protected him in combat (HJ 6–8, HJ prose passage). Svava also held the boats firm against hostile onslaught (HJ 26) and the shieldmaid Sigrun kept seaborne warriors

³⁵ gylf 34, 35.

³⁶ vaf 49; *hamingior einar | þeira í heimi ero, | þó þær með iðnom alaz.*

³⁷ vsp 8.

³⁸ HH1, 40; *sízt þic geldo | fyr Gnipalundi | þursa meyar, | á Þórsnesi*; this statement appears in the context of an exchange of insults.

³⁹ grot 11; *stóðo meyar | at meginvercom, | færðom síálfar, | setberg ór stað.* (Mighty was the maiden's task, to move the mountains from their places).

⁴⁰ grot 14; *Steypphom stilli, | studdom annan, | veittom góðom | Gothormi lið.*

⁴¹ gylf 22; Snorri gives their names in this passage as: Gudr, Rota and Skuld. *Gvör ok Rota ok norn en yngsta, er Skvld h(eitir), rípa íafn[a]n at kiosa val ok raða vígv.*

from death in the deep waters (HH I, 30); hers also was the power to assuage a storm (HH II, prose passage). Striking is the train of the Maids of Battle when they ride aloft (HJ prose passage) in a radiance of light, tall under their helmets, their birnies red with blood ((HH I, 15), their horses' manes dripping dew into the valley (HJ 28; HH I, 54) which causes it to bloom.

Sigrdrifa who had been roused by Sigurd from her sleep shared with him the treasure of her wisdom (*Sigrdrifomál*). Alvit, who became the wife of Volund, had the gift of setting the course of human life (vol 1,3; the phrase: *drýgia þorlog* – 'to work fate', is not entirely unequivocal, *drýgia* usually used in a pejorative sense).

4. More important even than the Valkyries are the Norns in the determination of men's fortunes

Three maids dwell, as told by Snorri, near a well beneath a tree; they come to each child when it is born so that they may pre-ordain its life.⁴² They thus stayed with Borghild, after she had given birth, to spin the threads of fate which they worked into a golden web and hung over the realm that her son was meant to rule.⁴³

Pronouncements in Eddic poems, such as the following, are testimony to a faith in the overriding power of the Norns: 'No one lives to the evening after the Norns' decree',⁴⁴ 'The judgment of the Norns meets you close to the coast' (even in shallow water one may drown),⁴⁵ 'No man can stand against the word of Urd'.⁴⁶

Since the Norns may decree both good and ill there exist good as well as evil Norns.⁴⁷ Hostile was the Norn who determined the fate of the dwarf Andvari, for he was meant to stay within a well.⁴⁸ Grief was allotted by the Norns to Sigrun when her chosen lover had to slay her father.⁴⁹ The woman Gudrun, wife of a murdered husband and sister to slain brothers, expresses anger at the Norns who had wrought her sorrows.⁵⁰

Yet there are others: those who sprinkle the roots of Yggdrasil, the cosmic

⁴² gyf 8: these are here called Vrðr, Verþandi and Skuld; *þesar meyar skapa monnvm alldr; þær kavllvm vær nornir*.

⁴³ HH I, 3–4; here the Norns determined that the child was to become the best of heroes; mightily they spun threads of fate, wove them into a golden web which they hung unto the sky fastening the ends at the four corners of the hero's realm; *Snero þær af afli | þorlogþátto, | þá er borgir braut | í Brálundi; | þær um greiddo | gullin símo | oc und mána sal | miðian festo. | þær austr oc vestr | enda fálo, | þær átti lofdungr | land á milli*.

⁴⁴ hamd 30; *qveld lifit maðr ecci | eptir qvið norna*.

⁴⁵ faf 11; *Norna dóm | þú munt fyr nesiom hafa*.

⁴⁶ *Fjolsvinsmól* 47 (R. C. Boer, ed.) *Urðar orði | viðr engi maðr*.

⁴⁷ gyf 8; *Ef nornir raða orlavgum manna, þa skipta þær geysi víafnt, er svmir hafa gott líf ok ríkvíkt, en svmir hafa lítt len e(ð)a lof ... Gofar nornir ok vel ættapar skapa gofan alldr, en þeir menn, er fyrir vskavpvm verþa, þa valda þvi illar nornir*.

⁴⁸ *Reginsmál* 2; *aumlig norn | scóp oss í árdaga, | at ec scylda í vatni vaða*.

⁴⁹ HH II, 26; *þó qveð ec nocqvi | nornir valda; | fello í morgon | at Freccasteini | Bragi oc Hogni*. Here she is informed that her lover killed her father and her brother.

⁵⁰ *Gudrúnarhvot* 13; *Gecc ec til strandar, | grqm varc nornom*.

tree, so that it will not perish⁵¹ and those who separate, probably in childbirth, the mothers from their children.⁵²

5. Another group of potent forces bears the designation: *dísir*

They too may determine the course of human life; evil *dísir* may bring injury in battle;⁵³ hostility of the *dísir* may lead to death; Glaumvor of the Lay of Atli tells of her foreboding dream: she saw her husband carried off by women who had come at night and she thinks that he has been forsaken by the *dísir*.⁵⁴ As king Geirröd of the Lay of Grimnir is about to die he is told that the *dísir* no longer are his friends.⁵⁵ The sons of Gudrun who to their undoing killed their brother blame the *dísir* for their action: 'the *dísir* egged us on'.⁵⁶

Dísir may, like Valkyries, ride in armor through the sky.⁵⁷ The noun *dís*, *dísir* sometimes signifies 'woman' as in *dís sciöldunga* – 'daughter of kings', or in *afkár dís* – 'demonic woman' or in *Herians dís* – 'woman of the warlike host',⁵⁸ and sometimes 'goddess' as in *Vanadís* (sksk 29).

6. We find also in the Eddic texts female figures of great power who do not belong with a specific group

Such a one is Þorgerd Hǫlgabrud, the daughter of king Hǫlgi, after whom Halogaland is named, and to whom as well as to his daughter sacrifices are rendered.⁵⁹ Hildir, who also is daughter to a king, quickens those who had died in battle.⁶⁰ The Lady Menglod, who dwells with her attendant spirits on or in the mountain Lyfiaberg, can restore the health especially of those who suffer from women's ailments.⁶¹ Modgud is stationed at the entrance of the realm of death to refuse or to allow the passage.⁶²

The potent female forces of the Eddas may, as we have seen, appear alone, as do sibyls, Hildir, Modgud or Menglod, or as members of a group as do the

⁵¹ gyf 8.

⁵² faf 12; *hveriar ro þær nornir, | er nauðgonglar ro | oc kíosa mǫðr frá mǫgom?* These Norns are of varied descent: some of the family of the Aesir, others from the elves, and others are of the kin of dwarfs.

⁵³ reg 24; *Þat er fár mikit, | ef þu fæti drepr, | þars þú at vígi veðr; | talar dísir, | standa þér á tvær hlíðar | oc vilia þic sáran síá.* (A bad sign it is when you stumble as you go to battle; evil *dísir* stand at your side and wish to see you hurt).

⁵⁴ *Atlamál in grænlenzco* 28; *Konor hugðac dauðar | koma í nótt hingat, | verit vart búnar, | vildi þic kíosa, | byði þér brálliga | til beccia sinna; | ec qveð aflima | orðnar þér dísir.*

⁵⁵ grim 53; *úfar ro dísir.*

⁵⁶ *Hamðismál* 28; *hvǫttomc at dísir.*

⁵⁷ HH I, 16; it is likely that the words *dísir suðrænar* are to be translated as: southern women; however *dísir* unquestionably refers to supernatural forces so that the instance may be included in this section.

⁵⁸ In order of citation: HH II, 51; *Atlaqviða* 35; *Guðrúnarqviða in fyrsta* 19.

⁵⁹ sksk 56; *Sva er sagt, at konvngv sa, er Havlgi er nefndr, er Halogaland er við kent, var faþir Þorgerþar Havlgabrþar, þav voro bæþi blotvt.*

⁶⁰ sksk 62; *þa hofv þeir orrosto þa, er Hiaðninga vig er kallat ... En Hildir geck af nottina til valsins ok vakþi vpp með fiolkyngi alla þa, er davdir voro.*

⁶¹ *Fjǫlsvinnsmǫl* 36; *heil verðr hver, | þótt hafí árs sótt, | ef þat klífr, kona.*

⁶² gyf 34.

Valkyries and Norns. Since there is sharing of some functions and interrelation between the various figures and groups we cannot clearly mark them off from one another. The Valkyrie Alvit, who marries Volund, shapes the fates of men and spins the thread as would a Norn and a giantess offers, as would a Valkyrie, her powers of protection to a warrior; *disir* may partake of the action of Valkyries in their lofty ride and in their regulation of human life. Like a sibyl's is the gift of Menja and of Fenja, maids of the race of giants, to foresee the future; they had ridden also, as Valkyries, to the fray of battle and awarded victory and death.

We may, however, state that, in general, sibyls are endowed with prophetic and with healing powers, that *nornir* are concerned with the determination of fate; Valkyries are associated, above all, with men's fortunes on the battle field. Those who carry out the task of sibyl, Norn or Valkyrie may have descended from the race of giants or be one of the *disir*, and we may understand the names *dis* and 'giantess' to refer to family and descent rather than to function.

Valkyries, we have seen, are the mighty spirits of the battle. There are, however, also Valkyries of lesser stature: those who serve the brimming cups in the hall of Odin, belonging, as do the ravens, to Odin's retinue, granting life or death according to Odin's wish. And we hear of the punishment of Sigrdrifa who had not obeyed the order of her master. We may once again observe that a female force who is closely allied to a ruling god, though this time not in marriage, is bereft of power.

Characteristic of the *potent* female forces of the Eddic texts is their double aspect, as it is shown through the hostility or friendship of the Norns, the healing crafts of Groa and the evil craft of Heidr, the blessing or destruction ground by the same giant maids, the mortal threat extended by the giantess Hrimgerd and the precious mead offered in the flower of her tenderness by the giant's daughter Gunnlod, the fate of victory or death brought by the Valkyries. Since these forces may have represented the totality of power of the world and since life is not always good or just it is only natural to believe that those who willed the sorrows must be grim.⁶³

Only a sub-group of the beings here discussed (II) clearly shares the dwelling and the banquets of the Aesir: the Valkyries of Odin's retinue who pour the ale and who are thus in a subservient position. The Norns have their abode beside the well of Urd (the name of one of the Norns) which springs from beneath the cosmic tree; the habitation of the sibyls often is in burial mounds from which they may be coaxed by charms.⁶⁴ Giantesses are raised in Jotunheim, the world of giants in the wilderness of stone and rock; of the giant woman Hyndla we hear that she dwells within a cave.⁶⁵ Menglod's hall is hidden from the sight of men by a fence, a keeper and a wall of flame, open only to one chosen being.

⁶³ as in ref. 47.

⁶⁴ bald 4; *nam hann vittugri | valgaldr qveða, | unz nauðig reis, |* (he began to sing charms to awake her until she rose against her will).

⁶⁵ hynd 1; *Hyndla systir, | er í helli býr* (my sister Hyndla who lives in the cave).

Sigrdrifa, sleeping on a mound, lies encircled by a glowing fire which can be crossed only by a special hero (faf 42). Hel rules a dominion of high walls and sturdy gate with a keeper watching at the entrance, while the realm of Ran lies within the ocean. We may understand from these instances that the dwelling places of potent female forces may appear in resemblance or even in identity with the dwelling places of the dead, frequently within the depth of earth or sea, hidden, closed and fiercely guarded and difficult to enter even for a god.

The Asynjur undoubtedly are of great physical appeal; Freyja is described as 'fair' by the poet of *Brymsqvíða* (12) and by Snorri (gylf 13) who also calls her 'beautiful in tears' (sksk 29). Sif has been named 'the fair-haired goddess' (sksk 30). Yet the beauty of those women who do not live in marriage with the Aesir is more frequently observed.

'Billing's maid' who may be daughter to a giant or a dwarf is a 'snow white woman' (hav 97); the Valkyries of the Lay of Volund are 'fair', 'snowy-breasted' and 'gleaming bright' (vol 2,5); dazzling as the sun is the Valkyrie Sigrun (HH II, 45), the 'fair daughter of kings' (HH II, 48) and 'white of hue' the shield maid Svava (HJ 7, *biartlituð*). Especially striking is the beauty of the giant's daughter Gerdr the whiteness of whose arms illuminates both sky and earth; Skadi, also a giantess, is the 'glimmering bride of gods' (*scír brúðr goða*; grim 11); the mistress of the giant Hymir is 'all golden', 'fair of brows' and 'beautiful' (hym 8, 30); sweet and gentle are the arms of Menglod, the 'sunbright woman' (fj 41, 42).

If we observe how often women of the race of giants are protective, beautiful or wise we must reconsider the traditional view of the family of giants as the monstrous enemies of the gods, at least with regard to the female members of the race. It is true that a giantess (Angrboda, gylf 19) brought forth the monsters which will cause the destruction of the world, but it is also true that a giantess (Bestla, gylf 5) gave birth to Odin, the Allfather, i.e., the ancestor and creator of gods and man. That which Angrboda and Bestla hold in common is their motherhood, the generative aspect which creates the forces of chaos, as well as order, the powers of life, as well as death. The double image of life giver and of life taker is ever portion of the mother goddesses of myth.

We may summarize at this point that the female forces of the *Eddas* are potent on the battlefield, gifted with prophetic vision, endowed with the talents of shaping fate, of protecting and of healing, helping in childbirth and imparting wisdom. They may be enemies or friends, grim or helpful and, at times, of irresistible attractiveness. With the exception of the fruitfulness which comes from the dew drops falling from the horses of the Battle Maids we find no effect of the figures upon the growth of vegetation. They are distant in locality and also in emotion from the ruling gods.

III

The powers wielded by the female forces are often similar to those of Odin: both Odin and the sibyls are masters of the magic chant, both Odin and the

Valkyries determine the outcome of the battle, both Odin and the Norns command the destiny of man. So it is said of Odin that 'he governs all within his realm and he directs all things both great and small' (gylf 4). But it is not possible for two different powers to be both and simultaneously in complete command. And we may assume that we deal with the expressions of more than one system of belief and consequently also with the clash of two conflicting orders.

Those who perform the office of sibyl, Valkyrie and Norn often are of giant origin. Not partaking also in the gatherings at Asgard (we do not include among female forces the Valkyries who are subservient to Odin) they are closer in kinship to the race of giants than to the family of gods. Giants, we know, are ancestral to the Aesir and endowed as these with wisdom and with strength; yet they are marked also by features of monstrosity. These allow us to recognize them as figures of a more archaic form of faith than that which shaped the Lords of Asgard; for we know that anthropomorphic gods are later, in religious thought, than the powers of non-human aspect.

An ancient feature we have noted also with the female forces: the ability of some giant maids to bring forth life without the help of man (hynd 35); the gift of such creativity had been granted, in many regions of the world, to the mother goddesses of early faith (Stone and Bronze Age). We may thus assume the potent women of Germanic myth and the male members of the family of giants to have been part of an older dynasty of gods. Since the Aesir are, when we meet them, in command they must have wrested the government of the world from the earlier generation. We may note that in the earlier *regime* the women must have been of paramount importance.

Let us now consider how the Aesir dealt with their opponents. One way obviously was to regard them as the enemy who must ruthlessly be destroyed. But there might have been other methods, especially with the female antagonists. We have observed that there are two forms of Valkyries, one sovereign and one subservient to Odin. We have also found that vestiges of power cling to the docile women of the ruling gods; we know that Freyja's house is the 'Battle Field' and Frigg's 'the Manor in the Swamp', both surely not in Asgard. It seems that these wives and attendants of the Aesir had had an earlier existence when they had been valiant and sufficient in themselves and that they had been incorporated, in an altered form, into the household of the gods. If we remember that the bold and sovereign women are not bound to men through wedlock (except for the heroines of the Helgi Lays) we may wonder if it is the state of marriage which had wrought the change.

And we find indeed, within the Eddic texts, two instances of the making of a goddess from a giantess through marriage. The promise of a husband from among the ruling gods pacifies the fierceness of Skadi who had come in fury from the world of giants to seek vengeance for her father. To comply also with her stipulation, that she be made to laugh, Loki attaches to his genitals a rope the other end of which stays fastened to the beard of a goat. When the goat begins to move the two creatures cry out in pain and Loki allows himself to fall

onto Skadi's 'knees'; at this moment she breaks into laughter. The scene certainly has sexual significance and might represent Skadi's sexual awakening. Loki declares in an Eddic poem (Is 52) that Skadi had once invited him to be her lover. Marriage and sexual persuasion are in this episode the means of dealing with a hostile woman (sksk 3).

Gerdr, who is the proud and selfsufficient daughter of a giant, also enters the celestial household as a bride. In her case the taming of the virgin had to precede the marriage and was accomplished through the magic of a curse. That the wedded state is inimical to the free unfolding of a woman's power we may assume through the action of the Valkyrie Alvit in the Lay of Volund. She had sickened in the ninth year of her dwelling with her husband for her former life and she flew off so that she might once again spin the thread of linen and regulate men's fate as she had done before (vol 3).

As punishment for disobedience Sigdrifa was to lose both: her office as a Valkyrie and her maiden state. It is true that Svava who loved and wedded Helgi kept her function, but then she was married to a human king and was superior in rank to her mortal husband; she did not have to renounce her sovereignty on becoming a wife (HH II, prose passage).

If we consider the important role marriage or mating might have played in the task of subordinating women we might find a new understanding for the amorous adventures in Odin's life; they may form part of the battle of the Aesir against the female powers of the ancient order. In the poem *Hárbarðzlióð* the gods Thor and Odin vie with each other in recounting their achievements. While Thor points to the mighty blows which he dealt the giants, Odin cites, among other things, his success in bedding women. He thus gave great pleasure to a 'gold bright' girl when he loved her and he had a dalliance with seven sisters who spun ropes and dug valleys, the occupation also of giantesses (Menja and Fenja) and of Norns.⁶⁶ He also lured 'night riding wenches' from their husbands.⁶⁷

Thor too had directed some of his attacks against the female members of the giants' race (hb 23; I thrashed the brides of giants). It is possible that the forcing of a sibyl, of giant origin, through potent charms to give of her secret knowledge, as was done by Odin, constitutes another aspect of the battle. And we may understand that the fight against the potent female forces was carried on in more than one location: at the place of deadly struggle, before the sibyl's mound, and in the bridal bed. We may recall that it was the strength of Odin's manhood, the seduction of the giant's daughter Gunnlod, which deprived the giants of one of their most precious possessions, the drink of poetry (sksk 6).

The lay, cited earlier, of Freyr's wooing of a giant girl gives the fullest statement of the taming of a shrew. Frequently the poem is interpreted as the literary rendering of an ancient rite which is to promote agricultural fertility.⁶⁸

⁶⁶ hb 18; *þær ór sandi síma undo | oc ór dali diúpom | grund um grófo.*

⁶⁷ hb 20.

⁶⁸ This theory was first proposed by M. Olsen, "Fra gammelnorsk myte og kultus", *Maal og Minne*, 1909, 17-36.

Gerdr is seen as representation of the 'fenced field' since her name may be related to the noun *garðr* – 'enclosure'. Freyr and his emissary Skirnir (the shining one) are to be symbolic of the undefeated sun which penetrates and reawakens the barren earth when spring has come.

We do not find, however, in the poem any statement which relates it to the goal of obtaining fruitful harvests. We must therefore look to analogies, to a myth where sky weds earth and thereby stimulates the growth of vegetative life. Yet in accounts of 'sacred marriages' the union of male and female is not preceded by a battle of the sexes. It is absent from the Homeric tryst of Zeus and Hera which brings flowers to the meadows, from the mating of Dumuzi and Inanna which imparts new strength to leaves and branches,⁶⁹ absent also is a contest from the copulation of Demeter and Jasion in a thrice ploughed field.⁷⁰ The marriage of Gerdr and of Freyr remains, in the Eddic texts, without any issue.⁷¹ Are we to assume that a barren marriage is mythically celebrated for the purpose of awakening the fertility of the soil?

Much of the argument for the embedment of a rite for fruitfulness in the tale of Freyr and Gerdr is based on the derivation of the woman's name. Yet the words which are traceable to the root **gherdh-* almost always keep the sense of 'enclosing' and 'surrounding', as in the verb *gyrða* – 'to gird oneself', or in the noun *garðr* – 'stronghold, fence, yard'. It is much more in keeping with the meaning of the words derived from the root **gherdh-* and with the image of the woman, as it is presented in the tale, to interpret the name Gerdr as 'the one who is enclosed'; for Gerdr was, before her dwelling was invaded, encircled and enclosed, both by a fence of wood and by a wall of fire.⁷²

The meaning of 'the enclosed', 'encircled', 'hidden', appears elsewhere in the name of female beings of Germanic myth. The noun *vǫlva* may be related to an IE root **uel-* 'turn, roll, make a circular motion' which must be the base also of the Germanic **welep-* 'to enclose, to wrap' which may be present in the name Weleda of a historic sibyl;⁷³ and it is true that the sibyls of the Eddic texts live in secret places. The name of Hel, the ruler of the kingdom of the dead, may be related to the root also apparent in the west-Germanic verb *helan* – 'to conceal'; she too lives in a hidden realm.

Since the interpretation of the name Gerdr as the 'hidden', 'encircled' being finds a parallel in the naming of other female forces of the *Eddas*,⁷⁴ since also

⁶⁹ *Iliad* XIV. Samuel Kramer, *The Sacred Rite of Marriage*, Bloomington 1969.

⁷⁰ *Odyssey* V, 125; in the case of Hera and Inanna the women sought the man while in the case of Demeter she is socially superior to her mortal husband; there is thus no shadow of the 'conquest' of a woman.

⁷¹ There is, however, a son Fjǫlnir of the marriage of Freyr and Gerdr in the *Heimskringla* of Snorri Sturluson.

⁷² Alexander Jóhannesson, *Isländisches etymologisches Wörterbuch*, Bern 1956; the meaning 'ploughland' which is one of the senses of Swedish *gårde* is a development of post-medieval time.

⁷³ Jóhannesson, as in ref. 72; Tacitus, *Hist.* IV, 60 ff.

⁷⁴ This was noted by Hermann Güntert, *Kalypso*, Halle 1919; he cites more mythical names which are traceable to a basic meaning of 'to conceal', i.e., *Frau Holle*, *Hludana*, *Hlóðyn*, *Huld*, *Nehalennia*, *Perchta* (to German *bergen*), *gygr*.

the theme of the subjugation of a woman is encountered in the texts, since the curse, which is the instrument of cowing, occupies the greater portion of the tale while there is no clear analogy to this kind of 'sacred marriage' of earth and sky one would have to accept the poem as that which it is overtly: the account of how a girl, who was barricaded and fiercely guarded, was wrested from the world of giants, tamed and bent to the desire of a ruling god.

Not all the female forces, we have seen, underwent such treatment; some became the enemy, 'the brides of giants', to be battered by Thor's hammer. Some could not be dislodged from the faith of men and stayed, peripherally to the Eddic deities, as those who eternally will appoint the fate of men and even gods.

We do not find cognates to the Old Icelandic noun *ásynja*, in Germanic or Indo-European languages, nor does it appear in dictionaries as part of a compound word. The term *dís*, *dísir*, on the other hand, has the Indian counterpart *dhisanās* for female divinities. It is used in poetic language to designate a goddess or a woman; it forms part of such compounds as *dísarsalr* – 'the hall of the *dís*', *dísablót* – 'sacrifice to the *dísir*', the Swedish *disting* – 'assembly in honor of the *dísir*', in names such as Jó-Dís. The term is not employed for the male members of the pantheon. The name *dís*, which entered the language, and thus the conceptual life, of the Norsemen as the name *ásynja* never has, testifies therefore to the presence of a group of female forces who did not derive their name nor their position in the world from their husbands.⁷⁵ The name *ásynja*, on the other hand, remained as shadowy as those it represents: Freyja and Frigg who do not use the feather garment of their earlier epiphany in which they might have hastened to the battle to apportion glory or defeat, or Nanna, Baldr's wife, of whom we know only that she died of sorrow and was laid beside her husband on the pyre.

Abbreviations

A – *The Elder Edda*, W. H. Auden and Paul B. Taylor, transl. London 1969.

The following are the titles of poems of the *Edda* (ref. 1).

bald – *Baldrs draumar*

faf – *Fáfnismál*

fjo – *Fjolsvinnsmól* (ref 33)

grim – *Grimnismál*

grot – *Grottasǫngr*

⁷⁵ The race of giants, on the other hand, is designated by masculine names: *iǫtunn*, *þurs*, *risi*, and the giantesses are 'giants' daughters' – *iǫtna meyjar*, or 'giants' brides' – *þursa brúðar*. If we believe that there was a pre-Eddic order of divinities then the 'giants' would appear as male and the *dísir* as the female gods.

HJ – *Helgaqviða Hiörvaðzsonar*

HH I – *Helgaqviða Hundingsbana in fyrri*

HH II – *Helgaqviða Hundingsbana önnor*

hav – *Hávamál*

hb – *Hárbarðzlióð*

hym – *Hymisqviða*

hynd – *Hyndlolióð*

ls – *Locasenna*

oddr – *Oddrúnargrátr*

vaf – *Vafðrúðnismál*

vol – *Völundarqviða*

vşp – *Vşlospá*

þrym – *Þrymsqviða*.

The following are part of Snorri's *Edda* (ref 1)

gylf – *Gylfaginning*

sksk – *Skáldskaparmál*.

AM 567, 4to, XVI, 1^v: An Instance of Conflation?

The number of manuscripts that have come down to us from Old Icelandic times which show evidence of conflation is few and far between. As a rule, scribes copy slavishly or even at times imaginatively from single exemplars, and little thought is given to consulting another textual model, if indeed such is at hand, and remodeling the wording accordingly. Given the standards of copying in practice in medieval times, whatever free textual variation there is occurs almost invariably within the configuration of simple scribal carelessness, partial illegibility of the exemplar, and the attitude of the scribe, whose mental associations abetted by the exhausting monotony of his work may take on the form of animal doodlings or the more or less whimsical reshaping or substitution of one collocation for another. Hardly ever does the copyist leave this enclosed configuration and turn to more than one exemplar.¹

Thus it is somewhat surprising to find what appears to be the result of conflation, namely, the lines from the beginning of *Konráðs saga keisarasonar* as given on the verso of AM 567, 4to, XVI, a narrow sliver of parchment from ca. 1400. The fragment, now trimmed on all sides, was cut vertically from a larger leaf resulting in the loss of close to one-third of the text. The relative narrowness of the writing frame lends credence to the conjecture that the format was originally bicolumnar. What remains of the text reads as follows in transcription:

... [frasagnar] at ein [gofugr]
 [keis]are red fyrir saxlandi sa er Rikard[r]
 [st]yra ollum heimi fyrir nordan hafit. hann
 [vins]æll ok vel at ser vm alla luti
 s [orros]tum ok sniallr j mali frodr ok fo[rsiall]
 [ku]angadr ok er drottning hans æigi ne[fn]

¹ It is predominantly in manuscripts from the seventeenth century on, with the great upsurge in antiquarian interests thenceforth in Scandinavia, that conflations appear. For the most part these usually take the form of interlinear or marginal entries from another manuscript source, and the degree of conflation achieved is, as might be expected, slight, with collation and "correction" limited to some of the more striking variants. Examples are: AM 445a, 4to and AM 447, 4to (both *Eyrbyggja saga*), AM 470, 4to (*Njáls saga*), AM 554i, 4to (*Gunnars saga Keldugnúpsfífls*), AM 590b-c, 4to (*Hrólfs saga Gautrekssonar*), Ny kgl. sml. 1811, 4to (*Svarfdæla saga*), and JS 632, 4to (*Sturlaugs saga starfsama*).

[b]orn *het* son þeirra konradr en sil[*via*]
 [g]iort hue faugr þau voru af ollum þei[m]
 [e]llre þeirra syskina. Rodgeir [*het*]
 10 [m]esti spekingr ok hinn bezsti kle[rkr]
 vitrazsti *madr* (j) þann tíma j land. hann kunni mæ[*la*]
 ok *sua* er at kuedit at hann kunni al
 [j] heimi Hann atti ok einn son þann er
 [giorf]ilgazstr ok vænstr ok þat var kall[at]
 15 [sin]a til fundar vid keisarann ok var t[*ekit*]
 [hann] var hinn kærastzi vin keisarans
 t nema hann redi. Sua er sak
 [er]indi fyrir keisara ok m. til þeirra luta
 20 tign ok ætt vera skylldr en nu e[m]
 erindiss er þo er mer diorfung
 [bi]oda syni ydrum til fostrs ok kennz[*lu*]
 kenna honum allan þann frodleik er e[k]
 [ord]in sem ek hefir vit til ok kunnandi all
 25 [ok] þar med allar jþrottir þær er ek hefir n[*umit*]
 gladr vid þessa redo. þekkir þetta vel
 [þei]r sidan med gofgu foruneyti þar til
 ° fyrir hird sinnne at sua skal huer sæta ok
 ° d ok Rodbert son sinn skillde honum
 30 [h]ondum honum ok bera eptir honum klædi hans ok v[*opn*]
 ° þiona því þu skalt ok fyrir honum vegia
 nar vid hann. Rodbert jattar þessu med blido ok k.
 ri en hann være at bidia hann þess ok nu
 konradr vex dagoxstum ok nemr iþrottir ok
 35 hina iþrott at hann s(u)a framda Rodbert var
 [aldri]g til jafns vid konrad ok er hann kenniz°
 [vi]d koma at jþrottum þa leggr hann þat°
 [tun]gur at mæla ~~oooooooooooooooooooooooooooo~~
 iþrott at hann kann betr at mæla a°
 40 [s]ialfa er þar geck jarll let ein
 [h]yggindi var eda bragduisa eda til m[*alsnilda*]

The only surviving primary manuscripts of *Konráðs saga* which contain, in some form or other, the above portion of text are Stockholm Perg. 4:o nr 6 (ca. 1400) and Stockholm Perg. fol. nr 7 (1450–1500); all the others lack the saga beginning completely (Stockholm Perg. 4:o nr 7; AM 180b, fol.) or partially (AM 529, 4to, 16th century). If the readings of the two collateral mss are compared with what is still provided by 567, it can be shown that none of these three derives exclusively from any of the other two, for although they occasionally share a number of variants, they also, in particular 6 and 7, disagree with each other in a considerable number of places as to

rule out any possibility of linear descent from the other. What is noticeable is that 567, when it does not take an individual course, sometimes follows the reading given by 6 and at other times that of 7. The evidence, presented columnarly, for this is:

6 (ff. 107 ^r , 1–28–107 ^v , 3) ²	7 (f. 35 ^{va} , 1–38) ³	567
1 keisari]	1 kongr	2 [keis]are
2 red]	2 + fyrir	+ fyrir
miklo riki]	aullum heimi	3 ollum heimi
3 fiall]	3 haf	hafit
vm alla hluti	4 gior	4 vm alla luti
fridr var hann ok for-	hann var sigrsæl j oR-	5 [... orros]tum ok
sial. sigrsæl J orrostom	ostum uitr ok sniallr j	sniallr j mali frodr ok
enn sniallr j mali]	mali frodr ok forsiall	fo[rsiall]
4 k(v)ongadr]	5 + madr	6 [ku]angadr
hans drottning ei nefnd]	ægi nefnd kona hans	drottning hans ægi
		ne[fnð]
6 siluia]	6 siuilia	7 sil[via]
huerso]	7 hue	8 hue
7 voro]	+ af ollum þeim sem	+ af ollum þei[m...]
	þau sav	
ellri]	8 elldri	9 [e]llre
8 Svo er sagt at hann var	9 ÷	11 [...] vitrazsti madr
vitrazstr madr j þeim		(j) þann tima j land
londom j þann tima]		
9 at ₂]	10 a	12 at
10 ser drottningo]	11 sier konu	13 ÷
11 gioruiligr madr]	12 giorfiligaztr	14 [... giorf]jiligazstr
vel fridr]	uænstr	vænstr
12 allar]	13 ÷	15 ÷
jþrottir]	+ wid Konrade	+ vid konrad
heimanferd sina]	14 heimanfær sina	16 [... ferd sin]a
ok]	÷	ok
var þar tekít vid honum]	honum var þar wel	var t[ekít...]
	fagnad	
13 hann var hin mesti vin	15 þuiat med þeim var hin	17 [... hann] var hinn
keisarans]	mesta uinatta	kiærazsti vin keisarans
14 vid Jarl vm]	16 wid vm ⁴ jallinn	18 ÷
þat er nokurt vandi var j]	÷	÷
15 eyrendi sin]	17 + vid kong	19 + fyrir keisara
16 er mer er]	19 er þo er mier	21 er þo er mer
17 til fostrs konradi syni	20 konradi syni þinum	22 syni ydrum
þinum]	til fostrs	til fostrs

² Reproduced in: *Romances, Perg. 4:o Nr 6, Royal Library, Stockholm*, ed. Desmond Slay. Early Icelandic Manuscripts in Facsimile, Vol. X. Copenhagen, 1972.

³ Used as the base text for the saga up to 35vb, 10 by Gustav Cederschiöld in *Fornsögur Suðrlanda* (Lund, 1877–84), pp. 43–45.

⁴ Read as *hann* by Cederschiöld.

18 <i>ok þar með alla vidruist ok vppfædi sem fremst hefi ek efni ok vit til]</i>	22 <i>ok ek hefi uit til ok kunnandi⁵ ok aullum hlutum j uppfæzlu ok uidruist ok þar með allar þær þrottir er ek hefi numit skal ek honum kenna</i>	24 <i>sem ek hefir vit til ok kunnandi all[...][ok] þar með allar þrottir þær er ek hefir n[umit...]</i>
20 <i>rædo]</i> <i>agæto fõroneyti]</i>	24 <i>+ ok þetta leizt honum vel</i>	26 <i>+ þeikkir þetta vel</i>
22 <i>aa hendr]</i>	25 <i>godu yfirlæti ok [miklu] forvneyti and adds: þar til (er) þeir koma heim</i>	27 <i>sidan með gofgu foruneyti and adds: þar til [...]</i>
23 <i>vopn ok klædi]</i> <i>þu skalt ok fyrir honum segir Jarl j ǫllo vægia ok svo skal ek þik virða sem þu giorir til hans. Ek skal til fa adra menn þer at þiona]</i>	28 <i>af hondum</i>	30 <i>[... h]ondum klædi hans ok v[õpn...]</i>
25 <i>jatti þesso⁷ ok]</i>	29 <i>klædi hans ok uopn enn mun ek fa til adra menn at þiona þier. þu skalt ok allt fyrir⁶ honum [u]ægia ok suo skal ek þik uirða sem þu giorir til hans</i>	31 <i>[...] þiona því þu skalt ok fyrir honum vegia [...]</i>
26 <i>Toko nu sveinnarnir bratt at vnnaz]</i>	30 <i>÷</i>	32 <i>jattar þessu með blido</i>
28 <i>ei til Jafns vid]</i>	31 <i>÷</i>	33 <i>ok nu [...]</i>
29 <i>at hann kunni betra at tala a annara (107^v) þioda tungur enn þeir sialfir er þar voro fæddir. hann lett ok onguann þann frõdlek vndan ganga er til hyggindi var eda bragd- uise eda malsnilða ok fadir hans kunni at kenna honum]</i>	33 <i>huergi nær</i> <i>÷</i>	36 <i>[aldri]g til jafns vid</i>
		39 <i>at hann kann betr at mæla a[...][s]jialfa er þar geck jarll let ein [...][h]yggindi var eda til m[alsnilða ...]</i>

It is apparent that 567, apart from some trifling variations of its own, takes its renderings alternately from 7 and 6. 567 cannot have relied solely on the text as represented by 6 nor solely on that given by 7, since -- to take the strongest examples -- in lines 24 ff. it reproduces what 7 offers and 6 omits, whereas in lines 39 ff. it does exactly the opposite, providing what is given by 6 and omitted by 7.

Admittedly, the evidence as afforded here by 567 is "slender"; nonetheless, it is likely, since the readings of two divergent lines of descent appear side by

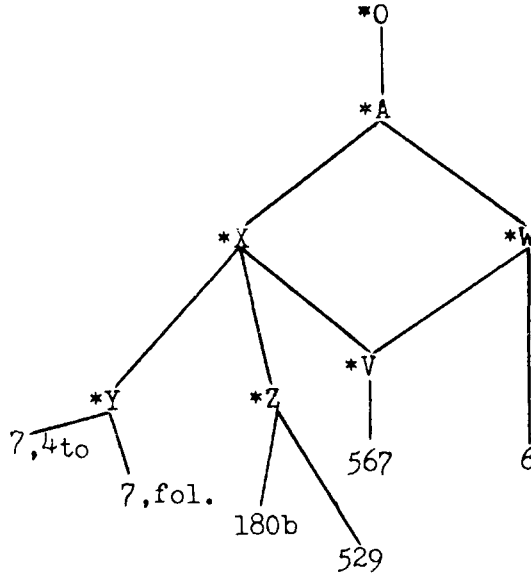
⁵ Cederschiöld reads *kunnattu*.

⁶ Misread as *uid* by Cederschiöld.

⁷ Abbreviated as to yield *þerso* when expanded.

side in its text, that 567 derives from a no longer extant ms (*V) which conflated and probably also reduced the texts (*X and *W) on which 7, fol. and 6, 4to respectively were based. The conflation tends ever so slightly (1 : 1.2) in favor of *X.

Cederschiöld's stemma,⁸ if redrawn to include the filiation of 567, would then be:

Although a total of 43 mss of varying worth of *Konráðs saga keisarasonar* are extant,⁹ no manuscript copy of 567 made before the latter was so severely damaged has survived which might, however indirectly, shed more light on its exemplar. It is therefore not possible, unless fresh evidence is uncovered, to determine the further extent, if any, of the apparent conflation shown by the fragment under consideration.

⁸ Cederschiöld, *op. cit.*, p. CLVII.

⁹ These, in addition to those already mentioned, are: AM 179, fol.; AM 181f, fol.; AM 524, 4to; AM 576b, 4to; AM 585e, 4to; AM 118a, 8vo; AM 119a, 8vo; Rask 31; Kall 614, 4to; Ny kgl. sml. 1144, fol.; Stockholm Papp. fol. nr 46; UB Oslo 3652:13, fol.; Lbs. 272, fol.; Lbs. 152, 4to; Lbs. 679, 4to; Lbs. 998, 4to; Lbs. 1217, 4to; Lbs. 1509, 4to; Lbs. 1654, 4to; Lbs. 1785, 4to; Lbs. 2115, 4to; Lbs. 2462, 4to; Lbs. 3121, 4to; Lbs. 1687, 8vo; JS 8, fol.; JS 623, 4to; JS 632, 4to; JS 635, 4to; JS 407, 8vo; ÍB 277, 4to; ÍB 102, 8vo; ÍB 224, 8vo; ÍBR 5, fol.; ÍBR 59, 4to; ÍBR 42, 8vo; ÍBR 43, 8vo; Cornell University, Fiske F75A125, 8vo.

Quelques formes intonatives indiquant pauses en islandais

Introduction

Pour beaucoup de chercheurs la pause est un élément de l'intonation d'une langue¹. Dans son ouvrage fondamental sur les problèmes de l'intonation Ceplitis (1974, p. 73) compte la pause au quatrième rang parmi les éléments intonatifs. Il lui assigne (Ceplitis 1974, pp. 72–82), comme d'ailleurs à d'autres éléments constitutifs de l'intonation, plusieurs fonctions dont il précise la sémantique et les conditions d'apparition dans le texte.

La pause est généralement réalisée comme silence, mais elle peut aussi être indiquée acoustiquement par un changement caractéristique de la courbe intonative. Il se forme ainsi des signaux intonatifs indiquant qu'une pause va être réalisée. L'auditeur est ainsi préparé au moyen d'un indicateur acoustique de la courbe intonative. Il s'agit de signaux complexes lui permettant de prévoir et de percevoir les pauses, même les plus brèves, et le préparant au silence acoustique.

Il est évident que dans chaque texte il y a plusieurs types de pauses. Selon le type dont il s'agit l'indicateur acoustique de la courbe intonative prend des formes variables permettant à l'auditeur de classer la pause dans la catégorie appropriée. On peut ainsi délimiter dans la courbe intonative des noyaux dont la forme est déterminée par la fonction remplie par la pause à l'endroit précis dans le texte où elle est située. Nous allons consacrer la présente étude à la description et à l'analyse de quelques noyaux de ce type dans un texte islandais. Nous partons du point de vu affirmé par Pilch (1977) que l'intonation constitue un élément essentiel et indispensable du texte. Les faits de l'intonation devront être interprétés dans le cadre du texte dans son ensemble.

La présente étude: but et matériaux linguistiques

La présente étude constitue une contribution à l'analyse de l'intonation de l'islandais moderne. Du point de vue scientifique l'intonation de l'islandais moderne reste une inconnue. Sur ce vaste sujet il n'existe que quelques

¹ Si la pause est interprétée comme élément de l'intonation, avis que nous partageons, il est évident qu'on ne peut pas accepter le point de vue de Crystal (1975, p. 75), selon lequel la pause est à considérer comme un élément paralinguistique. Notre analyse prouve, au moins le croyons-nous, que de toute évidence la pause est un élément de l'intonation d'une langue.

remarques incohérentes réunies par Sigurður Kr. Pétursson (1924), quelques observations peu systématiques de Bergsveinsson (1941), ainsi que notre petite étude (Pétursson, sous presse) sur l'intonation dans la phrase énonciative simple.

Les matériaux linguistiques que nous avons analysés pour cette étude sont constitués par un enregistrement réalisé le 12 novembre 1951 qui se trouve catalogué dans les Archives Sonores de l'Institut de Phonétique de Hambourg. Il s'agit d'une bande magnétique où un sujet islandais, dont nous ne connaissons que le nom, lit une description de la situation géographique de l'Islande. L'enregistrement sonore a une durée de 10 minutes. A en juger par quelques particularités de prononciation le sujet est de la partie Sud du pays, probablement du Sud-est. Il s'agit d'un texte descriptif, neutre et non emphatique, dont toutes les phrases sont énonciatives. Ce texte fournit une bonne base pour pénétrer dans ce domaine particulier de l'intonation avant qu'on ne commence l'analyse de textes plus variés et par conséquent plus complexes.

L'analyse des matériaux

Avec le mingographe Siemens nous avons réalisé un oscillogramme de la bande magnétique. Simultanément nous avons enregistré la courbe intonative avec le pitchmeter Frøkjær-Jensen. Nous avons mesuré la durée des pauses en centisecondes et la fréquence du fondamental en Hz. Nous avons déterminé le type de pause à l'audition en écoutant la bande plusieurs fois avant de procéder à l'examen de la forme acoustique de la courbe intonative. Nous avons réussi à grouper les pauses de notre texte dans les quatre catégories que voici:

1. [#] pause finale. Ce type de pause indique la fin de la phrase ou de l'énoncé. Dans le texte écrit cette pause est généralement indiquée par un point.
2. [↑] pause de jointure (Boomer and Dittman 1962; Barik 1968). Ce type de pause indique que la même phrase ou le même énoncé continuera après la pause. La pause ne constitue donc qu'une interruption sans couper le fil du récit. Cette pause peut être indiquée par une virgule dans le texte écrit, mais elle peut aussi être réalisée à des endroits où à priori l'on ne s'y attendrait pas. Elle donne alors plus de relief au récit.
3. [Ø] pause rythmique. Cette pause coupe l'énoncé dans des unités de rythme servant à donner un relief particulier à quelques constituants dans le texte (p. ex. lorsqu'il s'agit d'une énumération), mais elle peut aussi être introduite à n'importe quel endroit si le sujet souhaite marquer un élément particulier dans la phrase.
4. [□] pause d'hésitation. Parfois le sujet semble hésiter et il se produit de brèves pauses que nous avons nommées et classées comme des pauses d'hésitation, parce qu'on ne peut pas deviner si le récit va continuer ou s'arrêter après la pause.

En regroupant les pauses de notre texte nous n'avons en général pas eu à hésiter entre les catégories. Aux cas très rares où nous n'avons pas pu décider la catégorie à laquelle la pause appartenait nous l'avons classée dans le groupe des pauses d'hésitation.

Résultats de l'analyse

La durée des pauses a été mesurée en centisecondes (csec.). Le tableau 1 résume le résultat des mesures de la durée (valeurs moyennes).

Tableau 1. Durée moyenne des pauses en csec.

Type	Symbole	Durée moyenne	Durée minimale	Durée maximale	Nombre d'exemples
Pause finale	#	126,5	32	190	30
Pause de jointure	↑	28,9	2	90	47
Pause rythmique	∅	23,4	0*	100	15
Pause d'hésitation	□	6,0	5	7	3

* Pour un de nos exemples la durée de la pause est si brève que nous n'avons pas pu la mesurer. Pourtant une pause est clairement audible. Nous avons donc cru devoir inclure ce cas parmi nos exemples.

Il ressort du tableau 1 que la pause finale est en général la plus longue. Sa durée moyenne est de 1,26 sec. Sa durée maximale dans notre texte est de 1,9 sec. La durée n'est pourtant pas le seul indicateur de cette pause. La pause la plus brève de ce type a seulement une durée de 32 csec. et au total nous avons huit exemples dont la durée est inférieure à 100 csec.

La pause de jointure a une durée moyenne de 28,9 csec. Cette pause peut être très brève (2 csec.). Dans notre matériel sa durée maximale est de 90 csec.

La pause rythmique a une durée moyenne de 23,4 csec. Elle peut être acoustiquement indétectable (durée 0 csec; on la perçoit pourtant auditivement) et sa durée maximale dans notre matériel est de 100 csec.

La pause d'hésitation est en général très brève. Elle peut être interprétée comme une interruption involontaire de la lecture du texte, ce qui signifierait qu'elle se situe sur un plan tout à fait différent par rapport aux autres types de pauses qui sont des éléments essentiels et constitutifs du texte et de son intonation.

Formes intonatives indiquant la pause

Dans les figs. 1 à 4 nous avons schématisé les formes intonatives associées à chaque type de pause. Il est à remarquer que la courbe intonative est parfois

interrompue par des consonnes sourdes. Nous avons représenté la pause au moyen d'une barre rayée horizontale pour marquer plus clairement l'endroit précis où la pause se trouve.

Il ressort des figs. 1 à 3 que pour les pauses finales, les pauses de jointure et les pauses rythmiques il y a quelques formes caractéristiques de la courbe intonative. Dans chacun des groupes on peut pourtant facilement distinguer des traits communs.

Les pauses finales [#]

La forme intonative caractérisant ces pauses consiste dans la chute de la courbe intonative à la fin de la phrase. On peut distinguer trois types de chute (fig. 1). Le type 1 montre une chute très lente. Le ton reste à une hauteur assez élevée jusqu'à la fin de la phrase. Le type 2 montre une chute abrupte, parfois en forme d'escalier, et le ton est très bas à la fin. Le type 3 montre une chute très lente et à la fin de la phrase le ton est très bas. La chute de la courbe intonative à la fin de la phrase s'explique essentiellement comme anticipation de la position de repos.

Fig. 1. Formes intonatives indiquant la pause finale [#] dans des phrases énonciatives non emphatiques en islandais. Type 1: lente chute de la courbe intonative qui reste à un niveau assez élevée à la fin de la phrase. Type 2: chute rapide, parfois en forme d'escalier. Type 3: chute lente, ton final très bas. La durée moyenne de la pause est indiquée sur les figures par la barre horizontale rayée.

Les pauses de jointure [↑]

La fig. 2 résume les quatre types de courbe intonative caractérisant cette pause. Il s'agit d'un signal complexe qui consiste dans un rapport relatif de fréquence du fondamental avant et après la pause. Avant la pause la fréquence du fondamental monte et après la pause le fondamental commence à un niveau plus bas. La durée de la pause n'influe pas sur la fréquence du fondamental, mais ce qui est essentiel c'est que le rapport avant et après la pause soit conservé. En fréquence absolue la différence est de 20 à 30 Hz, c'est-à-dire, le fondamental commence après la pause quelques 20 Hz plus bas qu'il n'avait terminé avant la pause.

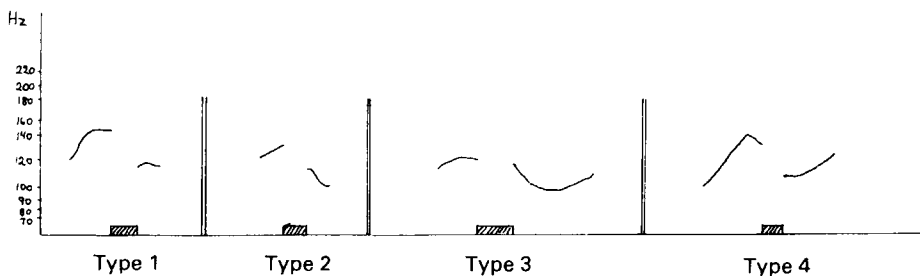

Fig. 2. Formes intonatives indiquant la pause de jointure [↑]. La caractéristique commune des quatre types illustrés par la figure est la position relativement haute du fondamental avant la pause et le début du fondamental à un niveau plus bas après la pause.

Les pauses rythmiques [Ø]

Les pauses rythmiques sont indiquées (fig. 3) par quatre formes de la courbe intonative. Le type 1 consiste dans une chute sans arrêt du fondamental avant et après la pause. Ce type ressemble quelquefois au type 2 des pauses finales [‡]. Ce qui est essentiel pour les pauses rythmiques c'est que la pause elle-même est très brève et que la chute est plus lente que pour le type 2 des pauses finales. Les types 2 à 4 consistent dans un signal complexe. Ils ont comme caractéristique commune que la fréquence du fondamental finit relativement bas avant la pause et reprend plus haut après, c'est-à-dire exactement l'inverse de ce qui a été observé pour les pauses de jointure. La différence avant et après la pause est généralement de 20, au maximum de 40 Hz, chez notre sujet.

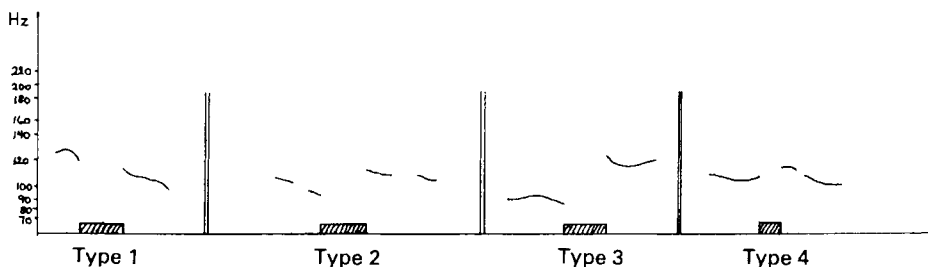

Fig. 3. Formes intonatives indiquant la pause rythmique [Ø]. Le type 1 illustre une chute sans arrêt, interrompue par une brève pause. Les types 2 à 4 illustrent les formes intonatives les plus générales. Avant la pause le fondamental est à un niveau relativement bas pour ensuite repartir à un niveau plus haut après la pause.

Les pauses d'hésitation [□]

Le nombre très réduit (3 exemples seulement) de ces pauses dans notre texte nous permet seulement d'en dire quelque chose de provisoire. La fig. 4 représente la forme schématisée de la courbe intonative pour ces trois exemples. Ce qui les caractérise est que le fondamental est simplement interrompu, mais reste au même niveau avant et après la pause. Ce type de pause ressemble fortement à une interruption du fondamental par une consonne sourde, mais pour la pause il n'y a évidemment pas les transitions caractéristiques des consonnes, ce qui devrait être décisif pour l'impression auditive.

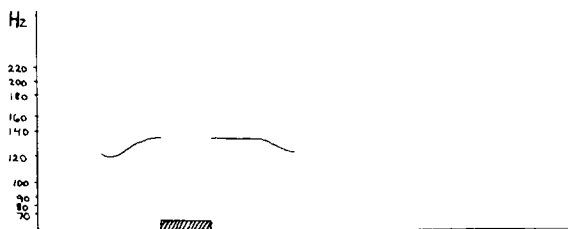

Fig. 4. Forme intonative indiquant la pause d'hésitation [□]. Le fondamental est interrompu, mais reste au même niveau avant et après la pause. L'interruption par ce type de pause ressemble beaucoup à celle réalisée par une consonne sourde.

Conclusion

Nous avons décrit quatre types de pauses dans un texte descriptif de l'islandais moderne. Nous avons pu montrer que chacun des types est lié à une forme caractéristique de la courbe intonative et nous avons essayé d'isoler ces noyaux intonatifs caractéristiques. La preuve définitive que nous y avons réussi ne pourra pourtant être apporté que par la synthèse.

Nous avons pu constater que les formes intonatives indiquant une pause consistent dans un signal intonatif complexe comportant un rapport relatif entre la fréquence du fondamental avant et après la pause. Selon le type de pause ce rapport peut être légèrement différent. Il ressort également de notre analyse que la durée ne peut pas être le facteur déterminant pour détecter auditivement le type de pause dont il s'agit.

Il est certain que les quatre types de pauses que nous avons définis n'en constituent pas l'inventaire exhaustif en islandais. Il s'agit pourtant des types les plus fréquents et pour cela nous espérons que cette première étude apporte des faits non négligeables à l'étude de la prosodie de la langue moderne. Il faudrait bien entendu continuer la recherche avec des textes plus variés. Il est probable qu'on découvrira alors d'autres formes intonatives pour les types de

pauses que nous venons de décrire ici. Il est en effet à peu près certain que la forme intonative indiquant une pause dépend partiellement du type de phrase dans laquelle la pause se trouve. Ce sont des problèmes auxquels la recherche future devra trouver des réponses.

Résumé

Dans cette étude sont examinées quelques formes intonatives indiquant pause dans des phrases énonciatives, non emphatiques en islandais moderne. Le résultat de l'analyse montre que la pause n'est pas seulement indiquée par la durée, mais qu'il y a des signaux intonatifs complexes qui indiquent le type de pause dont il s'agit. En dépit d'une certaine variabilité ces signaux intonatifs montrent aussi une grande régularité.

Summary

Some intonation forms indicating pause in modern Icelandic

In this study some intonation forms indicating pause in unemphatic declarative sentences in modern Icelandic are examined. The most important result of this research is that the function of the pause in the text is not indicated primarily by duration, but by complex intonation signals that permit to identify the kind of pause that occurs in the text. Despite some variation these intonation signals show a high degree of stability.

Bibliographie

- Barik, Henri C.: On defining juncture pauses: A note on Boomer's "Hesitation and grammatical encoding". *Language and Speech* 11, 156-159 (1968).
- Bergsveinsson, S.: Grundfragen der isländischen Satzphonetik (Metten & Co., Berlin; Munksgaard, Copenhagen 1941).
- Boomer, D. S. and Dittmann, A. T.: Hesitation pauses and juncture pauses in speech. *Language and Speech* 5, 215-220 (1962).
- Ceplitis, L. K.: Analiz rečevoj intonacii (Izdatel'stvo Zinatne, Riga 1974).
- Crystal, D.: The English tone of voice. Essays in intonation, prosody and paralanguage (Edward Arnold, London 1975).
- Pétursson, S. Kr.: Hrynjandi íslenzkrar tungu (Steindór Gunnarsson, Reykjavík 1924).
- Pétursson, M.: Intonationen i den enkle deklaratve sætning i islandsk (Exposé fait au congrès "De nordiska språkens prosodi", le 14 à 16 juin 1978 à l'Université de Lund, Suède [sous presse]).
- Pilch, H.: Intonation in discourse analysis. With material from Finnish, English, Alemannic German. *Phonetica* 34, 81-92 (1977).

Litteraturkrönika 1979

Av S. Benson, B. Ejder och B. Pamp

Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung. Herausgegeben von Kurt Ranke, Göttingen, zusammen mit Hermann Bausinger, Tübingen, Wolfgang Brückner, Würzburg, Max Lüthi, Zürich, Lutz Röhrich, Freiburg, Rudolf Schenda, Göttingen. Band 2. Lieferung 3/4. Sp. 577–1152. Lieferung 5. Sp. 1153–1444. Berlin–New York 1978–1979 (Walter de Gruyter). De två första häftena av Enzyklopädie des Märchens anmäldes i ANF 1976 s. 207 och ytterligare häften i följande årgång s. 228. Dessa rader föranleds av att andra bandet nu är klart; det omfattar artiklarna *Bearbeitung* t.o.m. *Christusbild*. Bland mer omfattande bidrag märks de med uppslagsorden *Beowulf*, *Braut*, *Bräutigam* och *Bruder*, *Brüder*. Från svensk sida medverkar Åsa Nyman med en artikel om August Bondeson.

B. P.

Andreas Haarder, Det episke liv. Et indblik i oldengelsk heltedigtning. 153 s. København 1979 (Berlingske Forlag). (Berlingske Leksikon Bibliotek.) Författaren till *Det episke liv* är professor i engelsk litteratur och disputerade 1975 på en avhandling om *Beowulf*. Det är också den dikten som, tillsammans med eposet om slaget vid Maldon, står i centrum för denna skildring av den engelska hjältediktningen. Genom jämförelser med moderna diktverk och genom inträngande analyser av forntidens tankevärld lyckas författaren övertygande och suggestivt frammana både vad som är allmänmänskligt i dikterna och vad som är tidsbundet. I ett appendix meddelas i dansk översättning (av Haarder?) Slaget vid Maldon. Dessutom ges lexikaliska stickord, litteraturhänvisningar samt ett person- och sakregister.

B. P.

Lexikon des Mittelalters. Erster Band/Zweite-sechste Lieferungen. Sp. 225–1248. München und Zürich 1978–79 (Artemis Verlag). Den stora realencyklopedien för medeltiden fortskrider raskt. Första häftet (1978) anmäldes i ANF 93:228 f., och nu föreligger ytterligare fyra synnerligen innehållsrika häften. Sista uppslagsordet är f.n. *Ausonius*. Det är en utomordentlig stab av medarbetare, som här får visa vägen till den medeltida världen. Uppmärksamhet skänkes inte blott åt den europeiska kulturen i snävare mening utan även åt sådana ting inom den arabiska och den turkiska, som beräknas vara av gagn och intresse för nyttjaren. Ett arbete som detta kan givetvis inte vara heltäckande ens för den kulturkrets det avser; i själva verket måste det i redak-

tionsarbetet ständigt dyka upp svåra avvägningsproblem. – Verket är ett utomordentligt hjälpmedel för all reallt inriktad filologi. Litteraturhänvisningarna är en guldgruva. B. E.

Medieval Narrative. A Symposium. 139 s. Odense 1979 (Odense University Press). Under redaktion av Hans Bekker-Nielsen, Peter Foote, Andreas Haarder och Preben Meulengracht Sørensen utger nu det livaktiga Middelalderlaboratoriet vid Odense Universitet handlingarna från sitt tredje internationella symposium. Ämnena skiftar inom ramen för temat. David Greene behandlar Tabu in early Irish narrative, Morten Nøjgaard The Moralisation of the fable: from Æsop to Romulus, E. G. Stanley The narrative art of Beowulf samt Per Nykrog Trajectory of the hero: Gauvain paragon of chivalry 1130–1230. Mer övergripande ämnen tas upp av G. T. Shepherd i The emancipation of story in the twelfth century och av Robert Kellogg i Varieties of tradition in medieval narrative. Nordiska ämnen som behandlas är Early Icelandic imaginative literature, av Hermann Pálsson, samt The double scene of Arrow-Odd's drinking contest, av Lars Lönnroth. Avslutningsvis refereras kortfattat diskussionerna kring de olika föredragen. B. P.

Hans Frede Nielsen, De germanske sprog. Baggrund og gruppering. 130 s. Odense 1979 (Odense Universitetsforlag). Hans F. Nielsen har tidigare, bl.a. i denna tidskrift, behandlat frågan om släktskap mellan de germanska språken och meddelat systematiska listor över likheter mellan grupperna. Han meddelar här i sitt förord att De germanske sprog skall ses som inledningen till ett forskningsprojekt om de tidiga germanska språkens inbördes relationer vilket pågår vid Middelalderlaboratoriet vid Odense Universitet. Grundläggande fakta om de germanska språken och deras äldsta källor, om språkens ställning inom den indoeuropeiska språkfamiljen samt om de germanska stammarnas förflyttningar meddelas. I ett avsnitt om de germanska språkens inbördes ställning ges en inte helt lättöverskådlig forskningsöversikt. Tyngst vägande är det sista kapitlet, Metodiske overvejelser, med diskussioner om stamträdsteorien, vågteorien och substratteorien, om dialektgeografiens roll samt om icke-kontaktbetingade parallellutvecklingar. I "Afsluttende bemærkninger" skisseras ett forskningsprogram med krav på "at en undersøgelse over de germanske sprogs gruppering principielt bør omfatte alle tænkelige kombinationer. OE skal således på skift sammenlignes med ON, OFris., OS, OHT og gotisk – og med kombinationer af disse –, og tilsvarende hvert enkelt af de øvrige sprog. Undersøgelsen skal (i det mindste i første omgang) indbefatte alle aspekter af lyd- og form læren." Författaren är resignerat medveten om att det mycket väl kan visa sig att till och med det på detta sätt åstadkomna jämförelsematerialet kan visa sig flertydigt men påpekar riktigt, att man innan arbetet är gjort knappast har någon fast grund att stå på. B. P.

Stand und Möglichkeiten der Übersetzungswissenschaft mit Beiträgen von K. Reiss, G. Thiel u. W. Wilss herausgegeben von Kirsten Gomard u. Sven-Olaf Poulsen. 69 s. Aarhus 1978. (Acta Jutlandica LII. Humanities Series 54.)

Översättningsvetenskapens ställning och möjligheter behandlades 1977 vid en konferens vid Germanistiska institutet i Århus. Från konferensen föreligger i tryck dels längre bidrag av prof. K. Reiss, Germersheim, dr G. Thiel, Saarbrücken, och prof. W. Wilss, Saarbrücken, dels referat av olika bidrag och inlägg, bl.a. av prof. Birgit Stolt och dr Peer Øhrgaard.

Översättandet har alltid betraktats som det omöjligas men nödvändigas konst. Konferensrapporten visar att den moderna textlingvistikens framsteg ingalunda förenklat översättarnas situation.

Krönikören vill i detta sammanhang begagna tillfället att framhålla vikten av att översättningar mellan mycket närbesläktade språk, t.ex. mellan olika nordiska språk, görs till föremål för ett vetenskapligt studium. S. B.

*

Dialekt og riksspråk i skulen. Rapport frå eit nordisk symposium på Lysebu 2.-5. april 1979. III + 214 s. Oslo 1979 (Universitetet i Oslo). Politiska och språkvetenskapliga strömningar under de senaste årtiondena har gjort att forskares och språkvårdares intresse allt mer har inriktats på dialekten och modersmålsundervisningen. I en serie symposier om nordisk språkvetenskap och modersmålspedagogik anordnade av Nordiska ministerrådet ägnades det tredje åt frågan. Inledningsvis belyste talare från de olika nordiska länderna det egna landets förhållanden med avseende på relationerna mellan dialekt och riksspråk, medan man i fortsättningen tog upp mer speciella problem. Föredragshållare var Magda Nyberg, Pauli Nielsen, Andreas Bjørkum, Sven O. Hultgren, Ragnhild Söderbergh, Geir Wiggen, Jo Kleiven, Sigrun Vormeland, Idunn Auklend Sandven, Karl-Hampus Dahlstedt, Kjell Venås, Harold Rosen och Lars-Gunnar Andersson. De nu utgivna föredragen avslutas med en resolution, där det fastslås att skolan bör visa respekt för och hänsyn till barnens egna sociala och regionala varierande språk och att den i görligaste mån i modersmålsundervisningen bör bygga på dessa och på den skaparglädje och produktivitet som barnen där kan utveckla. B. P.

Dialektologkonferens 1978. Rapport sammanställd av Sven Benson och Hugo Karlsson under medverkan av Birgitta Ernby, Inger Lindstedt, Kerstin Vansvik och Maj-Britt Abramson. 132 s. Göteborg 1978. I september 1978 samlades ett åttiotal fr.a. nordiska dialektologer till en tvådagarskonferens i Göteborg för att diskutera aktuella frågor inom nordisk dialektologi. De problemkomplex som dryftades var Undersökningsobjekt och undersökningsmetoder i nordisk dialektologi, Attityder till dialekt, Dialektordböcker samt Dialektkartor. Föredragen jämte referat av diskussionerna har getts ut i stencilform av kongressledningen. Den föredömligt anordnade konferensen har därmed avkastat ett synligt resultat som vittnar om den nordiska dialektforskningens mångsidighet och livskraft. En ny dialektologkonferens är planerad att äga rum i Finland 1981 eller 1982. B. P.

Hermeneutikk og litteratur. Redigert av Atle Kittang og Asbjørn Aarseth. 199 s. Bergen-Oslo-Tromsø 1979 (Universitetsforlaget). Hermeneutik (i

realiteten = textförståelsens och texttolkningens praktik, metodologi och filosofi) är en gammal vetenskap som i det paradigmskifte som de humanistiska vetenskaperna nu tydligen genomgår tilldrar sig ett allt större intresse. Centralgestalter är hermeneutiker som Dilthey, Gadamer, Ricoeur och Foucault, medan bl.a. Marx, Freud och Heidegger från sina speciella utgångspunkter har lämnat bidrag till debatten. Här föreliggande bok har sin bakgrund i en kurs för nordiska litteraturforskare vilken arrangerades på Godøysund utanför Bergen i maj 1976. Föreläsningarna återges här, tillsammans med en del senare utarbetade artiklar i ämnet. Boken är uppdelad i tre huvudavdelningar: Historikk og debatt, Hermeneutikk og litteraturteori samt Hermeneutikk og litteraturvitenskapleg praksis. Därjämte ges i ett tillägg kortare presentationer av hermeneutiken i de olika nordiska länderna. Samlingsverket är självfallet av stort principiellt intresse inte bara för litteraturvetare utan också för språkforskare. Man saknar en systematisk litteraturförteckning samt ett personregister.

B. P.

Sprog i Norden 1979. Årsskrift for de nordiske sprognævn og Nordisk Sprogsekretariat. 159 s. København 1979 (Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A.S.). I denna årgång av Sprog i Norden har man bl.a. ställt sig uppgiften att in concreto visa, hur målsmännen för den nordiska språkvården arbetar dagligdags. Det rör sig visserligen om principerna – ordet *princip* finns i titeln till flera av bidragen – men man får rätt många inblickar i ledningarnas och sekretariatens vardagsmodor. Längst och mest ingående är det danska bidraget. Desutom finner man några artiklar om det nordiska samarbetet under det gångna året. Häftet slutar som vanligt med bl.a. en del bibliografier. Viktigt är också ett register till Sprog i Norden 1970–79.

B. E.

*

Bjarne Fidjestøl, Sólarljóð. Tyding og tolkningsgrunnlag. 74 s. Bergen–Oslo–Tromsø 1979 (Universitetsforlaget). (Universitetet i Bergen. Nordisk institutts skriftserie. 4). Dikten Sólarljóð hör till de gåtfullare av den nordiska medeltidens religiösa alster. Den är endast bevarad i sena pappershandskrifter, men viss enighet råder numera om att den tillkommit omkring 1300. Flera förf. har påpekat att den delvis speglar samma tankevärld som Dantes Divina Commoedia. Versmåttet är ljóðaháttur och åtskilliga reminiscenser från Hávamál kan iakttagas.

Bjarne Fidjestøls analys är på en gång filologisk och litteraturvetenskaplig. Han framhåller själv hur den hermeneutiska tolkningen försvåras av att vi icke säkert kan tidfästa dikten och icke har realkunskap om diktens tillkomstmiljö. Forskaren är helt hänvisad till diktens eget vittnesbörd.

Avslutningsvis återges dikten i normaliserad version tillsammans med Severin Eskelands nynorska översättning, tidigare tryckt 1928.

S. B.

Álfrún Gunnlaugsdóttir, Tristán en el Norte. 366 s. Reykjavík 1978 (Stofnun Árna Magnússonar). (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi. Rit 17.) Det är ett komplicerat ämne som författarinnan till denna omfångsrika spansk-

språkiga avhandling har ägnat sig åt. Thomas' kända versroman de Tristan finns bevarad endast i brottstycken. Därjämte finns en tysk version och en engelsk, ingen av dem komplett, samt den fullständigt bevarade isländska prosaversionen Saga af Tristram ok Ísönd, traderad i åtskilliga handskrifter. I sin bekanta prosarekonstruktion av den franska texten anlidade J. Bédier i stor utsträckning den isländska sagan. Författarinnans mål är bl.a. att undersöka dennas förhållande till den franska texten, de tyska och engelska versionernas relation till samma text samt Bédiers tillvägagångssätt vid rekonstruktionen. Av intresse för en nordisk läsare är hennes analys av hur den norske bearbetaren, enligt uppgift en munk vid namn Robert, går till väga för att anpassa texten till den fornvästnordiska sagatraditionen: berättaren träder helt i bakgrunden, alla inre monologer försvinner, de långa yttre monologerna och dialogerna skärs ner eller tas helt bort, och de erotiska skildringarna tonas ner, av stilistiska eller moraliska skäl. Däremot läggs mycket litet till, och i så fall endast i form av stilistiska utbyggnader av olika slag: amplifikationer, parallellism, synonym, allitterationer o.dyl.

Författarinnan kan konstatera att varken den engelska eller den tyska versionen har tillnärmelsevis samma värde för rekonstruktionen av den franska texten som den isländska sagan. Vid bedömningen av Bédiers tillvägagångssätt polemiserar hon mot dennes argument för sina "förbättringar" av den fornvästnordiska texten ("Notre rôle n'est pas de faire connaître le moine Robert, mais bien quelque chose de Thomas"). Hon menar, säkerligen med rätta, att Bédiers subjektiva förfarande antagligen avlägsnar oss mer från den ursprunglige Thomas än vad som hade skett om han troget hade återgett den fornvästnordiska sagans ord.

B. P.

Ívens saga, edited by Foster W. Blaisdell. CLV + 235 s. Copenhagen 1979 (C. A. Reitzels Boghandel). (Editiones Arnarnagæænæ Ser B, vol. 18.) I denna stora utgåva ges oss den fornvästnordiska texten till en av de medeltida sagorna i Arthus-kretsen. Den är enligt en uppgift i slutet översatt från franska på Håkon den gamles tid (reg. 1217–63). Till grund för denna liksom för en rad andra viktiga och kända sagor i de europeiska medeltidslitteraturerna ligger den versifierade Yvain av Chrétien de Troyes. Man känner Ívens saga genom femton handskrifter, av vilka tre är grundläggande och utges, medan de övriga antingen tydligt går tillbaka till dessa tre eller utgör förkortade versioner. Allt detta hindrar naturligtvis inte, att de yngre hss ibland kan sprida ljus över dunkla ställen i de äldre. Av de tre först nämnda är de två, Holm. 6 4to och AM 489 4to, från 1400-talet och den tredje, Holm. 46 fol., från 1690. Den litterära traditionen sätter alltså in först sent. Av de övriga är några, de äldsta, från 1600-talet, medan de yngsta är från 1800-talet. Texten ur de tre textcodices, vilka inte har kunnat komponeras samman, ges genom hela utgåvan på tredelade sidor; det må dock nämnas, att hss har luckor, så framför allt den s.k. C, Holm. 46 fol. Efter utgåvan ges en översättning till engelska, tvådelad, så att A + B får en, den ofta avvikande C en egen översättning; för avvikelser mellan A och B redovisas genom varianter.

Det är inte bara de äldsta, genuint nordiska sagorna, som förtjänar vårt intresse. Det är helt i överensstämmelse med andan hos nutida forskning att sätta sökarljuset på sådant, som visar på tidiga förbindelser mellan kontinental-

européisk litterär kultur och det forna Norden. Vi har här framför oss en framstående yttring av denna strävan. B. E.

Alfred Jakobsen, Norrøne studier [omslaget] Studier i norrøn filologi [titelbladet]. 200 s. Trondheim 1979 (Tapir). I denna bok med dubbel titel har professor Jakobsen samlat en del studier i nordisk filologi från 1959 till 1978. Artiklarna återges i fotografiskt avtryck och har således inte kunnat uppdateras. Målet med samlingen är enligt författarens förord i första hand att "skaffe hovedfagsstudenter i norrønt og eldre språkhistorie lett tilgjengelig artikkelstoff", men självfallet kan den intressera även andra. I bokens första huvuddel analyseras svårtolkade passager i eddadikter, medan den andra ägnas åt handskriftsproblem. I den tredje, mer heterogena huvuddelen märks bl.a. två ordbildningsstudier ägnade suffixet *-leikr*, *-leiki*. B. P.

Jón Hilmar Jónsson, Das Partizip Perfekt der schwachen ja-Verben. Die Flexionsentwicklung im Isländischen. 121 s. Heidelberg 1979 (Carl Winter Universitätsverlag). Denna avhandling sysslar med det från den nordiska fornspråksgrammatiken kända förhållandet, att en grupp svagt böjda verb i perfekt particip har två slags form. Av fisl. *telja*, av **tal-jan*, '(fram)säga, (upp)räkna', finns det sålunda både *taliðr*, tvåstavig form, och *talðr*, enstavig form. En stor del av boken sysslar med att söka fastställa orsakerna till denna märkliga dubbelhet. Detta är en sådan uppgift, som man förr använde mycken energi på, utan att komma till något allmänt accepterat resultat. Förf. når kanske längre än föregångarna, dels genom en omsorgsfull inventering av det möjligtvis inte helt representativa bevarade materialet, dels genom anlitande av moderna metoder för bedömning därav, som inte stod föregångarna till buds. Men som det framhålls, är resultatet bl.a. på den grund inte att anse som helt säkerställda, att man vet för lite om texternas representativitet. Därefter diskuteras orsakerna till att participsuffixet *-ið-* under tidernas lopp i stigande utsträckning ersättes med *-in-*, identiskt med motsvarande suffix hos de starka verben. Hithörande former har nämligen numera i stor utsträckning formen *talinn* etc. – Förf. är mycket grundlig, men man kan inte värja sig för intrycket av ett något mekaniskt laborerande med teoretiska möjligheter. Detta ligger dock helt visst till stor del i ämnets natur. B. E.

Hans-Peter Naumann, Sprachstil und Textkonstitution. Untersuchungen zur altwestnordischen Rechtssprache. VIII + 188 s. Basel und Stuttgart 1979 (Helbing & Lichtenhahn Verlag AG). (Beiträge zur nordischen Philologie. 7. Herausgegeben von der Schweizerischen Gesellschaft für Skandinavische Studien.) Det medeltida nordiska lagspråket har granskats i en rad undersökningar. Främst bland dessa bör Carl Ivar Ståhles arbete Syntaktiska och stilistiska studier i fornnordiskt lagspråk (1958) nämnas. Medan tyngdpunkten i Ståhles arbete låg på de fornsvenska texterna, ställer Naumann de fornnorska och fornisländska lagarna i centrum.

Undersökningen är mycket väl disponerad och är genomförd med stor stringens. Lagens språk har sin kärna i förutsättningen och bestämmelsen.

Med utgångspunkt i dessa två led granskar förf. förutsättningens formelement och funktioner samt enkla och sammansatta förutsättningar. Vidare granskas bl.a. lagbudens form och de syntaktiska och semantiska relationerna mellan förutsättning och bestämmelse. Av särskilt intresse är de stilistiska olikheter mellan öst- och västnordiskt lagspråk som behandlas s. 164 ff.

Förf. är väl bevandrad i nyare textlingvistik men har icke funnit det påkallat att utnyttja undersökningar rörande modernt svenskt och isländskt lagspråk.

S. B.

Opuscula. Vol. VI. 260 s. København 1979 (C. A. Reitzels Boghandel A/S). (Bibliotheca Arnarnagnæana. A Jón Helgason condita. Vol. XXXIII.) Den tunga monografiseren Bibliothecana Arnarnagnæana bryts stundom – och under senare år allt oftare – av arbeten innehållande smärre textutgåvor och uppsatser. Theodore M. Andersson inleder föreliggande volym med uppsatsen "Ari's konunga ævi and the Earliest Accounts of Hákon Jarl's Death". Bland övriga, längre bidrag märks Helle Jensens "Fragmenter af et kongesaga-håndskrift fra det 13. århundrede", Ole-Jørgen Johannessens "AM 902 b, 4° I, 'Munkalifsbókar viðauki'. En kildekritisk studie" och Svavar Sigmundssons "Norska orðasafnið AM 999, 4to". Allt som allt medverkar tio författare i volymen.

S. B.

Maria Elena Ruggerini, Le invettive di Loki. 191 s. + 7 pl. Roma 1979 (Istituto di glottologia, Università di Roma). (Testi e studi di filologia. 2.) Här presenteras för den italienska publiken en av de originellaste eddadikterna på ett sätt som så vitt anmälaren kan bedöma gör dikten full rättvisa. Text och översättning följs av en ingående språklig och saklig kommentar, där speciell vikt läggs på den germanska föreställningsvärlden samt på betydelsefullare stilistiska drag. I en språklig analys av dikten konstateras att antalet hapax är påfallande stort och att poeten har känt och imiterat åtskilliga mytologiska dikter (Hávamál, Skírnismál, Völundarkviða, Hárbarðsljóð och Alvíssmál) samt vissa hjälte-dikter ur Sigurdscykeln. I en undersökning av prosaavsnitten i dikten försöker författarinnan visa att dessa inte är ursprungliga utan att de poetiska avsnitten innehållsligt och strukturellt är självbärande. Vissa tematiska likheter med den antika klassiska litteraturen, bl.a. symposium-motivet, troliggör att den anonyme diktaren har haft klassisk bildning. I slutkapitlet diskuteras diktnes tillkomsttid. Författarinnan menar att påverkan från andra isländska dikter samt stilen och innehållet talar för en datering till elvahundraalet.

B. P.

Marlis Wilde-Stockmeyer, Sklaverei auf Island. Untersuchungen zur rechtlich-sozialen Situation und literarischen Darstellung der Sklaven im skandinavischen Mittelalter. 179 s. Heidelberg 1978 (Carl Winter. Universitätsverlag). (Skandinavistische Arbeiten herausgegeben von Klaus von See. Band 5.) Föreliggande arbete är i hög grad av tvärvetenskaplig natur. Det berör ett väsentligt kultur- och socialhistoriskt problem och författarinnan arbetar med historiska, rätthistoriska och litteraturhistoriska källor. Samtidigt är arbetet genomsyrat av en filologisk grundsyn.

Efter att ha tecknat slaveriet och slavhandeln i tidig europeisk medeltid granskar författarinnan det tidiga nordiska källmaterialet och terminologien för trälrar och trældom i Norden. En viktig roll spelar framställningen i Landnáma-bök och i de tidiga norska och isländska lagtexterna. Även islänningasagornas schablonmässiga behandling av trälarna analyseras. Avslutningsvis tecknas bilden av trældomens upphörande.

Det bör noteras att titelbladet bär tryckåret 1978, omslaget däremot 1979.

S. B.

Carla del Zotto, La Hymiskviða e la pesca di Þórr nella tradizione nordica. IX + 149 s. + 11 pl. Roma 1979 (Istituto di glottologia, Università di Roma). (Testi e studi di filologia. 1.) Denna monografi är tänkt att vara första delen i en serie med kommenterade utgåvor av Eddans dikter om Tor. Efter en kort inledning om handskriftsläget för Hymiskviða samt om ederings- och översättningsprinciper meddelas parallellt en normaliserad fornisländsk version och en översättning till italienska, jämte sakliga och språkliga kommentarer. Andra aspekter som tas upp är den mytologiska bakgrunden samt, säkerligen välbehövligt för en italiensk publik, eddadiktens stil och versmått. Vid ett försök till datering av dikten fäster författarinnan stor vikt vid slutet på strof 34: "enn á hælom / hringar skullo". Hon vill sätta ringarna i samband med ett mode som Snorre nämner och daterar till Olav Kyrres tid: "Á dögum Óláfs konungs hófusk skytningar ok leizludrykkjur í kaupstöðum. Ok þa tóku menn upp sundrgörðir, höfðu drambhosur lerkáðar at beini, sumir spenntu gullhringum um fótleggi sér." I en exkurs meddelas med översättning skaldedikter som anknyter till myten om Tors fiskefärd. Planscherna i slutet av boken återger dels avsnittet med Hymiskviða ur Codex Regius, dels run- eller bildstenar där myten skildras.

Författarinnan skall inte klandras för att det italienska språkets oförmåga till pregnanta sammansättningar har gjort det utomordentligt svårt för henne att återge eddaspråkets stenstil. Man kan t.ex. jämföra andra strofens första verspar i original och översättning: "Sat bergbúi, / barnteitr, fyrir" och "Sedeve l'abitante della montagna, / contento come un fanciullo, lá davanti". B. P.

*

Olav T. Beito, Artiklar og taler i utval. 292 s. Oslo-Bergen-Tromsø 1979 (Universitetsforlaget). (Skrifter frå Norsk målførearkiv. XXXIV.) Olav Beitos namn är för forskarna intimt förbundet med stora arbeten som *R-bøygning* (1942), *Norske sæternamn* (1949), *Genusskifte i nynorsk* (1954) och *Norske målføretexter* (1963). Det är också nära förknippat med halvtannat decenniums träget utgivningsarbete inom serien *Skrifter frå Norsk målførearkiv*. Av Beitos hand föreligger därjämte ett stort antal smärre uppsatser, främst berörande problem inom morfologi, dialektologi och namnforskning. Ett antal av de smärre uppsatserna har nu reproducerats och publicerats inom ramen för en volym med titeln *Artiklar og taler i utval*. Volymen kompletteras med en bibliografi över Beitos arbeten.

S. B.

Contemporary Approaches to Ibsen. Vol. IV. Reports from the Fourth International Ibsen Seminar, Skien 1978. 205 s. Oslo-Bergen-Tromsø 1979 (Univer-

sitetsforlaget). (*Ibsen Yearbook [Ibsenårbogen] 1978. Head Editor Daniel Haakonsen.*) Intresset för Ibsen är oförminskat stort i alla länder. Med anledning av 150-årsminnet av Ibsens födelse hölls bl.a. ett seminarium i Skien, Ibsens födelsestad. I centrum för seminariet stod de tre dramerna Gengangere, Rosmersholm och John Gabriel Borkman. De aktivt medverkande kom ej blott från Norge utan även från Belgien, Nederländerna, Storbritannien, Frankrike, Kanada och Förenta Staterna och konferensrapporten innehåller förutom Daniel Haakonsens förord fjorton föredragsreferat. Därtill kommer en omfattande Ibsenbibliografi för 1977–78, biografiska och bibliografiska notiser om de medverkande samt slutligen en notis om det nybildade Ibsen Society of America. S. B.

Alf Hellevik, Språkrøkt og språkstyring. Eit utval av artiklar. 264 s. Oslo 1979 (Det Norske Samlaget). Den 28 juni 1979 fyllde Alf Hellevik 70 år. Han hyllades då med detta urval egna artiklar från 1946 och framåt. Författaren, som mellan åren 1948 och 1978 var huvudredaktör för Norsk Ordbok, har länge som en av de ledande personerna på nynorsksidan stått i centrum för den norska språkdebatten. Här återges några av hans viktigaste artiklar i ämnet, jämte en selektiv bibliografi som tar upp andra verk av hans hand som avhandlar samma tema. Boken är en värdefull källskrift för alla som närmare vill sätta sig in i de inflammerade och för en utomstående ofta svårförståeliga frågeställningarna. B. P.

Henrik Ibsen. Brev 1845–1905. Ny Samling ved Øyvind Anker. I: Brevteksten. 490 s. Oslo–Bergen–Tromsø 1979 (Universitetsforlaget). (Ibsenårbok 1979.) I inledningen till detta arbete meddelar utgivaren att avsikten med den nya samlingen har varit att återge alla de former av brev, som av olika orsaker icke kom med i hundraårsutgåvan av Ibsens samlade verk (I–XIX, 1928–52). Sedan hundraårsutgåvan fullbordades har mängder av nytt material kommit i dagen och den nya samlingen innehåller ca 1 260 brevnummer. Märkas bör att ordet "brev" fått vidaste tänkbara innebörd och att praktiskt taget varje spår av Ibsens hand på papper eller annat material ansetts värdigt att återges eller – i nödfall – omtalas. Detta får givetvis icke undanskymma att mängder av värdefullt material återfinns i den nya brevsamlingen.

Själva textmaterialet föregås – förutom av inledning – av kronologiskt register och alfabetiskt adressatregister. S. B.

Ove Lorentz, Norsk setningsform. Et kompendium i transformasjonssyntaks. 223 s. Oslo 1979 (Novus Forlag). Syftet med denna lärobok är att ge en introduktion i transformationell beskrivning av viktigare satstyper i norskt bokmål. Utgångspunkten är Chomskys standardteori från 1965, men läsaren får vissa antydningar om senare skolor: kasusgrammatiken, den generativa semantiken och relationsgrammatiken. Från pedagogisk synpunkt torde det vara en stor fördel att en enda modell får dominera. I tur och ordning presenteras och analyseras syntaktiska begrepp, enskilda satser och komplexa satser. De flesta kapitlen avslutas med en summering av de regler som har gåtts igenom

samt arbetsuppgifter. Före bibliografien och registret i slutet finns dessutom samlade de genomgångna frasstruktur- och transformationsreglerna, exempel på hur de senare verkar samt en ordnad lista över transformationerna. Det är svårt att bedöma en lärobok som man själv inte har undervisat efter, men en genomläsning ger ett starkt intryck av att boken lämpar sig väl på universitetens grundutbildningsnivå både för lektionsundervisning och för självstudier. B. P.

Kjell Ivar Vannebo, Tempus og tidsreferanse. Tidsdeiksis i norsk. 563 s. Oslo 1979 (Novus forlag). Det är ett mycket väsentligt problem eller snarare problemkomplex som Kjell Ivar Vannebo tagit upp till behandling i sin omfattande doktorsavhandling. Denna inrymmer tre delar. Den första, som betitlas *Innledning*, ägnas åt deiksis och tidsreferens, åt arbetets mål, metod och material samt åt tempusformerna i norskan. Andra delen upptages av redogörelse för det syntaktiska bruket av de verbala tempusformerna, medan tredje delen berör semantik, pragmatik och avledning.

Författaren har icke förenklat problemen vare sig för sig själv eller för läsaren. Undersökningen genomföres på ett högt och teoretiskt avancerat plan. Praktiskt har arbetet stor relevans för norskans närmaste grannspråk, och teoretiskt för det långt utanför de nordiska språkens domäner. S. B.

*

Gösta Bergman, Ord och stil. 158 s. Stockholm 1979 (Bokförlaget Prisma). "Flertalet av de i denna volym ingående artiklarna har varit tryckta i olika publikationer eller som självständiga skrifter. De föreligger här i reviderat skick." Så börjar förf. sitt förord till denna samling uppsatser, av vilka den äldsta är *Till soldatspråkets psykologi* av 1924, den yngsta *Svenska lån från danskan, norskan och finskan*, först tryckt 1971. Dessa kronologiska ytterpunkter anger samtidigt i viss mån det sakliga register, inom vilket Bergmans författarskap här rör sig. Kompletterar man med Några äldre och nyare slangord, bokens sista kapitel, får man en ännu riktigare bild av Bergmans vidsträckt intressen och stora förmåga att mottaga och bearbeta impulser från vitt skilda håll. Det vetande han förmedlar är såtillvida inte lättfånget, som materialet ofta först genom hans insatser har blivit indraget i sökarljuset. Det påminner kanske mest om det i *Adolf Noreens Spridda studier*, även om dessa åtminstone numera förefaller att ha en mer lärdoms-historisk ton över sig, med streck under både *lärdom* och *historia*. Bergmans ämnesval är okonventionellt, hans ton frisk och medryckande. B. E.

Förhandlingar vid sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning. 11. Stockholm 1978. Utgivna av Olle Josephson, Hans Strand och Margareta Westman. 209 s. Stockholm 1979 (Stockholms universitet. Institutionen för nordiska språk). (Svenskans beskrivning 11.) "Svenskans beskrivning" har i här aktuellt sammanhang kommit att få innebörden "nysvenskans beskrivning". Vid sammankomsten 1978 medverkade företrädare för disciplinerna nordiska språk, fonetik och allmän språkvetenskap. Flertalet föredrag återfinns i den nu utkomna volymen. Några föredragshållare har dock

av olika skäl föredragit att icke låta sina inlägg publiceras. Omvänt föreligger ett bidrag av en forskare som i sista stund blev förhindrad att närvara.

Bland nordisternas bidrag dominerar intresset för semantik, stil och syntax.

Det förefaller anmälares som om sakliga skäl kunde finnas att hålla sammankomsterna för svenskans beskrivning med något längre intervall, föreslagsvis minst 24 månader.

S. B.

Helsingborgs (Hälsingborgs) historia, utgiven efter uppdrag av stadsfullmäktige i Hälsingborg under redaktion av Gösta Johannesson. III: 1-2 och IV: 1-2 1969, V: 1-3 och VI: 1 1979. 321 + 355 + 435 + 404 + 398 + 465 + 362 + 370 s. (Almqvist & Wiksell Förlag AB, Stockholm). År 1925 utkom delarna I och II: 1-2 av Hälsingborgs historia. Detta avsnitt börjar med ett kapitel om forntiden, inlett av Hälsingborgstraktens geologiska historia, och slutar med Medeltida byggnadshistoria, sönderfallande i Hälsingborgs slott under medeltiden och Hälsingborgs medeltida kyrkor. I filologiska sammanhang oftast åberopat har varit kapitlet Hälsingborgstraktens ortnamn, I: 107-155, av Jöran Sahlgren. Nära nog otaliga är de gånger under det dryga halvsekel, som sedan dess förflutit, då denna avhandling har citerats. Detta beror väl inte så mycket på att "Hälsingborgstrakten" (ett ord som utsträcker till att avse åtminstone hela Luggude härad) skulle ha att erbjuda namn som är märkligare än alla andra. Snarare beror det på att framställningen har formen av systematiska översikter av en rad viktiga namntyper, vilka har viss relevans i många viktiga sammanhang. - Motsvarande finns inte i de senare delarna av det magnifika verket och skulle inte ha kunnat göras. Däremot har man anledning att understryka, att namnskapandet här som annorstädes givetvis har fortsatt och alljämt pågår men under andra yttre villkor än förr och utefter andra linjer. Städernas namnbestånd är ofta svårhanterat och svårbedömt. I fallet Helsingborg är förhållandena så till vida lättare att förstå än på många andra håll, som stadens starkaste tillväxt faller i mycket sen tid: ännu i början av 1800-talet hade Helsingborg knappt två tusen invånare. Vi får alltså bilden av en sentida stor stad, som nästan i vår åsyn har brett sig ut över ett gammalt agrart landskap med alla de egenskaper och företeelser som tillkommer ett sådant. Gången av denna process är en fängslande läsning, liksom givetvis alla skildringar av stadens tidigare öden i helg och i söcken, i medgång och motgång och under den ena och den andra kronans herrvalde. Den flitigaste författaren har varit redaktören själv, docenten fil. dr Gösta Johannesson. Betydande bidrag har lämnats av förre chefen för Helsingborgs museum fil. dr † Torsten Mårtensson, chefen för Kungl. krigsarkivet fil. dr Alf Åberg, fil. dr † Märten Sjöbeck samt för den kolossala volym V:1 Personhistoriska anteckningar av Margit Rooth. Det återstår för bland många andra namnvetenskapens del att bygga vidare på denna gedigna grund. Mycket av materialet finner man i namnregistren. Arbetet med en fas av den sistnämnda uppgiften är i gång.

B. E.

Ingemar Ingers, Folkmål och folkminnen i Oxie härad. 76 s. Trelleborg 1979 (Oxie härads hembygdsförening. Årsbok VIII). Oxie härad ligger i sydvästra Skåne. Det når på bred front ut till sydligaste Öresund och gränsar i övrigt till Skytts, Vemmenhög och Bara härader. Häradets nordligaste del omsluter sta-

den Malmö, se karta s. 14. Innehållet i Ingemar Ingers' bok sönderfaller i två huvudavdelningar, en översikt över Oxie-målens yttre drag (s. 5–23) och en samling texter (s. 24–71). Den språkliga avdelningen vilar på den gedignaste primärkunskap om det behandlade stoffet, förvärvat bl.a. genom förf.:s egen snart sextioåriga kontakt därmed. Problemen har delvis återfått aktualitet genom helt nya försök att närma sig dem från andra håll (se Stig Örjan Ohlssons arbete av 1978–79, anmält av David Kornhall i nästa nummer av ANF). Ingers' behandling av ämnet liknar den i hans doktorsavhandling av 1939, dock är den givetvis starkt förminskad till formatet. Perspektivet har med tiden djupnat. Emellanåt önskar man, att det hade funnits specialkartor över somliga viktiga drags utbredning, något som dock hade fått vittgående ekonomiska konsekvenser för den hembygdsförening som så förtjänstfullt har utgivit arbetet. I marginalerna underhåller Ingers en sakt polemik med sådana människor som inte anser de ålderdomliga folkmålen vara "fina" nog. De kritiserade håller så tillvida på att få rätt som många av de studerade språkdragen numera är utdöda eller håller på att dö, till skada för vår kunskap om vissa äldre kulturförhållanden och om språkets mekanik.

Texterna ger illustrationer till mycket av det som säges i den språkvetenskapliga-teoretiska delen. Dessutom har de ett självständigt värde som vittnen om en folkkultur med stor spännvidd och med anknytningar i många riktningar.

B. E.

Evert Larsson † och Sven Söderström, Hössjömålet. Ordbok över en sydvästerbottnisk dialekt. 224 s. Umeå 1979 (Dialekt- och ortnamnsarkivet i Umeå). (Skrifter utgivna av dialekt- och ortnamnsarkivet i Umeå. Serie A. Dialekter. Nr 1.) Den titel som här används är omslagets. På titelbladet anges beträffande ordbokens författare: "På grundval av Evert Larssons samlingar utarbetad av Sven Söderström."

Evert Larsson (1894–1964) var konstnärligt, etnologiskt och dialektologiskt intresserad. Till yrket konservator vid läns museet i Umeå företog han omfattande uppteckningar och inspelningar i Västerbotten. Främst men icke enbart var han intresserad av sin hemby Hössjö i Umeå socken. Han skrev själv ut en stor del av sina inspelningar.

Som arkivchef vid det 1971 bildade dialekt- och ortnamnsarkivet i Umeå (DAUM) tog Sven Söderström 1975 itu med Evert Larssons material och förberedde det ordboksarbete som han senare kom att fullborda som förste-arkivarie vid ULMA.

Arbetet är uppställt och utfört på ungefär samma sätt som Gösta Sjöstedts nedan berörda ordbok. Då Hössjömålet endast behandlar målet på en enda ort, har uttalsåtergivningens kunnat göras något mera fonetisk än i den mera fonematiskt präglade skånska ordboken. Generationsskillnader i uttal kommer stundom till synes. Trots att ordboken till omfånget är mycket mindre än vad den göingska torde bli, har utrymme kunnat beredas åt åtskilliga intressanta språkprov och etnologiska notiser.

S. B.

Språkform och språknorm. En bok till Bertil Molde på 60-årsdagen den 16 september 1979. Utgiven av Svenska Akademien och Svenska språknämnden.

271 s. *Lund och Stockholm 1979 (Esselte Studium). (Skrifter utg. av Svenska språknämnden. 67.)* Föremålet för den hyllning, som denna skrift utgör, är själv officiell ledare för vården av svenska språket, och bokens 22 bidrag har alla något slag av anknytning till svensk språkvård. De flesta handlar om nutida eller åtminstone sentida svenska förhållanden – grannländernas motsvarigheter är dock också väl företrädna –, och de flesta behandlar någon form av normering, av vård av språket. Uppsatserna täcker ett stort område. Intill varandra står t.ex. Carl Ivar Ståhles "Svaga maskuliner i nysvenskan", där förhållanden alltifrån 1400-talet belyses och diskuteras, och Ragnhild Söderberghs "Barnets språkliga kreativitet belyst av exempel från ordböjning och ordbildning" sysslade med språkliga yttringar av i dag och kanske av i morgon. Samlingen inledes av Sture Allén med "Skriva som vi talar?", med en ganska sträng upp-görelse med postverkets kända, nyligen utsända hurtiga paroll. Bland det övriga märkes en uppsats "Om tyska attityder till främmande ord", där Gustav Korlén visar på en rad tankeväckande och kanske mindre kända förhållanden inom tysk språkpolitik och språkvård. Allt som allt vill man gärna rekommendera volymen, som ger en utmärkt inblick i den praktiska sidan av dessa dagars nordiska språkforskning och dess allra närmaste förutsättningar och sidostycken.

B. E.

Prosten Munckells dagbok. 1. Kärrobo. 26 september 1814 – 12 juni 1816. 364 s., 4 kartor. Västerås 1979 (Västerås stadsbibliotek). (Acta Bibliothecæ Arosiensis X. Västerås kulturnämnds skriftserie nr 5.) Prosten Johan Fredric Munckell var född i Dalarna 1764 och dog 1848 som kyrkoherde i Irsta i Västmanland. År 1814, då han var komminister i Kärrobo, började han föra dagbok. Denna fördes fram till 1829, omfattar 1486 tätskrivna foliosidor och tycks ha skänkts till Västerås allmänna läroverks bibliotek 1881.

Fil. dr Magdalena Hellquist har ombesörjt en utgåva av den del av dagboken som berör Munckells vistelse i Kärrobo. Till hjälp har hon haft experter på så skilda områden som farmakologi, homiletik och dialektologi.

Texten har icke blott sakligt och personhistoriskt intressant stoff att bjuda. Den är delvis präglad av upphovsmannens dialekt och tillåter åtskilliga slutsatser om det regionalt färgade språket inom det andliga ståndet under tidigt 1800-tal.

S. B.

Kristina Nikula, Dialektal väderleksterminologi. Ordfältsstudier i Närpesdialekten. Mit einer Zusammenfassung: Der Sinnbereich der Witterungerscheinungen. Wortfeldstudien in der schweischen (!) Mundart von Närpes, Finnland. 175 s. Uppsala 1979 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensia. 15.) Närpes är en kustsocken i södra Österbotten, med en befolkning vilken har jordbruk som huvudsaklig sysselsättning och fiske som bisyssla. I båda verksamheterna är man beroende av väder och vind, och författarinnans studium visar också en väl utvecklad dialektal väderleksterminologi: trots att hon har inskränkt sig till beteckningar för ordfälten vind, moln, åska, nederbörd och vädertyp, omfattar materialet 550 belägg. Orden analyseras formellt och innehållsmässigt, det senare efter en självständigt utarbetad, modifierad ordfälts-

teori som för in semantiska särdrag och markeringar i bilden. Av de olika fälten visar sig det som omfattar begreppet vind vara det största både när det gäller antalet ord och antalet delfält. Kategorien jordbrukare har den bästa ordkänedom, yngre fiskare den sämsta, vilket hänger samman med att fiske väsentligen bedrivs som bisyssla. Författarinnan kan vidare bl.a. visa att väderleksterminologien i Närpes är av rent nordiskt ursprung och inte skiljer sig nämnvärt från motsvarande terminologi i andra svenska dialekter i Finland och Sverige.

Avhandlingen är ett gott exempel på att man även med en ganska snäv avgränsning av ett ämne vid en omdömesgill behandling kan få intressanta resultat, både teoretiskt, metodologiskt och praktiskt. B. P.

Kerstin Nordenstam, Svenskan i Norge. Språklig variation hos svenska invandrare i Bergen. 209 s. Göteborg 1979 (Acta Universitatis Gothoburgensis). (Nordistica Gothoburgensia. 11.) Denna till rätt stor del socio-lingvistiska undersökning är tillkommen efter författarinnans tid som svensk lektor i Bergen och redovisar vad som händer med svenskors språk då de blir bosatta i nämnda norska stad. Svenskors, bl.a. emedan det visade sig praktiskt svårt att komma i kontakt med tillräckligt antal manliga försökspersoner. De omfattande intervjuer, samtal o.d., som utgör grundvalen för de vetenskapliga resonemangen, är utförda av förf. själv med assistens av en norsk medhjälpare. Fastän forskningsuppgiften hör till dem, som förefaller ligga nära till hands, är den i stort sett utan föregångare och erbjuder oerhört mycket av intresse. Intervjuobjekten, 32 till antalet, grupperas efter olika grunder, och deras språkliga prestationer bedömes utifrån en mängd sociala och språkliga synpunkter. De rent språkliga momenten kommer ej sällan i bakgrunden, vilket naturligtvis sammanhänger med den mindre framträdande roll de intervjuades geografiska härstamning tillåtes spela (det "postdialektala" stadiet i språkutvecklingen). Något störande är det sålunda att intervjuobjektens lokala härstamning avslöjas endast efter hand och delvis. – Det visar sig bl.a., att den norska påverkan på svenska språket, som oundvikligen blir en följd av de yttre förhållandena, drabbar olika ordklasser i olika hög grad. Mest utsatta är substantiven, minst sådana trycksvaga delar av talet som ändelser, vissa konjunktioner o.d. Undersökningen ger mycket att tänka på. Situationer som den tecknade har vid olika tider ofta förekommit i Norden. Vilken roll har de väl spelat för uppkomsten av språk och språkarter, som vi numera är vana att betrakta som enhetliga? B. E.

Stig Örjan Ohlsson, Skånes språkliga försvenskning. 2. Blandspråksanalyser. VIII + 164 s. Lund 1979 (Walter Ekstrand Bokförlag). (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A. Nr 31.) Den första delen av Stig Örjan Ohlssons avhandling om Skånes språkliga försvenskning anmäldes i ANF 94:213. I den nu utkomna delen analyseras med hjälp av den tidigare utarbetade morfem-analysmodellen tre blandspråkstexter från Skånes övergångstid. Som jämförelse undersöks också på samma sätt två andra blandspråkstexter, August Palms dansk-influerade svenska i ett tal i Malmö 1881 samt en dansk-engelsk inspelning från 1966. Som tidigare har aviserats kommer avhandlingen att bli föremål

för en längre recension i ANF 1981, och den nämns därför här endast för fullständighetens skull.

B. P.

Bernt Olsson. Svensk världslig visa 1600–1730. Ett register över visor i visböcker och avskriftsvolymer. 139 s. Stockholm 1978 (Svenskt visarkiv). (Skrifter utgivna av svenskt visarkiv 6.) Vid sidan av psalm och andlig visa nådde den profana visan en betydande spridning i vårt land under 1600-talet och början av 1700-talet. Visor spreds ej blott i tal och sång utan även i skillingtryck och handskrivna visböcker. Bernt Olsson söker i sitt register förteckna alla profana visor som sannolikt tillkommit 1600–1730 och "som är kända genom avskrifter i visböcker eller på andra håll, t.ex. dagböcker, samt genom skillingtryck och samlade vistryck och antologier".

Det egentliga registret föregås av en inledning, där förf. bl.a. tar upp frågor om visornas författare och deras tillkomst, om utländska förebilder och spridningsvägar, om genrer och schabloner. Registret bildar i flera hänseenden ett komplement till Bengt R. Jonssons *Svensk balladtradition* och Margareta Jersilds *Skillingtryck*.

S. B.

Per A. Pettersson. Om böjningen av icke-neutrala substantiv i Eskilstunaspråket. Inom- och utomspråklig variation. 176 s. Uppsala 1979 (Almqvist & Wiksell). (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensia. 13.) Per A. Petterssons doktorsavhandling om böjning av icke-neutrala substantiv i Eskilstunaspråket har tillkommit inom ramen för det sociolingvistiskt orienterade projektet FUMS i Uppsala. I centrum för undersökningen står den bestämda slutartikelns form i singularis. Av den gamla distinktionen mellan maskulint och feminint artikelgenus finns i dagens Eskilstunaspråk mycket få spår. Av språkligt och sociologiskt intresse är däremot växlingen mellan formerna *-en* och *-n* hos slutartikeln. Förf. finner som väntat att valet främst betingas av en språklig faktor, nämligen den närmast föregående konsonantens kvalitet. Därtill kommer emellertid även en utomspråklig faktor, i det att *-en* tycks ha högre status än *-n*. Typen *-en* prefereras vidare av yngre personer och av kvinnor.

Mera lätt behandlas pluralböjningen. Förf. visar bl.a. att det gamla sammanfallet mellan *-er* och *-or* börjar avlösas av en ny distinktion i överensstämmelse med skriftspråkets fördelning mellan typerna.

S. B.

Antti Pitkänen. Binominala genitiviska hypotagmer i yngre nysvenska. VII + 344 s. Helsingfors 1979 (Svenska litteratursällskapet i Finland). (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. 484. Humanistiska avhandlingar. 1. Utgivna genom Carl-Eric Thors.) Genitiven var i fornsvenskan en allomorfrisk kategori med mångsidig användning. Under århundradenas lopp har formsystemet förenklats så att *s*-genitiven blivit nästan allena rådande (jfr dock *Kristi blod, Malmö stad*). Samtidigt har användningen av kasus genitiv reducerats starkt i skriftspråket. Om äldre tids talspråk vet vi mycket litet, men i nusvenskan har genitiven ännu svagare ställning i talspråket än i skriftspråket.

Med användande av transformationsgrammatikens begreppsapparat har Antti Pitkänen ägnat genitivkonstruktionerna och deras ekvivalenter i yngre nysvenska en mycket djupgående undersökning. Förf. har själv finska som modersmål och hans instinktiva känsla för kasus är en annan än den rent svenskspråkiges, vilket har berikat men icke förenklat undersökningen. Boken innehåller sex stora kapitel, betitlade Grammatikteori och metodik, Morfosyntax, Syntaktisk struktur, Lexikalisk semantik, Syntaktisk semantik, och Stilistisk variation. Härtill kommer sammanfattning och ett omfattande tabellappendix.

Nordistiken i Finland är att lyckönska till en utmärkt doktorsavhandling.

S. B.

Christer Platzack, The Semantic Interpretation of Aspect and Aktionsarten. A Study of Internal Time Reference in Swedish. X + 172 s. Dordrecht 1979 (Foris Publications Dordrecht). (Studies in Generative Grammar. 8.) Aktionsart och aspekt har för svenskans vidkommande studerats bl.a. av äldre forskare som Adolf Noreen och Erik Wellander. Här tar en av våra mest framstående yngre grammatiker upp temat, huvudsakligen med utgångspunkt i den s.k. utvidgade standardteorien, men med självständiga modifikationer av denna. Författarens grammatiska modell tillåter honom att strikt särskilja aspekt och aktionsart; aspekt kan visas tillhöra "the level of modal structure" och aktionsart "the bare propositional content". Det intressantaste avsnittet är det om aktionsarter, vilka författaren lyckats analysera med användande av ett fåtal funktioner: BE (tillstånd), GO (förändring), EXTENSIONAL (yttrandet avser även andra tidpunkter än den då det fälls), TRANSITIONAL (yttrandet avser endast tiden då det fälls), samt, för GO-funktionernas vidkommande, + DIVID (kan ta tidsadverb markerande utsträckning i tiden), - DIVID (kan inte ta tidsadverb markerande utsträckning i tiden) samt + GRAD (gradvis övergång) och -GRAD (ingen gradvis övergång). Det är trivialt att konstatera att författaren liksom i alla arbeten av denna art måste bygga på sin egen språkkänsla (eventuellt kompletterad med mer eller mindre omfattande kontroller hos andra informanter), och det är ofrånkomligt att man inte alltid kan dela Platzacks uppfattning om vad som är acceptabelt svenskt språkbruk. B. P.

Gösta Sjöstedt, Ordbok över folkmålen i Västra Göinge härad. Del 1. abborrben-grant-väder. XV + 179 s. Lund 1979 (Gleerupska universitetsbokhandeln). (Skrifter utgivna genom dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund. 1.) Lektor Gösta Sjöstedts livslånga gärning som dialektupptecknare och dialektforskare krönes med en ordbok över folkmålen i Västra Göinge härad. Primärmaterial utgöres till största delen av Sjöstedts egna uppteckningar; dock har även andra goda upptecknare varit verksamma på undersökningsområdet.

Sjöstedt tillhörde som upptecknare den generation för vilken den "genuina" uttalsformen av de enskilda orden stod i centrum. Detta avspeglas på så sätt i ordboken att alla uppslagsord åtföljs av uttalsangivelse, och att denna närmast kan betraktas som fonematisk ehuru med hänsyn tagen till allofoner och geografiskt betingade variationer. Ordböjningen anges i nära anslutning till det system som tillämpades i Joël Wangös Ordbok över Knäredsmålet och är något

mer detaljerad än nöden kräver. Sjöstedts stora förmåga att få nära kontakt med sina sagesmän återspeglas i språkproven, som ej sällan är lödiga.

En redaktionskommitté, bestående av Bengt Pamp, Sten-Bertil Vide, Göran Hallberg och Stig Isaksson, har svarat för den formella retuscheringen och korrekturläsningen. S. B.

Strindberg und die deutschsprachigen Länder. Detlef Brennecke, "Fröken Julie" auf Deutsch. Fünf Übersetzer suchen August Strindberg. Basel u. Stuttgart 1979 (Helbing & Lichtenhain Verlag AG). (Beiträge zur nordischen Philologie, Band 8, 1979, s. 161–194.) Strindberg har åtminstone efter sin bortgång för över sextio år sedan varit den utanför Sverige mest kände svenske författaren. Detta gäller i synnerhet hans dramatik, som för närvarande har en verklig högkonjunktur. Om den redan tidigt höga uppskattningen i Tyskland vittnar de många översättningarna av honom till tyska. Av paradnumret Fröken Julie finns icke mindre än fem sådana. Om dessa handlar Brenneckes lilla avhandling. De fem är: Ernst Brausewetter 1890, Emil Schering 1902, Willi Reich 1964, Peter Weiss 1961 och Hans Egon Gerlach 1966. De två första tillhör alltså Strindbergs livstid. I Brenneckes framställning analyseras de fem med hänsyn till översättningens språkliga kvalitet (ett fåtal representativa exempel), förmåga att återge stämmningslägen och intentioner samt förmåga att dra publik. Det visar sig, att de båda första översättningarna rymmer häpnadsväckande svecismer. Först sextiotalsversionerna är språkligt helt acceptabla – med undantag ännu för små kuriösa inslag –; det ges exempel på hur man har måst avlägsna sig ganska mycket från en "ordagrann" återgivning för att nå fram till vad som torde ha varit andemeningen. Betydande hänsyn har måst tagas till tyska språkets snabba förändringar under senare tider. Weiss' översättning har varit den av publiken mest senterade. – Det skulle ha glatt Strindberg att se, hur hans dramer alltjämt lockar en talrik publik och debatteras i vida kretsar. Men han skulle nog också ha funnit ett sataniskt nöje att se hur hans bedömare och kritiker in i sen tid råkar i delo med varandra, varom bl.a. ett icke tryckt tillägg till Brenneckes framställning bär vittne. B. E.

Ulf Telemans, Språkrätt. Om skolans språknormer och samhällets. 180 s. Lund 1979 (LiberLäromedel). I ANF 1979 s. 215 f. anmäldes i starkt uppskattande ordalag Ulf Telemans Språkriktighet i och utanför skolan, en stencilerad skrift i serien ROLIG-papir. Författaren har nu reviderat sitt verk och givit ut det som en vanlig tryckt bok. En jämförelse visar att omarbetningen är så grundlig att man med fog kan tala om ett nytt arbete: svårförståeliga avsnitt i stencilen har tagits bort eller skrivits om, och en hel del nya partier har kommit till. De lovord som kom arbetsversionen till del gäller i ännu högre grad den nya utgåvan. B. P.

Mats Thelander, Språkliga variationsmodeller tillämpade på nutida Burträsktal. Del 1. Materialbeskrivning och analys på språkdragsnivå. 146 s. Del 2. Teoretiska utgångspunkter och analys på språkartsnivå. 158 s. Uppsala 1979 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia

Philologiae Scandinavicae Upsaliensia. 14:1-2.) Förf. har kort och koncist angett att målet för hans undersökning var att beskriva det nutida språkbruket i en utpräglad dialektal miljö med hjälp av kvantitativ metod. Materialet har insamlats genom inspelningar av 56 olika personer. Inspelningarna har kompletterats med en enkät om dialektens roll i Burträskbygden.

Det är en vanlig uppfattning att en person, som kommer ur en dialektal miljö, talar ett språk i vilket dialektala och riksspråkliga drag blandas. Thelander föredrar att räkna med tre nivåer: "ren" dialekt, regionalt standardspråk och riksspråk. Han finner därvid att vissa personer oscillerar mellan dialekt och regionalt standardspråk, andra mellan regionalt standardspråk och riksspråk. Greppet förefaller mig mycket fruktbart och kan säkert med fördel tillämpas även vid språksociologiska undersökningar exempelvis i södra Sverige.

Förf. är själv medveten om att han inte alltid underlättar läsarens situation. Metodiskt torde hans arbete emellertid komma att bli mönsterbildande, och hans begreppsapparat kommer sannolikt att få stor räckvidd. S. B.

Walter Åkerlund, Nutida svenskt talspråk. Försök med nytt material, nya synpunkter, nya metoder. Tillämpning här på verben "vara" (va) och "är" (e) med en individuellt stark begränsning. XI + 242 s. 1979 u.o. (Walter Ekstrand Bokförlag). Bunden vid sjuksängen av en svår lungsjukdom och fastlänkad vid en syrgasapparat slutförde förre universitetslektorn vid Lunds universitet Walter Åkerlund detta arbete strax före sin död 1979. Det här anmälda verket är en mindre del – de första 237 sidorna jämte en efterskrift med meritförteckning – av ett arbete i stencil omfattande 559 sidor och utgivet i endast ett fåtal exemplar. Det synnerligen omfattande materialet, som nu förvaras på dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund, utgöres av lektor Åkerlunds under ett trettio-tal år gjorda uppteckningar av Landskronaspråk i socialgrupp 3. Språkproven återges i en av författaren själv konstruerad grov beteckning, och den situation i vilken ett ytrande fällt beskrivs kortfattat. De talandes sociala bakgrund, utbildning och vistelseort(er) tecknas omsorgsfullt i inledningen. Det har varit författarens strävan att restlöst gruppera samtliga språkprov med de undersökta verben efter semantisk-syntaktiska principer. Så har också skett för de delar av materialet som han hann behandla, men en stor del förblev oanalyzerat och väntar ännu på sin undersökning. B. P.

*

Marie Bjerrum, Poul Andersen og Jørgen Larsen, Universitets-Jubilæets danske Samfund 100 År. 48 s. København 1979 (Akademisk Forlag). Universitets-Jubilæets danske Samfund stiftades den 27 nov. 1879. Ordförandeskapet har växlat sju gånger, prof. Johs. Brøndum-Nielsen innehade ordförandeskapet under mer än hälften av det förflutna seklet (1924–1977). Samfundet har endast haft tre sekreterare, uppdraget innehas av prof. Poul Andersen sedan 1931.

Samfundets verksamhet har varit sjudande. Kalkars och Feilbergs ordböcker samt Danmarks gamle Folkeviser har liksom tidskrifterna *Dania* och *Danske Studier* kommit ut inom Samfundets ram. Och dessutom föreligger en lång

rad större och mindre arbeten. Vid 1979 års utgång hade allt som allt 480 arbeten publicerats.

Läsningen av minnesskriften ger en god inblick i dansk lärdomshistoria och i ett viktigt skede i den danska språkforskningen. S. B.

Sv. Eegholm-Pedersen, Utrykte Holbergiana i Universitetsarkivet. Udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab i anledning af Københavns Universitets 500-års jubilæum. København den 1. juni 1979. 129 s. København 1979 (C. A. Reitzels Boghandel). Ludvig Holberg var icke blott en lysande författare och lärd professor med delvis radikala pedagogiska idéer utan även en framstående ämbetsman och administratör. Han nedlade bl.a. ett betydande arbete som quæstor eller räntmästare vid Köpenhamns universitet. Svend Eegholm-Pedersen har under en följd av år tillsammans med Aage Hansen och Christopher Maaløe utarbetat manuskript till en Holbergordbok. Han har även ur universitetsarkivet framdragit en mängd tidigare icke beaktade ämbetsakter av Holbergs egen hand och nu publicerat dem i resonerande inramningar. Det är en för flertalet forskare okänd sida av Holbergs verksamhet, som härigenom på ett intresseväckande sätt blir bragt i dagen. S. B.

Robert Estienne, Summarier over Bibelen. Oversat fra fransk af Petrus Parvus 1543. Udgivet med efterskrift af Det danske Sprog- og Litteraturselskab ved Universitets-Jubilæets danske Samfund's hundredårsjubilæum. 16 + 34 s. København, den 29. November 1979. (C. A. Reitzels Boghandel). Det här åter utgivna gamla tryckalstret, bevarat i ett enda exemplar, är av obetydligt omfång men anses ge en intressant bild från reformationens och förreformationens Danmark. Upphovsmannen var professor vid Köpenhamns universitet 1537–1559, då han avled. I ett upprört tidevarv hörde han till de stilla i landet. "Summarier" utgör en noggrann översättning till danska av en f.ö. inte känd fransk version av en latinsk Summa av 1542. Bakom denna och många andra tryck från denna period står den berömde fransk-schweiziske humanisten och boktryckaren Robert Estienne (Stephanus), död 1559. – Petrus Parvus' skrift är det äldsta kända exemplet på översättning från franska till danska.

Den lilla boken innehåller 1500-talstexten samt en kommentar i tre avsnitt: Teksten (av Niels Knud Andersen), Sproget (av Allan Karker) och Bogen (av Erik Dal). B. E.

Forvandlingerne. Uddrag af Matthias Moths oversættelse af Ovids Metamorphoses. Udgivet for Universitets-Jubilæets danske Samfund af Poul Lindegård Hjorth. Med 7 kobberstik af G. Valck. 184 s. København 1979 (Akademisk forlag). Den danske ämbetsmannen Matthias Moth (1649–1719) hade starka språkliga och litterära intressen. Sedan han erhållit avsked som ämbetsman efter kung Christian V:s död 1699 ägnade han de sista decennierna av sin levnad åt det stora ordboksarbete, som nu föreligger i 60 handskrivna band.

Moths översättning av Ovidius metamorfoser har tidigare ansetts för ett ungdomsverk, tillkommet före 1680. I sin eleganta inledning till den nu föreliggande utgåvan visar Poul Lindegård Hjorth övertygande att Moths egen-

händiga renskrift av översättningen bör dateras till 1600-talets sista decennium.

Moths otryckta tolkning av Ovidius fick helt naturligt ej någon nämnvärd betydelse för det danska kulturlivet. Handskriftens öden har ej kunnat följas i detalj, men den nådde så småningom Det Kongelige Bibliotek 1825. Det är icke känt vilken Ovidiusversion Moth använt som förlaga eller om han begagnat översättningar till andra moderna språk som hjälpmedel.

Hjorths praktutgåva omfattar ungefär en femtedel av Moths hela översättning.

S. B.

Jon Præst. Presbyter Johannes' brev til Emanuell Komnenos. Synoptisk udgivet på latin, dansk og svensk af Allan Karker. 32 s + 2 pl. (på insidorna av omslaget). København 1978. (Det danske Sprog- og Litteraturselskab i kommission hos C. A. Reitzels Boghandel.) Den fantastiska historien om ett mäktigt rike med en kristen härskare i Indien bakom de muhammedanska ländernas skärm har under medeltiden frodats rikt i Europas kulturländer. Traditionerna om "Joan präst av Indialand" har framkallat en blomstrande litteratur, representerad av en stor mängd handskrifter. Den latinska texttraditionen är möjligen den ursprungliga; på detta språk föreligger bortåt 100 handskrifter, och det stöter på oöverstigliga svårigheter att etablera ett trovärdigt stemma för allt materialet. Karker har ställt sig uppgiften att ge ut den andra, hittills icke ederade danska version som finns i handskriften Thott 585, 8° från omkring 1500. Den lilla boken, i en originell och utmärkt vårdad utstyrsel, innehåller Indledning, parallellt tryck av Zarnckes latinska s.k. B-text av 1879, den nya i Thott 585, Ghementrycket av 1510 i facsimile samt Klemmings text i Prosadikter från Sveriges medeltid, SFSS 28; slutligen ges i Kommentar utgivarens synpunkter på detaljer i texterna. Utg. kan bl.a. på flera punkter korrigera Klemming. Arbetet är ett litet men gott bidrag till medievalistiken.

B. E.

Lars Kruse-Blinkenberg, Forsoning og forligelse – en studie i modersmålsleksikografien med særligt henblik på bibelsproget. 158 s. København 1979 (C. A. Reitzels Boghandel). (Skrifter udgivet af Københavns Universitets Institut for Religionshistorie. 5.) De olika termerna för det religiösa begreppet 'försoning' undersöks här historiskt. Ordnade i stigande frekvens rör det sig om sex ord: *ransone, afsone, udsone, sone, forsonne* och *forlige*. De analyseras i sina kontexter i de olika danska bibelöversättningarna samt därjämte i psalm-språket, i excerpterna till Gammeldansk Ordbog samt i de svenska, isländska, norska och färöiska bibelöversättningarna. Av naturliga skäl är undersökningen mer teologisk än språklig, vilket bl.a. medför att den ömsesidiga påverkan som rimligen finns mellan det religiösa och det profana språkets bruk av orden inte kommer med i analysen.

B. P.

Peder Låles Ordsprog. I:1. Ms Ny Kgl. Saml. 813^x, 4°. Gotfred af Ghemen 1506 (og 1508). Christiern Pedersen 1515. Hans Skonning 1626 (og 1703). I:2. Christiern Pedersens udgave 1515 i oversættelse. Udgivet af Iver Kjær og Erik Petersen. 764 s. København 1979 (C. A. Reitzels Boghandel). (Danmarks

gamle ordsprog. Udgivet av Iver Kjær og John Kousgård Sørensen.) Rubricerade arbete ingår i en stort upplagd utgåva av hela den gamla danska ordspråks-skatten. Som huvudman för hela företaget står Det danske Sprog- og Litteraturselskab. De nu föreliggande utgåvorna och översättningen åtföljes av en efterskrift som utarbetats av Iver Kjær och Erik Petersen. I denna göres sannolikt att Peder (Nielsen) Låle gjorde sin sammanställning av ordspråk omkring mitten av 1300-talet.

Redan 1977 färdigställdes andra delen av Danmarks gamle Ordsprog. Det innehåller "Hans Thomissøns Ordsprog" och Poul Enevoldsens "Farrago". Utgåvan ombesörjdes av John Kousgård Sørensen men utsändes av förlags-skål icke till fackpressen för anmälan.

Allt som allt beräknas verket komma att omfatta åtta delar.

S. B.

Saxo Grammaticus, The History of Danes. Volume I. English Text. Translated by Peter Fisher. Edited by Hilda Ellis Davidson. 297 s. Cambridge 1979 (D. S. Brewer). Föreliggande översättning av Saxo innehåller Saxos förord (sannolikt skrivet mellan 1208 och 1218, efter verkets fullbordan) och de 9 första böckerna. I dessa behandlas Danmarks sagotid fram t.o.m. Gorm den gamle. Det kan förväntas en fortsättning, då notsiffrorna i texten hänför sig till en ännu icke publicerad notapparat.

S. B.

*

Bibliografia 1971–74. Suomen perinnetieteellinen bibliografia 1971–74. The Finnish ethnological bibliography. Suomen kielitieteellinen bibliografie 1971–74. Finnische linguistische Bibliographie. Sulo Haltsonen kirjallinen tuotanto 1927–1973. 143 s. Helsinki 1978 (Suomalaisen kirjallisuuden seura. Finnish Literature Society). (Studia fennica. Review of Finnish Linguistics and Ethnology. 21.) Den finska vetenskapliga litteraturen är av olika – främst språkliga – skäl något svår att följa för dem som har hamnat på fel sida av språkgränsen. Dubbelt tacksam är man därför för bibliografiska hjälpmedel som dessa. Det första är värdigt den vetenskapliga tradition, till vilken sådana förgrundsfigurer som Antti Aarne och Karle Krohn hörde. Sulo Haltsonen (död 1973) är själv upphovsman till en kolossal vetenskaplig produktion, som är bibliograferad i bokens sista tredjedel. Han var på sin tid docent i finsk och slavisk lärdomshistoria vid universitetet i Helsingfors, titulärprofessor och chef för den slaviska avdelningen vid universitetsbiblioteket där. Vid hans frånfälle har andra lärda fullföljt hans arbete inom bibliografien.

B. E.

*

Sture Allén, Staffan Wåhlin, Förnamnsboken. 258 s. Stockholm 1979 (AWE/Gebers). Huvuddelen av Förnamnsboken upptages av alfabetiska listor över förnamn. Namn avgränsas från varandra på rent grafisk väg, vilket innebär att Eric och Erik betraktas som olika namn lika väl som Carl och Karl, och att Carl-Eric betraktas som ett enda namn. Den längsta namnlistan omfattar de 10 000 vanligaste förnamnen hos svenska medborgare som var i livet vid årsskiftet 1972/73. För varje namn anges antalet bärare, kön, starkaste område i

landet, starkaste decennium eller decennier och andel förstanamn. Till denna huvudlista är fogade kortare listor, som bl.a. rangordnar de vanligaste namnen för resp. kön och anger vilka namn som är mest "typiska" för olika områden och för olika decennier. (Författarna borde ha bytt ut termen "typiska" i rubrikerna till listorna 3 och 4 mot "lokaltbundna" resp. "tidsbundna".) Särskilda uppmärksamhet ägnas Dalarnas specifika namnskick och almanackans namn.

Namnlistorna föregås av en inledning som bl.a. redovisar primärmaterialet, ger bruksanvisning till boken och återger delar av 1963 års namnlag.

Boken lämpar sig väl för självstudium. Envar kan ställa frågor om sitt eller sina förnamn och relatera dem till andra namn. Tyvärr har det inte varit möjligt att ge olika personers totala förnamn, här är ännu ett stort undersökningsområde. Boken inbjuder till fördjupat arbete inom personnamnsforskningen. S. B.

Vibeke Dalberg – John Kousgård Sørensen, Stednavneforskning 2. Udnyttelsesmuligheder. 222 s. København 1979 (Akademisk forlag). Första delen av arbetet Stednavneforskning kom ut år 1972 och anmäldes i ANF 1973 (s. 256), där dess innehåll kortfattat refererades. Den nu föreliggande andra delen handlar om ortnamnsforskningen som hjälpvetenskap till andra forskningsdiscipliner. I nio kapitel redovisas hur ortnamnsforskningens resultat kan användas i studiet av bebyggelsehistoria, administrationshistoria, rättshistoria, kommunikationshistoria, religionshistoria, djurrikets historia, ordförrådets historia och ljudsystemets historia. Andra forskningsfält behandlas mera översiktligt i ett tionde kapitel.

Det är två erfarna ortnamnsforskare med betydande lärdom och metodisk skicklighet som har fört pennan i Stednavneforskning 1–2. Arbetet kan som helhet få användning långt utanför den akademiska undervisningens sfär, det har intresse för såväl lekmän som för avancerade forskare. S. B.

Bertil Ejder, Ryd och rud. 447 s., 1 karta. Lund 1979 (Gleerupska universitetsbokhandeln). (Skrifter utgivna genom dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund. 2.) Med Bertil Ejders nyutkomna arbete har ortnamnsforskningen tillförts ännu en stor monografi. I centrum för undersökningen står de svenska *ryd/rud*-namnen, men dessa sätts in i ett större geografiskt sammanhang, där särskilt de nordöst-själländska *rød*-namnen och eventuella spridningsvägar från kontinenten upp genom Danmark spelar en stor roll.

Det är en mångfald problem som förf. tar upp och här kan endast några nämnas. Förf. gör sannolikt att *ryd/rud*-namnen äldst varit ägobetecknande och först sekundärt fått bebyggelsebetecknande funktion. Han räknar därvid med att en mångfald av just de äldsta namnen gått till spillo. Personnamn ingår i kanske högst 15% av alla *ryd/rud*-namnen, men de är normalt icke av kristen typ utan snarare typiska för lägre samhällsskikt under vikingatiden.

Den ursprungliga växlingen mellan *rüd*h och *riüd*h(r) har i betydande utsträckning maskerats av senare utvecklingar. Typen *rüd*h tycks dock ha varit speciellt typisk för Själland och för västligare delar av Götaland jämte angränsande delar av Norge. I Skåne är typen icke säkert styrkt.

Förf. är med rätta mycket reserverad till äldre teorier om att *ryd*-namnen trängt upp från Tyskland genom Danmark. S. B.

Göran Hallberg, Skånes ortnamn utgivna av dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund. Serie A. Bebyggelsenamn. Del 7. Harjagers härad och Eslövs stad. 184 s. Lund 1979 (Gleerupska universitetsbokhandeln). Serien Skånes ortnamn utkommer förhållandevis snabbt. Sex delar har publicerats sedan 1958, därav tre under 1970-talet. De senare har arkivarien Göran Hallberg till författare och vittnar alla om flit, noggrannhet och betydande kännedom ej blott om språkliga ting utan även om källmaterialet samt om bygdens historia och topografi.

Många av namnen i det nu föreliggande häftet har redan tidigare behandlats i ortnamns litteraturen, men Hallberg står självständig i förhållande till sina föregångare. Anmälaren hade kanske på ett eller annat ställe föredragit ett annat ställningstagande, men detta förringar icke arbetets värde.

Trots att Harjagers härad sannolikt är ett mycket gammalt kulturlandskap, gör namnbeståndet icke ett speciellt ålderdomligt intryck. Av hög ålder kan dock några sockennamn vara, t.ex. *Remmarlöv*, (*Stora och Lilla Harrie*, *Virke* och *Hög*, samt det ursprungliga bybetecknande stadsnamnet *Eslöv*). S. B.

Bent Jørgensen, Stednavne og samfærdselshistorie. With an English Summary. 173 s. København 1979 (Akademisk Forlag). (Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning. Nr. 18.) "Det hermed fremlagte arbejde er et delstudie inden for en større projektramme med titlen Stednavne og samfund. Denne rame er fra først af tænkt udfyldt med delundersøgelser, der dels skulle oplyse om samfundets brug af sine stednavne, dels skulle demonstrere stednavnenes muligheder for at afgive oplysningen om ældre tiders samfundsforhold. Det er dette sidste der er emnet for undersøgelsen Stednavne og samfærdselshistorie", meddelar författaren i sitt förord. Som undersökningsområden har han valt fyra häradar, ett på Själland, ett på Fyn, ett i norra och ett i södra Jylland, samt därjämte Öresund mellan Köpenhamn-Malmö och Helsingör-Helsingborg. För att få en vidare regional överblick har han kompletterat med material från större angränsande områden. I olika kapitel beskrivs och analyseras ortnamnens ord för kommunikationsleder, namnen och deras betydelse, kommunikationsnamnens ålder samt vägars försvinnande och förfall, allt med akribi och kritisk skärpa. Det danska vägsystemet har tidigare undersökts av A. Wittendorff (*Alvej og kongevej, København 1973*). Dennes huvudslutsats är, att valet av huvudvägar har skiftat från tid till tid, medan kontinuiteten för vägar från by till by har varit "umådelig stor". Detta senare ifrågasätts av Jørgensen. Ortnamns materialet visar nämligen otvetydigt att även byvägar och andra obetydligare kommunikationsleder i inte så få fall har lagts ner eller lagts om i förkartografisk tid. B. P.

Ingemar Olsson, Gotländsk natur och historia speglade i ortnamnen. 247 s., 2 kartor. Visby 1979 (Barry Press förlag). Genom tre fulla decennier har prof. Ingemar Olsson ägnat de gotländska ortnamnen ett intensivt, vetenskapligt studium. En rad av sina forskningsresultat har han nu sammanfört i en något

mera populärt hållen och rikt illustrerad framställning. Uppsatserna eller kapitlen är grupperade i två stora avdelningar, betitlade Natur resp. Historia. Till det senare avsnittet har fogats en helt ny undersökning, kallad Säl fångst och ortnamn på Fårö. (Denna föreligger även som en separat liten bok med samma titel.)

Arbetet Gotländsk natur och historia vänder sig i första hand till en något bredare, lokalhistoriskt intresserad allmänhet. Den har emellertid åtskilligt att erbjuda även studerande på akademisk nivå, t.o.m. på forskarnivå. Förf. har på ett lyckosamt sätt kunnat göra viktiga forskningsresultat lättillgängliga.

S. B.

Svenska släktnamnsförslag 1979. Namnbok till vägledning vid val av nya släktnamn utgiven av Patent- och registreringsverket, Namnsektionen, i samarbete med Institutionen för språklig databehandling (Språkdata) vid Göteborgs universitet. 108 s. Stockholm 1979 (Patentverket, namnsektionen). Ledare för den arbetsgrupp som framtagit det nya släktnamnsförslaget har varit avdelningsdirektören Stig Hiljding. Övriga medarbetare har varit Thorsten Andersson, Uppsala, Sture Allén och Staffan Wåhlin, Göteborg, samt Hans Karlgren och Eva Imber, Stockholm.

Det nya namnbeståndet har, såsom indirekt framgår av titeln och medarbetarlistan, åstadkommit på datamaskinell väg. På detta sätt erhöles ett stort namnbestånd, som sedan kunde gallras på estetiska och andra grunder. Allt som allt erbjuds ca 22 000 nya namn att välja bland.

Till namnlistan fogas råd och anvisningar för presumtiva namnbytare.

S. B.

Uppsalastudier i namnforskning. 151 s. Uppsala 1979 (Uppsala universitet). (Ortnamn och samhälle. 5.) Föreliggande samlingsvolym betecknas i förordet som en vänskrift till Thorsten Andersson från elever inom seminariet för nordisk ortnamnsforskning i Uppsala. Åtta forskare bidrar och temat är huvudsakligen av socioonomastisk karaktär. Av intresse är att en personnamnsuppsats beretts utrymme bland ortnamnsuppsatserna, i det att Lena Peterson skriver om "Metronymika i Sverige under medeltiden".

Lars Hellberg har skrivit förordet. Ortnamnsregistret och förteckningen över källor och förkortningar är gemensamma för hela boken.

S. B.

Anders Öberg, Olika typer av sockennamn i Sverige. Översikt av forskningsläget jämte förslag till typindelning. 45 s. Uppsala 1979 (Uppsala universitet). (Ortnamn och samhälle 6.) Sockenindelningens uppkomst och sockennamnens tillkomst och typologi hör till den svenska ortnamns- och historieforskningens mera intrikata problemkomplex. Anders Öberg har i sin lilla skrift redovisat flera olika forskares resultat från regionalt begränsade undersökningar och därjämte framlagt ett förslag till typindelning. Han skiljer – efter mönster från tidigare ortnamnsforskare – mellan primära och sekundära sockennamn, men nödgas i stort sett göra halt inför den heterogena grupp som slutar just på *sokn* i det medeltida materialet. Boken ger en välbehövlig hyfsning av den snåriga problematiken.

S. B.

Till red. insända skrifter

Aarhus Universitet. Årsberetning 1977–78. – The Arnamagnæan Institute & Dictionary. Bulletin. 12 1977–79. – Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur. 101:2–3 1979, 102:1 1980. – Danske studier 1979. – Études Germaniques. 34:2–4 1979, 35:1 1980. – Fornvännen 1979:1–4. – Fróðskaparrit. Annales Societatis Scientiarum Færoensis. 27 1979. – Gardar. 10 1979. – Gripla. 3 1979. – Ibsenårbok 1978 o. 1979, se Contemporary Approaches o. *Ibsen, H.* – Institutt for namnegransking (Norsk stadnamnarkiv). Årsmelding 1979. – Leuvense Bijdragen. 68:1–4 1979. – Michigan Germanic Studies. V:1–2 1979. – Modern Philology. 76:4 1979, 77:1 1979. – Maal og Minne 1979:1–4. – Neuphilologische Mitteilungen. 80:1–3 1979. – Norsk stadnamnarkiv, se Institutt for namnegransking. – Onoma. 23:1–3 1979. – Ortnamnssällskapets i Uppsala årskrift 1979. – Sumlen. Årsbok för vis- och folkmusikforskning. Utgiven av Svenskt visarkiv och Samfundet för visforskning. 1979. – Svenska Landsmål och Svenskt Folkliv. 101–102 1978–79. – Sydsvenska ortnamns-sällskapets årskrift 1979.

Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung. Herausgegeben von K. Ranke [m. fl.]. 2:5. Sp. 1153–1444. Berlin–New York 1979. – *Gustavson, H.*, se *Klinteberg, M.* †. – Jysk Ordbog udgivet ved Institut for Jysk Sprog- og Kulturforskning under ledelse af P. Skautrup [...]. Bind I. Hæfte 4. almindelig-ankel. Sp. 306–432. Aarhus 1979. – *Klinteberg, M.* † o. *Gustavson, H.*, Ordbok över Laumålet på Gotland. H. 15. Rör-lig-Skjuta. S. 1001–1080. H. 16. Skjuta-Slå. S. 1081–1160. Uppsala 1979–1980. (Skrifter utgivna genom Dialekt- och Folkminnesarkivet i Uppsala. D:2.) – Lexikon des Mittelalters. 1:5. Apotheose–Arques. Sp. 801–1024. 1:6. Arra–Ausonius. Sp. 1025–1248. 1:7. Auspicius von Toul-Barmherzigkeit. Sp. 1249–1427. München u. Zürich 1979–1980. – *Skautrup, P.*, se Jysk Ordbog.

Allén, S. o. *Wählin, S.*, Förnamnsboken. 258 s. Stockholm 1979. – *Andersen, A.-C.*, se Nålevende kvinnelige forfattere. – *Andersen, P.*, se *Bjerrum, M.* – *Andersson, Th.*, se Uppsalastudier i namnforskning. – *Anker, Ø.*, se *Ibsen, H.* – *Beito, O. T.*, Artiklar og taler i utval. 292 s. Oslo–Bergen–Tromsø 1979. (Skrifter frå Norsk målførearkiv. XXXIV.) – *Bergman, G.*, Ord och stil. 158 s. Stockholm 1979. – Bibliographia 1971–74. Suomen perinnetieteellinen bibliografia 1971–74. The Finnish ethnological bibliography. Suomen kielitieteellinen bibliografia 1971–74. Finnische linguistische Bibliographie. Sulo Haltosen kirjallinen tuotanto 1927–1973. 143 s. Helsinki 1978. (Studia fennica. Review of Finnish Linguistics and Ethnology. 21.) – Bibliography of Old Norse-Icelandic Studies 1976. 89 s. Copenhagen 1979. – *Bjerrum, M.*, *Andersen, P.* o. *Larsen, J.*, Universitets-Jubilæets danske Samfund 100 år. 48 s. København 1979. – *Bjørhovde, G.*, se Nålevende kvinnelige forfattere. – *Blaisdell, F. W.*, se Ivens saga. – *Brennecke, D.*, se Strindberg und die deutschsprachigen Länder. – *Broch, I.*, se Nålevende kvinnelige forfattere. – *Brylla, E.*, se Nordiskt namnforskarregister. – *Buchholz, P.*, Vorzeitkunde. Mündliches Erzählen und Überliefern im mittelalterlichen Skandinavien nach dem Zeugnis von Fornaldarsaga und eddischer Dichtung. 204 s. Neumünster 1980. (Skandinavistische Studien. 13.) – Contemporary Approaches to Ibsen. Vol. IV. Reports from the Fourth International Ibsen Seminar, Skien 1978. 205 s. Oslo–Bergen–Tromsø 1979. (Ibsen Yearbook [Ibsenårboken] 1978. Head Editor D. Haakonsen.) – *Dalberg, V.* o. *Sorensen, J. K.*, Stednavneforskning 2. Udnyttelsesmuligheder. 222 s. København 1979. – *Davidson, H. E.*, se Saxo Grammaticus. – Dialekt og riksspråk i skulen. Rapport frå eit nordisk symposium på Lysebu 2.–5 april 1979. III+214 s. Oslo 1979. – *Eegholm-Pedersen, Sv.*, Utrykte Holbergiana i Universitetsarkivet. Udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab i anledning af Københavns Universitets 500-års jubilæum. København den 1. juni 1979. 129 s. København 1979. – *Ejder, B.*, Ryd och rud. 447 s., 1 karta. Lund 1979. (Skrif-

ter utgivna genom dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund. 2.). – *Estienne, R.*, *Summarier over Bibelen*. Oversat fra fransk af Petrus Parvus 1543. Udgivet med efterskrift af Det danske Sprog- og Litteraturselskab ved Universitets-Jubilæets danske Samfund's hundredårsjubileum. København, den 29. november 1979. 16 + 34 s. København 1979. – *Fidjestøl, B.*, *Sólarljóð*. Tyding og tolkningsgrunnlag. 74 s. Bergen–Oslo–Tromsø 1979. (Universitetet i Bergen. Nordisk institutts skriftserie. 4.) – *Fisher, P.*, se *Saxo Grammaticus*. – *Forvandlingerne*. Uddrag af M. Moths oversættelse af Ovids *Metamorphoses*. Udgivet for Universitets-Jubilæets danske Samfund af P. L. Hjorth. Med 7 kobberstik af G. Valck. 184 s. København 1979. – *Fra norsk språkhistorie*. En antologi ved E. Hanssen. 297 s. Oslo–Bergen–Tromsø 1979. – *The Frisian Language*. 53 s. U. o. u.å. – *Fritzell, G.*, *Hallands Väderö*. Historia. Föredrag av landsarkivarie G. Fritzell vid Sällskapet Hallands Väderös Natur årsmöte 1977 den 7 augusti. 27 s. U. o. u.å. (Meddelanden från Sällskapet Hallands Väderös Natur. Nr 46.) – *Förhandlingar vid sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning*. 11. Stockholm 1978. Utgivna av O. Josephson, H. Strand och M. Westman. 209 s. Stockholm 1979. (Svenskans beskrivning. 11.) – *Gunnlaugsdóttir, Á.*, *Tristán en el Norte*. 366 s. Reykjavík 1978. (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi. Rit 17.) – *Haarder, A.*, *Det episke liv*. Et indblik i oldengelsk heltedigtning. 153 s. København 1979. (Berlingske Leksikon Bibliotek.) – *Hagland, J. R.*, se *Jakobsen, A.* – *Hallberg, G.*, *Skånes ortnamn utgivna av dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund*. Serie A. Bebyggelsenamn. Del 7. Harjagers härad och Eslövs stad. 184 s. Lund 1979. – *Haltsonen, S.*, se *Bibliographia 1971–74*. – *Hanssen, E.*, se *Fra norsk språkhistorie*. *Hellevik, A.*, *Språkkrøkt og språkstyring*. Eit urval av artiklar. 264 s. Oslo 1979. – *Helsingborgs (Hälsingborgs) historia*, utgiven efter oppdrag av stadsfullmäktige i Hälsingborg under redaktion av G. Johannesson. III: 1–2, IV: 1–2, V: 1–3 o. VI: 1. 321 + 355 + 435 + 404 + 398 + 465 + 362 + 370 s. Stockholm 1969–1979. – *Hermeneutikk og litteratur*. Redigert av A. Kittang og A. Aarseth. 199 s. Bergen–Oslo–Tromsø 1979. – *Hjorth, P. L.*, se *Forvandlingerne*. – *Haakonsen, D.*, se *Contemporary Approaches*. – *Ibsen, H.*, *Brev 1845–1905*. Ny samling ved Ø. Anker. I: Brevteksten. 490 s. Oslo–Bergen–Tromsø 1979. (Ibsenårbok 1979.) – *Ingers, I.*, *Folkmål och folkminnen i Oxie härad*. 76 s. Trelleborg 1979. (Oxie härads hembygdsförening. Årsbok VIII.) – *Ívens saga*, edited by F. W. Blaisdell. CLV + 235 s. Copenhagen 1979. (Editiones Arnarnamagnæanæ Ser. B, vol. 18.) – *Jakobsen, A.*, *Norrøne studier [omslaget] Studier i norrøn filologi [titelbladet]*. 200 s. Trondheim 1979. – *Dens. o. Hagland, J. R.*, *Fagrskinnastudier*. 167 s. Trondheim 1980. (Nordisk institutt, Universitetet i Trondheim. Skrifter. No. 3.) – *Johannesson, G.*, se *Helsingborgs (Hälsingborgs) historia*. – *Jónsson, J. H.*, *Das Partizip Perfekt der schwachen ja-Verben*. Die Flexionsentwicklung im Isländischen. 121 s. Heidelberg 1979. – *Josephson, O.*, se *Förhandlingar*. – *Jørgensen, B.*, *Stednavne og samfærdselshistorie*. With an English Summary. 173 s. København 1979. (Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning. Nr. 18.) – *Kittang, A.*, se *Hermeneutikk*. – *Kjelsaa, G.*, se *Kvinnen i russisk litteratur*. – *Kjer, I.*, se *Peder Låles Ord-sprog*. – *Kruse-Blinkenberg, L.*, *Forsoning og forligelse – en studie i modersmålsleksikografien med særligt henblik på bibelsproget*. 158 s. København 1979. (Skrifter udgivet af Københavns Universitets Institut for Religionshistorie. 5.) – *Kvinnen i russisk litteratur*. En artikkelsamling. Redigert av M. B. Nielsen og G. Kjelsaa. 210 s. Oslo–Bergen–Tromsø 1979. – *Larsen, J.*, se *Bjerrum, M.* – *Larsson, E. † o. Söderström, S.*, *Hössjömålet*. Ordbok över en sydvästerbottnisk dialekt. 224 s. Umeå 1979. (Skrifter utgivna av dialekt- och ortnamnsarkivet i Umeå. Serie A. Dialekter. Nr 1.) – *Lervik, Å. H.*, se *Nåle vende kvinnelige forfattere*. – *Lorentz, O.*, *Norsk setningsform*. Et kompendium i transformasjonssyntaks. 223 s. Oslo 1979. – *Medieval Narrative*. A Symposium. 139 s. Odense 1979. – *Molde, B.*, se *Språkform och språknorm*. – *Moth, M.*, se *Forvandlingerne*. – *Naumann, H.-P.*, *Sprachstil und Textkonstitution*. Untersuchungen zur altwestnordischen Rechtssprache. VIII + 188 s. Basel u. Stuttgart 1979. (Beiträge zur nordischen Philologie. 7.) – *Nielsen, H. F.*, *De germanske sprog*. Baggrund og gruppering. 130 s. Odense 1979. – *Nielsen, M. B.*, se *Kvinnen i russisk litteratur*. – *Nikula, K.*, *Dialektal väderleksterminologi*. Ordfältsstudier i Närpes-dialekten.

Mit einer Zusammenfassung: Der Sinnbereich der Witterungserscheinungen. Wortfeldstudien in der schweischen [!] Mundart von Närpes, Finnland. 175 s. Uppsala 1979 (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensia. 15.) – *Nordenstam, K.*, Svenskan i Norge. Språklig variation hos svenska invandrare i Bergen. 209 s. Göteborg 1979. (Nordistica Gothoburgensia. 11.) – Nordiskt namnforskarregister 1979. Redigerat av A. Rostvik och E. Brylla. 40 s. Uppsala 1979. (NORNA-rapporter. 11.) – Nålevende kvinnelige forfattere fra mange land. En artikkel-samling av: A.-C. Andersen, G. Bjørhovde, I. Broch, Å. H. Lervik, S. des B. Thorsen, W. Aamold. 216 s. Tromsø–Oslo–Bergen 1979. – *Ohlsson, S. Ö.*, Skånes språkliga försvenskning. 2. Blandspråksanalyser. VIII + 164 s. Lund 1979. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A. Nr 13.) – *Olsson, B.*, Svensk världslig visa 1600–1730. Ett register över visor i visböcker och avskriftsvolymer. 139 s. Stockholm 1978. (Skrifter utgivna av svenskt visarkiv. 6.) – *Olsson, I.*, Gotländsk natur och historia speglade i ortnamnen. 247 s., 2 kartor. Visby 1979. – *Opuscula*. Vol. VI. 260 s. København 1979. (Bibliotheca Arnamagnæana. A. J. Helgason condita. Vol. XXXIII.) – *Peder Låles Ordsprog*. I:1. Ms Ny Kgl. Saml. 813*. 4°. Gotfred af Ghemen 1506 (og 1508). Christiern Pedersen 1515. Hans Skonning 1626 (og 1703). I:2. Christiern Pedersens udgave 1515 i oversættelse. Udgivet af I. Kjær og E. Petersen. 764 s. København 1979. (Danmarks gamle ordsprog. Udgivet af I. Kjær og J. K. Sørensen.) – *Petersen, E.*, se *Peder Låles Ordsprog*. – *Pettersson, P. A.*, Om böjningen av icke-neutrala substantiv i Eskilstunaspråket. Inom- och utomspråklig variation. 176 s. Uppsala 1979. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensia. 13.) – *Prosten Muncktells dagbok*. I. Kärrobo. 26 september 1814–12 juni 1816. 364 s., 4 kartor. Västerås 1979. (Acta Bibliothecæ Arosiensis. X. Västerås kulturnämnds skriftserie. 5.) – *Pitkänen, A.*, Binominala genitiviska hypotagmer i yngre nysvenska. VII + 344 s. Helsingfors 1979. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. 484. Humanistiska avhandlingar. 1.) – *Platzack, C.*, Meningsbyggnaden i några fornsvenska prosakrönikor. 41 s. Lund 1980. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. D:13.) – *Dens.*, Projektet En svensk referensgrammatik. En presentation. 5 s. Lund 1979. (Sve-re-gram. 1.) – *Dens.*, The Semantic Interpretation of Aspect and Aktionsarten. A Study of Internal Time Reference in Swedish. X + 172 s. Dordrecht 1979. (Studies in Generative Grammar. 8.) – *Platzack, S.*, Förslag till uppläggning av arbetet med en svensk referensgrammatik. 30 s. Lund 1979. (Sve-re-gram. 2.) – *ROLIG-papir*. Hverdagsskrift i anledning af ROLIGs femårsjubileum. Skrevet af eksterne sympatisanter og interne ro-ligister. 115 s. Roskilde 1980. (ROLIG-papir. 20.) – *Rostvik, A.*, se *Nordiskt namnforskarregister*. – *Ruggerini, M. E.*, Le invettive di Loki. 191 s. + 7 pl. Roma 1979 (Testi e studi di filologia. 2.) – *Saxo Grammaticus, The History of Danes*. Volume I. English Text. Translated by P. Fisher. Edited by H. E. Davidson. 297 s. Cambridge 1979. – *Sprog i Norden* 1979. Årsskrift for de nordiske sprognævn og Nordisk Sprogsekretariat. 159 s. København 1979. – *Språkform och språknorm*. En bok till B. Molde på 60-årsdagen den 16 september 1979. Utgiven av Svenska Akademien och Svenska språknämnden. 271 s. Lund o. Stockholm 1979. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden. 67.) – *СТЕБЛИН-КАМЕНСКИЙ, М. И., ДРЕВНЕ-СКАНДИНАВСКАЯ ЛИТЕРАТУРА*. 129 s. + 14 pl. МОСКВА 1979. – *Strand, H.*, se *Förhandlingar*. – *Strindberg* und die deutschsprachigen Länder. Detlef Brennecke, "Fröken Julie" auf Deutsch. Fünf Übersetzer suchen August Strindberg. Basel u. Stuttgart 1979. (Beiträge zur nordischen Philologie, Band 8, 1979, s. 161–194.) – *Sugawara, K.*, German hokuoh-no eiyuh-densetsu. 233 s. + 1 pl. Tokyo 1979. – *Svenska släktnamnsförslag* 1979. Namnbok till vägledning vid val av nya släktnamn utgiven av Patent- och registreringsverket, Namnsektionen, i samarbete med Institutionen för språklig databehandling (Språkdata) vid Göteborgs universitet. 108 s. Stockholm 1979. – *Söderström, S.*, se *Larsson, E. †*. – *Sørensen, J. K.*, se *Dalberg, V.* – *Dens.*, se *Peder Låles Ordsprog*. – *Teleman, U.*, Om skolans språknormer och samhällets. 180 s. Lund 1979. – *Thelander, M.*, Språkliga variationsmodeller tillämpade på nutida Burträsktal. Del 1. Materialbeskrivning och analys på språkdragsnivå. 146 s. Del 2. Teoretiska utgångspunkter och analys på språkartsnivå. 158 s. Uppsala 1979. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensia. 14:1–2.) –

Thorsen, S. des B., se Nålevende kvinnelige forfattere. – Uppsalastudier i namnforskning. 151 s. Uppsala 1979. (Ortnamn och samhälle. 5.) – *Valck, G.*, se Forvandlingerne. – *Vannebo, K. I.*, Tempus og tidsreferanse. Tidsdeiksis i norsk. 563 s. Oslo 1979. – *Westman, M.*, se Förhandlingar. – *Wilde-Stockmeyer, M.*, Sklaverei auf Island. Untersuchungen zur rechtlich-sozialen Situation und literarischen Darstellung der Sklaven im Skandinavischen Mittelalter. 179 s. Heidelberg 1978. (Skandinavistische Arbeiten herausgegeben von K. von See. 5.) – *Wählin, S.*, se *Allén, S. – del Zotto, C.*, La *Hymiskviða* e la pesca di Þórr nella tradizione nordica. IX + 149 s. + 11 pl. Roma 1979. (Testi e studi di filologia. 1.) – *Åkerlund, W.*, Nutida svenskt talspråk. Försök med nytt material, nya synpunkter, nya metoder. Tillämpning på verben "vara" (va) och "är" (e) med en individuellt stark begränsning. XI + 242 s. 1979 u.o. – *Åkermalm, Å.*, Modern svenska. Språk- och stilfrågor. 219 s. Lund 1979. – *Aamold, W.*, se Nålevende kvinnelige forfattere. – *Aarseth, A.*, se Hermeneutikk. – *Öberg, A.*, Olika typer av sockennamn i Sverige. Översikt av forskningsläget jämte förslag till typindelning. 45 s. Uppsala 1979. (Ortnamn och samhälle. 6.)

Ahlbäck, O., Notes on the language of the *Codex Aboensis*. (Codex Aboensis Commentaries.) – Dens. o. *Ahlbäck, R.*, Österbottnisk kulturgeografi. (Svenska Österbottens Historia. II.) – *Beckman, A.-M.*, se *Johnson, A.* – *Bischoff, K.*, se *Dalberg, T.* – *Dalberg, T.*, Ernst Löfstedt. Minnesord. (Vetenskapssocieteten i Lund. Årsbok 1979.) – Dens., [Rec. av] G. Lindskog-Wallenburg, Bezeichnungen für Frauenkleidungsstücke und Kleiderschmuck im Mittelniederdeutschen. Zugleich ein Beitrag zur Kostümkunde. (Göteborger germanistische Dissertationsreihe, Bd. 5.) (Studia neophilologica. 51 1979.) – Dens., [Rec. av] K. Bischoff, Akener Wörterbuch. Mitteldeutsche Forschungen. 82 1977. (Beiträge zur Namenforschung. 13 1978.) – Dens., [Rec. av] Westfälische Bibliographie zur Geschichte, Landeskunde und Volkskunde. [...] Veröffentlichungen der Historischen Kommission für Westfalen. XXIV 1977. (Beiträge zur Namenforschung. 14 1979.) – Dens., Zur germanischen Sprachforschung in Schweden. Kritischer Kommentar zu einem norwegischen Forschungsbericht. (Studia neophilologica. 51 1979.) – *Ejder, B.*, Namnvetenskapliga strövtåg i Kristianstadsbygdens vattenområde. (Kring Helge å 1977–1978.) – *Ekbo, S.*, Rusch och rush. (Språkform och språknorm. En bok till B. Molde på 60-årsdagen den 16 september 1979. Skrifter utg. av Svenska språknämnden. 67. Lund o. Stockholm 1979.) – *Geijerstam, C. af*, se *Johnson, A.* – *Gullberg, H.*, Hans Christian Andersen och Adalbert von Chamisso. (Nordisk tidskrift 1979:2.) – *Gustavs, O.*, Attributive Genitive and präpositionale Attribute als Bezeichnungen für Agens und Patiens bei isländischen Verbalabstrakta (Zum Problem der Erklärungsadäquatheit grammatischer Regeln). (Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung. 32:1 1979.) – *Hjorth, E.*, Om udnyttelse af navnestof i ordbøger. Proprier i Gammeldansk Ordbog. (Danske studier 1979.) – *Ivarsson, T.*, se *Johnson, A.* – *Johannisson, T.*, Författningsspråkets förnyring. (Språkform och språknorm. En bok till B. Molde på 60-årsdagen den 16 september 1979. Skrifter utg. av Svenska språknämnden. 67. Lund o. Stockholm 1979.) – *Johnson, A.*, *Ramsten, M.*, *Beckman, A.-M.*, *Geijerstam, C. af*, *Ivarsson, T.* o. *Stenman, I.*, Fäbodmusik i förvandling. Rapport från en excursion sommaren 1977. (Svensk tidskrift för musikforskning. 60:2 1978. Meddelanden från svenskt visarkiv. 42.) – *Lindskog-Wallenburg, G.*, se *Dalberg, T.* – *Löfstedt, E.*, se *Dalberg, T.* – *Moberg, L.*, Om den nordiska språkvetenskapen i Sverige för hundra år sedan. (Svenska Landsmål och Svenskt Folkliv 1978/1979.) – *Nielsen, N. Å.*, Dansk sprog. (Københavns Universitet 1479–1979. Bind IX. København 1979.) – Nordisk namnforskning 1978. NORNA-rapporter. 15. (Namn och bygd. 67 1979.) – *ПЛОТКИН, В. Я.*, КОНСОНАНТНАЯ ПРОТЯЖЕННОСТЬ В ШВЕДСКОЙ ФОНОЛОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ. (СКАНДИНАВСКИЙ СВОРНИК. XXIV 1979.) – *Ralph, B.*, Phonological Variation and Change. (Proceedings of the Twelfth International Congress of Linguistics. Vienna, August 28–September 2, 1977. Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft. 1978.) – *Ramsten, M.*, Sveriges Radio, Matts Arnberg och folkmusiken. Ett stycke folkmusikhistoria i modern tid. (Fataburen 1979. Meddelanden från svenskt visarkiv. 43.) – Dens., se *Johnson, A.* – *Schützeichel, R.*, Be-

sprechungen. (Beiträge zur Namenforschung. 14 1979.) – Dens., Nochmals zur Merovingischen Lautverschiebung. (Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik. XLVI:2 1979.) – Dens., Zum Anteil der Philologie an der Auswertung mittelalterlicher Personeneinträge. (Beiträge zur Namenforschung. 14 1979.) – *Skjerpe, J. M.*, Nokre gardsnamn frå Heskestad i Dalane. (Maal og Minne. 1–2 1979.) – *Stenman, I.*, se *Johnson, A.* – *Sørensen, J. K.*, Place-Names and Settlement History. (Names, Words, and Graves: Early Medieval Settlement. Ed. P. H. Sawyer, 1979.) – *Werner, O.*, Swedish *dom* revisited. (Papers from the Fifth Scandinavian Conference of Linguistics, Frostavallen, April 27–29 1979. Part 1: Section Papers. Acta Universitatis Lundensis. Sectio 1. Theologia Juridica Humaniora. 30.)

B. P.